

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

PROF.DR.EROL GÜNGÖR'ün
ANISINA
ARMAĞAN

KONYA-1998

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Yayımları No: 1

PROF.DR.EROL GÜNGÖR'ün

ANISINA

A R M A Ğ A N

KONYA-1998

Yayına Hazırlayan

Doç.Dr.Ahmet SEVGİ

Dizgi : Star Dizgi Ofisi - Elif Esin KÖKSAL

Baskı : Selçuk Üniversitesi Matbaası - KONYA 1998

PROF.DR.EROL GÜNGÖR
(KIRŞEHİR 1938 - İSTANBUL 1983)

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	11
-------------	----

I.BÖLÜM ARAŞTIRMA-İNCELEME

Harun YILDIZ Erol Güngör'ün Hayatı ve Eserleri.....	15
Prof.Dr.Abdullah ÖZBEK Prof.Dr.Erol Güngör'ün Eğitim Görüşleri.....	64
Doç.Dr.Ahmet SEVGİ Erol Güngör ve Türk Dili.....	72
Yrd.Doç.Dr.Durmuş YILMAZ Erol Güngör'de Tarih Şuuru.....	78
Erol KILINÇ Erol Güngör'ü Anarken.....	84
Hidâyet GÜNGÖR Erol Güngör'ün Hayatı, İlmî ve Fikrî Şahsiyeti.....	107
Kemal KAHRAMANOĞLU Erol Güngör ve Osmanlı Medeniyeti.....	113
Yrd.Doç.Dr.Mehmet AKGÜL Türk Modernleşmesi ve Erol Güngör.....	121

Prof.Dr.Mehmet AKGÜN Erol GÜNGÖR ve Tarih Şuuru.....	130
Prof.Dr.Mehmet AYDIN Prof.Dr.Erol GÜNGÖR ve İslâmın Bugünkü Meseleleri.....	148
Mehmet Lütfi İKİZ Erol GÜNGÖR Hakkında Birkaç Söz.....	158
Müjdat KAYAYERLİ Prof.Dr.Erol GÜNGÖR’de Tercüme Anlayışı.....	161
Prof.Dr.Ramazan MİRZAOĞLU Erol GÜNGÖR’ün Yetişmesinde Muhitinin Önemi.....	169
Yrd.Doç.Dr.Semra TUNÇ Erol GÜNGÖR’den Fikirler, Görüşler.....	173
Yaşar OKUYAN 21. Yüzyılın Eşiğindeki Türkiye’nin İlimin Aydınlığına İlim Adamlarının Rehberliğine İhtiyacı.....	196
Prof.Dr.Yılmaz ÖZAKPINAR İnsanlığın Bugünkü Meseleleri ve İnsan Zihninin Niteliği.....	199

II.BÖLÜM ANILAR-İNTİBALAR

Dr.Hasan ÖZÖNDER Erol GÜNGÖR Hoca.....	211
Prof.Dr.İsmail YAKIT Tam Bir Ay Sonra.....	218

Necdet ÖZKAYA Erol Güngör'le Bir Gün.....	221
Doç.Dr.Osman CİLACI Prof.Dr.Erol Güngör'le İlgili İntibalarım.....	225
Prof.Dr.Selçuk ÜNLÜ Prof.Dr.Erol Güngör'le İlgili Bir Hatram.....	230
Prof.Dr.Süleyman Hayri BOLAY Erol Güngör �zerine Hatıralar.....	233
A. Habib SAKIZLIOĞLU Erol Güngör ve Birkaç Hatıra.....	243
Nezahat GÜNDAĞ Bir Yıldız Kaydı.....	245
Dr.Ahmet Şeref CERAN Hocam Prof.Dr.Erol Güngör Bey'in Ardından.....	250

III.BÖLÜM İKTİBASLAR

Abdullah UÇMAN Erol Güngör AĞabey İçin.....	255
AĞah Oktay GÜNER İlim ve İrfan Adamı Erol Güngör.....	257
Ahmet KABAĞLI Prof.Dr.Erol Güngör İçin.....	260

Prof.Dr.Ayhan SONGAR Erol Güngör' Uğurlarken.....	262
Ayvaz GÖKDEMİR Erol Güngör Vatan Toprağında.....	265
Dr.Emin IŞIK İçimdeki Erol'a.....	268
Yrd.Doç.Dr.Haluk DURSUN Bir Erkişi İçin Hissî Bir Yazı.....	277
Prof.Dr.Mümtaz Turgut TOPBAŞ Milletle İçiçe Bir İlim Adamı.....	279
Prof.Dr.Necmettin HACIEMİNOğLU Mütefekkir Erol Güngör.....	282

Merhum Prof.Dr.Erol GÜNGÖR'ün ilmî yönü, fikirleri, düşünceleri şimdiye kadar çok çeşitli ortamlarda değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Bundan sonra da değerlendirilmeye devam edilecektir. Genel olarak onun kültür değerlerimize olan hakimiyeti, olayları tahlil edişindeki üstün yeteneği, anlaşılır ve akıcı üslûbu konusunda hemen herkes fikir birliği içerisinde bulunmaktadır. Bu yönleriyle Erol GÜNGÖR zaman geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır.

Özellikle altmışlı ve yetmişli yıllarda, ülkenin içinde bulunduğu çeşitli fikir akımları arasında, fikirleri ve düşünceleri ile Türk milliyetçilerinin gönüllerinde taht kuran Erol GÜNGÖR'ü Ağustos 1982'den itibaren Üniversitemiz Rektörü olarak, idareci olarak tanımaya başlıyoruz. Dokuz ay gibi kısa süren bu idarecilik döneminde onun sadece ilim ve fikir adamı değil aynı zamanda mükemmel bir idareci olduğuna şahit oluyoruz. Birleştirici, toparlayıcı, doğruluğu ve dürüstlüğü herkesin dikkatini çeken unutulmaz özellikleri arasında olmuştur.

Seksen öncesi hadiseler dolayısıyla, genel olarak üniversite kavramına sıcak bakılmayan bir ortamda Erol Hoca, Üniversitemizi kısa sürede halka sevdirmiş ve Konya insanının bütün gücüyle Üniversiteye sahip çıkması gibi önemli bir işi başarmıştır. Bu, onun halkla olan kaynaşma, anlaşma gücünden kaynaklanmıştır. Bu şekilde henüz ortada doğru dürüst bir bütçe ve Üniversitenin yerleşeceği fizikî mekânlar yokken, Konya halkının ve kurumlarının elbirliği ile Üniversitenin çatısı oluşturulmuştur.

Erol Hoca'nın Konya'da bulunması ülkenin dört bir yanında bulunan, çalışma aşkı ve gayreti içerisinde olan birçok genç ilim adamının Konya'ya koşmasına sebep olmuştur. Hiç kimse şartların ne olduğunu, avantajlarını ve dezavantajlarını düşünmeden, hem de

şartlar pek elverişli olmamasına rağmen, Selçuk Üniversitesi'ne katılmışlardır. Bu, rahmetli Erol Hoca'nın şahsına, ilmine, irfanına, idarecilik vasfına duyulan saygıdan, güvenden kaynaklanıyordu. O, insanları itmiyor, uzaklaştırmıyor, kaybetmiyor; aksine hep kazanıyordu.

Merhum Rektörüm Prof.Dr.Erol GÜNGÖR'ün düşünceleri, fikirleri, idarecilik anlayışı bizim önümüzü aydınlatan bir meşale olacaktır...

Üniversitemizin önemli birimlerinden biri olan TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ, bir kadirşinaslık örneği göstererek ölümünün 15. Yıldönümü dolayısıyla merhum PROF.DR.EROL GÜNGÖR'ün hatırasını yaşatmak için elinizdeki kitabı hazırlamış bulunmaktadırlar. Bu hayırlı teşebbüslerinden dolayı ilgilileri kutlar, ölümünün 15. Yıldönümünde merhuma C.Allah'tan rahmet niyaz ederim.

Prof.Dr.Abdurrahman KUTLU
Selçuk Üniversitesi Rektörü

TAKDİM

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü gibi ulvî, ulvî olduğu kadar da mesûliyeti ağır bir görev uhdemize verildiği günden itibaren taşıdığımız bu sorumluluğun gereğini yerine getirebilmek için çok yönlü bir arayış içine girdik. Gâyesi “Türk kültürünün çeşitli kollarında araştırma ve yayınlar yapmak” olan bir kuruluş öncelikle neler yapmalıydı? İşe nereden başlamalıydık?..

Kamuoyu bizden daha çok; kongre, sempozyum, panel, konferans vs. gibi vitrinlik etkinlikler bekliyordu. Bizim gönlümüzse neşriyat yapmaktan yana idi. Atalarımız “Söz uçar yazı kalır” demişler. Çekilen zahmetler uçup gitsin istemiyorduk. Ancak, kültür hizmetinin pahalı, ayrıca tâliplerinin de az olduğunu biliyorduk..

Bu düşüncelerimizi rektörümüz, Prof.Dr.Abdurrahman Kutlu Bey’e ilettiğimizde bize şu cevabı verdi: “Siz tek neşriyat yapın, gerekirse Kapı Camii’nin önüne mendil serer, size yine maddî imkan sağlarız”.

Sorumluluğumuz biraz daha artmıştı. Peki, nereden başlamalıydık?.. Fikir hayatımızda müstesna bir yeri olan, ayrıca Selçuk Üniversitesi’nin bu günkü duruma yükselmesini bir bakıma kendisine borçlu olduğumuz eski rektörlerimizden merhum, Prof.Dr.Erol Güngör’ün hatırasına, öncelikle bir ARMAĞAN çıkarılmasının uygun olacağını düşündük. Konuyu ilgililerle tartışırken, Selçuk Üniversitesi Senatosu’nun 29/04/1983 tarihinde böyle bir karar almış olduğuna da muttali olduk. Öyle ise hemen teşebbüse geçmeliydik. Oturup 150 civarında ilim adamı ve araştırmacıya şöyle bir mektup yazdık:

“Konya Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından, ölümünün 15. Yıldönümü dolayısıyla eski Rektörlerimizden Prof.Dr.Erol GÜNGÖR için bir ARMAĞAN çıkartılacaktır. Erol Güngör’le ilgili (Eserleri, Kişiliği, Görüşleri, İdealleri, Mektupları; Hatıralar, İntibalar vs.) bir yazı ile sizin de katkıda bulunmanızı bekler saygılar sunarız”.

Verilen süre sonunda bize ulaşan yazıları gruplandırdığımızda “Araştırma-İnceleme”, “Anılar-İntibâlar” ve “İktibaslar” olmak üzere üç bölümden oluşan elinizdeki eser ortaya çıkmış oldu.

Eserin basımında gösterdikleri yakın ilgiden dolayı rektörümüz, Prof.Dr.Abdurrahman Kutlu Bey ve rektör yardımcımız Prof.Dr.Mehmet Nizamlıoğlu Bey başta olmak üzere, emeği geçen meslektaşlarımıza ayrı ayrı teşekkür ederiz...

Doç.Dr.Ahmet SEVGİ
Enstitü Müdürü

I.BÖLÜM
ARAŞTIRMA - İNCELEME

EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI ve ESERLERİ

Harun YILDIZ*

"Şöhret bir serâbdır... Herkes onun peşinde koşar; er kişiler hariç... Erol Güngör bir serâb idi; şöhret O'nun peşinde koştu... Âlem şahit..."

Sâdık Kemal Tural

Türk fikir hayatının son döneminde yetişmiş nâdir şahsiyetlerden biri olan rahmetli Erol Güngör,** 25 Kasım 1938'de, ülkemizin güzide kültür merkezlerinden Kırşehir'de dünyaya gelmiştir. Köklü bir aileye mensup olan Güngör, Adliye Zabıt Kâtibi Abdullah Sabri Bey

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

** Erol Güngör için Bkz.: A. Bican Ercilasun, "Erol Güngör Hakkında", Töre, Sayı 145, Haziran 1983, s.4-7; Prof. Dr. Ayhan Songar, "Erol Güngör'ü Uğurlarken", Türk Edebiyatı, Sayı 116, Haziran 1983, s.16-17; Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, "Mütefekkir Erol Güngör", Türk Edebiyatı, Sayı 116, Haziran 1983, s.20; Prof. Dr. M.Turgut Topbaş, "Milletle İçice Bir İlim Adamı", Türk Edebiyatı, Sayı 116, Haziran 1983, s.24-25; Abdullah Uçman, "Erol Güngör Ağabey İçin", Türk Edebiyatı, Sayı 116, Haziran 1983, s.26; Taha Akyol, "Erol Güngör İçin Yazmak Zor Şey", Tarihten Geleceğe, Ocak Yay., Ank. 1983, s.225-227; Hidayet Güngör, "Erol Güngör'ün Şahsiyeti", Türk Edebiyatı, Sayı 154, Ağustos 1986, s.36-38; Önder Göçgün, "Prof. Dr. Erol Güngör ve Millî Kültür Çerçevesinde Türk Dili", Türk Kültürü, XXV/293, Eylül 1987, s.532-535; Hidayet Güngör, "Erol Güngör'ün Hayatı ve Şahsiyeti", Erol Güngör İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ank. 1988, s.VII-IX; Vehbi Başer, "Erol Güngör Bibliyografyası", Erol Güngör İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ank. 1988, s. 199-208; Ali Akar, "Ölümünün Onuncu Yılında Erol Güngör Çağrışimleri", Türkiye Günlüğü, Sayı 22, Bahar Gündemi 1993 s.66-68; M. Hanefi Bostan, "Prof. Dr. Erol Güngör'ün Bibliyografyasına Ek", Yedi İklim, c.8, S.55, Ekim 1994, s.69-70; Fahri Unan, "Türkiye'nin Yakın Tarihinin Tahlili ve Erol Güngör", Türk Yurdu, Nisan 1996, Sayı 104, s.7-12; Yard. Doç. Dr. İbrahim Şahin, "Yerliliğin Teorisyonu Yahut Milleti Organik Aydın, Erol Güngör", Türk Yurdu, Nisan 1996, Sayı 104, s.13-15; Beşir Ayvazoğlu, "Yiğit İken Ölen Büyük İlim Adamı Erol Güngör", Defterimde Kırk Suret, Ötügen Neşriyat, İst. 1996, s.121-126.

ile Zeliha Gülşen Hanım'ın izdivaçının dört meyvesinden üçüncüsü olarak hayata gözlerini açmıştır.

O, kırk beş yıllık kısa denilebilecek bir hayat dilimine çok sayıda makale ve kitap sığdırmış, bunlarla şuûrlu bir Türk milliyetçiliği fikrinin gelişmesine öncülük etmiştir. 24 Nisan 1983'te hayata gözlerini yuman "Gaziyân-ı Rûm"un bu er kişisi, maalesef magnum opus'unu, şaheserini yazamadan aramızdan ayrılmıştır. Genç yaşta ebedî âleme göç edeceği malûm olduğu için, kendisini kısa zamanda yetiştirip ilmî ve fikrî olgunluğa erişerek; memleketinin meselelerini tespite yönelen Güngör hakkında belki de bu noktada söylenebilecek, yapılabilecek tek şey; "sıradanlığa düşmeden ilim vekârını, fikir hay-siyetini ve şahsiyet metanetini muhafaza etmesi"ni, onun başlı başına bir şaheseri olarak kabul etmek gibi bir teselliye tutunup geride bıraktığı başucu kitaplarıyla avunmaktır.

Hayatı hakkında detaylı bilgilere maalesef sahip olamadığımız Erol Güngör'ün şahsî tecessüs ve istidatlarının gelişmesinin ve kitaplarla kurduğu ünsiyetin izlerini henüz çocuk denilecek yaşta idrak etmiş olduğu aile ortamında aramak lazımdır. Üzerinde çok büyük hakkı bulunan dedesi Hafız Osman Bey'in -ki, Abdülhamit devrini görmüş, zamanın medrese eğitiminden nasibini almış, Kırşehir Ahi Evran Camiinin imamlığını yapmış bir zattır- teşvikiyle küçük denilebilecek yaşlarda eski harfleri öğrenip yazma eserleri okuyabilecek duruma gelen Erol Güngör, ilk olarak dedesinin rahle-i tedrisinden geçmiştir. Dinî mevzulara yönelik ilk bilgilerini de kendisine ikinci babalık vazifesi yapan dedesi Hafız Osman'dan temellük etmiştir. Hafız Osman'ın nazarında farklı bir yeri bulunan Erol Güngör'ün, evlerine gelen misafirilere "oğlum profesör olacak" diye sitâyîşle takdim edilmesinde bile dedesiyle olan râbitasının hudutları anlaşılmaktadır. Onun her hâli, ileride ne olacağı sorusunun cevabını da verir niteliktedir: "Erol bizlerden farklı bir yapıya sahipti. Daha fazla araştırmacı ve inceleyici idi. (...) Ders dışındaki hayatını da okuma ve yazma esasına göre düzenlemiş bir okul öğrencisinin fikir ve düşünce adamı olma yolunda ne

kadar büyük mesafe alacağını tasavvur etmek güç olmadığı için daha lise çağında Erol'un ne olacağını sanki biliyor gibi idik"¹.

Kaabiliyetlerini bir bakıma Kırşehir gibi geniş soluklu şehir atmosferinin, Ermeni tehciri sırasında dedesi tarafından satın alınan iki katlı konak ortamıyla bütünleştiği manevi zemine borçludur.

Ortaokul sıralarında Türk-İslam kültürünün kilometre taşı eserlerini okumaya başlamıştır. Bu husûs, onun dana sonraki ilim hayatının önemli bir tarafını teşkil edecek olan millî ve İslâmî kültür değerlerine ilgi duymasının da temelini oluşturmuştur, denilebilir.

1956'da Kırşehir'den ayrılır... Kırşehir Lisesi'nden mezun bir genç olarak Yüksek tahsili için geldiği İstanbul, Erol Güngör'ün fikrî tekevvününde büyük bir merhale olmuştur. Daha lise çağlarındayken çevresindekilere, demin de belirtildiği gibi ileride nasıl bir insan olacağını da ipuçlarını veren Güngör, bu ilim beldesine heybesi dolu olarak gelmiştir.

İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptıran Erol Güngör, bir yandan tahsil hayatını sürdürür, bir yandan da değişik mahfillerdeki sohbet toplantılarına katılır. Bir edebiyatçıyla edebiyatı, bir felsefeciyse felsefeyi, bir mûsikişinasla mûsikiyi tartışabilecek derecede bilgi sahibi olmasının arka planında, kültür meselelerine duyduğu şahsî ilginin ve müdâvimi olduğu muhitlerdeki farklı düşünce ve görüşlere sahip kişilerden aldığı gıdanın payı vardır. Nitekim Yahya Efendi Dergâhı, Küllük gibi mahfillerde tanıştığı Mükrimin Halil Yınanç, Nurettin Topçu, Fethi Gemuhluoğlu, Nihal Atsız, Asaf Halet Çelebi, Necip Fazıl, Ekrem Hakkı Ayverdi, Mithat Bahri gibi kimselerden de büyük ölçüde istifâde etmiştir.

Fethi Gemuhluoğlu'nun tavassutuyla Mümtaz Turhan'la tanışması, Erol Güngör'ün akademik hayatının yeni bir boyut kazanmasına, Hukuk Fakültesi'nden ayrılıp Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümü-

¹ Güngör, Hidayet, "Erol Güngör'ün Hayatı, İlmî ve Fikrî Şahsiyeti", Türk Edebiyatı, S. 154, Ağustos 1986, s.36.

ne geçiş yapmasına yol açmıştır. Erol Güngör'n farklılığı, üzerinde büyük tesiri bulunan hocasının da dikkatinden kaçmamıştır. Nitekim Mmtez Turhan onun için ileride "işte benim hakiki eserim" diyecektir. Yabancı ilim adamları tarafından fakültede verilen İngilizce konferanları, aynı anda eski harflerle özetlemesi, hayret verici olduğu kadar büyük takdir toplamasına da vesile teşkil eden hadiselerdendir². Öğrencilik yaptığı Fakültede aynı zamanda memur olarak da görev yapan Güngör, söz konusu yıllarda misafir profesör olarak İstanbul niversitesi'nde bulunan Hains'in laboratuvar asistanlığını stlenmiřtir³. Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduğu 1961 yılında Tecrübî Psikoloji Kürsüsü'ne asistan tayin edilmiştir. Ülkemizde yeni bir ilim dalı olan sosyal psikolojiye yönelmesi de bundan sonra başlamıştır. "Kelmi (Verbal) Yapılarda Estetik Organizasyon" adlı çalışmasıyla 1965 yılında sosyal psikoloji doktoru olan Erol Güngör'n, aynı yıl, çalıştığı sahanın önde gelen isimlerinden David Krech ve Richard S. Crutchfield'den yaptığı ilk tercümesi de yayınlanır: Sosyal Psikoloji.

Ertesi yıl sonra Colorado niversitesi'ne bağlı Institue of Behavioral Science'de çeşitli araştırmalar yapmak üzere bizzat sosyal psikolog Kenneth Hammond'un davetiyle ABD'ye gitmiştir. Amerika'da geçen iki yıl, onun düşünce yapısında yeni ufuklar açmıştır. 1968'de Türkiye'ye dönen Erol Güngör, bir süre kendi kürsüsünde dersler verir. Askerliğini yaptığı sıralarda hazırladığı "şahıslararası İhtilfın zmnde Lisanın Rolü" adlı teziyle 1970'te doçent olur⁴. Hocası Mmtez Turhan'ın vefatından (1969) sonra İ.. Edebiyat Fakültesi Sosyal Psikoloji Kürsüsünün başkanlığını da yürütmeye başlayan Güngör, İstanbul niversitesi'nden ayrılıncaya kadar buradaki görevini sürdürür.

Gerek verdiği dersler, gerekse akademik sahasıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalarla sosyal psikoloji disiplinini Türkiye'de önemli bir alan hâline getiren Erol Güngör'n hayatında 1973 yılı, iki bakımdan

³ Güngör, şeyma, "Erol Güngör", TDV İşlm Ansiklopedisi, c.14, İstanbul 1996, s.305

⁴ Güngör, şeyma, A.y.

dikkati çekmektedir. Birincisi Şeyma Taşçioğlu Hanım'la evlenmesi, diğeri kalp sağlığının ciddi bir biçimde bozulması. Nitekim rahatsızlığının ilerlemesi üzerine 1976'da Londra'da kalp ameliyatı geçirir. 1977'de oğlu Turhan dünyaya gelir⁵.

Devlet Planlama Teşkilatı'nda, Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı'nın çeşitli komisyonlarında da görev alan Güngör, 1978 yılında "Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar" adlı teziyle profesör olur. 1982 yılında Yüksek Öğretim Kurumu tarafından Selçuk Üniversitesi'ne Rektör olarak tayin edilen Güngör, sekiz ay süren bu idareciliği sırasında pekçok başarılı çalışmaya imzasını atmış; ancak 24 Nisan 1983'te İstanbul'da geçirdiği bir kalp krizi sonucu hayata gözlerini kapamıştır.

Kendisini yetiştirmek için çok okuyan, okuduklarını, bildiklerini geniş kitlelere duyurmak isteyen ve hiç kuşkusuz bu sâikle yazmaya yönelen olan Erol Güngör, kendisinin de ifade ettiği gibi ilk yazılarını henüz lise çağlarındayken kaleme almıştır. İlk yazısı, Kırşehir'deki mahallî bir gazetede yayınlanmıştır⁶.

Asıl itibariyle bir yazar ve sosyal bilimci olarak büyük ışıklar taşıyan, ümit veren yazılarını 1960'larda çıkan haftalık Yol dergisinde⁷ neşreden Güngör, daha sonra Türk Yurdu, Hisar, Töre, Türk Edebiyatı gibi dergilerde yazmaya başlar.

İlk kitabı Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri'ni ise E. Kırşehirlioğlu takma adıyla 1963'te yayımlar.

70'li yılların ortalarında kendisini Orta Doğu gazetesinin baş yazarı olarak görürüz. Eserlerindeki didaktik üslup, gazete yazılarında

---

⁵ Güngör, Hidayet, A.y.

⁶ Erol Güngör: "Fikir Daima Serbestlik, Açıklık ve Genişlikler İster", (Mülakatı yapan: L. Şehsuvaroğlu), Millet Gazetesi, 3 Haziran 1982. (Aynı mülakat, Erol Bey'in vefatından sonra Töre'nin Haziran 1983 tarihli 145. sayısında da yayınlanır. H.Y.).

⁷ Ercilasun, A.Bican, "Erol Güngör Hakkında", Töre, S.145, Haziran 1983, s. 4; Güner, A.Oktay, "İlim ve İrfan Adamı Erol Güngör", Türk Edebiyatı, S. 116, Haziran 1983, s. 22.

da kendisini açıkça belli eder. Bu tür yazılarını Millet ve Yeni Düşünce gazetelerinde de sürdürür. Sağlam bir kültüre, ilmî araştırma zihniyetine, derin bir tefekkür ve sentez kaabiliyetine sahip olan Güngör, gazetelerde, günlük politikaya yönelik yazılar yazmışsa da hiç bir zaman ilim adamlığı vasfını kaybetmemiştir. Şu satırlar, onun gazete yazılarının evsafını ne güzel vurgulamaktadır: "Erol Güngör bu gazetede baş yazılarında günlük politikaya da temas ediyordu, ama onun yazıları o güne kadar alıştığımız politika yazılarına hiç de benzemiyordu. O ne objektif olma sevdasıyla hiçbir fikir beyan etmeyen, çoğu defa sadece olayları özetleyen yazarlara benziyor; ne de bir politikacıdan farksız davranan yazarlar gibi yazıyordu. Günlük politika meselelerini, sosyal ilimlerin, tarihin ve millî kültürün süzgecinden geçiriyor, sonra da en öz ve anlaşılır bir şekilde yazıya döküyordu. Öyle zannediyorum ki onun millîyetçi geniş kitle tarafından tanınmasını ve bu kadar sevilmesini sağlayan; son yıllarda birbiri ardına çıkan kitaplarıyla ve idareciliği ile birlikte, o günlerde Orta Doğu'da yazdığı yazılardır"⁸ Bütün felsefî akımları ve Türk tarihi başta olmak üzere, sosyal bilimlerin hemen her sahasında geniş bir kültür zeminine dayanan Erol Bey'in kaleminde yıllardır çeşitli kişilerce ele alınmış konular, yepyeni bir hüviyet alarak vücut bulmakta; üslup ve ifdesinin mükemmelliği ile verdiği hükümlerin isabetliliği, Türk toplumunun asırlık meselelerini el yordamıyla değil tam bir vukûf ve vuzûhla bilmesinden ileri gelmektedir⁹.

Değişik görüşlere açık olan Erol Güngör, farklı düşünceleri kendi bilgi birikimiyle birleştirip sentezleyerek, karşılaşılan problemlere rasyonel çözüm yolları getirmek için çabalamıştır. Gençliğinde en çok tesirinde kaldığı Gökalp'ı bile belli bir fikrî olgunluğa eriştikten sonra tenkit etmesi, onun şahıs ve hâdiselere karşı yaklaşımının nasıl olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu husûs, çok yazmasına rağmen tekrara düşmediği yazılarında ikna edici olmasının da başlıca sebeplerindendir.

---

⁸ Ercilasun, A. Bican, A.g.m., s. 5

⁹ Hacıeminoğlu, Necmettin, "Mütefekkir Erol Güngör", Türk Edebiyatı, S.116, Haziran 1983, s.20.

Beşir Ayvazoğlu'nun ifadesiyle Erol Güngör, Türk aydınının "proto-tipi"dir. Derin bilgi ve tecrübe sahibi bir akademisyen olma vasfının yanında o, entellektüel hayatımızda yeri doldurulamayacak bir mütefekkir, hafızalardan silinmeyecek bir kültür adamıdır. İhtisas sahasıyla ilgili çalışmalarıyla ilim dünyamıza, sosyo-kültürel meselelerimize yönelik çalışmalarıyla da millî kültür dünyamıza pek çok eser armağan etmiştir. Onun eserlerindeki ortak paydanın "kültür" olduğu; hatta Milliyetçilik, din, dil, tarih gibi konuları bile bu kavramla olan münasebetleri nisbetinde ele aldığı rahatlıkla söylenebilir. Bu itibarla biz de, kitaplarını tanıtmaya çalışırken, daha çok onun kültür meselelerine yönelik telif eserlerine ağırlık vereceğiz.

Vefatından önce 80 veya 100 Soruda Türk Tarihi¹⁰ denilebilecek bir eser ile Türkiye'de Batılılaşma adlı telif bir eserin hazırlığı içinde olduğu, ayrıca Karl Mannheim'ın Ideology and Utopia adlı kitabının da tercümesine başladığı bilinen Erol Güngör'ün eserleri, telif ve tercüme olarak başlıca iki grupta ele alınabilir. Kronoloji itibarıyla bu müstesna fikir adamımızın eserlerini şöyle sıralamamız mümkündür:

A. Telif Eserleri

1. Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri, (E.Kırşehirlioğlu müstear ismiyle), Bedir Yayınları, İstanbul 1963.
2. Türk Kültürü ve Miliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975.
3. İslâm'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

---

¹⁰ İlk defa Türkiye gazetesinin, 24-25 Nisan 1997 tarihli nüshalarında yer alan Erol Kılınç'a ait "Erol Güngör'ü Anarken" başlıklı yazıda dile getirilen bu eserle ilgili olarak ayrıca şu bilgilere de yer verilmiştir: "Bu çalışmada, Türk tarihinin hâlâ bitmeyen münakaşalara malzeme olan meselelerini, çevresindeki bazı gençlerden ve dostlarından soru şeklinde tespit etmelerini istemiş, hatta soru listesi 70'i geçmişti. (...) Vefatından sonra bu sorular ve yazdığı kadarıyla da olsa cevaplar bulunamadı. Çok az sayıda birkaç müsveddesi (kendi el yazısıyla) Ötüken'dedir. Bunlardan ikisi birleştirilerek Türk Yurdu'nun 1987 Şubat ayı sayısında 'Türklerin Aşiretten Devlete Geçişte Karşılaştığı Meseleler Hakkında' başlığıyla yayınlanmıştır". (Söz konusu bu yazı daha sonra Sosyal Meseleler ve Aydınlar adlı esere de alınmıştır. H.Y.).

4. Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Mayaş Yayınları, Ankara 1982.
  5. Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Töre-Devlet Yayınevi, İstanbul 1980
  6. İslâm Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982.
  7. Tarihte Türkler, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1988.
  8. Sosyal Meseleler ve Aydınlar, (Haz. R.Güler - E.Kılıç), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.
  9. Değerler Psikolojisi, Hollanda Türk Akademisyenleri Birliği Vakfı Yayınları: 8, Amsterdam 1993 (Profesörlük Tezi).
  10. Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.
- Sıralamadaki son dört eser, Erol Bey'in vefatından sonra sevenleri tarafından yayınlanmıştır.

Bu eserlerin dışında telif olarak Erol Güngör'ün İlahiyatçı Emin Işık, Yaşar Erol ve Ahmet Tekin ile birlikte hazırladıkları Lise III. sınıflar için Ahlâk (AjansTürk Matbaacılık, Ankara 1976; II. Baskı, M.E.B., İst. 1977), lise II. sınıflar için Ahlâk (Kalem Matbaacılık, İstanbul 1981), ortaokul II. sınıflar için Ahlâk Dersleri (Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş., İstanbul 1976), Sabri Özbaydar, Belma Özbaydar ve Ayhan Songar ile birlikte hazırladıkları Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu için Psikoloji (Ankara 1976) gibi ders kitapları ile henüz neşredilmemiş olan hocası Mümtaz Turhan'ın nezâretinde hazırladığı Kelâmî (Verbal) Yapılarda Estetik Organizasyon (1965) adlı doktora tezi*** ile Şahıslararası İhtilafın Çözümünde Lisanın Rolü

*** "Kelâmî (Verbal) Yapılarda Estetik Organizasyon" adlı doktora tezinin özeti İ.Ü. Tecrübî Pskoloji Çalışmaları'nın 4. cildinde (İst. 1966, s.9-40) yayınlanmıştır. Aynı yayının muhtelif ciltlerinde Erol Güngör'ün yine akademik sahasıyla ilgili benzer çalışmaları mevcuttur: "Kültür Temalarının Aitüdlere Üzerine Tesiri", A.g.e., c.III, İst.1961, s.21-32 (Mezuniyet Tezinin özetidir), "Şahıslararası İhtilaflar ve Sübjektif Mânâ Sistemleri (The Role of Differential Connotations in Interpersonal Conflict)", A.g.e., c.VII, İst.1968, s.25-50, "Kültürde Eski ve Yeni", A.g.e., c.XI, İst. 1974, 79-98. Erol Güngör'ün diğer makaleleri de şunlardır: "İntiharlar ve İçtimai Kıymetleri", Klinik Symposium. I, İstanbul 1962, s.22-27; "Interpersonal Conflict Reduction: The Effects of Language and Meaning" (Carl E. Kuhlman ve M.J. Miller ile birlik-

(1978) adlı doçentlik tezi bulunmaktadır ki, biz yaptığımız değerlendirmelere bunları dahil etmedik.

B. Tercüme Eserleri

1. Sosyal Psikoloji -Nazariye ve Problemler-, (David Krech ve Richard S. Crutchfield'den), Baha Matbaası, İstanbul 1965.

2. Yirminci Asrın Mânâsı, (E. Kenneth Boulding'ten), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

3. İktisâdî Gelişmenin Merhaleleri, (W. Whitman Rostow'dan), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

4. Sanayileşmenin Kültür Temelleri, (John U. Neften), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

5. Sınıf Mücadelesi, (Raymond Aron'dan), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

6. Batı Düşüncesinde Büyük Değişme, (Paul Hazard'dan), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

7. Dünyayı Değiştiren Kitaplar, (Robert B. Downs'tan), Tur Yayınları, İstanbul 1980.

1961 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olan Erol Güngör'ün bilinen ilk eseri E. Kırşehirlioğlu müstear adıyla çıkarttığı **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri** (Bedir Yayınevi, Nu:11, İstanbul 1963, [küçük boy] 176 sayfa)'dir.

1963 yılında yayınlanan bu eser için, 25 yaşındaki genç Erol Güngör'ün şahsî tecessüslerinin bir meyvesi olarak vücut bulmuştur, denilebilir. Ebatları itibariyle küçük de olsa ortaya koyduğu husûslar açısından büyük bir keyfiyeti haiz olan eserin başında "nâşirin eser takdimi" başlığını taşıyan ve M. Şevket Eygi'ye ait bir sunuş yazısı bulunmaktadır.

---

te), Human Judgment and Social Interaction, USA 1973, s.229-237; "Denotative and Cannotative Meaning in Interpersonal Conflict", Leadership and Management Appaisal, London 1974, s.361-374.

Ülkemizdeki yabancı kültür istilâsının önemli bir kısmını teşkil eden Hıristiyanlık telkin ve propagandası üzerinde yapılmış küçük bir inceleme olarak tavsif edebileceğimiz bu eser, esasen 1957 yılında İstanbul'da İstanbul Millîyetçiler Derneği'nde verilmesi düşünülen bir konferansın metni olarak hazırlanmıştır.

"M.Lütfi İki'ze hürmet ve minnetle..." ithaf edildiğini gördüğümüz Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri, her ne kadar yazarı tarafından Hıristiyan misyonerlerinin faaliyetlerinin tarihçesine ait bazı notları ihtiva eden bir risâle olarak tarihî ve ilmî bir araştırma iddiası taşımadığı şeklinde takdim edilse de; meseleyi ele alışı, ortaya koyuşu, özellikle de misyonerlik faaliyetlerine alışıl gelmiş değerlendirmelerin dışında, farklı bir perspektif kazandırması bakımlarından mühim bir eser hüviyetindedir.

Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri birtakım başlıklar kullanılmak suretiyle beş bölüme ayrılmış bir yapı arz eder. "Giriş" yazısını müteâkip misyonerlik faaliyetlerinin umûmî bir tarihçesini vererek esere başlayan Güngör, daha sonra sırasıyla misyonerler tarafından Türkiye'de açılan okul ve benzeri müesseselere temas eder. Bu bölümü, misyonerlerin yetiştirilmeleri ile bu faaliyetin içerisine giriş yollarının ve çalışma programlarının ele alındığı kısım takip eder. "Hıristiyan Kültürü Propagandası Karşısında Bazı Düşünceler" başlığı altında yapılan geniş bir değerlendirmenin ardından, misyonerlik faaliyetlerinin bugünkü durumu hakkında verilen bilgilerle eser tamamlanır (s.139). Eserin bundan sonraki kısmı "Zeyl" başlığı altında, Başvekâlet Arşivi'nden alınmış Sultan II. Abdülhamid dönemine ait otuz dört belgenin latin harflerine aktarılmış suretleri (s. 143-176) ile konuyla alakalı bazı fotoğraflardan müteşekkildir (s.168-176).

Erol Güngör'e göre "zaman zaman muhtelif gazete ve mecmualarda konuyla alakalı olarak birtakım münferit haber ve yazılar çıkmışsa da", bunlar, söz konusu misyonerlik faaliyetlerini bir "kültür problemi" olarak ele almamakta, "bu yüzden İslamiyet ve Hıristiyanlık arasında lüzumsuz doktrin mukayeselerinden" ileri gitmemektedir. Geçmiş hayli eskilere uzanan misyonerlik faaliyetlerinin son zaman-

lara kadar entellektüel hayatımızdaki aksülamelinin, Hıristiyanlık karşısında İslam'ı doktriner bazda savunma şeklinde olması düşündürücüdür. Bu hususa Namık Kemal'in Renan Müdafaa-nâmesi'ni, Akif'in Abdülaziz Çaviş'ten tercüme ettiği Anglikan Kilisesine Cevap'ını hatırlatmak yeterli olacaktır. Erol Güngör'ün küçük çaplı bu etüdü, meseleyi, iki din arasındaki doktrin farklılığıyla değil de kültürel açıdan ele almasıyla da dikkati çekmektedir, denilebilir.

Haçlı ordularının kuvvet kullanarak başaramadıklarını, birtakım telkinlerle, eserlerle, okul ve benzeri müesseseler açmak suretiyle yaptıklarını; hatta başlangıç itibariyle, bu çalışmaların imparatorluk içindeki gayr-i müslim unsurlar üzerinde yoğunlaştırıldığını eskiden beri biliyoruz. Ancak Erol Güngör, meselenin böyle tarihî zeminde değil, kültür zaviyesinden ele alınmasının daha sağlıklı sonuçlar vereceğini kaydeder:

"Şüphesiz Türkiye'de bu yabancı kültür unsurlarının görülmesi sadece misyonerler yüzünden olmamıştı. Garplılaştırma hareketleri dolayısıyla zaten bu kültürle karşılaşacaktık. Fakat alınması lazım gelen unsurlarla beraber -bunların ayrılmaz bir parçası olmayan- birtakım dinî, millî unsurlar da içtimaî bünyede büyük sarsıntılar meydana getirecekti. Muayyen bir teknik seviyeye ulaşıldığı zaman içtimaî münasebetlerde de zarûrî bir değişme görüleceği doğru olmakla beraber, bu değişmenin -bizdeki gibi- mevzu bahis tekniğe erişmeden ortaya çıkması, gerek cemiyette, gerek kültürde önemli bir krize alâmettir. bu yüzdendir ki, hıristiyan kültürün Türkiye'ye girmesinden kastedilen mânâ hiçbir zaman şu veya bu kimselerin hıristiyanlığı kabul edişi değildir. Hz. İsa'yı veya Hz. Muhammed'i tanımaktan ziyâde, bu inancın etrafında doğan kültür ve bu kültürün milletlerin içtimaî hayatında oynadığı roldür. Bugün hıristiyanlaştırma faaliyetlerinin istikameti de işte bu yöne doğrulmuştur" (s.17-18).

Batı medeniyeti dairesine dahil olma teşebbüslerinin cemiyetimizde meydana getirdiği kültür krizinin, belki dikkatlerden kaçan önemli bir boyutunun da Hıristiyan milletlere mahsus pek çok unsurun sosyal bünyemize girmesiyle ilgili olduğuna işaret eden Güngör, ya-

bancuların, özellikle de Hıristiyan milletlerin bunu, misyonerlik faaliyetleriyle sistemli olarak yaptıklarını vurgular.

Meselenin siyâsî boyutunun da hiçbir zaman göz ardı edilemeyeceğini ifade ederek ilginç bir anekdotu da şöyle aktarır: "İhtiyar bir Afrikalı'nın bir İngiliz misyonerine söylediği şu söz çok dikkate değer: 'Siz buraya ilk geldiğiniz zaman bizim toprağımız, sizin de mukaddes kitabınız vardı. Şimdi bizim mukaddes kitabımız, sizin toprağınız var!'" (s.18).

Kitabının bir başka yerinde de bu husûsla alakalı olarak bizden bir misal verir ve şunları yazar: "Türk tarihinin umumî seyri içinde yabancı unsurların oynadığı role bakılacak olursa, bunların birçoğunun İslamiyet'i kabul etmekle beraber eski din ve milliyetini bir türlü unutamadıklarını görürüz. Aralarında devletin yüksek makamlarını ellerine geçirmiş olanların sayısı da hayli yüksektir. Hâkim millet olan Türkler, idareleri altındaki Hıristiyanlar kadar, onlardan müslüman olanları da büyük bir müsamaha ile karşılamıştır. Ancak bu müsamahanın tam bir kayıtsızlık hâlini aldığı zamanlarda gerek Hıristiyan unsurlardan gerekse sahte mühtedilerden devletimiz çok zarar görmüştür. (...) Yüzbinlerce Anadolu Türkünü katlederken 'Sultanım bizim tarafta yaptıklarını yapıyorum' diyen bir veziriazam, gerçek milliyetini katiyen unutmamıştır" (s.103-104).

Yerli ve yabancı pek çok kaynağa müracaat edilerek hazırladığı eserinde misyonerlerin yaptıkları çalışmaları, propaganda şekillerini detaylı bir şekilde gözler önüne sermeye çalışan Güngör, kitabının "Hıristiyan kültürü Propagandası karşısında Bazı Düşünceler" başlığını taşıyan bölümünde, bu tür çalışmalar karşısında yapılması lazım gelenler üzerinde önemle durur. Özellikle devlet yetkililerini birtakım tedbirler almaya davet eder.

1963'teki birinci baskısından sonra eserin yeni baskılarının yapılmayıp hayli ilginçtir.

Piyasaya çıkan ilk kitabıyla ikinci kitabı **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**¹¹ (Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975) arasındaki on iki yıllık zaman dilimi, Erol Güngör için, yazı yazmaktan uzak kalınan bir devre olarak telakkî edilmemelidir. Zira çok iyi biliyoruz ki, Erol Güngör, üniversiteye asistan olduğu sıralarda bile muhtelif gazete ve dergilerde yazılar yazan biridir. İki telif eseri arasındaki sürenin diğer eserlerine nazaran biraz açık olması, başta akademik çalışmalara verdiği ağırlık ve ileride kaleme alacağı eserlere malzeme depolamasıyla alakalıdır. Bu arada 1965'te Sosyal Psikoloji, 1969'da Yirminci Asrın Mânâsı adlı tercüme eserler neşrettiğini de hesaba katmak gerekir.

Hocası Prof. Dr. Mümtaz Turhan'a ithaf ettiği Türk Kültürü ve Milliyetçilik, onun eserleri arasında en çok baskı yapılanıdır. Esas itibarıyla altı bölümden meydana gelen eserde, adından da anlaşılacağı gibi millî kültür meseleleri ile Milliyetçilik konusu ele alınmıştır. Yazarının ifadesiyle "Milliyetçilik hakkında yeni bir teori veya bir siyasî program getirmek" maksadı gütmeyen eser; "her memleketin kendine mahsus şartları içinde gelişmiş ve bir memlekette aldığı şekil çok defa bir başka yerdekiyle ihtilâf ve tezat hâlinde" görülen milliyetçiliğin, bir sosyal psikolog tarafından "kültür meselesi" olarak ele alınmasından ibaret muhtelif makalelerden oluşmuştur. Türkiye'nin kültürü ve sosyal yapısı üzerinde temellenmiş bir Milliyetçilik anlayışının ifade edildiği bu eseri, özellikle Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan'ın başlattıkları sosyal ilimlere dayalı Milliyetçilik görüşünü işleme geleneğinin devamı gibi görmek icap eder. Milliyetçiliği herşeyden önce bir halkçılık meselesi hâlinde ele alan ve millî hayatı da bir "devam" fikri çerçevesinde gören Erol Güngör'ü bu noktada, Yahya Kemal ve Tanpınar ile birleştirmek de mümkündür. O'na göre "sıfırdan başlayarak bir millî kültür yaratılamaz".

¹¹ Değerlendirmemizde eserin 5. baskısını (Ötüken Neşriyat, İst.1986, 272 s.) kullandık. Türk Kültürü ve Milliyetçilik' in bugüne kadar yapılan baskıları şöyledir: I. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975; II. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1976; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1978; IV. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980; V. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986; VI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987. VII. II. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989; VIII. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990; IX. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992; X. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993; XI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

Millî kültür davasının sadece bir akademik spekülasyon konusu olmadığını, aynı zamanda bir millî politika meselesi şeklinde görülmesi gerektiğini belirtir ve milliyetçiliğin de, "ister istemez halk içinde yaşamakta olan temel kültür unsurlarına dayanmak zorunda" (s.11) olduğuna işaret eder.

Milliyetçilik hareketlerinin devamlı surette "halka dönüş" teşebbüsleriyle paralel bir seyir takip ettiğini vurgulayan Erol Güngör, asrımızın başlarında fikir hayatımızı etkileyen her üç akıma mensup Türk münevverinin millî kültüre bakış tarzlarının üzerinde durur. Özellikle inkılâpçı münevverlerin halktaki kültürü hor görmenin yanında, Osmanlı'dan intikal eden kültüre de soğuk baktığını, bunun temelinde de Batı karşısında duyulan kompleksin yattığını ifade eder. Milliyetçilerin ise "Türk millî kültürünü dış kuvvetler karşısında bir varlık olarak ortaya çıkarmak ve geliştirmek iddiası" ile mirasa sahip çıkıp bir "devamlılık" esasına dayanarak işe başladıklarını, bunun da "Türk münevverinin kendi milleti ile barışması için olduğu kadar dünyada eski şahsiyetli mevkiimizi kazanmamızın da bu sayede mümkün olacağına" (s.15) inandıklarından ileri geldiğini ifade eder. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken husûs, milliyetçiliği, geçmişi diriltmek veya maziyi yaşamak gibi psikolojik tatmin hareketlerinden ayırılarak tamamen rasyonel ve ilmî bir düşünüşün gereği olarak görmektir.

O, milliyetçiliğin Batıdan aktarılmış olduğu fikrine karşıdır. Milliyetçilik kavramının toplumda eskiden beri müspet bir kıymet taşıdığı ve toplum nazarında birlik ve beraberlik duygularını tedâi ettirdiği için sadece kendilerini milliyetçi olarak tanımlayanlarca değil, inkılâpçılar tarafından da büsbütün terkedilemediğine dikkati çeker; ancak Batıcılara göre bu kavramın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş anlamına geldiğini vurgular. Milliyetçilik etrafındaki bu farklı yaklaşımların, aslında genç nesillerdeki büyük huzursuzluk ve tatminsizlikten kaynaklanan bir arayış hareketinin cemiyete yansımaları olarak görmek gerektiğini ifade eden Erol Güngör'ün, özellikle "Milliyetçilik ve Halkçılık" başlığı altında dile getirdikleri, bir bakıma eserin girişinde ifadesini bulan husûsların detaylandırılmasından ibarettir.

İnkilâpçı münevverlerin Batı medeniyeti karşısındaki tutumlarının, özellikle de bu medeniyetten mülhem pozitivist tavırlarının, ister istemez geleneksel kültüre karşı cephe almalarına yol açtığını, bunun da onları, dayatmacı bir kültür değişmesine toplumu maruz bırakmak gibi bir yanlışa sürüklediğini ifade eder. Oysa modern medeniyetin gelişmesinden önceki klasik yapıyı sürdüren cemiyetlerde kültür değişmelerinin çok yavaş bir seyir takip ettiğini, dolayısıyla mevcut bünyede sarsıntıya meydan vermediğini vurgulayarak cemiyetteki aydın-halk düalitesinin de bir bakıma bu dayatmacı tutumdan kaynaklandığını söyler.

"Türkiye'deki değişmelerin başarısızlık sebeplerini araştıracak olursak, başlıca iki âmilin bu husûsta esas rolü oynadığı görülür. bunlardan biri yeni ve yabancı medeniyetin dayandığı rasyonalist veya pozitivist zihniyet; diğeri de Türkiye'deki değişmenin esas itibariyle zorlayıcı -içeriden ve dışarıdan- bir karakter kazanmasıdır" (s.37). Bu yüzdendir ki "Türkiye'deki Batılılaşma hareketlerinin büyük bir kısmı, halk nazarında, savaşta bizi yenemeyen düşmanların kendi münevverlerimiz vasıtasıyla bize gâlip gelmesi mânâsını taşır" (s.43).

"Geleneksel cemiyetin sarsılması ve aynı memleket içinde iki ayrı kültür grubunun teşekkülü hiç şüphesiz modern Batı medeniyetinin yayılmasıyla ilgili bir hadisedir" (s.30) diyen Erol Güngör, "Sebebe ne olursa olsun", Batı medeniyetine girme çabalarının başarısız kaldığının inkâr edilemeyeceğini, modernleşme adına getirilen tekliflerin ve yapılan uygulamaların Türkiye'nin problemlerine hakiki cevabı vermediğini belirtir.

En girift konuları bile gayet açık bir dille, herkesin anlayabileceği bir şekilde ifadelendirme vasfına sahip bulunan Erol Güngör, halk-aydın kutuplaşmasının çözümünde demokrasinin anahtar rolü oynayacağı kanaatindedir. Eserinin "Halk ve Politika" başlıklı kısmında "Demokratik rejimin devam etmesi Türkiye'deki münevver zümresinin halka yaklaşması için en sağlam ve en emin yol olacaktır" dedikten sonra şu acı gerçeği de ifade etme gereğini duyar: "Bizim

kanaatımıza göre zaten Türk münevverinin politikada en büyük kusuru kendi milletini tanımamış olmasıdır" (s.61).

Türk Kültürü ve Milliyetçilik'in ikinci bölümü "Millî Kültürün Dünü ve Bugünü" başlığını taşır. Türk münevverinin "şahsiyet değişmesi" olarak tanımladığı duruma düşüşünün irdelendiği bu bölümde, meseleyi "vekar" kelimesinden hareketle tahlil eden Güngör, "Şahsiyetin bütünlüğü çözüldüğü zaman, yaşanan hayat ile benimsenmiş olan kıymetler arasında uyumsuzluk var demektir" diyerek, sözü, biz vekarımızı yitirdik demeye getirir. Halbuki "yeryüzünde tarihin en büyük, en yüce devletini kurmuş bir milletin kendisinden daha başka örnekler aramaya ihtiyacı yoktur" (s.75).

Gençliğinde Gökalp'tan büyük ölçüde etkilendiğini bildiğimiz Erol Güngör'ün, bazı husûslarda onu eleştirmekten de geri durmadığını belirtmek gerekir. Özellikle, Gökalp'ın Osmanlı'ya bakarken halk ve münevver kültürü diye bir ayırımı gitmesini doğru bulmaz. "Erzincanlı demirci ile İstanbul'daki Sultan aynı tarikatın mensubudurlar; Van medresesindeki köylü çocuğu ile İstanbul'daki Şeyhülislam aynı tip tahsilden geçerler ve köylü çocuğu bir gün İstanbul'a gelip Şeyhülislam olur. İstanbul'un taşradan farkı bu kültür müesseselerinin en kaliteliğine sahip oluşudur" (s.84) diyerek yaptığı itirazın ardından: "Ziya Gökalp gibi parlak bir mütefekkir ve sosyolog bu basit gerçeği elbette bilirdi. Onun yanıltığı husûs münevver ve halk kültürleri arasındaki şekil ve üslup farklarını bugünkü cemiyetimizde olduğu gibi bir mahiyet farkı hâlinde görmesidir. Aynı hataya kültür ve medeniyet değişmesi hakkında verdiği izahlarda da rastlıyoruz" (s.85) tespitini yapar.

Türk Kültürü ve Milliyetçilik'in yazarı, yaşadığımız cemiyet içindeki problemlerin büyük bir kısmının -özellikle de kültür sahasındaki- Batılılaşma hareketleriyle zuhûr ettiği düşüncesindedir. Yapılan onca yanlış neticesinde hayli yıpratılan, dumura uğratılan kültüre rağmen "Türkiye'nin yeniden bir hamle yapmak için bazı sağlam dayanaklara sahip bulunduğunu" (s.131), bu hareketin gerçekleştirilebilmesinde de, milliyetçi bir eğitim politikasıyla yetiştirilecek mü-

nevverlere büyük vazifelerin düştüğünü belirten Erol Güngör, söz konusu münevveri şöyle çerçeveler:

"Türk münevveri yüzyıl önceki Türkçeyi kullanmayacak, ama bin yıl önceki Türkçe metinleri bile anlayacak; yeni harfleri kullanacak, ama üniversite kapısı önündeki kitabeyi görünce alık alık bakmayacak, demokrat olacak ama atalarının siyâsî ve idârî dehasından faydalanmasını bilecek; bir Osmanlı Türk'ü gibi ayakları yerde, başı dik, gönlü geniş, kalbi metin olacak, hiçbir zaman basitliğe düşmeyecek. Ve nihayet milletin büyüklüğünü anladığı zaman artık fuzulî kırtarıklık ve akıl hocalığı yapmaktan vazgeçecek" (s.131-132).

O'nun belki de bu çizdiği münevver modeline uygun düşmesi bakımından, eserinin "Bir İnsan ve Bir Kültür" bölümünde rahmetli Dünder Taşer'i anlatmaya çalışması, tesadüfî bir tercih olmasa gerek... "Taşer'in Büyük Türkiyesi" ile başlayıp tarif ettiği millî kültürden kesitlerin verildiği dört ayrı yazının ardından "Millet ve Din Hayatı" bahsine geçen Profesör Güngör, burada da Batılılaşma hareketlerinin tabîî bir neticesi olarak ülkemizde boy göstermeye başlayan pozitivist anlayışın din konusuna yaklaşımı üzerinde durur.

Özellikle Comte'un ve Durkheim'ın, artık Hıristiyanlığın -veya geleneksel herhangi bir dinin- beslemekten aciz kaldığı sosyal ahlâk için tatminkâr bir kaynak bulmak gayesinde olduklarına vurgu yapıldıktan sonra bu pozitivist düşüncenin bizdeki serüvenine kısaca temas edilir. İlmî, yeni bir din olarak gören bu anlayışın, tabiat-üstü her şeyi reddedip her ne kadar yeni bir "sistem" olarak ortaya atılmış olsa da, kısa bir süre sonra kendisine bir "Tanrı" bulmak ya da icâd etmek suretiyle "dinleştirildiği"ne işaret edilir.

Erol Güngör'ün konuyu Batıya yönelmemizle birlikte âdeta kendisine yüz çevirdiğimiz doğu ile irtibatlandırarak; "Bize düşman olan ve düşman kalacak olan bir medeniyetin çöpçülük hizmetini mi, yoksa kendi medeniyetimizin öncülüğünü mü yapacağız? Türk münevveri bu konuda derhal bir karar vermelidir. İktisadî kalkınma ve teknolojik gelişme ile Avrupalılaşmayı aynı şey sayanlar herhalde bi-

rinci yolu tercih edeceklerdir, ama biz onları denedik ve hiç bir şey kazanamadık." (s.272) cümleleriyle bitirmesi de oldukça dikkat çekicidir.

Erol Güngör'ün "Hicret'in 15. Yüzyılına Armağan" olarak kaleme aldığı ve İslam konusunda yapılmış ciddî etüdlerden biri olan **İslam'ın Bugünkü Meseleleri**¹² yayınlanmasını müteakip beklenenin çok üzerinde bir ilgi görmüştür.

Özellikle yüzyılımızın ikinci yarısında belirginleşen "İslamî Uyanış" hadisesinin ortaya çıkış sebepleri, görünüşü ve karşılaştığı problemlerin dile getirildiği eser, "Yeni Bir Dünya" (s.15-66), "Zihnin ve Hayatın Düzeni" (s.67-124), "Bocalamalar" (s.125-151), "Allah'ın İpini Sarılmak (s.153-197), "Geçmişin ve Geleceğin Kurucuları" (199-249) gibi başlıklar konulmak suretiyle -ki bu başlıklar ele alınan konuyla ilgili âyet-i kerîmeler ve bazı meşhur şahsiyetlerin sözlerinden alınmış epigraflarla da bütünlük arz eder- beş bölüme ayrılmıştır. Eserin sonunda, okuyuculara mukâyese imkânı vermesi maksadıyla biri Kuzey Afrikalı İslam mütefekkeri Osman Yahya'ya ait "İslam ve İnsan" (s.253-280), diğeri Cemaat-i İslam hareketinin lideri Pakistanlı Mevdûfî'ye ait "İslam'da Siyaset Anlayışı" (s.281-302) adlı iki makale ile "Notlar ve Açıklamalar"ın yer aldığı bir de "Ek" bölüm (s.251-314) konmuştur.

İslam'ın Bugünkü Meseleleri'nin ikinci baskısına yazılan ön-sözde, ilgiyle karşılanmasına rağmen eserin tenkit ve tahlilinin yapılmadığından yakınan Erol Güngör, kitap etrafındaki bu umûmi sessizlik perdesinin, memleketimizde tenkit geleneğinin henüz yerleşmeme-

---

¹² Değerlendirmemizde eserin 4. baskısını (Ötüken Neşriyat, İst.1986, 272 s.) kullandık. İslâm'ın Bugünkü Meseleleri' in bugüne kadar yapılan baskıları şöyledir: I. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981; II. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984; IV. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986; V. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987; VI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989; VII. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990; VIII. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1991; IX. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.

sine ve İslam'ı siyâsî ve sosyal bir dava hâlinde düşünenlerin devekuşu tavrından kurtulamayışlarına bağlar¹³.

İslam dünyasındaki "Uyanış"ın karşılaştığı problemlerin, siyasî ve iktisâdî kökenli olmaktan ziyade daha çok bir kültür meselesi şeklinde görüldüğünü savunan Güngör'ün seviyeli bir ilim adamı üslubu ile kaleme aldığı eserde, genel olarak İslam dünyası incelenmekle beraber esas ağırlığın Türkiye'ye verildiği görülür.

İslam dünyasının, içinde yaşadığımız 20. yüzyılda, Batı medeniyetine karşı bir reaksiyon göstermeye başladığını fikrine katılan Güngör, İslam'ın Bugünkü Meseleleri'nin birinci bölümünde, "yeniden uyanış hareketi"nin kökleri üzerinde dururken geri kalmışlıktan kurtulma ve modernleşme tutkusuyla Batı medeniyetine bir can simidi gibi sarılan İslam ülkelerinin aradıkları şeyi bulamadıklarını, hatta bu teşebbüsleri sonunda kendi şahsiyetlerini yitirme gibi bir handikapla karşı karşıya geldiklerini belirtir. Nitekim bir model olarak alınan Batı da, aslında geldiği noktadan memnûn değildir.

İslam dünyasının bugün uyanış"ndan söz etmenin, bir bakıma onun yakın zamanlara kadar derin bir uykuda bulunduğunu kabul etmek (s.32) anlamına geldiğini kaydeden Güngör, bu husûsa yönelik ileri sürülen görüşlerin de kritiğini yapmaya çalışır. Her şeyden önce İslam dünyasının, modern Batı medeniyetinin karşısına bir alternatif koyabilecek potansiyeli taşıyıp taşımadığı sorusunun cevaplandırılması gerektiğine işaret eder. Ona göre "İslamın yaşama gücü"nü bu meyanda önemli bir hareket noktası olarak ele alınabilir. Zira bu yaşama gücünün en güzel örneği Sovyet ve Çin hakimiyeti altındaki esir Türkler'dir: "İslam'ın yaşama gücünün belki en dramatik örneğini Rus ve Çin idâresi altında kalmış müslüman halklarda görüyoruz. Rusya'da

---

¹³ Bu arada Prof. Dr. Erol Güngör, eser hakkında yazılmış "tek ciddî tahlil" dediği Ahmet Taşgetiren'in değerlendirmesinin de hakkını teslim eder. Ahmet Taşgetiren'in bu yazısı için bkz.: "İslâm'ın Bugünkü Meseleleri", Türk Edebiyatı, S.97, Kasım 1981, s. 37-39.

Söz konusu eserle ilgili olarak yapılan bir başka değerlendirme yazısı da Fahri Unan'a aittir: "Türkiye'nin Yakın Tarihinin Tahlili ve Erol Güngör", Türk Yurdu, S.104, Nisan 1996, s.7-12.

Çarlar ve Çin'de hanedanlar zamanında Asya'nın müslüman Türk halkları bağımsızlıklarını kaybetmiş bulunmakla birlikte, dinlerinde serbesttiler. Gerek Rusya'da, gerekse Çin'de komünistlerin hâkim olmasından sonra İslamiyetin zayıflatılması ve tamamen ortadan kaldırılması için çok şiddetli ve sistemli baskılar yapıldı. Din, resmen yasak edildi. (...) Fakat bugün Sovyet idaresindeki müslüman Türkler arasında İslamiyet yaşamaktadır ve belki bu halkların Ruslar'dan ayrı birer varlık teşkil etmelerine yol açan en önemli özelliiktir" (s.55).

Prof. Erol Güngör, daha sonra teknoloji, iktisâdî sistem, zihniyet ve hayat düzeni bakımlarından dünyanın karşılaştığı meselelere eğilir ve bu meseleler karşısında Batı toplumlarının mevcut durumu ile İslamiyet'in ortaya koyduğu mesajları değerlendirir. Batıda, bir zamanlar kendisine tapılan müspet ilim, bugün için doruklara ulaşmıştır; ancak gelinen nokta, insanların mutluluğu için kâfi gelmemektedir. Özellikle kilisenin takındığı tavrın bunda etkili olduğunu vurgulayan Güngör, müspet ilimlerin uzantısı olarak karşımıza çıkan yüksek teknoloji ve nükleer gücün, âdeta kendi mucidini yok edecek bir tehdit aşamasına geldiğini belirterek insanları böyle bir noktada kurtaracak, onlara yön verecek bir "değerler sistemi"nin de hiçbir ideoloji tarafından sunulmadığına; hatta bu konuda belli bir çözüm iddiası taşıyan sistemlerin bile insanları maddî ve manevî değerler itibarıyla bir bütün olarak kavrayıcı hüviyetten uzak görüldüğüne temas eder. İnsan için bu hayatı bir kördöğüşü hâlinde çıkararak, kendisini, dış dünyayı ve olayları mânâlandırarak bir anlayışa ihtiyaç duyulduğunu kaydederek, insanları tatmin edici reçetenin İslam olduğunu ifade eder. İslam'ın tam bir denge felsefesi getirdiği söyleyen Güngör, bütüncü hakikat anlayışını yitiren bugünkü medeniyet karşısında İslam'ın bilgi, akıl, iktisat ve ahlâk gibi husûslardaki yaklaşımını ortaya koyarak ve bunların Batıyla mukayesesini yapar.

"İslamiyet bundan bindörtüzyüz yıl önce ortaya çıkmış ve Hicret'in ilk yedi yüzyılı içinde hem siyasî organizasyon, hem fikir ve ilim sahasında göz kamaştırıcı hamleler yapmış, ondan sonra ise siyasî hakimiyetini ve sanat-edebiyat sahasındaki orijinalitesini devam ettirmekle birlikte nihayet bu sahalarda da yavaş yavaş gerilemiş ve

ondokuzuncu yüzyılda İslam dünyası üstünlüğünü tamamiyle kaybetmiştir. Başka bir ifade ile, İslam dünyasının yarattığı medeniyet mağlup olmuştur. O hâlde İslam'ı gelecek medeniyet çağının en avantajlı sistemi olarak görmek yanlış olmaz mı?" (s.89-90) sorusunun da cevabını vermeye gayret sarfeden Güngör, İslam medeniyetinin bir zamanlar gerileme ve sönme vetiresine girmiş olmasının, gelecek medeniyet çağları için alternatif olmasına engel olmadığını, her çağın ona yeni yorumlar getireceğini, özellikle de içinde bulunduğumuz asır imkanlarının İslam prensiplerine daha geniş bir uygulama sahası verecek durumda olduğunu belirtir.

Eserin bir bakıma bundan sonraki bölümleri, başta hukuk olmak üzere İslam dünyasındaki birtakım problemler üzerine kuruludur. Güçlü ve zayıf yanlarıyla, mevcut yapının ortaya koyduğu durum tartışılır ve çıkış yolları aranır.

İslam dünyasının bugün en önemli meselelerinin başında "modern hayata uygun bir hukuk sisteminin kurulması" (s.91) olduğunu belirten Güngör'ün, İslam hukukunun seyrini ortaya koyarken Özellikle Batılılar tarafından bu hukukun belli bir tarih dilimi içinde yetersiz kaldığı iddialarına kısmen kendisinin de katıldığını görürüz. Onun bu değerlendirmesinin temelinde, "içtihad kapısı"nın kapandığı iddiasının, siyasî, idarî, teknolojik ve iktisadî değişmelerin hızına paralel olarak hukukî gelişmeleri engelleyen bir tablo ortaya çıkarması vardır, denilebilir. Zira ona göre İslam hukukunun en mühim problemi de işte bu noktadan başlamaktadır. Çünkü bu anlayış, yani içtihad kapısının kapalı olduğu fikr-i sabiti, aynı zamanda "İslam hukukunun donduğu", dolayısıyla "geri kaldığı" düşüncesini de beraberinde getirmektedir.

Tarihin dayattığı gelişmeler neticesinde ortaya çıkan durumdan hareketle, İslam hukukunun sosyal hayatta karşılaşılan problemlere cevap üretemeyeceği fikrini doğru bulmayan Erol Güngör, bu noktada, hukukun "yeni ihtiyaçlara cevap verecek bir gelişme gösteremediği çağlar(ın), İslam cemiyetinin bir bütün olarak Batı'daki gelişmelere ayak uydurmakta büyük güçlük çektiği çağlar"a (s. 101) denk düştüğü tespitini yapar ve hukukî arayışları bu çerçevede izah etmeye çalışır.

İslam ülkelerindeki hukuk reformlarının, sırf İslam hukukunun yetersizliği düşüncesinden kaynaklanmadığını, sosyal değişimin bir manivelası olarak kullanıldığını, Batılıların da bunda yer yer zorlayıcı bir pozisyon sergilediklerini belirtir. Nitekim "Osmanlı imparatorluğundaki ve onun yıkılışından sonra Türkiye Cumhuriyeti'ndeki hukuk reformları, yaygın bir Batılılaşma hareketinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu hareketlerde Batının şiddetli baskısı rol oynamıştır. Osmanlılar'da Tanzimat'tan itibaren Batı tesirinin sadece kültürel, siyasî ve iktisadî münasebetle dolaylı bir şekilde değil, doğrudan doğruya diplomatik kanallarla geldiğini hepimiz biliyoruz" (s. 92) sözleri de bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hukuk çerçevesinde yapılan bu izahlar, eserin "Bocalamalar" ve "Allah'ın İpini Sarılmak" bölümlerinde, ideoloji, iktisat ve hilâfet tartışmalarıyla devam eder. İslam, Milliyetçilik, sosyalizm, İttihad-ı İslam ve hilâfet konularının yer verildiği bu bölümlerde ayrıca Sultan II. Abdülhamid'i İslam bütünleşmesine götüren şartların, İngilizler'in İslam birliğini yok etmek için giriştiği çabaların altı çizilir ve XIX. yüzyılda boy salan Milliyetçilik hareketlerinin İslam ülkelerindeki yansıması üzerinde durulur. İslam ülkeleri arasında yeni bir işbirliği döneminin başlatılması meselesine de temas eden Güngör, bu yolda en önemli engelin, müslüman ülkelerden hiçbirinin öbürleri ile bir dayanışma içine girecek güçte olmayışını gösterir. Bu bölümlerin sonuna eklenen kısımda ise, esir Türkler meselesiyle ilgili olarak sarfettiği "dünyada kabile topluluklarının bile siyasî istiklâl kazandığı bir zamanda millet çapındaki İslam topluluklarının esaret hayatı yaşamaya devam etmesi, insan hakları adına utanç vericidir" (s. 194-195) sözleriyle, biraz da müslümanların utançlarını dile getirir gibidir.

İslam'ın Bugünkü Meseleleri'nin son bölümünde, yani "Geçmişin ve Geleceğin Kurucuları"nda İslam ülkelerindeki aydınların durumunu ile fikir hareketleri değerlendirilir. İslam ülkelerinde aydınları yetiştiren eğitim müesseselerinin farklılığına dikkati çeken Güngör, bir yanda Batılılaşma süreci içinde ortaya çıkan ve Batı medeniyetini aktarabilecek bir kadro yetiştirmek amacıyla kurulmuş müesseselere

rin, diğ er yanda ise cemaat hizmetleri görece kimseleri yetiştirmek üzere açılmış müesseselerin bulunduğunu; aydın zümrenin de zihniyet itibariyle bu düalite yüzünden bölünmüşlüğe itildiğini belirtir -zaten "Ek" bölümünde Osman Yahya ve Mevdudi'ye ait iki makalenin konması da bir bakıma aydınlar arasındaki bu zihniyet farklılığının anlaşılması maksadını gütmektedir-. Bu iki farklı aydın tipinin Batı dünyasındakine nispetle değişik bir seyir takip ettiğini vurgulayan Güngör'ün, bu çerçevede modernist, reformcu, sefeliyeci ve muhafazakar gibi adlarla anılan yapıların teşekkülüne atıfta bulunmayı da ihmal etmediği görülür.

Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik¹⁴ ise Erol Güngör'ün 1973 ile 1982 yılları arasında çeşitli dergilerde yayınlanmış on altı makalesinin bir araya getirilmesiyle meydana gelmiş bir eserdir. Bu durum, ister istemez bir bütün hâlinde yazılmadığı için esere ilk bakışta birbirinden kopuk konulardan müteşekkilmış gibi bir görünüm vermektedir. Ancak eser, tarih ve kültür meselelerine yönelik yazıları ihtiva etmesi bakımından kendi içinde bir bütünlük arz eder.

Genel hatlarıyla "Tarih Üzerine" (s.13-53), "Düşünce ve Kültür" (s.54-98), "Yabancı Kültür - Millî Kültür" (s.99-181) başlıklarla birbirinden ayrılmış üç bölümden meydana gelen eserin ikinci baskısında (Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984, 181 s.) Nur Vergin'in bir önsözü bulunmaktadır.

Dört ayrı makaleden oluşan birinci bölümde önce tarih konusu ele alınır. Tarihin objektif bir nazarla araştırılmasının lüzumuna temas eden Güngör'ün böyle bir husûs üzerinde durması, bir bakıma, Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik adlı eserinde de zikrettiği Karl Mannheim'in -ki, vefatından önce bu şahsın İdeology and Utopia adlı

¹⁴ Değerlendirmemizde eserin 3. baskısını (Ötüken Neşriyat, İst.1986, 181 s.) kullandık. Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik'in bugüne kadar yapılan baskılar şöyledir: I. Baskı, Mayaş Yayınları, Ankara 1982; II. Baskı, Mayaş Yayınları, Ankara 1984; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986; VI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987; V. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990; VI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.

eserinin tercümesi üzerinde çalıştığını yazımızın başında belirtmiştik- "İnsan, cemiyetin tarihi ve sosyal yapısı hakkında en vazih görüşe, ya o cemiyet içinde yükselirken ya da düşerken varır" cümlesinde ifadesini bulan husûsla alakalıdır. Kültür dünyamızda iki asırdır yaşayageldiklerimiz hesaba katılırsa, Türkiye'de tarih meselesinin taşıdığı keyfiyet daha iyi anlaşılır. İşte bu keyfiyet sebebiyledir ki, Erol Güngör'ün "Tanzimat Üzerine Birkaç Not" başlığıyla yaptığı geniş değerlendirmede Mannheim'in cümlesinde dile getirilen husûs kendini bariz bir şekilde hissettirir. Söz konusu yazısında, müspet ya da menfi bir tavır almak yerine, objektif bir bakış açısıyla meseleye eğilen ve Batılılaşma hareketlerinin resmîleşmesi mânâsına gelen Tanzimat hakkında o zamana kadar serdedilmiş görüşlerin kritiğini yapan Güngör, "Eline her kalem alan kişi 'yüzelli yıldır içine düştüğümüz buhran'dan bahsederken, ikide birde 'Tanzimattan beri' diye sözlerine başlarken, aslında Tanzimatçıları tenkit etmekten ziyâde bizim modernleşme hareketlerimiz hakkındaki umûmî şikayetlerini dile getirmektedir. Bunlara bir noktayı hatırlatmakta fayda görüyoruz. Tanzimatçıları da memleketin 'yüzelli yıldır' bozulduğunu söylüyorlar, Tanzimat Fermanında yüzelli yıldanberi devlet idaresinin türlü musibetlere giriftar olduğundan bahsediyorlardı" (s.25) diyerek bir gerçeği hatırlatır ve sözlerinin devamında da; "Tanzimat dediğimiz zaman, burada Türk devlet adamlarının memleketi modernleştirme yolunda giriştikleri teşebbüslerle bu arada yabancı devletlerin bazan cebrî, bazan davetli müdahalelerini birbirinden ayırdetmek lâzımdır. Bu müdahalelere pekâla Tanzimatsız zamanlarda da rastlanmış olup ayrıca mütalaa edilmelidir" (s.27-28) tespitini yapar. Konunun sağlıklı bir temele oturtulması için "aydınlarımızın ve eli kalem tutanlarımızın ezbere konuşmaktan vazgeçmeleri, yaşasın veya kahrolsun sloganlarını bırakmaları" gerektiğini bir "ön şart" olarak ortaya koyar.

"Ufkumuzda Bir Aydınlık" başlığını taşıyan yazısında ise Türkiye'de Weberci görüşleriyle bilinen -bu bilgi sahipliği de konuyla ilgilenen kişilerle sınırlıdır- bir ilim adamımızı, Profesör Sabri Ülgener'i hatırlatma gereğini hisseden Güngör, onu şu cümlelerle tanıtır: "...memleketimizde iki elin parmakları kadar az sayıdaki ilim adamlarından biridir. Fakat onun kıymeti sadece yoklar dünyasında

var olmaktan ibaret zannedilmemelidir; Ülgener, Türkiye'de çok heves edilip de bir türlü yakınına bile varılamayan 'Batı ilmi' içinde rahatlıkla yer alabilecek bir isimdir. Sloganların toz-dumana boğduğu Türkiye'de onun âdeta unutulmuş olması da kıymetinin bir başka delili diye gösterilebilir" (s.30). Garip bir tecellidir belki ama; Ülgener Hoca ile Max Weber'in talihleri de bu tanınma, bilinme noktasında birtakım benzerlikler taşır.

Türkiye'de sosyal bilimlerin serüveni üzerinde de bazı tespitler yapan Güngör, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji, özellikle de sosyoloji gibi genç ilim disiplinlerinin, bize Meşrutiyet devrinde Batıdan geçtiğine dikkati çekerek bu genç ilim disiplinlerinin ülkemizde akis bulan Durkheim Ekolü ile başını Prens Sebahattin'in çektiği Le Play ekolünün üzerinde durur ve bunların Cumhuriyet devrindeki tezahürlerini de değerlendirir. "Elli yıldır Türk sosyolojisi, bazı ferdî kaabiliyetlerin ve ferdî çalışmaların dışında, önemli bir ilerleme yapmış veya ilerlemek için kuvvetli bir zemin yaratmış değildir" (s.50) hükmünü veren Güngör, bu durumun "Türkiye'nin siyasî ve sosyal yapısı ile, geçirdiği kültür değişmeleriyle (ve) içinde bulunduğu dünya şartlarıyla" (s.52) yakından ilgili olduğunu ifade eder.

Eserinin ikinci bölümünde düşünce ve kültür dünyamız Özellikle dil ve eğitim meseleleri açısından ele alınır. Dil meselesini tefsir ederken daha çok "dilde tasfiyecilik" hareketinin kültür dünyamızda açtığı yaralardan bahseden Güngör'ün onun bu tefsiri; dil ve kültür, dil ve düşünce arasındaki münasebetlere dair birtakım teknik bilgi verme ve tartışmalara zemin teşkil edebilecek iddialardan mümkün mertebe uzak durduğunu belirtmek gerekir. Dilin tasfiyesini kastederek serdettiği şu cümleler, konunun ehemmiyetini vurgulaması açısından son derece manidardır:

"Bu dile bakılırsa, Türk milletinin mazisi Cumhuriyet'e kadar bile dayanmaz. Türk milleti her on yılda bir hafızasını kaybeden bir hasta durumuna düşürülmüştür. Bu dil hareketinin altında Milliyetçilik duygusunun bulunduğu söyleniyorsa, ki gençlerimizin çoğu maalesef böyle zannetmekte ve bu duygulara kapılmaktadır, bu herhalde Türk

milliyetçiliği olamaz. Çünkü millet olmanın en bariz vasfı insanları zaman ve mekan içinde birleştiren ortak noktaların bulunmasıdır. Dili tasfiye edenler, henüz rejimi de sımsıkı ellerinde tuttıkları bir zamanda uydurmacılık yerine mesela mevcut Batı dillerinden birini resmî dil olarak kabul etseler, bütün yeni nesilleri o dille yetiştirmeye çalışsalar, belki bu kadar vahim bir kültür buhranı içinde olmazdık" (s.63).

Eğitim konusunda, özellikle "insan" faktörü üzerinde duran Erol Güngör, bu çerçevede Türkiye'deki öğretmen meselesi ve din eğitimi konularına yönelik görüşlerini de dile getirme imkanı bulur. Sosyal değişimin az olduğu dönemlerde, öğretmenlerin esas görevinin, geleneği mümkün olduğu kadar noksatsız bir şekilde muhafaza etmek ve onu yeni nesillere aktarmak olduğuna inanan Prof. Güngör, din eğitimi meselesinin ise ideolojik plandaki tartışmaların dışında ele alınıp ülke gerçekleri açısından değerlendirilmesi gerektiğini savunur.

Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik adlı eserinin üçüncü ve son bölümünü "Yabancı Kültür - Millî Kültür" üzerine yazılmış yazılar oluşturur. Burada "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'nin Kültür Politikası"nı geniş bir şekilde tahlil eden yazar, bu politikanın Atatürk dönemi (1923-1938), Atatürk'ten sonra (1938-1946) ve Çok partili hayata geçiş olmak üzere üçe ayrılabilirliği; ilk dönemde, devlet eliyle sürdürülen resmî Batılılaşma anlayışının yanında, halkçılığın ve asra damgasını vuran milliyetçiliğin söz konusu bu kültür politikasında belirleyici olduğu, tarih ve dil meselelerine yönelik çalışmaların da işte bu perspektifle hareket edilediği için ele alındığı kaydedilir. 1938 ile 1946 yıllarını içine alan ikinci dönemde, ilkinde nazaran Milliyetçilik tarafının kısmen törpülenerek Batıcılığın ön plana çıkartıldığı bir yapıdan bahsedilebileceği vurgulanır. Üçüncü devrenin kültür politikasının ise, büyük ölçüde ikinci devrede yapılanlara duyulan bir tepki sonucu şekillenmiş bir husûsiyet taşıdığı belirtilir ve özellikle bu dönemde 1965 sonrasındaki uygulamaların tutarlı olduğuna ve bir devamlılık arz ettiğine dikkat çekilir. 1968'den itibaren yayınlanmaya başlayan "Bin Temel Eser" serisinin İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı içine alınmasının, hiç kuşkusuz ikinci devrede yapılan Batı Klasikleri-

ni tercüme faaliyetlerine karşı duyulan bir tepki olduğu; hatta yayınlanan eserlerin baş tarafına "Millî Şef" İsmet İnönü devrindeki klasiklerin şekline uyularak, devrin Başbakanı ve Millî Eğitim Bakanı tarafından birer takdim yazısının konulmasının bile bu tepkiden kaynaklandığı söylenebilir.

Hâdiseleri objektif olarak değerlendiren Erol Güngör'ün "Yabancı Kültürler Karşısında Millî Kültür" başlıklı yazısı üzerinde durulması gereken tespitleri ihtiva etmektedir. Ona göre millî kültür ve yabancı kültür diye birbirinden tamamen ayrı, bağımsız mevcûdiyetlerden bahsedilemez. Zira hiçbir kültür, başkalarıyla temastan ve onların etkisinde değişmekten müstağni değildir. Bu itibarla "kültürün devamlı değiştiğini kabul ediyorsak, o zaman, bütün zaman ve mekanlar için geçerli bir 'millî kültür şeması' çizmenin doğru olmadığını da kabul etmeliyiz" (s.165) diyen Erol Güngör, Türk millî kültürünün devamlı münasebette bulunduğu kültürlerden ne gibi tesirler aldığını, onlara neler verdiğini, aldıklarının kendi bünyesinde ne gibi değişimlere yol açtığını düşünmenin, kültürümüz açısından daha isabetli neticelere ulaşılması bakımından önemli olduğu görüşünü savunur. Bu arada yapılması gereken bir şey daha vardır ki, o da Batılılaşma hareketi karşısındaki tutumun netleştirilmesidir. "...Aydınlarımızın Batıcı olanları kadar muhafazakâr görünenlerinde de ortaklaşa kabul edilen nokta, eski medeniyetimizin yetersizliği, yenisinin ise bir türlü alınamayışdır. Halbuki bizim burada anlatmaya çalıştığımız düşüncede, bizzat bu Batı medeniyeti denen şeyin bir sorguya çekilmesi ve eski medeniyetimizle ilgili harcıâlem görüşleri bir tarafa bırakıp onu yeniden değerlendirme gereği üzerinde ısrarla durmak" gerekmektedir.

Türk Kültürü ve Milliyetçilik kitabının özellikle okuyan gençlik kesiminde oldukça geniş bir ilgi uyandırması, kitapta ele alınan meselelere yönelik yeni yazıların kaleme alınmasına yol açmış, bu da **Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik**¹⁵'in hazırlanmasına zemin ha-

¹⁵ Değerlendirmemizde eserin 4. baskısını (Ötüken Neşriyat, İst.1988, 192 s.) kullandık. Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik'in bugüne kadar yapılan baskıları şöyledir: I. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982; II. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul

zırlamıştır denilse, hiç de hatalı olmaz. Erol Güngör'ün meslekî bilgilerini ve metodunu Türkiye'nin meselelerine uydurarak Türk aydınlarının dikkatine sunmak gayretinin ürünü olan bu yazılar, 70'li yılların keşmekeşinde belki aydınlar nezdinde lâyük olduğu ilgiyi görememiştir ama; gençlikteki düşünce seviyesinin geliştiğini müşahade eden, tartışmaları daima yüksek fikir planına çıkarmak için uğraşan yazarın, bunu bir müjde gibi karşılayıp çalışmalarını hızlandırmasına sebep teşkil etmiştir. Kendi ifadesiyle Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik, "işte böyle bir gayretin sonunda ortaya çıkmıştır" (s.6). Eserin sonunda, okuyuculara farklı bir perspektif kazandırmak ve onları konuyla alakalı değişik kaynaklara yöneltmek amacıyla bazı açıklamalar ve kaynaklar da konmuştur.

Erol Güngör, Türkiye'deki hızlı ve geniş çaplı değişimin tabii bir neticesi olarak, cemiyetin alacağı şekil hakkında ileri sürülen görüşlerin etrafında teşekkül etmeye başlayan birtakım ideolojik grupların, bu değişmeyi kendi istekleri çerçevesinde belli kanallara aktarmaya uğraştıkları bir dönemde, meselenin kültür temellerine inerek onu çözümlemeye, tahlil etmeye gayret sarfeder. Mevcut değişme sürecinde herkesin "neyi alalım, neyi almayalım?" sorusuna muhatap kaldığını belirterek, eserinde, işte bu "alınacak ve atılacak şeylerin bir envanterini yapmaktan ziyâde, Türkiye'de millî bünyemizi kuvvetlendirici tedbirler üzerinde çalışmanın doğru olacağı" teziyle hareket ettiğini söyler. Madem ki cemiyette şöyle veya böyle bir değişme süreci yaşanmaktadır, o hâlde, herşeyden önce "hangi tip değişmeye ne ölçüde müdahale edebiliriz?" sorusuna objektif bir cevap verilemesiyle işe başlamanın gerektiğini vurgular. Bu itibarla Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik için, baştan sona millî bünyemizi kuvvetlendirecek tedbirlerin tartışıldığı, millî kültürün belli başlı meselelerinin ele alındığı, bu yönüyle de Türk Kültürü ve Milliyetçilik'in bir nevi tamamlayıcısı durumunda bir eserdir, tespitini yapmamızda bir beis yoktur.

1984; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986; IV. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1988; V. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989; VI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990; VII. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992; VIII. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994; IX. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

"Teknoloji ve Kültür Değişmesi", "Bir Zihin Yapısının Tahli-
li", "Millî Tarih Meselesi", "Örf ve Âdet Kavgası", "Millî Karakter"
gibi temel meselelerin ayrıntılı olarak ele alındığı eserde, konuyla ya-
kından ilgili olması bakımından başta, Türk münevverlerinin "kültür
ve medeniyet" kavramları karşısındaki tutum ve davranışları üzerinde
durulur. "İlmî bilginin pratikteki uygulaması demek olan teknoloji"
(s.36)'nin, cemiyet hayatındaki tesirlerini, kültür değişmesi içinde de-
ğerlendirilmesi gerektiğine işaret eden Güngör, teknolojinin meydana
getirdiği değişimin bir başka boyutuna da atıfta bulunarak, bu de-
ğişme karşısında takınılacak tavrı şöyle dile getiriyor: "Bugün kal-
kınmakta olan ülkelere teknoloji transferinin nasıl yapılacağı tartışılır-
ken, bunun yanısıra onları ileri teknoloji sahibi ülkelerin düştüğü ma-
nevî buhrandan uzak tutmanın yolları da araştırılmaktadır. Bu konuda
sağlam bir strateji takip edebilmek için herşeyden önce teknolojik de-
ğişimin genellekle kültür değişmesi içindeki yerinin iyi bilinmesi
gerekıyor" (s.18-19).

Asrımızın başındaki şartlara nispetle bugün daha çok tecrübeye
ve bu tecrübelerden çıkarılan geniş bir bilgi birikimine sahip bulundu-
ğumuzu, dolayısıyla teknolojik değişme karşısında daha sağlıklı düşü-
nebilmek vasatının oluştuğunu kaydeden Prof. Güngör, bunun da yeri-
mizi belirlemek için bize imkan tanıdığı kanaatindedir. Teknolojik
değişimin kendi başına bir tavır ve davranış değişmesi demek oldu-
ğu tespiti yapıp Batılılaşma tezinin hiçbir zaman salt Batı teknolojisini
değil, onun "ilim ve tekniği"nin alınması şeklinde ortaya atıldığını
hatırlatarak, bu fikirde olanların farkında olmadan bir tenakuzu sergi-
lediklerini vurgular. Zira Batıdaki teknolojik gelişimin, ilimde iler-
lemeye, bunun da bir zihniyet değişmesi gibi bir kültür temeline da-
yandığını ifade eder. Bizde böyle bir seyrin vukuundan söz etmek
mümkün değildir.

O, Teknolojik gelişimin aslında kültürün gelişmesi için bü-
yük imkânlar veren bir vasıta olduğu hâlde bir "değer" gibi algılanma-
sına karşıdır. "İnsanları öldüren bombalar değildir; o bombaları yapan
insanlardır. Eğer teknoloji hem faydalı hem de zararlı yollarda kulla-
nılabiliriyorsa, kendisi ne tak başına zararlıdır, ne de faydalı. Kısacası

değerleri yaratan teknoloji değil, insandır" (s.36) diyerek, bugün büyük bir çoğunluğun modern teknolojiyi bir çeşit "vazgeçilmez kötü" hâlinde görmesinin de bir kültürel tavrın yansıması olduğunu ifade eder.

Batılılaşma teşebbüslerinin cemiyeti nasıl bir yere getirdiği noktasında, "Avrupa'dan neyi alacağımız tartışmasından ziyâde, neleri aldığımızın, neleri alamadığımızın bir bilançosunu yapmak" (s.40) suretiyle daha müşahhas sonuçlar elde edilebileceğinin altını çizen Güngör, inkılâplar devrindeki tabloyu gözler önüne serdikten sonra bugüne gelişin hikayesini anlatırken meselenin kültürel yönünü hep ön planda tutar. Ona göre asıl yapılması gereken, Türkiye'de sağlam bir millî kültür kurmanın yollarını araştırmaktır. Bunun için de en başta geçmişe, tarihe yönelmek gerekir. Kitabının "Millî Tarih Meselesi" bölümü, bu husûsların enine boyuna tartışıldığı bir zemindir.

"Geçmişe hasretle bakmak ve sık sık geçmiş üzerinde durmak, bizde hem bugünden duyduğumuz sıkıntıyı, hem de gelecekte duyduğumuz endişeyi belirtir" (s.60) diyerek mühim bir gerçeği ifade eden Güngör, "Geçmişe hasretle bakmanın asıl sebebi, insanların kaçıp sığınacak bir yer aramak değil, fakat daha iyi bir dünya kurmak istemeleridir. Kültür ve medeniyetin insan saadetini bozduğunu söyleyen Rousseau ve Freud dahil hiç kimse geçmişin sefalet ve adaletsizliklerini veya insan vücudundan tahammülü güç çabalar isteyen bir ilkel hayata dönüşü özlememişlerdir" (s.61) der.

Aydınlardaki zihniyet değişmesinin, bir bakıma tarihe bakış açıları ile yakından alakalı olduğuna temas eden Güngör, Batıcı aydınların tarihî eskilik iddialarını güçlendirmek ve ne kadar köklü olduğunu göstermek için Hititler'e kadar dayanma gayretkeşliğine rağmen yanıbaşlarında duran Osmanlı tarihini görmezlikten gelişlerinin işte bu "tarihe bakış"tan kaynaklandığını belirterek şu tespiti yapar: "Belki de bugün gençlerimizin bir kısmında Türk tarihine karşı görülen ilgisizliğin veya karşı çıkışın başlıca sebeplerinden biri, vaktiyle tarih adına anlatılan şeylerin feci yanlışlardan ibaret olduğunun anlaşılmasıdır.

Sağlam bir tarih şuûru verebilmek, objektif tarih olaylarıyla sübjektif tarih anlayışının mümkün olduğu kadar birbirine yaklaştırmaya çalışmakla başarılabilir bir iştir" (s.86).

Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik'in, en ilgi çekici bölümlerinden biri de hiç kuşkusuz örf ve âdetler ile millî karakter konularının ele alındığı bölümlerdir. Değişen cemiyetlerde dün ile bugün arasındaki en önemli farklardan birinin de bu değerlerde meydana gelen değişmelerde görüldüğüne işaret eden Güngör, modernleşmenin değişmeyi hızlandırdığı için, geçmişten intikal eden şeylere karşı takınılan menfi tavrı sosyolojik açıdan ortaya koymaya çalışırken örf ve âdet gibi normların Türkiye'de iki bakımdan sosyal probleme yol açtığına dikkati çeker: "Birincisi, Türkiye birbiri ardından reformlar ve inkılâplar geçirmiş (sadece Cumhuriyet'te değil, ondan önce de), böylece reforma kanunlarıyla örfler arasında birtakım çatışmalar ortaya çıkmıştır. İkinci ve belki daha önemli nokta ise, Türkiye'nin çok hızlı bir sosyal ve kültürel değişme içinde bulunması, böylece birtakım örf ve âdetlerin kaybolmasının yanısıra, bütün geleneksel değerlerle birlikte örf ve âdetlere karşı da menfi bir tavrın aydınlar arasında kuvvet kazanmasıdır" (s.89). Bu tespit, içinde yaşadığımız ortamın karikatürize edilmesinde son derece mühim bir gerçeği dile getirmektedir.

Bu normlara yapılan itirazların; onların eskiliği, çok defa akla uygun olmayışları ve sosyal baskı ile kabul edilmeleri gibi sebeplere dayandığını belirten Güngör, söz konusu itirazları tet tek değerlendirir ve bunların modern hayatın ortaya çıkardığı değişmelerle ilgisine dikkati çeker.

Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik'te üzerinde durulan önemli husûslardan birini de "Millî Karakter" konusu teşkil eder. Millî karakterin "ırk peşin hükmü" çerçevesinde "az-çok devamlı davranış temayülleri" şeklinde tarif edilebileceğinden hareketle tipolojik bir hadise olarak ele alınması gerektiğini ifade eden Prof. Güngör, bu bölümde, "Türk millî karakteri neden ibarettir?" sorusuna cevap arar. An'anevî kültür eserleri üzerinde yapılacak tarihî araştırmaların, şimdiki sosyal çalkantı devrine gelinceye kadar teşekkül etmiş ve yerleş-

miş bulunan Türk karakterinin tespitinde önemli bir rol oynayacağını belirtir. Türkler'in kavmî husûsiyetlerinin yanında, İslam medeniyetinin tesiri ile ilişkide buldukları doğulu ya da Batılı milletlerden tarih boyunca edindikleri bilgi ve tecrübelerin, bu karakterde önemli bir yeri işgal ettiğini vurguladıktan sonra bunların halkta hâlâ canlılığını koruduğunu, Batılılaşma teşebbüslerine gösterilen mukavemetin temelinde de bu durumun rol oynadığını düşünür.

Onun şu tespiti, kültür değişmelerinin genel seyrini tahlil etme noktasında ufuk açıcıdır: "Kültür değişmeleri üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, bir kültürün mensupları, kendilerini, karşıdakilerden daha aşağı gördükleri nispette yabancı kültürün daha ziyade prestij yaratan dış görünüşlerine önem vermekte, karşıdakilere hâkim bir tavırla baktıkları zaman da daha çok gerçek ihtiyaçlarını giderecek unsurları almaktadır" (s.141).

Erol Güngör'ün İslam Tasavvufunun Meseleleri¹⁶ adlı eseri ise, İslamın Bugünkü Meseleleri'nin bir bakıma tamamlayıcısı gibidir. Zira İslamın Bugünkü Meseleleri'nde İslamiyet'in içinde yaşadığımız çağda karşılaştığı problemler ele alınmış; ancak tasavvuf gibi önemli bir konunun üzerinde durulmamış olması, başka bir ifadeyle meselenin zâhîrinin değerlendirilip bâtın tarafının bahis konusu edilmeyişi, İslam Tasavvufunun Meseleleri'nin vücut bulmasına sebep teşkil etmiştir.

Tasavvufla ilgili genel bir bilgi kitabı olmamakla birlikte, onun karşılaştığı problemlere cevapların arandığı, bunların tartışıldığı bir eser niteliğindeki İslam Tasavvufunun Meseleleri, genel hatlarıyla dokuz ana bölümün dışında, eserin sonuna konulan "Notlar ve Açıklamalar" ile "Ekler"den oluşur.

---

¹⁶ Değerlendirmemizde eserin 2. baskısını (Ötüken Neşriyat, İst.1987, 268 s.) kullandık. İslâm Tasavvufunun Meseleleri'in bugüne kadar yapılan baskıları şöyledir: I. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982; II. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989; IV. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1991.

Eserin önsözü bile başlı başına, tasavvuf konusunun İslam'ın bugünkü durumu açısından nasıl bir problem olduğunu göstermeye yeterli gelecek fikrî kesifliktedir. İslam'ın yeni dünyada nasıl yorumlanacağı problematiğinde, meselenin zâhir kısmı kadar bâtın tarafını teşkil eden tasavvufun da önemli bir husûs olarak ortada durduğuna temas eden Erol Güngör, sosyal hayatın düzenlenmesini esas alan faaliyetlerin yapıları gereği İslamî akîdelerden hareket etmek mecburiyetinde kaldıklarını, dolayısıyla ferdî yaşayışı önde tutan ve manevî hâllere dayanan tasavvufî düşüncenin böyle bir harekete yardımcı olamayacağı yolundaki görüşleri hatırlatarak tasavvufa yapılan itirazlara geçer. Sosyal hayatın düzenlenmesi yolundaki teşebbüslerin hareketlilik kazandığı dönemlerde tasavvufa hücum edilmesinin temelinde, onun dinî rasyonaliteden yani şeriattan uzaklaşılmasına, dinin yanlış inançlarla ve uygulamalarla doldurulmasına sebep olduğu şeklindeki kanaatinin yattığına işaret eder. Hatta Batılılara karşı, İslam'ın ilme ve fenne verdiği değeri ispat için, ilmin kabul edemeyeceği bâtınî yorumları da hurafeler gibi "İsrâiliyât"tan addedip hedef tahtası hâline getirmenin de bu tür bir "Selefiyyeci" yaklaşımın neticesinde meydana geldiğini vurgular.

Prof. Erol Güngör'e göre temel problem, "Tasavvufun İslam'daki yeri nedir?" sorusuna verilecek cevaptadır. Memleketimizde, tasavvufla ilgili olarak bugüne kadar yazılıp çizilenlerin böyle bir soruya cevap aramaktan ziyade bir nevî eskilerin sözlerini tekrar etmekten öteye gitmediğini; bunun bile başlı başına düşünce kısırlığına delalet ettiğini söyler. Hiç şüphesiz, İslam Tasavvufunun Meseleleri, yapılmayanı yapma iddiasında değildir; yazarının ifadesiyle, bu eser; "Tasavvufun İslam'daki yeri nedir?, Tasavvufî düşünce İslam'a yabancı doktrinlerden mi gelmiş yoksa onun içinde mi teşekkül etmiştir? Tasavvufta dış tesirler varsa bunlar nelerdir ve tasavvuf İslam doktrini ile ne derece te'lif edilmiştir?" sorularının tarihî-sosyolojik açıdan incelendiği, akaid ve kelim ile ilgili hükmünün ise o sahalarda mütehasıslarına bırakıldığı bir tartışma zemini.

Öncelikle İslam tasavvufunun, Batıdaki mistisizmden farklı olduğuna işaret eden Güngör, söz konusu tâbirlere yönelik yapılan

tanımlardan hareketle eserine giriş yapar. Hint felsefesindeki mistik temayüller ile Eski Yunan'da karşımıza çıkan benzer yönelişleri "Şarktan Haber" (s. 25-30) ve "Batı Rüzgarı" (s. 26-48) olarak gözler önüne serer.

Budizm'deki "Nirvana" ile İslam tasavvufundaki "Beka" anlayışı arasında görülen benzerliklerin, Eski Yunan mistisizminin varlık anlayışı ile tasavvufun varlık problemine bakışı arasında kurulan yakınlığın, başta oryantalist temelli olmakla birlikte İslam dünyasında da bir "kültür difüzyonu" şeklinde algılanması hadisesine yönelik izahlar ise, "İslam Tasavvufunun Yabancı Menşe'leri" (s. 49-63) başlıklı bölümde detaylandırılır. Erol Güngör'ün bu konudaki yorumu şöyledir:

"Herşeyden önce şunu belirtelim ki, kültür benzerlikleri arasında illiyet bağı aramak her zaman geçerli bir yol değildir. Herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde görülen bir kültür unsuruna başka bir zamanda ve başka bir yerde de rastlandığında, bu ikisinin bir kültür difüzyonu yoluyla birbirine bağlantılı olduğunu iddia etmek bizi çok defa gereksiz zorlamalara götürebilir.

İkinci olarak, kültür temasları ve alışverişleri dünyanın her çağında ve her yerinde görülmüştür; hiçbir cemiyet bundan kaçamaz. (...) Mesela İslam'dan önceki örf ve âdetlerden bazılarının reddedildiği hâlde bazılarının dokunulmamıştır. Daha sonra İslam hukukunun gelişme seyri içinde mahallî örf ve âdetlere -İslam'la çatışmadıkları ölçüde- geniş bir saha bırakılmıştır. Kısacası, başka sistemlerden birtakım unsurların İslam cemiyeti bünyesi içinde yer alması hem sosyal bir zarûret, hem dinî bir cevâzın neticesidir" (s.62-63). Bu husûslar hesaba katıldığında, İslam tasavvufunda yabancı unsurlar meselesinin müslümanları rahatsız edecek boyutlara nâdiren ulaştığını görürüz.

Daha sonra İslam tasavvufunun tarihî gelişmesi üzerinde duran Erol Güngör, ilk sûflerden başlayarak, IX. yüzyıldan itibaren zühd hareketinin kazandığı mistik karakterden, sünnî müslümanlıkla sûfi hareket arasındaki bağı muhafazası için gayret sarfeden büyük mutasavvıflardan bahsedilmesiyle devam eden bu bölümde "Vahdet-i

Vücûd" anlayışının mimarı sayılan Muhyiddin-i Arabî'ye kadarki tasavvuf anlayışın görüntüsünü çizer.

Eserin "Manevî İktidar ve Maddî Teşkilatlar" (s. 96-115) başlıklı kısmı, içinde buldukları cemiyetin tipine göre bir sosyal fonksiyon icrâ eden ve sûfî doktrininin maddî bir teşkilat varlığına büründüğü tarikatlerin ortaya çıkışı ve yayılması bahislerini içerir. Başlangıçta herhangi bir formel teşkilat yapısı kazanmamış olan sûfî hareketlerinin kendi içlerinde teorik bir yapıya kavuşmalarının da ele alındığı bu bölümde, tarikatlerin hiyerarşik yapısı da bahis mevzuu edilir. İlk örneklerine VIII. yüzyılda rastlanılan bu sûfî teşkilatlarının XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren "bozulması"nın, cemiyetteki genel bozulmayla alakasına dikkati çekilir.

İslam tasavvufunda önemli bir yeri işgal eden "Bilgi Meselesi" (s. 116-145) ile "Vecd'in Psikolojisi" (s. 146-164) konularının değerlendirildiği bölümleri "Tarihî ve Sosyolojik Manzara" (s.165-207) takip eder.

İslam tasavvufuna karşı serdedilen görüşlerin, Batı mistisizminde de görülen benzer karşı çıkışlarla paralel olarak irdelendiği bu bölümde, daha çok yapılan itirazların temeli üzerinde durulur. Tasavvufun esas itibarıyla dünyadan el çekme, başka âlemlerde saadet arama anlayışına bağlı kalınarak yaşanan hayattaki tatminsizliklere dayandığı şeklindeki yaklaşımlar, bu itirazların merkezinde yer almaktadır. Böyle bir duyuş ve düşünüşün insanları miskinliğe ittiği kadar dinin rasyonelitesinden de uzaklaşmaya imkan tanıdığı yolundaki itirazların başlangıcında, özellikle 813'te Me'mûn'un hilâfet makamına gelmesinden sonra Mu'tezile'nin bir çeşit resmî doktrin hâline gelmesinin rolüne temas eden Güngör, daha sonra tasavvufun Türkler'deki tezâhürünü değerlendirir.

Başlangıçta, yani zahidler döneminde, Arap-İslam imparatorluğunun dünyevî bir saltanat hâlini alıp israf ve sefâhatin ön plana geçmesi neticesinde, dünya hayatının geçiciliği/değersizliği anlayışıyla âdeta bir reaksiyon hareketi görüntüsü çizen tasavvufî düşünce,

daha sonraları rasyonalist kelamcılarını dini, dünyevî ve akli bir sitem olarak yorumlamaları karşısında dıştan ziyade içe ait bir mesele hâline gelmiştir, yorumunu yapan Erol Güngör, objektiflik vasfının gereği olarak da şunları belirtir:

"Görülüyor ki mistisizm, imanı sağlam bir temele oturtmak isteyenler için çok faydalı bir vasıta olmuş, hakikatı aklın ötesinde ve onun kavrayamayacağı bir âleme aktarmak sûretiyle kelamcılarını ve felâsifenin yarattığı zihin karışıklığını kökünden halledilmiştir. Kur'an'da mistik unsurlar bulunmakla birlikte, o zamana kadar bir mistisizm hareketinin doğmamış olması, tasavvufta yabancı tesirlerin rol oynadığına bir delil sayılabilir. (...) Fakat esas motiv İslamiyet olduğu için, tasavvuf tamamen İslamî bir sistem hâlinde gelişmiş ve sûfiler bütün görüşlerini Kur'an ve Sünnet'e gecikmemişlerdir. Çağdaş bir Batılı ilim adamının [Fritz Meier] belirttiği gibi, tasavvuf, İslam cemaati içinde Peygamber dönemimin iman tazeliğini yeniden yaşatmak, her yandan gelen şüphe, tereddüt yanlışlık ve kargaşalıklara karşı dinin aslî otoritesine bir dönüş sağlamak gayreti olarak görülebilir" (s.193).

Erol Güngör'ün sağlığında hazırladığı, ancak yayınlanışı vefatından ancak beş yıl sonra gerçekleşen **Tarihte Türkler**¹⁷, tarihimizin ana hatlarının bir sosyal ilimci-mütefekkir gözüyle aktarılması niteliğindedir. "Takdim" yazısında da belirtildiği üzere, yeni bir tarih tezi ortaya atmak gibi bir iddianın değil, tarih ilmiyle uğraşanların ittifak ettikleri olayları kendi bakış açısıyla okuyucuya sunmak gayesinin ürünü olan bu eser, Erol Güngör'ün anı vefatı üzerine tamamlanmamış ve mevcut şekliyle basılmıştır. Hemen hemen bütün eserlerinde, sosyal ilim metodlarıyla tarihimizin çeşitli hâdiselerine atıfta bulunarak, yaptığı tahlil ve tespitlerinde bunlardan büyük ölçüde istifade et-

---

¹⁷ Değerlendirmemizde eserin 2. baskısını (Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989, 425 s.) kullandık. Tarihte Türkler'in bugüne kadar yapılan baskıları şöyledir: I. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1988; II. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990; IV. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990; V. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993; VI. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

tiğini gördüğümüz Erol Güngör'ün tamamlayamadığı bu eserin en belirgin vasfı Türk tarihini bir bütün olarak ele alınmasıdır.

Üç bölümden meydana gelen eserin özellikle Osmanlı devleti ile ilgili kısmı, sosyolojik açıdan değerlendirilme imkanından mahrum kaldığı için sadece siyasî tarihin nakledilmesiyle sınırlıdır.

Birinci bölümde (s.9-57) "İslamiyet'ten Önceki Türkler"i ele alan Güngör, "Türk" kelimesinin etimolojisi ve Türk dili üzerinde durduktan sonra Asya'daki ilk Türk imparatorluğunu kuran Hunlar'dan başlayarak kronolojik çerçevede tarih sahnesinde yer almış diğer Türk devletlerini konu edinir. Bu dönemlerden kalan destanlardan da alıntılar yaparak bunların tarihî bilgilerle oluşturduğu bütünlüğe dikkati çeken Güngör, birinci bölümün sonunda "Eski Türklerde Millet ve Devlet" anlayışını sosyolojik açıdan tahlil eder. Tarihte Türkler'in ikinci bölümünü "İslamiyet ve Türkler" (s.59-177) konusu teşkil eder. Söz konusu bölüme "Eski Türkler'de Din" meselesiyle giriş yaptıktan sonra sırasıyla İslamiyet'in kabulüne ve "İlk Müslüman Türk Devletleri"ne geçilir. Eski Türkler'deki hakimiyet duygusunun İslamiyet'in kabulüyle birlikte yeni bir boyut kazandığına temas eden Güngör, Anadolu'da Türk birliğinin kurulmasında Horasan erenlerinin rolüne atıfta bulunur ve son zamanlarda ülke gündemine sokulan "mozayik" tartışmalarına âdeta o günlerden şu cevabı verir: "...bizim vatanımız buraya gelen Türkler'le yerli halkların kaynaşmasından meydana gelmiş melez bir halk değildir. Anadoluya geldiğimiz zaman burada Etiler, Sümerler vs. gibi milad öncesi kavimler yoktu; Rumlar, Ermeniler, Süryaniler vs. vardı. Bunların pek azı Müslüman olarak bize karıştı, geri kalanların çoğu (Rumlar) Balkanlar'a geçti; gitmeyenler ise Cumhuriyet devrine kadar yerlerinde kaldılar" (s.92).

Sadece Anadolu coğrafyasındakilerden değil, Türkistan topraklarında ve Mısır'da kurulan diğer Türk devletlerinden de bahseden Güngör, Osmanlı'ya kadar Türk dünyasında şekillenen kültür ve medeniyet konusu üzerinde de durur. Türkler'in İslamiyeti kabul etmelerinden sonra eski geleneklerinden birçoğunun devam ettirmekle birlikte, geçtikleri yeni hayatın gerek devlet teşkilatında gerekse sosyal

hayatta meydana getirdiği değişmeyi göz önünde bulundurarak yaptığı şu değerlendirme, onun Osmanlı'ya bakış açısının da ipuçlarını verir mahiyettedir: "Bu değişme kolay ve çok kısa zamanda olmadı. Bu yüzden Osmanlılar'a kadarki Türk-İslam tarihi yeni bir medeniyet için hazırlık dönemi sayılabilir. Onuncu Yüzyıl'dan itibaren Türkler müdhiş bir siyasî-sosyal çalkantının ortasında kendilerini bulmuşlar, bu kargaşalığı düzen hâline döndürmek üzere pek büyük gayretler sarfetmişler ve nihayet bu uzun çaba ve hazırlıkların sonunda Osmanlı Devleti gibi bir mucizeyi gerçekleştirmişlerdir" (s.159).

Bir tarihçi hassasiyetiyle konulara eğildiğine şahit olduğumuz Güngör'ün "Dünya Tarihinin Büyük Mucizesi" olarak gördüğü Osmanlı Devleti üzerinde ayrı bir önemle durduğunu söylemek hiç de hatalı olmaz. Zira ve "bir eşi görülmemiş olan ve başarılarının sırrını henüz hiç kimsenin tam çözemediği" bu devleti Türk-İslam terkinin zirvesi diye değerlendirir ve milletimize sonsuz bir ilham kaynağı olacağına inanır. Ancak, yukarıda da temas ettiğimiz gibi Erol Güngör'ün Tarihte Türkler'de Osmanlı'yı sosyolojik açıdan tahlil etme fırsatını bulamadan aramızdan ayrılması, bu noktada bizim için büyük bir kayıptır. "Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye"ye (s.179-425) ayrılan üçüncü bölüm sadece Sultan V. Mehmet Reşat'a kadar yazılabılmış siyasî tarihten ibaret olsa da eserin büyük kısmını teşkil etmektedir.

Sosyal Meseleler ve Aydınlar (Ötüken Neşriyat, İst. 1993, 488 s.) da, Erol Güngör'ün sağlığında muhtelif dergilerde kaleme aldığı irili ufaklı makalelerinin bir araya getirilmesiyle meydana getirilmiş bir eserdir. Ötüken Neşriyat yetkilileri (R. Güler-E. Kılınç) tarafından, vefatının onuncu yılı münasebetiyle kitaplaştırılan bu makalelerin, dergi sayfaları arasında kalıp gitmekten kurtarılması, fikir hayatımıza sağladığı katkılar kadar bir kadirşinaslık örneği olması bakımından da son derece isabetli olmuştur.

Sosyal Meseleler ve Aydınlar dört bölümden meydana gelmiştir. Büyük bir kısmı Yol, Yeni Sözcü, Türk Edebiyatı, Hisar, Töre gibi dergilerde yayınlanmış olan makaleler, "Millî Kültür Meselelerimiz" (s.12-102), "Edebîyata Bakış" (s.103-220), "Meselelerimiz ve Aydın-

lar" (s.221-416) gibi üç başlık altında toplanmıştır. Muhteva itibariyle birbirine yakın olan yazıların kronolojik bir sıraya göre tanzim edildiği bu bölümlerin dışında ayrıca, Erol Güngör'le yapılmış "Mülakat ve Sohbetler"e de yer verilmiştir.

Yetmiş beş makale ve dokuz mülakat-sohbetin bulunduğu eser, okuyuculara Erol Güngör'ün fikrî gelişimini takip edebilme imkanını sağlamakla birlikte şahsî tecrübelerini tespit etmede de yardımcı olacak bilgileri barındırmaktadır. Onun derin bilgi birikiminin ve ilmî hassasiyetinin yanısıra hâdiselere getirdiği bakış açısıyla en karmaşık konuları bile gayet açık bir üslup dairesinde ortaya koyuşunun da şahitliğini yapan bu makaleler, sunuş yazısında da ifade edildiği gibi "1960'lardan 1980'e kadar Türkiye'de yaşadıklarımız ve buna paralel olarak fikir hayatımızda yer alan tartışmalar, aydınlarımızın ideoloji adına millî kültür meselelerimizi tefekkür hayatımızı nasıl yozlaştırdıklarının belgeleriyle doludur".

Söz konusu makalelerin tarih olarak en eskisi, Nisan 1959'da Türk Yurdu'nda yayınlanan "Türkiye'de Yabancı Kültürü" başlığını taşıyanıdır. Sosyal Meseleler ve Aydınlar'da, Prof. Erol Güngör'ün vefatından dört yıl sonra yine Türk Yurdu dergisinde yayınlanan "Türklerin Aşiretten Devlete Geçişte Karşılaştıkları Meseleler Hakkında"ki tamamlanmamış yazısı ile Vecdi Bürün'ün Sosyalizm İhaneti (İst.,1976)'ne yazdığı takdim, Atsız Armağanı'ndaki (İst. 1976) "Ziya Gökalp ve Türkçülükte Din Meselesi", Suffe Kültür-Sanat Yıllığı'nda (1982) yayınlanan "Cemiyetimizde Kültür Değişmeleri" ile Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkarılan İslam Üzerine Düşünceler (Ank.,1984) adlı eserdeki "Medeniyet ve İslamiyet" başlıklı yazılarına da yer verilmiştir.

Eserin birinci bölümündeki yazılar, bölüm başlığından da anlaşılacağı üzere millî kültür meselerine yöneliktir. "Edebiyata Bakış" kısmındaki yazılarda ise daha çok Batı dillerinden Türkçeye çevrilmiş eserlerin kritiğini yapan Erol Güngör'ün edebiyata duyduğu ilginin yanında yabancı dile vukûfiyetini de gözlemek mümkündür. Sosyal Meseleler ve Aydınlar'ın üçüncü bölümü "Meselelerimiz ve Aydınlar"

başlığını taşımaktadır. Ekseriyeti haftalık Yol, Yeni Sözcü gibi dergilerde yayınlanan bu yazılar da, kaleme alındığı günlerin aktüel meseleleriyle ilgilidir.

Hiç kuşkusuz Sosyal Meseleler ve Aydınlar adıyla biraraya getirilen bu yazılar, Erol Güngör'ün bütün yazılarını hâvi değildir. Onun muhtelif dergi ve gazetelerde neşredilmiş daha pek çok yazısı bulunmaktadır. Bu yazılarının da bir an önce dergi ve gazete sayfaları arasında kalıp gitmekten kurtarılması Türk fikir hayatı bakımından büyük bir kazanç olacaktır.

Rahmetli Erol Güngör'ün profesörlük tezi olan **Değerler Psikolojisi**, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı tarafından Amsterdam'da "Vefatının 10. Yılına Armağan" olarak yayınlanmıştır (Hollanda Türk Akademisyenleri Birliği Vakfı Yayınları: 8, Amsterdam 1993, [büyük boy] 104 sayfa). İsmi geçen vakfın yönetim kurulu başkanı Veyis Güngör'ün sunuş yazısının da yer aldığı eser, dört yıllık bir çalışmanın ürünü olarak vücut bulmuştur.

Değerler psikolojisi sahasında teorik bilgileri ve tecrübî bir araştırmayı ihtiva eden iki bölümlük bu eserin esasını ahlâkî değerler teşkil etmektedir.

"Ahlâk Değerleriyle İlgili Görüş ve Teoriler" (s. 5-50) başlığını taşıyan birinci bölümde, değerler psikolojisi sahasında serdedilen temel görüşler çerçevesinde öncelikle ahlâk problemi genel olarak değerlendirilmiş, değişik ilim disiplinleri açısından bu problemin kavranışı üzerinde durulmuş ve bunların psikolojik ahlâk teorileri içindeki yeri kritik edilmiştir. Bu genel çerçeve içinde, ahlâk değerlerinin birer sosyal değer hâline ferdî değer hâline geçişinin, bir diğer öyleyişle "sosyalleşme"nin hangi değişkenlere bağlı olarak işlediği ele alınmıştır.

"Ahlâk felsefî bir spekülasyon mudur, yoksa bir ilim midir? Ahlâk bir ilim disiplini ise öbür ilimlerle ortak konuları olabilir mi? Ahlâk bir ilim olmaktan ziyâde bir problem sahası ise hangi ilim veya

ilimlerin konusuna girer? Psikoloji ile ahlâk arasındaki münasebetin nedir?" gibi sorulara cevapların arandığı bu bölümün sonunda genel bir değerlendirme de yapılmıştır.

Eserin "Değerler Psikolojisi Üzerine Tecrübî Bir Araştırma" (s. 51-85) başlıklı ikinci bölümünü ise birinci bölümde ifade edilen hususlara bağlı kalınarak davranışın bazı temel değişkenleriyle ahlâkî hükümler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak maksadıyla yapılan ve birbuçuk yıl sürdüğü ifade edilen bir araştırmadan müteşekkildir. Ahlâk Değerleri (tutarlılık ihtiyacı ve kıymetler, değerler uyuşmasının sınırları, ahlâkî hükümler ve değerler), Ahlâkî Gelişme ve Değerler, Öz Değerlendirme, Değerler ve Kültür (cinsiyet ve değerler, yaş ve değerler) gibi temel kavramların açıklanmasıyla araştırmanın kuruluş ve hedefinin daha iyi anlaşılması hedeflenmiş, ardından, dört bölümlük bir yazılı soru formu ile deneklerin bu sorulara verdiği cevaplardan oluşan veriler istatistikî olarak ortaya konmuş ve araştırmadan elde edilen sonuçlar sıralanmıştır.

Eserde özet ve bibliyografyanın dışında ismi geçen vakıf yetkililerince hazırlanan Erol Güngör'ün kısa bir hayat hikayesine de yer verilmiştir.

Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk (Ötüken Neşriyat, İst. 1995, 221 sayfa) adlı eser ise Prof. Erol Güngör'ün doçentken kaleme aldığı "Ahlâk Psikolojisi" (1974) ve "Sosyal Ahlâk" (1975) adlarını taşıyan yayınlanmamış iki eserinin birleştirilmesinden meydana gelmiştir.

Ahlâk Psikolojisi bölümü (s. 9-90) kendi içinde iki kısma ayrılmıştır. "Ahlâkın Psikolojik Görünüşü" (s. 11- 69) başlığı altında insanın kişiliğini meydana getiren unsurların genel bir değerlendirilmesinin ardından ahlâkî davranışın psikolojik yönlerinin irdelenmesi, psikoloji ve ahlâk arasındaki ilişkinin tespit ve tahliliyle devam eder. Bu bölümün ikinci kısmı ise "İnsanın Yaşayışı ve Ahlâk" (s. 70-90) konusunun detaylı olarak ele alınmasından ibarettir.

Eserin diğer bölümü (s. 91-218) de "Sosyal Ahlâk" ve "Aile Hayatı ve Ahlâk" olmak üzere kendi içinde iki kısma ayrılmıştır. İnsanı medenîleştirici bir disiplin olarak ahlâkın, örf ve âdetler, sosyal hayat ve adalet çerçevesindeki yerinin tespitine çalışılmış, ardından hukuk içerisinde ahlâkın yeri ortaya konmuştur. Ahlâkın devlet, sosyal adalet, demokrasi, savaş ve medeniyet gibi kavramlarla münasebetine ve bu kavramlardaki rolüne temas edildikten sonra "Aile Hayatı ve Ahlâk" problemi üzerinde durulmuştur.

Ahlâk probleminin sosyal-psikoloji açısından incelendiği bu eserin, özellikle eğitim ve gençlik meselelerine yönelik çalışmalarda metot ve muhteva itibariyle bir müracaat kitabı özelliğinde olduğunu da burada ifade etmek gerekir.

Necip Fazıl'ın, 1940'larda, Burhan Toprak'ın Din ve Sanat isimli derleme eserini değerlendirirken kullandığı "Bazı telif eserler vardır tercüme kokar. Bazı tercüme vardır ki telif kokar" teşbihini nazar-ı dikkate alın"rsa, Erol Güngör hocanın tercümelerinin ikici gruba girdiğini söylememiz âdeta bir boyun borcu olur. Zira yaptığı bütün tercüme, Türkçe yazılıydı ancak böyle güzel ifade edilebilirdi dedirtecek kadar bizim dil iklimimizin havasını taşır.

Sosyal Psikoloji¹⁸, Erol Güngör'ün sıcak üslubuyla Türkçe'ye kazandırdığı ilk tercüme eseridir. Akademik hayatının henüz başlarında yapmış olduğu (1965) bu tercüme, sahasıyla alakalı çalışmalarda başucu bir eser olma hüviyetini hâlâ muhafaza etmektedir. Sosyal Psikoloji, David Krech (California Üniversitesi Psikoloji Profesörü) ile Richard S. Crutchfield (Swarthmore Koleji Psikoloji Profesörü) tarafından 1948'de kaleme alınan ve orjinal adı Theory And Problems Of Social Psychology olan eserin sadece teorik bilgileri ihtiva eden birinci kısmının tercümesinden ibarettir. Erol Güngör, eserin orjinalindeki

---

¹⁸ Değerlendirmemizde eserin 3. baskısını (Ötüken Neşriyat, İst.1980, [büyük boy] 306 s.) kullandık. Sosyal Psikoloji'in bugüne kadar yapılan baskıları şöyledir: I. Baskı, Baha Matbaası, İstanbul 1965; II. Baskı, İst. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1970; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980 (Eserin üçüncü baskısında alt başlık "Teori ve Problemler" olarak değiştirilmiştir).

ikinci ve son bölümü tercüme etmeyişinin sebebi olarak, bu bölümdeki bilgilerin daha çok 1940'lı yıllardaki Amerikan cemiyeti üzerinde yapılmış araştırmaları hâvî olmasını göstermektedir.

Amerika ve İngiltere'de hayli gelişmiş olan sosyal psikolojinin Türkiye'de de yeni ve genç bir disiplin olması dikkate alınarak, bu sahadaki literatürden istifâde edilmesi maksadıyla dilimize kazandırılan bu eserin Türkçe tercümesinin birinci baskısına önsözü Mümtaz Turhan yazmıştır.

Sosyal Psikoloji, esas itibariyle, "Temel Prensipler" (s. 17-173) ve "Sosyal Süreçler" (s. 175-306) olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Ancak bu iki bölüm yine birtakım başlıklar kullanılmak suretiyle yediye ayrılmıştır.

Eserin "Temel Prensipler" bölümünde, sosyal psikolojinin sahası ve problemlerinin yanısıra insan davranışlarının dinamikleri, dünyayı algılama şekilleri ve bunların organizesi gibi husûslar üzerindeki teorik meseleler üzerinde durulur.

"Sosyal Süreçler" başlığını taşıyan ikinci bölümünde ise insanların inançları ve tutumları ile bu inanç ve tutumların doğuşu ve değişmesi gibi husûslar ele alınmış, nihayetinde de bunların ölçülmesine ait teorik meseleler ortaya konulmuştur.

Erol Güngör'ün Kenneth Boulding'ten yaptığı, bir başka tercüme eseri de **Yirminci Asrın Mânâsı**¹⁹ adını taşımaktadır. İlk defa 1969 yılında yayımlanan ve dokuz bölümden meydana gelen bu eserde, içinde bilindiğimiz teknoloji çağına nasıl gelindiğinin kültür temelleri üzerinde durulmakla birlikte, esas olarak ilim ve teknolojide kaydedilen gelişmelerin ortaya çıkardığı problemler ile bunlara karşı alınması gereken tedbirler konu edilmektedir.

---

¹⁹ Değerlendirmemizde eserin 1. baskısını kullandık (Millî Eğitim Basımevi, İst. 1969). Yirminci Asrın Mânâsı'nın diğer baskıları şöyledir: II. Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971; III. Baskı, Kalem Yayıncılık, İstanbul 1980. IV. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

Kenneth Boulding'e göre, insanlık tarihi iki büyük intikal devresi geçirmiştir. Bunların ilki, medeniyet-öncesi diye tâbir edilen hayattan medeniyete geçiş devresidir ki, insanların neolitik kültürden yerleşik düzene geçişini ifade eder. İkinci büyük intikal ise bir bakıma "medeniyet sonrası" olarak tanımlanabilir. XVI. yüzyıldan itibaren yaşanan bilim ve teknikteki gelişmeleri havi olan bu intikal devresinin kritiğini yapan Boulding, gelişmeler neticesinde ortaya çıkan problem karşısında duyduğu endişeleri dile getirir. Bu yönüyle Yirminci Asrın Mânâsı, insanlığın ilmî sahada ulaştığı son noktadan geçmişe doğru yapılan birtakım atıflar ve ileride karşılaşılmaması muhtemel problemlere karşı alınabilecek tedbirler üzerine bir deneme mahiyetindedir.

"Büyük İntikal" adını verdiği bu gelişmelerin temelinde ilmin bulunduğuna işaret eden Boulding, içinde bulunduğumuz çağda, insanların geriye dönme gibi bir şansa sahip bulunmadıklarını belirterek, insanlığın ulaştığı bu merhalenin yol açtığı problemlere temas eder. Mevcut medeniyetin insanları mutlu kılmaktan öte hırs küpü hâline getirmesinin büyük bir savaşa sebep olabilecek boyutlara ulaştığını, nüfuz artışıdaki hızın kontrol edilemediği için birtakım dengeleri altüst ettiğini ısrarla belirtir. Eserin sonunda da dile getirdiği bu problemlere karşı kendi çözüm önerilerini sıralar.

İktisâdî Gelişmenin Merhaleleri²⁰ Erol Güngör'ün önemli tercümelerinden biridir. W. W. Rostow tarafından kaleme alınan bu eser, müellifin 1958'de Cambridge Üniversitesi'nde verdiği seri konferanslar ile bazı notlarından oluşmaktadır.

On bölüme ayrılmış olan eserde iktishadî gelişmelerle alakalı temel merhaleler üzerinde durulduktan sonra gelişmiş ülkelerdeki gelişmenin seyrine temas edilir. Büyük devletler arasındaki siyâsî ve askerî mücadeleler, iktisâdî gelişme açısından ele alınır.

---

²⁰ Değerlendirmemizde eserin 2. baskısını kullandık (Kalem Yayıncılık, İstanbul 1980, 250 sayfa). İktisâdî Gelişmenin Merhaleleri'nin ilk baskısı Millî Eğitim Basımevi tarafından yapılmıştır (İstanbul 1970).

Eseri önemli kılan husûsların başında hiç kuşkusuz, Prof. Rostow'un yirminci asır içinde yaşanan gelişmeleri tahlil ederken iktisâdî gelişmeleri sosyo-psikolojik faktörlere dayandırmasından ileri gelmektedir, denilebilir. Zira bu bakış açısıyla Rostow, Marksist gelişme teorisinin aksine, farklı bir açıklama yapmaktadır. Dünyanın pek çok diline çevrilip defalarca basılan ve ortaya koyduğu husûslar itibarıyla geniş yankılar uyandıran bu eserde, iktisâdî gelişmenin mekanizmalarına mahsus izahların basit bir dille izahının yanında, bir bakıma iktisâdî açıdan Maksizmin tenkidi de yapılmaktadır.

Sanayileşmenin Kültür Temelleri²¹ Erol Güngör'ün John U. Nef'ten yaptığı bir tercümedir.

John U. Nef'in sanayileşmiş dünyanın köklerini araştırma gayretlerinin neticesinde vücut bulan Sanayileşmenin Kültür Temelleri, sanayide görülen gelişmelerin anlaşılabilmesinin sadece iktisat tarihi perspektifinden ele almakla mümkün olmayacağı, hatta böyle bir yaklaşımın kısmî izahtan öteye gitmeyeceği fikrine dayanmaktadır.

Nef'e göre, bunun anlaşılabilmesi, tarihin bir bütün olarak incelenmesi ve insan için hayatî önem taşıyan iman, ahlâk ve sanatla iktisâdî gelişme ve sanayileşme arasındaki münasebetlerin araştırılmasına bağlıdır. Sanayileşmenin Kültür Temelleri, böyle bir anlayışla, XVI. yüzyılın ortalarından başlayarak sanayileşmenin Avrupa'daki gelişme sürecine tutulmuş bir ayna hüviyetindedir. Altı bölümden meydana gelen eserde, öncelikle, modern ilme ulaşmada düşünce hareketlerinin rolü ile Rönesans ve Reform hareketlerinin sanayileşmeye tesiri üzerinde durulduktan sonra medeniyetin maddî ve estetik temelleri ortaya konmuştur. Son bölümde ise medeniyet kavramı ile sanayileşme arasındaki münasebetler ele alınmıştır.

Sınıf Mücadelesi (Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, 331 sayfa), Fransız filozof ve toplumbilimcisi Raymond Aron'un 1962'de

---

²¹ Değerlendirmemizde eserin I. baskısını kullandık (Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970). Eserin II. baskısı Kalem Yayıncılık tarafından yapılmıştır (İstanbul 1980).

yayınlanan Sanayi Cemiyeti Üzerine On Sekiz Ders adlı eserinin devamı mahiyetindedir ve Sorbonne Üniversitesi'nde verilen ders notlarından oluşmaktadır. Eserin Türkiye'de yapılan neşrine alt başlık olarak Sanayi Cemiyeti Üzerine Yeni Dersler ibâresinin konulmuş olması da bunu teyit etmektedir. Raymond Aron'un bu ders notları 1956 - 1957 ders yılına aittir.

Sovyet tipi ve Batı tipi rejimleri ekonomik, toplumsal ve siyasal açılardan inceleyen Aron'un Sınıf Mücadelesi adlı bu eseri, daha çok Mark ve Tocqueville'in cemiyet ve sınıf kavramları üzerine serdettikleri görüşleri arasındaki zıtlıklar üzerine kuruludur.

On dokuz ders notundan oluşan Sınıf Mücadelesi adlı eserde, İşçi sınıfının gitgide daha mütecanis bir hâle mi yoksa parçalandığı mı sorusuna cevap aranmakla birlikte iktisâdî gelişmelerin ilerlemesiyle işçi kitlelerinin isyan etmekten ziyade hak talep etmeye yönelmelerinin altındaki gerçekler araştırılmaktadır. Temeldeki bu husûsların Marksist ve Kapitalist cemiyetlerdeki tazahürleriyle mukayeseli olarak zenginleştirildiği eserden bazı bölüm başlıklarını burada saymak bile muhtevasının kavranması için yeterli olacak niteliktedir: Marksizmde Sınıf Anlayışı, Kapitalist Cemiyetlerde Sınıflar, Sınıflar ve Siyasî İktidar, Sınıflar ve Sosyal Hareketlilik, Sovyetler Birliği'nde İdareci Zümrelerin İstikbâli...

Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme²² Erol Güngör'ün, özellikle bugünkü Batı dünyasının tanınmasına sağlayacağı katkı sebebiyle Fransız tarihçi Paul Hazard'dan yaptığı mühim bir tercüme eseridir.

Avrupa düşüncesinde 1680 ile 1715 yılları arasında vukuu bulunan köklü değişimin ele alındığı eserde esas dokuyu, modern Batı düşüncesinin temelini oluşturan söz konusu devirlerdeki düşünce inkılâbının yanında bu gelişmenin önünü açan fikir hareketleri ile kilisenin eski nüfuzunu yitirişi teşkil eder.

²² Değerlendirmemizde eserin 2. baskısını kullandık (Tur Yayınları, İstanbul 1981). Batı Düşüncesinde Büyük Değişme'nin diğer baskıları ise şöyledir: I. Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973; III. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.

Düşünce tarihinin şaheserlerinden biri olarak kabul edilen ve orijinal adı "La Crise de la Conscience Européenne" olan Batı Düşün-cesindeki Büyük Değişme, dört bölümden meydana gelmektedir.

XVII. yüzyıl Avrupası'nda yaşanan fikrî tekâmülün serüveni ile başlayan eserde eski zihniyet kalıplarının yıkılışında etkili olan akım ve bu akımlara öncülük eden kişiler üzerinde durulduktan sonra, özellikle dinî sahada görülen anlayış farklılıkları dile getirilir. Rasyo-nalist düşüncenin tesiri ortaya çıkan manzaranın tablolaştırılmasının ardından yeni bir dönemin müjdecisi konumundaki Ampirist ve Deist görüşlere yer verilir. Başta hukuk ve ilimde kaydedilen ilerlemelere dikkat çekilmesini müteakip yeni şekillenen insan tipinde ahlâk anla-yışının rolüne temas edilir. Bunların edebiyat ve sanat dünyasındaki akislerinin de irdelendiği eser, kafalardaki "Avrupa nedir?" sorusunun cevabını vermeye yöneliktir.

Erol Güngör'ün son tercüme eseri **Dünyayı Değiştiren Ki-taplar**²³ adını taşımaktadır. Robert B. Downs'dan yapılan bu tercüme, insanların baskı ve zulme karşı isyan etmelerine sebep olmuş, savaşlar çıkartmış, insanın kendisi ve evren hakkındaki fikirlerinde inkılâp ya-pan dünyaca meşhur on altı kitabın genel bir özeti ve kritiğini ihtiva etmektedir.

Machiavelli'in Hükümdar'ı, Thomas Paine'ın Sağduyu'su, A-dam Smith'in Milletlerin Zenginliği, Thomas Malthus'un Nüfusun Ar-tışı Üzerine Deneme'si, H. David Thoreau'nun Sivil İtaatsizlik'i, H. Beecher Stowe'un Tom Amcanın Kulübesi, Karl Marks'ın Kapital'i, Alfred T. Mahan'ın Tarihin Akışı Üzerine Deniz Gücünün Etkisi, Sir Harford J. Mackinder'in Tarihin Coğrafi Mihveri, Adolf Hitler'in Kamgam'ı, Nicolaus Copernicus'in Gök Kürenin Dönüşleri Üzerine'si, William Harvey'in İlmî Tıbbın Şafağı, Sir Isaac Newton'un Principia Mathematica'sı, Charles Darwin'in Türlerin Kökeni, Sigmund

---

²³ Değerlendirmemizde eserin 2. baskısını kullandık (Ötügen Neşriyat, İstanbul 1994). Dünyayı Değiştiren Kitaplar'ın ilk baskısı 1980'de yapılmıştır.

Freud'un Rüyaların Yorumu ve Albert Einstein'ın Özel ve Genel İzafiyet Teorileri ele alınmıştır.

Eserin başına "Büyük Eserler ve Biz" başlıklı bir makale koyma ihtiyacı hisseden Erol Güngör, en az eser kadar önemli olduğuna inandığımız bu yazısında "ünlü kitapların en belirgin tarafları çok satılmış ve çok okunmuş olmalarıdır" dedikten sonra bunların aynı zamanda sırf şöhretleri yüzünden az okunmak gibi bir talihsizlikle karşı karşıya kaldıklarının da altını çizer ve çevirisini yaptığı Dünyayı Değiştiren Kitaplar'la alakalı olarak şunları yazar: "Öyle ümit ediyoruz ki, bu kitabı okuyanların pek çoğu artık Makyavelli'yi siyasî iktidar için her türlü ahlâksızlığı mübah sayan bir kudret delisi, Darwin'i insanların maymunluğunu isbata çalışan bir kaçık, Freud'u aklını cinsiyetle bozmuş bir deli doktoru diye görmekten kurtulacaklardır. Einstein artık 'herşey izâfidir' şeklinde ilkel ve mânâsız bir ifade çerçevesine sokulmayacak, Newton'ın elma ağacı altında otururken yerçekimini keşfettiği şeklindeki yanlış ve ilkel bilgi geride kalacak, Kopernik ve Harvey'in ilim tarihindeki gerçek yerleri anlaşılacak, hatta uğruna nice vatan çocuğunun anarşist kurşunlarıyla öldürüldüğü Marksist doktrinin neden ibaret olduğu da öğrenilecektir" (s.11).

Netice itibariyle; Ahmet Turan Alkan'ın "Sosyal ilimler üzerine kurduğu imrendirici hâkimiyeti, Türkçeyi tasarruftaki zor farkedilir mahâreti, akademik rütbelerin zirvesinde bulunmasına rağmen 'yerlilik' dokusunu daima muhafaza edebilmesi, ilim, tarih ve millet muhabbetiyle dokuduğu milliyetçiliği, ancak meselesini çok iyi bilen ve hazmeden insanlarda görülebilen zihin selâmeti, özellikle İslam ve tasavvuf gibi nâzik konularda ilmî dikkat ve endişeden asla feragat etmeden meseleyi teşrih edebilmesindeki vukûfu ve en nihayet 'devlet' fikri karşısında milletin bakış açısını temsil ve temessül eden o muhteşem edebi ile rahmetli Erol Güngör, bir neslin mimarı olmuş da sağlığında layıkıyla fark edememiştir" şeklindeki veciz ifadelerinde yerini bulan tespitleri tasdik, endişeyi de tahkik makamının mütevâzı ve küçük bir nümûnesini ortaya koyma imkanını bulduğumuz bu makaleyle, biz de, kıymetli mütefekkirimizin daha iyi anlaşılmasının birtakım duyumlarla değil, bizzat kendisine, eserlerine yapılan müracaatlarla

mümkün olacağını belirtmekte fayda görüyor, kendisini rahmetle yâd ediyoruz. Mekânı Uçmağ olsun....

PROF.DR.EROL GÜNGÖR'ÜN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

Prof.Dr.Abdullah ÖZBEK*

1938-1983 yılları arasında yaşayan Erol Güngör, aslen Kırşehir'lidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tecrübî psikoloji öğretim üyeliği yapmıştır. En son olarak da Selçuk Üniversitesi rektörü iken, 24 Nisan 1983 günü vefat etmiştir.

Bazı kişiler vardır, kıymetleri vefatlarından sonra anlaşılır, ama Erol Güngör hayatta iken de değeri çok iyi bilinen şahsiyettir. Bu da onun ne derece önemli şahsiyet olduğunu göstermektedir.

Erol Güngör, her şeyden önce kendisini iyi yetiştirmiş bir ilim adamıdır. Kısa sayılabilecek hayatında, her fanîye nasib olmayacak derecede değerli eserler ortaya koymuştur.

O'nun yetişmesinde elbetteki doğduğu çevrenin, ailesinin ve hocalarının büyük payı vardır. Ama asıl mesele, içinde bulunduğu zamanı, mekânı ve imkânı iyi değerlendirerek, kendi kendisini yetiştirmesidir.

Düşüncelerine her noktada katılmamakla birlikte, Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan'ı örnek aldığını söyler.

Gökalp'ı örnek aldığı tek mesele, milliyetçiliği halka dayandırmasıdır. Bir çok konuda (bilhassa kültür ve medeniyet anlayışına) eleştiri yöneltmiştir.

Mümtaz Turhan ise hocasıdır. O'nun ölçülü düşünmesini kendisine rehber edinmiştir.

O daha çok fikirlerde "seçicilik"ten yanadır.¹

---

* S.Ü.İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

O, kendi kültürümüzü ve Batı'yı tanımaktadır. Tanımadaki temel gayesi, elbetteki önce kendisini iye yetiştirmek, sonra da bunları yeni nesillere aktarmaktadır. İyi bilinmelidir ki insan bilmediği bir konuyu başkalarına anlatamaz.

Erol Güngör, bir tecrübî psikoloji öğretim üyesi olmakla birlikte, sosyal bilimlerin pek çok sahasında, bir uzmanı kıskandıracak derin tahliller yapmıştır. Eserlerine bakıldığında, sosyoloji, tarih, antropoloji, edebiyat, felsefe, eğitim vb. pek çok ilmî disiplinlerin ince-liklerine rastlanabilir.

Biz bu yazımızda O'nun eğitim görüşlerine kısaca temas etmek istiyoruz.

EĞİTİM MESELESİ

Bilindiği gibi eğitim, bir toplumun, istediği insan tipini yetiştirme faaliyetidir.

Erol Güngör'e göre Türkiye, istenilen insan tipini yetiştirememiştir. Bu sebepten eğitim meselesi açısından bir çıkmaz içindedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Eğitimin gayesi:

a) Zekâları işlemek, onları bilgi ile techîz etmektir, bu da sadece okuma-yazma öğretmekle olmaz.

b) İnsanlara muayyen kıymetleri ve bu kıymetlere bağlı bilgi ve tecrübeleri benimsetmektir. Bu sebepten eğitim görenlerle görmeyenler arasında fark olacaktır. Daha doğrusu, farklı eğitim görenler

---

¹ Bak: Erol Güngör, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İst. 1996, s.20. Erol Güngör'ün eserleri incelendiğinde, bu milletin istediği insan tipinin yetiştirilmesi konusunda pek çok tespitler ve tavsiyeler bulunur. O bu yönüyle, yakından incelenmesi gereken bir eğitimcidir.

arasında farklılıklar olacaktır. Bu son derece normaldir. Fakat bizim aydınımızla halk arasındaki farklılık, bu normallik sınırının dışında-
dır.²

c) Türk Millî Eğitiminin gayesi ise, Türk tarihini ve kültürünü iyi ve doğru tanıtmaktır.³

Biz bu düşünce ile davranışlar arasında tutarlılık olmayan gençler yetiştiriyoruz.

Okuma-yazma öğretiminden mu'cizeler beklememek gerekir. Nitekim diktatör toplumlarda okuma-yazma öğretimi, beyin yıkama aracıdır. Önemli olan okunan muhtevâdır. Ne yazık ki, bunca çocuk, okul sıralarında yıllarca süründürülerek, düşünce kabiliyetlerini yitirmekte, kafaları baştan başa batıl i'tikad ve hurâfelerle doldurulmaktadır. Bu da cehâletin yayılmasını süratlendirir. Bu sebepten Türkiye'de ilkokul mezunu ile yüksek okul mezunu arasında pek fark gözükmemektedir. Nitekim Türkiye'de okumayan kesim, belki aldanabilir ama, hiç olmazsa kendisini aldatmaz.⁴

Bir toplumda önce “kalkınma”yı sağlamak, sonra da “okuma-yazma” işini halletmek gerekir. Çünkü ikincisi, birincisinin zarurî sonucudur.

Okuma-yazma azlığının başlıca sebeplerinden birisi de dil eksikliğidir. Çünkü yeni nesillere Türkçe öğretilmediği için, bunlar Türkçe yazılmış eserleri doğrudan doğruya okuyamıyorlar. Bu yüzden Türkçe'nin önde gelen eserleri bile “öztürkçe” denilen bir dile tercüme edilmektedir.

Bununla birlikte yabancı dil eğitimi de başarılı olmamıştır.⁵

2. Nüfusa paralel eğitim yatırımı yoktur.

² Bak: Erol Güngör, age, s.26-29.

³ Erol Güngör, age, s.23-157.

⁴ Erol Güngör, age, s.211-223.

⁵ Erol Güngör, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Neşriyat, ist.1993, s.193.

3. Eğitim sistemi tekelcidir. Yani tek tip insan yetiştirilmektedir. Bir müddet sonra da onların temsil ettikleri zihniyet, bütün memleketi kaplayan bir sosyal realite halini alır. Yani herkesin inandığı ortak şeyler hakikat zannedilir. Bu sebepten Türk aydınları, yıllardan beri, hep rüya âleminde yaşayan uyur gezerler gibidir. Kendi içinde mantıklı görünmekle beraber, ilgisi olmayan kurtuluş ve kalkınma nazariyeleri ortaya atarlar, sonra da bu nazariyelerin gerçekleşmesine mâni olan hayâli düşmanlar ve mukâvemet unsurları icad ederler. Bütün ömürleri, bu mevcut olmayan düşmanlarla mücadele içinde heba olup gider.

Ortaya sürdükleri tekliflerin büyük çoğunluğu, ideolojik beyin yıkama faaliyeti halindedir. Çünkü onlara göre, bir memleketin kalkınması için, yediden yetmişe herkesin aynı şekilde düşünmesi gerekir. Bu ilkel bir pozitivizmdir. Böyle olmadığı takdirde, gelenekten kalma unsurlar bütün ilerici projeleri boşa çıkaracaktır.

Kısaca bizim münevverimizin (aydınımızın) hayatı, halk ile devamlı ve fuzûli bir çatışmanın hikayesidir.⁶

4. Türk eğitim sisteminin yetiştirdiği aydın (münevver) tipi halka terstir.⁷ **Bu aydın tipin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:**

a. Ne Batı'yı tanır ne de kendisini... Osmanlı aydınları, Temel Hadis ve Tefsir eserleri yanında Kınalızade, İbni Haldun, Camî, Attar Rumî vb. lerini tanıyordu. Bunlar standard kültür eserlerini oluşturmaktaydı.

Bu gün aydınlarla halkın ortak kültürü git gide yok olmaktadır. Yine Osmanlı'da Süleymaniye medresesi müderrisi, (Prof) aynı zamanda Süleymaniye Camii'nde halkı aydınlatıyordu. Yine aynı mü-

---

⁶ Bak: Erol Güngör, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötügen Neşriyat, İst.1996, s.42.

⁷ Bak: Aynı eser, s.34.

derris, şehzâdeleri eğitiyordu. Yani herkes aynı kaynaktan bilgileniyordu.⁸

b. Aydınlarımızın çoğu kendilerini birer “müstemleke aydını” gibi görmüşler, böylece geçmişten intikam eden her şeye karşı, âdetakin ve nefretle bakar olmuşlardır. Eski cemiyetimizde hemen her konunun bir dinî değer halinde ifade bulması da onların bu tavrını desteklemiş, böylece bozulan her şeyin, dinden kaynaklandığı hakkında yaygın bir görüşe sahip olmuşlardır. Bu görüşün her çeşit resmiyet kazanması ise, dindâr aydınların git gide kendi içlerine kapanmalarına, değişen dünyayı âdete görmemek için etraflarına kalın duvarlar örmelerine yol açmıştır.⁹

c. Halkla aydınların arası açık. Aydın halkı, cahil, hurafeci, kıt ve dar görüşlü, her şeye kolayca inanan birisi olarak görür. Halk da aydını kibirli, menfaat düşkünü, yabancı taklitçisi, maneviyat düşmanı, saygısız ve köksüz olarak görür.¹⁰

d. İlim zihniyetinden yoksun olup peşin hükümlüdürler. Zihin disiplini kazanamamışlardır. Bunların önce doğru düşünmeyi öğrenmeleri gerekir.

e. Vehimlidirler.¹¹

f. Kendi milletini tanımaz. Yükselişi, şahsiyetsizliğine bağlı olmuştur.¹²

g. Batı medeniyetine girmek ve modernleşmek tek gayeleridir. “Nasıl olup da kendimizi Avrupa’ya tanıtacağız!” endişesi içindedir-

---

⁸ Bak: Aynı eser, s.27-29.

⁹ Erol Güngör, sosyal Meseleler ve Aydınla, Ötüken Neşriyat, İst. 1993, s.480. “Dindar aydının problemleri” konusunda bir araştırma yapılması temennimizdir.

¹⁰ Erol Güngör, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İst. 1996, s.27-29.

¹¹ Bak: Aynı Eser, s.42.

¹² Bak: Aynı Eser, s.60, 61.

ler.¹³ Halbuki Avrupa, kendisine benzemeyeni, medeniyet dışı sayar.¹⁴ Çünkü Avrupalı olmak için, onun gibi hayat yaşamak gerekir.¹⁵

h. Devleti kurtarmak için yıkmak bedbahlığına düşmüşlerdir.¹⁶ Bu konuda büyük gözlem hataları sergilemişlerdir.

1. Dışardan empoze edilen fikirleri, kendi fikirleriymiş gibi halka yutturmaya çalışmaktadırlar.¹⁷

i. Hayat felsefesi vülger bir materyalizme dayanmaktadır.

J. Bizim aydınımız da “Niçin yenildik?” sorusunu sormuştur. Fakat bu konuda da gözlem hataları yapmışlardır. Yenilişimizi, eski kültürümüze bağlamışlardır.

Son yüz yılda, daha önce tebaamız olan toplumlar (Araplar, Yunanlılar, vb.), birer birer bizden ayrılmışlardır. Bu hareketlerine kendileri açısından kurtuluş hareketi olarak bakmışlardır.

Türk aydınları da bu akıntıya kendilerini kaptırmışlardır.

Bu kendinden kaçış karşısında hayrete düşen Yugoslavyalı bir tarihçi, Erol Güngöre, ibret dolu bir tespitini söyler:

“Öyle görünüyor ki, Türklerden en son kurtulan siz oldunuz.”

Tabî sormak lâzım, kim kimden kurtuluyor?...¹⁸

---

¹³ Bak: Aynı eser, s.72.

¹⁴ Bak: Aynı eser, s.94.

¹⁵ Bak: Aynı eser, s.95.

¹⁶ Bak: Aynı eser, s.93.

¹⁷ Bak: Aynı eser, s.42. Bu konuda milliyetçilere düşen görev, kendilerine eski sormusuz münevverlerden intikal eden kötü geleneği tamamen ortadan kaldırmaktır. S.96. Elbetteki bu sağlam bir organizasyon olmadan mümkün olmaz. Milliyetçilerin dikkat edecekleri bir nokta da tarihin yanlış yorumlanmasıdır. S.49.

¹⁸ Bak: Aynı eser, s.50.

Biz kendimizi, yabancıların eski eserlere değer vermesi sayesinde tanımaya başladık.¹⁹

k. Aydınlar bir taraftan inkılâpçı, bir taraftan da demokrat görüntüsü vermeye çalışmışlardır. Fakat inkılâpçılıkları, demokrat olmalarına mani olmuştur, Aslında bu iki ruhun arada yürütülmesi, zaten düşünülemezdi.

Erol Güngör bu konuda referandumdan yanadır.²⁰ Çünkü O, halka güven ifade etmeyen bir demokrasi olmayacağını çok iyi bilmektedir.

Demokrasi konusunda, iktidar da muhalefet de aynı düşünmektedir. İkisi de kendilerinden başkasına değer vermez.²¹

Erol Güngör, aydınla halkın anlaşamama konularından birisinin de “kavram kargaşaları” olduğu üzerinde durur. Bunların başında demokrasi, sağcılık, solculuk, din eğitimi, dinde reform, lâiklik, Atatürkçülük, milliyetçilik, Batıcılık, Tanzimat, ilericilik, gericilik, mezhep vs. vardır.

Erol Güngör, her şeyden önce, bir milleti eğitmek için, bu kavram kargaşasından kurtulup ortak bir değerde anlaşması gerektiğine inanır. Aksi takdirde yapılan işler, bir kör döğüşünden farksızdır.

Erol Güngör, bütün bunları yapmak için, başta aydınların eğitilmesi gerektiğini savunur. Bir bakıma O'nun hayatı, bilirim iddiasında bulunan haddini bilmezlere, doğru ve objektif düşünmeyi öğretmekle geçmiştir.

---

¹⁹ Bak: Aynı eser, s.44.

²⁰ Bak: Aynı eser, ss.55, 56.

²¹ Bak: Aynı eser, s.58.

SONUÇ:

Erol Güngör, eğitimimizin kilometre taşlarından birisidir. O'nun böyle oluşunun sebebi, milletimizi iyi tanıması ve gözlemci oluşudur. Oyle sanıyorum ki, bu özelliğiyle, fikirlerinin pek çoğu taze kalacak, yeni nesillerin eğitiminde rehber olacaktır.

O, toplumsal kavgalara sebep olan pek çok meseleye akılcı ve pratik çözümler getirmiştir. Siyasetçilerin, toplum bilimcilerin, yöneticilerin, O'nun eserlerinden renecekleri pek çok Şeyler vardır.

EROL GÜNGÖR ve TÜRK DİLİ

Doç.Dr.Ahmet SEVGİ*

Kültürü; milletleri ayakta tutan değerler manzûmesi olarak tanımlayabiliriz. Dil, din, töre, estetik ve geleneklerden oluşan bu değerler manzûmesi gelişip zenginleştikçe milletler de yücelir, şahsiyet kazanır. Kültür değerlerine sahip çıkmayan onları küçük görüp horlayan toplumların gelecekleri karanlıktır. Geçmişte, günümüze sadece adları ulaşabilen nice kavimler yaşamıştır ki yıkılışlarının sebepleri incelendiğinde savaşlar yüzünden değil, millî benliklerini kaybettikleri için yok olup gitmiş oldukları görülür. Bu hakikatı çok iyi bilen Erol Güngör hemen bütün yazılarında kültür konusunu ele almıştır. Biz bu makalemizde kültür değerlerimizin başında gelen "dil" meselesini Erol Güngör'ün düşünceleri ışığında ele almak istiyoruz...

Erol Güngör bir yazısında şöyle der: "Türk kültürünün vazgeçemeyeceği değerleri belli başlı birkaç grupta toplayabiliriz. Bunların başında millî varlığımızın en eski ve en büyük yapıcısı olan dilimiz gelir. Türkçe, Türk millî varlığının temel taşıdır".¹

Gerçekten de biz millî varlığımızı "dil"e borçluyuz. Milletlerin karakterleri dillerinde saklıdır. Yani milletleri birbirinden ayıran "kan"dan ziyade "dil"dir. Aynı dili konuşanlar arasındaki samimiyet ve sıcaklık birer manevi bağ olarak kişileri birbirine bağlar, onları kuru kalabalıklar olmaktan kurtararak şuurlu toplumlar haline getirir, millet yapar.

Yahya Kemâl ne güzel ifade etmiş:

"Vatan fikri bizde daima vardı. Fakat Namık Kemâl'in bu fikri kalbimizde yeni bir nefesle uyandırdığı günden beri daha uyanığız.

* S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

¹ Prof.Dr.Erol Güngör: Türk Millî Kültür Felsefesi ve Türk Kültürünün Temel Değerleri, HAMLE, Yıl:3, Sayı:7, s.18.

Onun vatan fikrini uyandırdığı gibi, bir diğer Türk şâiri çıkıp da lisan fikrinin kudsîliğini uyandırsaydı, bize öğretseydi ki: Bizi ezelden ebede kadar bir millet halinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçe'dir. Bu bağ öyle bir metin bağıdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile, kopmaz, hududlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar. Türkçe'nin çekilmediği yerler, vatandır. Ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar. Vatanın kendi gövde ve rûhu Türkçe'dir. Bu bağ, milyonlarca Türk'ü bugün birbirinden ayırmıyor".²

Erol Güngör'ün ifadeysiyle: "Bir millet bir günde ortaya çıkmaz. Millet bir tarih bir kültür demektir; tarih ve kültür ise bir insan topluluğunun çok uzun bir zaman yaşaması sonunda ortaya çıkar".³ İşte bu uzun zaman şeridi içinde, milletin nasıl oluştuğunu, neyi sevip neyi sevmediğini kısaca milletin hayat tecrübelerini biz "dil" vasıtasıyla öğreniriz. Dolayısıyla dil, geçmişle gelecek arasında bir köprüdür. Günümüz insanlarıyla nasıl konuşup anlaşıyorsak çünkü insanlarla da fikir alış-verişinde bulunabilmeliyiz. Aynı şekilde, yarınki nesiller de bizimle dertleşebilmelidir. Bunu sağlayacak olan dildir. Ancak, dile gereken önem verilmez ve millet sık sık hafıza kaybına uğratılırsa nesiller arasında kapatılması mümkün olmayan uçurumlar oluşur. Bu da toplumda düşünce buhranına yol açar.

Türkçe dünyanın en güzel dilidir. Max Müller bu gerçeği şu kelimelerle ifade etmiştir: "Türk dili o kadar mükemmel ve kâideleri o derece kıyâsîdir ki bu dili sanki lisâniyât âlimleri vücûda getirmiştir". Ancak bu güzel dil aynı zamanda dünyanın en talihsiz dilidir de... Bin yıldır yabancı dillere karşı istiklâl mücadelesi veren Türk dili Cumhuriyetle birlikte bir de "uydurmacılık" ve "tasfiyecilik" hareketi ile boğuşmak zorunda bırakıldı. Ve bu mücadelede maalesef Türkçe büyük yaralar aldı. Erol Güngör "Kök itibâriyle Türkçe olmayan kelimeleri dilimizden atarak yerine Türkçelerini uydurmak" şeklinde özetleyebileceğimiz tasfiyecilik hareketinin temelinde Türk kültürünü ortadan kaldırma arzusunun yattığı düşüncesindedir. "Türkçenin değiştirilme-

² Yahya Kemâl: Edebiyata Dâir, İst. 1971, s.83.

³ Prof.Dr.Erol Güngör: Milliyetçilik ve Dil, Türk Edebiyatı Dergisi, Ocak 1981, Sayı:87, s.29.

sinin kökünde Türk milletinin karakterinin, DEĞER SİSTEMİNİN ve hedeflerinin değiştirilmesi arzusu yatmaktadır. Eğer yeni yetişen nesiller daha önceki Türklerin meydana getirdiği kültür eserlerini anlayamazlarsa, o kültürle herhangi bir alış-verişleri olamazdı. Mesalâ Yunus Emre'yi okuyup anlamayan bir genç, elbette onun anlatmak istediği şeylere de yabancı kalacaktır".⁴

Tasfiyecilik, başlangıçta masum bir düşünce olarak takdim edilmiştir. Hatta dilde bir milliyetçilik hareketiymiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Öyle ya dilimizdeki bütün kelimelerin Türkçe olması hangimizin gururunu okşamaz? Nihad Sami Banarlı'nın ifadeysiyle:"Bir tek sözcük atıyor, yerine yenisini oturtuyoruz; bunda dilin ne ziyânı var?" sözü, ilk bakışta tehlikeli değildir, hatta saf Türkçe sevgimizi destekler.

Ne var ki Türkçe, bir mecazlar ve cinaslar lisanıdır. Onda her kelimenin birçok manası olmuş, her kelime birçok başka sözle birleşerek, zengin bir mânâ âlemi, bir kelime âilesi kurmuştur. Türkçeden, Türkçe veya Türkçeleşmiş bir kelime atmak çok kere bir kabîle halkını toptan öldürmek kadar kabarık sayıda bir harcaştır".⁵

Meselâ "kalb" kelimesini ele alalım. "Kalb" Arapça bir kelimedir, hazır "yürek" varken "kalb"i kullanmaya ne gerek var, atalım gitsin dersiniz bakın beraberinde neleri atmış oluyorsunuz:

Kalb kırmak, kalbi aç, kalbini çalmak, kalpsiz... Şimdi bu deyimlerdeki "kalp" kelimesinin yerine "yürek"i koyalım ve aynı mânâyı ifade edip etmeyeceğini birlikte düşünelim: Yürek kırmak, yüreği aç, yüreğini çalmak, yüreksiz... Demek ki dilden bir kelimeyi atmak sandıldığı gibi basit bir olay değildir. Atılan her kelime beraberinde en az beş-on deyim yahut atasözü götürmekte böylece de dil zayıflayarak ifade gücünü kaybetmektedir. Peki bunun milliyetçilikle ne ilgisi vardır?...

⁴ Prof.Dr.Erol Güngör: Dünden Bugünden Tarih-Kültür Milliyetçilik, İst. 1982, s.57.

⁵ Nihad Sami Banarlı: Türkçenin Sırları, İst. 1975, s.128.

Nihad Sami Banarlı'ya göre öztürkçecilerin gayesi başka:"Onların bütün maksadı dilimizde, müşterek İslâm medeniyetinden Türkçeleşmiş kelimelerin imhâsıdır. Bu imhâ bizi bir zamanlar sahibi ve hâkimi olduğumuz "yakın şark medeniyeti" asırlarındaki zafer ve şeref sahifelerimizden uzaklaştıracak, Türk çocuklarının, o büyük günleri kelimelerde bile hatırlamasına tam engel olacaktır".⁶

Erol Güngör'ün bu konudaki düşünceleri ise şöyledir: "Türkçenin yıkılıp gitmesi olayını Türk kültürünün ortadan kaldırılması hareketi olarak gösterdiğimiz zaman, çokları bunu bir aşırı suçlama sayıyor, hatta bizim vehimli düşündüğümüzü zannediyorlar. Fakat uydurmacılığın ve tasfiyeciliğin temsilciliğini yapanlar kendi hareketlerinin sebebini açıkça bir medeniyet ve kültür değişmesi halinde izah etmektedirler. Onlara göre bugün bizim Türkçe dediğimiz şey Türklerin İslâm medeniyeti içinde geliştirmiş oldukları bir dildir. Türkiye Cumhuriyetle birlikte bu medeniyetten çıkmış olduğuna veya çıkması gerektiğine göre, eski kültürün taşıyıcısı olan dil de elbette bırakılacaktır. İşte biz "Türklüğün bunca kültür eseri yeni nesiller tarafından anlaşılmıyor" diye yakınırken tasfiyeciler bizim bu fikrimize katılıyorlar, gerçeğin böyle olduğunu inkâr etmiyorlar. Onlar sadece "doğru olanın bu" olduğunu, yani geçen nesillerle aramızda hiçbir anlaşma ve irtibat kalmadığı zaman Türkiye'nin "modern" bir ülke olduğunu iddia ediyorlar.

Bu düşünce Türk kültür eserlerinin yabancı bir millet hakkında yabancı bir dilde yazılmış eserler gibi görülmesine ve yabancı dil eserleri gibi "tercüme" edilmelerine yol açtı. Türk tarihinin son yediyüz yılı içinde hiçbir eserin sadeleştirildiği veya "günün diline uyarlandığı" görülmemiştir. Meşrutiyet devrinin aydınları ne ikinci Murad veya Fatih devrinin, ne onaltıncı ve onyedinci yüzyılların eserlerini sadeleştirerek okudular. Onların öğrendikleri, kullandıkları Türkçe en az üç-dört yüzyıl öncesinin eserlerini rahatlıkla anlamaya yetecek derecede bir dil ve kültür devamlılığı ifade ediyordu. Bugün biz modern Türkçenin mimarları arasında saydığımız Reşad Nuri'yi bile sadeleşti-

---

⁶ Nihad Sami Banarlı: A.e.g. s.311.

rerek, yani uydurma dile çevirerek okuyoruz. bugün pek çoğumuzun hayatta tanımış olacağı kadar yakın tarihin adamı olan o sade ve güzel dilli Reşad Nuri bugünün diline çevrilmiştir. Hiç şüphesiz, aynı Reşad Nuri -eğer okuyacak kimse çıkarsa- on yıl sonrasının diline de ayrıca "uyarlanmak" zorundadır, çünkü on yıl öncesinin Türkçesi bugün nasıl maziye karışıyorsa, on yıl sonra da bugünkü Türkçe mazi olacaktır.⁷

Öztürkçecilerin gayesini Yılmaz Öztuna da iki maddede özetler:

1- Büyük Türk âlemi arasında kopukluk meydana getirmek. Türkiye Türkü'nün dilini Orta Asya, Kafkasya, Volga vs. Türkleri için anlaşılmaz kılmak. Bunun Rusya'ya sağladığı şeyin azameti ortadadır.

2- Nesillerin birbiriyle bağlantısını koparmak. Oğulla babayı anlaşılamaz hâle getirmek. Çok daha mühimmi: Yeni nesiller için, değil Türk klasiklerini Yahya Kemâl'i, Reşad Nûri'yi, Refik Halid'i, Faruk Nâfiz'i, Orhan Seyfi'yi, Halide Edîb'i, Fuad Köprülü'yü, Fâlih Rıfkı'yı, Yakub Kadri'yi anlayamaz hale getirmek. Yeni nesle, şiir, roman, sahne eseri diye, komünist kitapları vermek. Mâzi ile, Türk kültürünün bütün halkaları ile köprüleri kesin şekilde atmak".⁸

Bu noktada Mehmet Kaplan'ın da bir-iki sözünü hatırlatmadan geçemeyeceğim: "Türkiye'nin en mühim meselesi dil meselesidir veya edebiyat meselesidir desem, paradan başka bir şey düşünmeyen tüccarlar veya kültürün ehemmiyeti üzerinde kafa yormamış siyasîler bana gülerler".⁹

"Kendi rûhunda bir şiir, bir tiyatro, bir roman veya bir kitabın büyüleyici tesirini hissetmemiş bir insana kültürün tesir gücünü anlatmak hemen hemen imkânsızdır."¹⁰

⁷ Prof.Dr.Erol Güngör: Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ankara 1982, s.57-58.

⁸ Yılmaz Öztuna: Büyük Türkiye Tarihi, cild:11, İst. 1983, s.44.

⁹ Mehmet Kaplan: Kültür ve Dil, İst. 1082, s.156.

¹⁰A.g.e. s.160

"Dil, edebiyat veya kültür, inançları kalabalıklara yayarak onları yakıp yıkan bir fırtına hâline getirebilir veya onlara karanlık gecelerinde yol gösteren bir ışık olur".¹¹

Bugün ülkeler topla tüfekle değil, kültür yoluyla istila edilmektedir. Orijinal fikirler üretebiliyor yahut güçlü eserler ortaya koyabiliyorsanız bunlar rüzgarlar misâli sınır tanımadan diğer ülkelere rahatça girip onların düşüncelerini değiştirebiliyor. Ama bunun için köklü bir dil lazım. Sağlam bir dil olmadan ne orijinal fikirler üretmek ne büyük sanat eserleri ortaya koymak mümkündür

Evet, bugün Türkiye'nin en önemli meselesi -bazı insanlara anlatmakta güçlük çekiyorsak da- dil ve kültürdür. Dil ve kültür bir milletin millî şahsiyetini temsil eder. Onların bozulup yozlaşması bir bakıma şahsiyetin bozulup yozlaşması demektir. Fen, size birçok teknik hizmet sunabilir. Ama siz sosyal ilimlerden bîhaber iseniz o hizmetlerin esfiri olursunuz. Bir başka ifadeyle "robot"u sizin hizmetinize sunan "fen"dir, sizi robotlaşmaktan kurtaracak olansa sosyal ilimler...

Bu düşünceler ışığında Erol Güngör'ün eserlerini tekrar gözden geçirdiğimizde onun niçin dil, din, gelenek vs. gibi sosyal meseleler üzerinde ısrarla durduğunu daha iyi anlıyoruz.

Yazımı rahmetlinin şu sözleriyle tamamlamak istiyorum: "Türk kültürünün özü ve bütünü kültür eserlerimizde kullanmış olduğumuz Türkçedir."¹² Dolayısıyla "Türk aydınları Türk dilini kurtarmak zorundadır. Dilin kurtarılması millîyetçiliğin asgari şartıdır."¹³ Rûhu şâd olsun.

---

¹¹ A.g.e. s,160.

¹² Prof.Dr.Erol Güngör: Milliyetçilik ve Dil, Türk Edebiyatı Dergisi, Ocak 1981, sayı:87, s.29.

¹³ Prof.Dr.Erol Güngör: Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İst. 1993, s.334-335.

"EROL GÜNGÖR'DE TARİH ŞUURU"

Yrd.Doç.Dr.Durmuş YILMAZ*

Merhum HOCAMIZ, Prof.Dr.Erol Güngör, psikoloji ve tecrübi psikoloji alanlarında yaptığı bilimsel çalışmalarla, uluslararası akademik çevrelerin yakından tanıdığı bir bilim adamıydı. Almanya'da, Fransa'da Amerika'da, bu ülkelerin en gözde üniversitelerinde bilimsel toplantılara katılmış, dersler vermiş. Yabancı meslektaşlarıyla, İngilizce ve Fransızcaya derin vukufiyeti sayesinde psikiyatrinin en ince konularını tartışmış ve bilimsel üstünlüğünü yerli yabancı ilim çevrelerine kabul ettirmişti. Çok meslektaşından daha genç olduğu halde, bilimsel yeterliliği ve yeteneği sayesinde "üstat" mertebesine yükselmiş etrafında derin saygı uyandırmıştı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, vaktiyle Erol Güngör'e ders okutmuş olan hocaları, daha sonra Erol Güngör'le meslektaş oldukları zaman, kendisinden öğrenecek çok şeyleri olduğunu kabul ve itiraf etmişlerdir. Rahmetli Prof.Ayhan Songar Bey, benim de bulunduğum bir toplantıda, rahmetli hocamıza övgü dolu sözlerle iltifatlarda bulunduktan sonra "Sizi Selçuk Üniversitesi'ne rektör tayin eden YÖK'e can feda olsun" demişti. Bütün bunlardan Erol Güngör'ün "Hocalarını aşan bir hoca" olduğu anlaşılıyordu.

Ahmet Bican Ercilasun şöyle diyor:

"... Erol Güngör, çeşitli yönleriyle, uzun uzun üzerinde durulması ve tahlil edilmesi gereken bir muharrir, alim ve mütefekkindir. Günlük yazıları, cemiyetimizin bugünkü meselelerini tahlil edişi, millî kültürümüz ve tarihimiz üzerindeki düşünceleri, millîyetçiliğin fikir tarihi üzerindeki yazıları, bugünün şartlarında İslamiyet ve tasavvufun meseleleri hakkındaki görüşleri, Marksizmi tahlil ve tenkit eden makaleleri, sosyal psikoloji alanındaki mesleki çalışmaları, tercümeleleri

---

* S.Ü.Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

ve nihayet üslubu, ayrı ayrı üzerinde durulması gereken konulardır. Bunlar üzerindeki münferit tetkikler, onu kendinden yaşça pek uzak olmayan yeni nesillere daha iyi tanıttacaktır¹..."

Her alanda çok kıymetli fikirleri ve araştırmaları bulunan Erol Güngör'ün, biz bu makalemizde; "Tarihimize Bakış Açısı ve Tarih Şuuru" üzerinde durmak istiyoruz. Hemen şunu belirtelim ki Erol Güngör Türk tarihine bir bütün olarak bakar ve onu bütünüyle sahiplenirdi. Tarihin belli dönemlerinin seçilip alınmasını bilimsel anlayışa ters kabul ederdi ve bunu eleştirirdi. İşte bu konudaki görüşlerinden bir pasaj:

"... Türk milletinin nasıl bir kültür içinde yetişmesi isteniyordu? Bu sonunun cevabı elbette tarihte aranacaktı. Şu halde Türk'ün millî hüviyetini ortaya çıkarmak üzere tarihe yeniden bakmak, onu yeniden yorumlamak gerekiyordu..."

...20. yüzyıl başlarına kadar Türk tarihçileri, tarihin gerisinde sadece Selçuklular'dan, kısaca bahsederlerdi. O zamanın tarih anlayışında Türklerin ayrı bir millet ifade ettikleri kabul edilmekle beraber, Türk tarihi Anadolu'daki Müslüman Türklerin başlangıcına kadar gider, oradan İslam tarihine bağlanırdı. Türklerin Anadolu'dan önceki tarihleri Osmanlıların ataları anlatılırken zikredilen ve çoğu efsanevi olup Oğuzhan'a kadar dayanan bir şecereden ibaret kalıyordu.

19 yüzyıl sonunda bir taraftan Türkoloji sahasında Avrupa'da yeni yapılan ve aydınlatan araştırmalar ve bir taraftan milliyetçilik cereyanının Türkiye'ye girmeye başlaması Osmanlı aydınlarını eski Türk tarihi konusunda uyandırmıştır..."

"...2. Meşrutiyet devrinde, Turan fikrinin genç aydınlar arasında yaygın olduğunu görüyoruz. Artık Türkler uzak atalarını İslam büyükleri arasında değil, Asya steplerinin cihangirleri arasında aramaya

---

¹ Ahmet Bican Ercilasun, TÖRE, (Haziran 1983).

başlamışlardır. Cumhuriyet bu değişmeyi son haddine kadar götürdü ve bir "devlet politikası" haline getirdi²..."

Erol Güngör, tarihin yorumlanması konusunda da pek çok insandan farklı bir düşünceye sahiptir. Genel kanaat, tarihin objektif olarak ele alınıp incelenmesidir. Objektiflikten sapmalar iddia edilerek her zaman eleştiri ve tenkitlerle karşılaşırız. Oysa Erol Güngör böyle düşünmüyor:

"... Objektif araştırmaların yapılması, subjektif ideolojik tarih yorumlarını hiçbir zaman önlemez. Her zaman için bu araştırmaların şu veya bu neticesini kendileri açısından yorumlayacak şahıslar veya gruplar çıkacaktır. Böyle bir subjektiflikten hiçbir zaman ka ınamaya-cağız. Bunun her zaman zararlı olduğunu söylemek de belki doğru değildir. Zira tarih objektif olayların çıkarılması şeklinde ele alındığında, bizim hiçbir işimize yaramaz. Esasen objektif olgular, pek az istisnasıyla her zaman meydandadır. Tarihten asıl kastedilen şey, bu olguların bir mânâ ifade edecek şekilde yorumlanmasıdır. Bu yorumların birbirinden farklı olması kadar tabii bir şey yoktur.

... Tarih meselesinde yapılacak iş subjektifin yerine objektifi hakim kılmak değil, subjektif yorumların bir kısmına imkan verip, bir kısmını engellemeyi kaldırmaktır. Kısacası bu meselenin gerisinde fikir hürriyeti d v sı vardır³..."

Erol Güngör, bugün "İşte tarihî hakikat" diye bir kısım gazetecinin veya siyasetçinin ortaya attığı iddiaları ve bunların toplumda yarattığı huzursuzluk ve hatta yaralar hakkında da çok açık ve ders alınması gereken görüş ve düşünceler ortaya koymuştur. Bilimsel d ş n enin ve bilimsel metodun önemine değinen bu görüşlere, kendisinden birkaç cümlelik örnekler verelim:

"... Tarihi ve sosyal ilimcinin gazeteci ve politikacıdan önemli bir farkı vardır. İlim adamı hüküm verirken, hiçbir zaman hisleri inci-

² Erol Güngör, DÜNDEN-BUGÜNDEN, s.100.

³ a. g. e. s. 16.

tici, hatırları yıkıcı olmaz. Esasen onun hedefi şahıslar ve gruplar hakkında kıymet hükümleri vermek de değildir⁴..."

Erol Güngör, özel hayatında olduğu gibi, fikrî hayatında da hep güzellik, hoşgörü, sevgi ve saygıyı esas alan bir âlim, bir mütefekkir. Günümüzde, gelenekçilerle, sözde ilericilerin birbirleri hakkında ileri sürdükleri ağır ithamları Erol Güngör'de görmek mümkün değildir. Bu, onun tarih ahlakı ve yorumunda da böyledir. O, tarihe hiçbir zaman "Hain-Kahraman" kalıbı içinde bakmaz, böyle bir kolaycı anlayışa sığınmaz. Tarihi, en doğru bakış açısı olan "Şartlar Muvaacesinde" değerlendirir ve inceler. Günümüzde lehte ve aleyhte çok eleştirilen tanzimat hakkında onun görüşleri:

"... Tanzimat dediğimiz zaman, burada Türk devlet adamlarının memleketi modernleştirme yolunda giriştikleri teşebbüslerle, bu arada yabancı devletlerin Türkiye'ye bazen cebri, bazen de davetli müdahalelerini birbirinden ayırt etmek lâzımdır. bu müdahaleler, pekâlâ Tanzimatsız zamanlarda da olmuş olup, ayrıca mütalâa edilmelidir. Tanzimatçıların modernleşme hareketlerinin ne kadar isabetli olduğu meselesi ise, delilleriyle ele alınıp, etraflı bir şekilde izah edilmesi gereken bir mevzudur. Fakat herhalde aydınlarımızın ve eli kalem tutanlarımızın bu mevzularda ezbere konuşmaktan vazgeçmeleri, "YAŞASIN veya KAHROLSUN" sloganlarını bırakmaları lâzımdır. Böyle bir araştırmanın ön şartı budur..."

...Tanzimatçıları gerçekten Batılı büyük devletlerin, hatta bu devletlere bağlı sefirlerin, çok zaman oyuncağı haline gelmişlerdir. Onlar ne istemişse yapmışlardır. Böyle bir zillet hakikaten bugün bile hazmedemeyeceğimiz kadar ağırdır. Fakat burada çok önemli bir meseleyi gözden kaçırmamız lazımdır. Avrupalılar bize nasıl Batılılaşacağı hususunda telkinlerde bulunmasa, hatta talimat vermeselerdi, bizim devlet adamlarımız kasık metodlarıyla devam edip gidecekler miydi? Veya kendileri bir Batılılaşma programı çizip, onu takip edebilirler miydi?

---

⁴ a. g. e. s. 17.

Bu suallere verilecek cevaplar, Tanzimatçıları kısmen beraat ettirecek mahiyette olacaktır. Batı'yı anlamakta kusurları olduğu söylenebilir, Türkiye'yi anlamakta kusurları olduğu söylenebilir. Hatta kendi şahsiyetlerinin birtakım kusurlarla sakat olduğu da söylenebilir, fakat genel siyaset ve istikametleri hususunda onları ağır bir şekilde suçlamanın hiçbir manası yoktur⁵...

Erol Güngör, tarih araştırmalarının önünde çeşitli engeller olduğunu, fakat bunların en önemlisinin araştırmadan kötü sonuçlar çıkaracağını zannederek, bundan korkan ve bunu engellemek isteyenler olabileceğini belirtmekte ve bu konuda şöyle demektedir:

"... Tarih araştırmalarının önünde çeşitli engeller olduğunu görüyoruz. Tarihin saklanmasına çalışmak, bu engelleyici gayretlerin birini ve belkide en önemlisini teşkil ediyor. Bazıları anlattığımız meselenin genişliğini göremeyecek kadar dar bir düşünce çerçevesi içindedir. Bu yüzden tarih araştırmalarının sonunda "kötü şeyler çıkabileceği" kanaatine sahiptir. Bunları korkutan geçmişe duyulan hayranlığın, Türkiye'yi eski rejime götürebileceğidir..."

Bu düşüncesinin belirttikten sonra Güngör, bugün de çeşitli ortamlarda tartışılan "İrtica" yani eskiye dönüş konusunda, şu tarihi tespiti yapıyor:

"...Eski zamana şahsen hasret duyan kimseler çıkabilir. Fakat "ilerilik" adına tarihe engel olanların bütün gücü de onlara katılacak olsa, yine de hiç kimse eskiyi geri getiremez! Bir kimse Marmara'nın Konya Ovası'na akıtılacağını söylese, bu fikir çok saçma bulunabilir. Fakat bunun gerçekleşeceğinden korkmak asıl saçmalaktır⁶..."

Erol Güngör, tarihin, millî kültürün hareket noktası olduğunu biliyordu. Bunun için de Türk tarihinin gelişme çağlarını, Türk Millî Kültürünün gelişme çağlarıyla mukayase eder, birlikte incelerdi. Kendisi, tarihçi olmadığı halde, meslekten bir tarihçiye yol gösterecek kadar bu alanda vukuf sahibi idi. Osmanlıcası birinci el kaynakları

⁵ a. g. e. s. 23.

⁶ a. g. e. s. 15.

okuyucak kadar kuvvetli idi. "İslam'ın Bugünkü Meseleleri" ve "İslam Tasavvufunun Bugünkü Meseleleri" adlı eserleri, otantik ve orijinal kaynaklara dayanarak, fakat herkesin anlayabileceği sade bir dille yazılmış eserlerdir.Tarihte Türkler adlı eseri millî tarihe ve millî kültüre ilgi duyan her insanın başucu kitabı olacak niteliktedir.

Erol Güngör'ü Anarken...
(1938-24 Nisan 1983)

Erol KILINÇ*

Erol Güngör, Türk fikir hayatında bilhassa 70'li yıllardan sonra verdiği eserler ve makalelerle her çevreden münevverlerin dikkat ve takdirlerini üzerine çekmiş, "ilim adamlığı" vasfıyla "mütefekkir"liği şahsında birleştirmiş bir kıymetti. Onun fikrinin cevvaliyeti, herkesin bildiği veya bilebileceği bazı tespitlerden hareketle, hadiseler ve sosyal meselelere berrak bir nüfuz-ı nazarla bakmasından ve küçük bir kalem darbesiyle, herkesin üzerinde ittifak ettiği hasta kanaat ve kabulleri yıkıp, yerine yeni ve sağlam bir yorum, bir bakış açısı getirmesinden anlaşılır.

Biz ihtisas erbabı olmadığımız için Erol Güngör'ün sosyal meseleler hakkındaki çalışmalarını değerlendirecek değiliz. Bu hususlarda ilgililerin himmetlerini beklediğimizi belirtmekle yetineceğiz. Ancak şu kadarını işaret edelim ki, o, ufku geniş bir mütefekkir. Batıyı tarihî açıdan biliyordu, batı ilminin metodolojisini iyi kavramıştı. Türk tarihini ve Türk kültürünü hem mensubiyet şuuru ile biliyor ve benimliyor, hem de ilim adamı ve mütefekkir olarak bunlara objektif nazarla bakabilen bir konumda bulunuyordu. Keza, İslâm'ı mânâsı, mazmunu, terminolojisi ve coğrafyası ile tefekkür sahasının içinde mütalâa ediyordu.

Bu üç "istikamet" bizim dikkatimizi çekmiştir. Mesela tercümelerinde okuyucunun dikkatini batıya, batıyı bugünkü seviyesine getiren ana konulara yönlendirmeye çalışır: Yirminci Asrın Mânâsı (K. E. Boulding'ten, 1970); Sanayileşmenin Kültür Temelleri (John U. Nef'ten, 1970); İktisadî Gelişmenin Merhaleleri (R. W. Rostow'dan, 1971); Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme (Paul Hazard'dan, 1973);

---

* Ötüken Neşriyat Genel Yayın Müdürü.

Sınıf Mücadelesi (Raymond Aron'dan, 1973); Dünyayı Değiştiren Kitaplar (Robert B. Dows'tan, 1979)... Sosyal Psikoloji (D. Krech - R. S. Grutfield'den) çevirdiği ve ders kitabı olarak okuttuğu eser bir yana, tercüme ettiği eserler ve ele aldıkları konular, yayınlanış tarihlerinde Türkiye'de cereyan eden kör döğüşüne ve kalkınma reçetesi arayışlarına gerçek bir aydınının tercüme yoluyla müdahalesinden başka bir şey değildir.

1959'dan vefatına (24 Nisan 1983) kadar, yayınladığı makale ve kitaplara bakılınca, sosyal ve siyasî meselelerdeki çözümsüzlüğe çare bulmak için dikkatleri tarihimize, kültürümüze, toplumumuzun temel değerlerine ve ihtiyaçlarına çektiğini görürüz. Türk kültürü, kültür değişmesi, tarih, kültür, milliyetçilik ana konuları etrafında dil, din, eğitim başta olmak üzere aktüel tartışmalara millî bir bakış açısı ve seviye kazandırmak onun en büyük çabasını teşkil etmiştir. Bu çabalarında, Ziya Gökalp ve hocası Mümtaz Turhan'ı aşmış, berrak bir üslûp, sağlam bir mantıkla meseleleri tahlil etmiş, neticeler çıkarmıştır. Ele aldığı konuların tarihî sürecine vâkıftır. Batı ilminin metod ve terminolojisine hâkimdir. Dinî telakki ve mâşerî vicdanın işlediği konuyla ilişkisini tespitinde son derece mâhir ve isabetlidir. Üslûbundaki yumuşaklığa rağmen, tenkidlerinde fütursuz ve cesurdur. Bunda, yüksek kabiliyeti kadar, belki ondan da mühim olarak, "hazmedilmiş" bilginin verdiği güven duygusunun rolü büyüktür. Üslûbundaki kolaylık buradan kaynaklanır. O, hiçbir konuşmasında ve yazısında entellektüel ukalâlığa yer vermeye tenezzül etmemiştir. Bununla beraber bir sosyal ilimcinin titizliğinden de hiç taviz vermemiştir.

1980 sonrasında, dinî değerlerdeki yükselişin ilk farkına varanlardandır. Bunu önceden kestirdiği için, İslâm'ın ve tasavvufî akımların çağdaş ilim metoduyla ehil insanlar tarafından gündeme getirilmesine çabalamıştır. Bu maksatla 1981'de İslâm'ın Bugünkü Meseleleri'ni yazmıştır. "İslâm'ın Uyanışı", "Avrupa, Hıristiyanlık ve İslâm", "İslâm Felsefesi", "İslâm Hukuku'nun Meseleleri", "Edebiyat ve Din", "İslâm, Milliyetçilik ve Sosyalizm", "İttihad-ı İslâm ve Hilâfet", "Milliyetçilik ve Milletlerarası İslâm Dayanışması", "Aydınlar", "Eski-Yeni Kavgası", "Guruplar, Meseleler, Tavsiyeler"... gibi son derece

ciddi ve aslî konular üzerine eğildiği bu eser yayımlandıktan sonra, heyecan ve sabırsızlıkla gelecek tenkitleri beklediğini hatırlıyorum. Maalesef bir kez daha gördük: "Habbeler süreksiz / Cübbeler yüreksiz"miş! "Tövbeler gerçeksiz / Kubbeler desteksiz"miş... Sadece birkaç genç, eserde tasavvufa yeterince eğilmediğinden bahsedince, derhal "İslâm Tasavvufunun Meseleleri"ni kaleme almıştır. (1982)...

Hâlâ bu eserler, kendi sahalarında aşılabilmiş değildir... Ve maalesef, İslâmıla ilgili tartışmalarda bugünlerde görülen seviye kaybı ve samimiyetsizlik, Erol Güngör'ün başlattığı çizgiye dönülmesine en büyük engeldir!

*

* *

Erol Güngör'ün akademik çalışma alanı Sosyal Psikoloji idi. Yani, insan cemiyeti ve cemiyeti teşkil eden sosyal kurumlar. Bir bakıma Tarih ilmi de aynı sâhayla alâkalıdır. Aralarındaki en bâriz fark kronoloji, yani tarihte zaman boyutunun bulunması, olayların geçtikleri zaman ve mekân içerisinde ele alınıp değerlendirilmesidir. Esasen her zaman dilimi içerisinde cemiyetlerin sosyal psikolojik açıdan değerlendirilmesi, tahlil edilmesi, tarih kaynaklarının elverdiği ölçüde mümkündür. Ve bizim, Türk Milleti olarak, bu tarz tahlillere son derecede ihtiyacımız vardır. Bugün çözümünü bulamadığımız pek çok sosyal meselemizde, tarihimizin bu gözle ele alınmamış olmasının payı büyüktür. Erol Güngör bu işe kolları sıvamıştı. Hayatının son yıllarında sohbetlerinin ve yazdıklarının hemen tamamı tarih, kültür mihverî etrafında, içtimaî meselelerdi. Tarihimizin belli dönemlerindeki sosyal ve kültürel hadiselerle, mesleğinde iyi yetişmiş insanların hâkim tavrı ve rahatlığı ile bakıyor, bu meselelere yeni yorumlar getiriyordu. Bizde akademik kariyer sahipleri kendilerini branşlarının klâsik tariflerinde belirtilen hudutlara hapsedilmiş oldukları için, bir sosyal psikoloji profesörünün tarihle fazlaca ilgilenmesini, ilmî kariyerinin dışına çıkmak şeklinde yorumlayıp, hafife almak gafletinde bulunanlar olabilir. Halbuki Erol Güngör, adeta bu konulara eğilmeyi mesleğinin bir gereği, hattâ mesleğinin bakış açısını Türk tarihinin muhtelif ke-

sitlerine yönelmeyi aslî vazife olarak görüyordu. Nitekim günlük fıkralarında sosyal meseleleri ele alırken yahut yakın tarihimizin batı kültürü ile münasebetlerini değerlendirirken daima bu usûlü kullanmıştır.

O, bu konuda basit ve o nispette sağlam bir eser ortaya koydu: Tarihte Türkler. Bu eser, bir Türk tarihidir. Bize göre, Erol Güngör'ün son çalışmalarının bir yan ürünüdür. Ona göre, Türk tarihinin sosyal ilim metoduyla ele alınıp tahlil ve tenkid edilmesi, günümüzün sosyal meselelerindeki çözümsüzlüğü ve kavram kargaşasını ortadan kaldırmanın en sağlam ve ilmî yolu idi. Bu maksatla, binlerce yıllık Türk tarihini, gereksiz ve lüzumsuz teferruattan arındırarak, basit bir üslûp içerisinde Türk gençlerine takdim etmek istemiştir. Ama esas olarak, kendi branşıyla ilgili değerlendirmeler için tarihe eğilmişti; yan ürün olarak bu eser ortaya çıktı. Bize göre asıl yapmak istediği şeylere zemin teşkil etmek üzere tarihi ele almış, bütün çalışmalarını Türk kültürü, Türk tarihi, kültür değişimleri, batı kültürünün temel değerlerinin tarihî gelişimi, Türk kültürünün yabancı kültür (özellikle batı kültürü) karşısındaki vaziyeti, aydınlarımızın meselelere bakışı, buradaki yanlışlar; velhasıl bu konulardaki tartışmalara, bir sosyal ilimci olarak tarih perspektifinden bakılarak çözümler getirilebileceğini göstermek istemiştir. Fakat asıl vermek istediklerini vermeye ömrü yetmemiştir. Bu itibarla, Erol Güngör'ü değerlendirirken, onun bu yönünü dikkatle arzetmeyi önemli görüyoruz. Bu açıdan bakıldığında, içerisinde sosyolojik tahliller pek fazla yer işgal etmese dahi, Tarihte Türkler'in dikkat çekici bir eser olduğunu söylemek istiyoruz.

Bir tarih yazarı ne kadar objektif olursa olsun, kaleme aldığı tarih, onun eseridir ve "ona göre"dir; yani subjektiftir. Çünkü tarihî olayların kronolojisi ve mekânı tarihçiden tarihçiye değişmemekle beraber, olayların belli kıstaslara göre sıralanmasında, sebep ve neticelerin ortaya konmasında; bir başka ifadeyle çıplak hadiselerle mânâ kazandırılmasında tarihçinin subjektif tercihleri, anlayış ve muhâkeme tarzı işin içine girer... Ve tarihçi, bir bakıma geçmişini kendi vicdanına, bilgi hamûlesine, dünya görüşüne göre sorguya çekip yargılar. Kimine göre, meselâ Sokollu ve icraatı büyüktür, kimine göre tam aksidir.

Kimisi Fâtih'i, kimisi Kanûnî'yi, kimisi Yavuz'u; bunların politikalarını ve devlet adamlığını Türk tarihinin şâhikası olarak kabul eder. Bu itibarla tarih kitabının kıymeti, yazarının şahsiyeti ve ilmî-fikrî seviyesiyle, ictimaî mevkiîyle yakından ilgilidir... Erol Güngör' n bu eserinin de, kendi geçmişimizin onun gözüyle kaleme alınmış olması cihe-tinden ehemmiyeti vardır.

Tarihte Türkler'i okuyanlar, onun diğer eserleriyle tanışmışlar-sa, okudukları Şeyler daha dolgun bir mânâ kazanacaktır. Fikirlerine itibar ettiğimiz insanların tarihî hâdiseleri hangi açıdan ele aldıklarını bilmek, fikir hayatımızda yeni ufuklar aabilir.

Erol Güngör' n "80 veya 100 Soruda Türk Tarihi" diyebileceğimiz bir çalışması daha vardı. Bu alışmada, Türk tarihinin hâlâ münakaşalara malzeme olan meselelerini, çevresindeki bazı gençlerden ve dostlarından soru Şeklinde tesbit etmelerini istemiş, hattâ soru listesi 70'i geçmişti. Biz dahi birkaç soru eklemiştik. Cevaplarını yazıyordu. Bunlardan 12 kadar soruya verdiği cevapların müsveddesini o zaman biz temize çekip, orijinallerini alıkoyarak, daktilo ettiğimiz kısımları kendisine vermiştik. Vefatından sonra soru ve cevaplar bulunamadı. Bunun  zerine, elimizdeki m sveddelerden ikisini Türk Yurdu'nun Şubat-1987 sayısında "Türklerin Aşiretten Devlete Geçişte Karşılaştıkları Meseleler Hakkında" başlığıyla yayınladık. Diğerlerini de bu yazımıza ekleyerek okuyuculara sunuyoruz.

Allah rahmet etsin. Mekânı cennet olsun.

EROL GÜNGÖR'ÜN TARİHİMİZLE İLGİLİ BAZI SORULARA VERDİĞİ VE İLK DEFA YAYINLANAN CEVAPLAR:*

Türk Tarihinin Başlangıcı Meselesi

Türk tarihinin ne zaman başladığı sorusuna, Türk milleti ve Türk kültüründen ne anladığımızı göre değişik cevaplar verilebilir. Orkun âbidelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Göktürkler dünyanın yaratılmasıyla birlikte ortaya çıktıklarına inanıyorlardı. Osmanlı devrinde uzun zaman Türk tarihi, İslâm tarihinin bir devamı (zeyli) halinde yazıldı. Mamafih o devirde Türk tarihçileri yine de Türklerin İslâm öncesi zamanlara varan çok eski bir tarihleri bulunduğunu kabul ediyorlardı. Bizde İslâm-sonrası tarihimizi İslâm-öncesine bağlama hareketi ondokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru ilk Türkçülük hareketleriyle başlar. Cumhuriyet inkılâpçıları Türklerin İslâm-öncesi bir tarihleri olduğu üzerinde inatla duruyorlar, ancak İslâm'a girişle Cumhuriyet arasındaki devreyi uzun bir kâbus gibi gösteriyorlardı. Kısacası, her devirde hâkim olan millîyet ve medeniyet anlayışına göre Türk tarihinin başlangıcı ayrı ayrı zamanlara bağlanmıştır.

İdeolojik tavırları bir yana bırakırsak, bugünkü bilgilerimize göre Türk tarihi üçbin yıl kadar öncesinden başlamaktadır. Başka bir ifade ile, şu anda yaşayan Türk milletinin hayatı üçbin yıl öncesinden bu yana geçen tarih içinde bir şekil ve muhteva kazanmıştır. Kültür tarihi araştırmaları bu zaman içinde herhangi bir kopukluk olmadığını gösteriyor; belli bir karakter çizgisi gelişerek devam edip gelmiştir. Türk tarihinde en büyük kopukluk Cumhuriyetten sonra görülüyor. Hiçbir devirde Türkler daha önce yaşadıkları hayat ve o hayatı temsil eden atalarını bu devirdeki gibi inkâr etmiş değillerdir. Müslüman olan Türkler yeni bir medeniyete girdikleri halde eski kültürlerini yeni ile uzlaştırabilmişler, böylece millî hüviyete sahip bir topluluk olarak devam edegelmişlerdir. Cumhuriyetten sonra Türkiyede siyasî hâki-

* Notlardaki başlıklar tarafımızdan konulmuştur. (E. K.)

miyeti ellerinde bulunduranlar ise, yeni bir medeniyete giremedikleri halde eskiye ait herşeyi red ve inkâr etmiş bulunuyorlar. Buna rağmen Türk tarihindeki bağlantı tamamıyla koparılamamış, son otuz yılda ise daha gerçekçi bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır.

İdeolojik sebeplerle tarihi şuradan veya buradan başlatmanın objektif gerçeklere aykırı olması bir yana, ideoloji sahiplerine bir faydası olduğu da çok şüphelidir. Türk tarihinin İslâm'dan veya Anadolu'dan eskilere dayanmış olması mutlaka Turancı olmayı gerektirmez. Daha doğrusu, Turancılığı bir siyasî ideoloji olarak reddedenlerin, bu tarihi de reddetmesi gerekmez. Cumhuriyet inkılâpçıları da Batı medeniyetini iktibas etmek için, batılı olmayan tarihi reddetmeye kalkmışlardı; halbuki batı teknolojisini ve idarî organizasyonunu en az kendileri kadar başarılı bir şekilde almış olan eski siyasî kadroların böyle gereksiz bir red ve inkâr hareketlerine girişmeden de pekâla muvaffak olduklarını unutuyorlardı.

Türk tarihinin nasıl başladığı sorusuna gelince, bu hususta belirli bir vak'a bilmiyorum; esasen tarihin mutlaka dramatik bir şekilde başlaması gerekmez. Tarihçiler ve arkeologlar ne kadar eskiye giden vesikalar buluyorlarsa tarih o zamandan başlamış demektir. Bir milletin tarihi, onun ayırdedici özelliklere sahip bir kavim olarak ortaya çıkışıyla başlar. Bu hususta en sağlam kriterlerden biri dildir.

Tarihte Türkler, ilk defa Büyük Hun Devleti ile varlıklarını gösteriyorlar. Bizim en eski tarihimiz o devre kadar gitmektedir.

Türkler ve İslâmiyet

I

Türklerin müslüman olmaları, herşeyden önce, İslâmiyetin üniversal bir değer kazanmasında başlıca rolü oynayan faktörlerden biridir. İslâm fetihleri sırasında çeşitli kavimlere bağlı topluluklar müslüman olmakla birlikte, o devirde İslâmiyeti temsil eden Arap unsuru karşısında bir varlık göstermiş değillerdi. Üstelik yabancıların gitgide daha çok müslüman olmaları üzerine Araplar kendi sosyal düzenlerinin sarsılmasından korkarak bu yolda tedbirler almaya başlamışlardı. Arap olmayanlara karşı yürütülen kavmiyetçilik politikası, o çağın ilim ve sanat adamlarını tedirgin edecek kadar kesif bir hal almıştı. Böyle bir zamanda çok büyük kitleler halinde müslüman olan ve bazı özellikleri dolayısıyla Arap-İslâm devleti içinde önemli hizmet mevkilerine gelen Türkler, Arap nüfuzunu kırarak İslâmiyetin Araplara mahsus bir din olmadığını, İslâm devletinin de Arap devleti demek olmadığını fiilen göstermişlerdir. Şimdiye kadar üzerinde durulmamış olan bu noktayı ben çok önemli sayıyorum.

Türklerin İslâm medeniyetine girmeleri Emevî hâkimiyetinin yıkılmasında büyük rol oynamış, onun yerine geçen Abbasî hilâfetinin eskisinden değişik bir karakter kazanmasına yardımcı olmuştur. Türkler saray üzerinde büyük bir nüfuz sahibi olarak Arap hilâfetinin despotik karakterini sarsmışlardır. Diğer taraftan, onların askerî gücü sayesinde Arap cemiyetinin ve kavmiyetçi Arap güçlerinin baskısından uzak kalabilen Abbasî halifeleri hür düşüncenin, ilim ve sanatların gelişmesine rahatça yardım edebilmişlerdir. Ben bu önemli noktanın da şimdiye kadar tarihçiler tarafından ihmal edildiği kanaatindeyim.

Türklerin İslâm dünyasında oynadıkları rolün ikinci kısmı kendi hâkimiyetleri zamanına rastlar ki, bu konuda ortak bir görüş mevcuttur. Türkler İslâm dünyasının bütün düşman kuvvetlere, özellikle hıristiyan âlemine karşı koruyuculuğunu yapmış, hamle gücünü kaybeden İslâm medeniyetini âdeta kendi kuvvetleriyle ayakta tutmuşlardır. Türk çağının en büyük özelliklerinden biri de, müslüman

kavimlere karşı tam bir adalet ve hürriyet anlayışıyla muamele edilmiş olmasıdır.

Selçuklular Horasan'a indikleri zaman İslâm dünyasının merkezi olan Bağdad halifeliği nüfuz ve itibarını kaybetmiş, İslâmın eski topraklarında ise inanç birliğini ortadan kaldırmaya doğru giden mezhep ayrılıkları alabildiğine artmıştı. İslam hâkimiyetinin Türklere geçmesi hem siyasî otoritenin perçinlenmesini sağlamış, hem de inanç ve ibadet konusundaki parçalanmaları büyük ölçüde önlemiştir.

Türkler onbirinci yüzyılda Anadolu kapılarını tutmamış olsalardı, Abbasîlerin dağılmasıyla ortaya çıkan tevâif-i mülûk zamanında kuvvetli siyasî birlikler kurmamış olsalardı, haçlı ordularına karşı duracak hiçbir kuvvet bulunmaz ve Birinci Dünya Savaşı sonunda İslâm dünyasının içine düştüğü felâketin bin kat dehşetlisi daha o zaman görülürdü.

II

İslâmiyetin Türkler üzerindeki en büyük tesiri, onlar arasında birliğin kurulmasına yardımcı olmasıdır. O tarihe kadar Türkler hiçbir dine topyekûn girmiş değillerdi, böylece aralarında din ayrılığından ileri gelen düşmanlıklar doğuyordu. Müslümanlığın gelişi sırasında da, İslâma giren Türk kabileleri doğudaki "putperest" Uygur soydaşlarıyla savaşmışlardır. Fakat İslâmiyet kısa zamanda Türklerin pek büyük çoğunluğunu kendine çekmiş ve böylece din birliği Türkler arasında büyük siyasî birliklerin doğuşuna imkân vermişti. Aslında bu birliğin kültür bakımından çok büyük önemi vardır. Toynbee'nin işaret ettiği gibi, büyük kültür ve medeniyetler din ve mezhep bakımından birlik meydana getiren topluluklar tarafından yaratılmıştır.

Türkler müslüman oldukları sırada kısmen şehir hayatına başlamış bulunuyorlardı. Fakat bu hayat onların kabile yapısı ve yarı göçebe kültürleri üzerinde tesir yapacak yoğunlukta değildi. O zamanlarda batı bölgelerindeki büyük yerleşme merkezleri zaten Türkler tarafından kurulmuş değildi. Türkler buralara sonradan gelmişlerdir.

Ayrıca, Türklerdeki şehir hayatının bugün anladığımız mânâda fonksiyonel olup olmadığı da araştırılmaya değer bir konudur.

İslamiyetle birlikte Türkler Harezmi'den Bağdad ve Şam'a kadar uzanan bölgedeki medeniyet merkezlerine doğru akın etmiş, buralarda yepyeni kültürlerle temas gelmişlerdir. Bu temasların sonunda gelişen Türk kültürünün özelliklerini hepimiz biliyoruz. Benim burada asıl belirtmek istediğim bir başka mesele vardır. Türkler o tarihte kendileri dışında üç medeniyetle karşılaşma şansına sahip bulunuyorlardı. Bunlardan biri Çin medeniyetiydi ve Türklerin asıl teması onunla idi. Çin sarayına, Türk asıllı hanedanların hâkim olduğu bile görülmüştü. Fakat Türklerin Çin kültürüyle yakın temaslarının onların eriyip yok olmasına yol açtığı bizzat eski Türk hükümdarlarının acı şikâyetlerine konu olmuştur. İkincisi Hind medeniyetiydi ki Türkler daha sonraki bir çağlarında bu medeniyetle çok yakından karşılaşmışlardır. Ancak bu karşılaşma Türklerin müslüman ve şehirli oldukları bir zamana rastladığı için fazla tehlike yaratmamıştır. Nihayet, üçüncü olarak İslâm medeniyeti vardı ve onunla temasın sonuçlarını biliyoruz.

Bu üç medeniyet karşılaştırıldığı zaman, İslâmiyetin manevî hayat kadar maddî hayata da değer verdiği, bu ikisini hep denge halinde tuttuğu görülür. Türklerin İslâmiyeti kolay benimsemelerinin temelinde, İslâmın onların hayat ve karakterine çok uyan bu özelliğini de bilhassa hesaba katmak gerekir. Türklerin daha sonraki kültür hayatlarında ve dünya görüşlerinde bu İslâmî tavır önemli yer tutar.

Türkmen Gruplarının Milletleşmesinde İslâm'ın ve Tarikatların Rolüne Dâir

III

Türkmen gruplarının bir millet kurmalarının tarikatlerle ilgisini anlatmadan önce, genellikle İslâm dininin millet birliği bakımından oynadığı rolü belirtelim. Biraz önce, kuvvetli ve geniş sosyal birliklerin kurulması için önce aşiret ve kabile bağlarını aşan bağların ortaya çıkması gerektiğinden bahsetmiştik. Dil bu çeşit bağlardan biridir, fakat dil birliği kendi başına bir birlik yaratmaz. Dil sadece birlik için gerekli ve çok önemli şartlardan biridir. Din birliği de çok genel mânâda bu iş için yeterli olmaz; meselâ Budist topluluklarda din birliğinden doğan bir millîyet şuuru yoktur. Asıl mesele insanların birlik inancına sahip olmaları, bu yolda azim ve irade taşımalarıdır. İşte İslâmiyetin en büyük sosyal rolü bu noktada olmuştur. İslâmiyetin tevhid inancı müminleri de içine alır, yani Allah'ın birliği yanında müminlerin birliği de dinin esasları arasındadır. İslâmiyetin birçok müesseseleri ve uygulamaları bu inancın gerçekleşmesine yöneliktir. Din kardeşleriyle bir cemaat teşkil etmek, onlarla dayanışmak, dinin düşmanlarına karşı birlikte hareket etmek ilh. dinin gerekleri arasındadır. Şu halde bütün müslümanlar birbirinin kardeşidirler; aynı Kitabı bağlıdırlar, aynı mabedde ibadet ederler, aynı kutsal yerleri ziyaret ederler, ilh. Üstelik bütün bunları birlikte, cemaat halinde yapacaklardır.

İslâmiyet bir taraftan bu birlik inancını aşılarlarken bir taraftan da kurduğu müesseselerle birliğin müşahhas örneklerini verdi. Her yerde cami ve mescidler yapıldı, arkasından medreseler, imaretler ortaya çıkmaya başladı. Köy, kasaba ve şehirlerin manzarası gitgide birbirine daha çok benzedi. İnsanlar nereye gitseler kendileriyle aynı dili konuşan, aynı dünya görüşüne sahip olan ve günlük hayatı hemen hemen aynı olan kimselerle karşılaşıyorlardı. Kısacası, hayatları ve kaderleri ortaktı ve bu ortaklığın şuuruna varmışlardı. Millî dediğimiz topluluk da bundan başka birşey değildir.

Burada belki şöyle bir soru akla gelir: İslâmiyet sadece Türklerle mahsus olmadığına göre, niçin meselâ bir Türkle başka bir Türk'ü daha çok birbirine bağlamış ve onların Araplardan, İranlılardan farklı kalmasına imkân vermiştir? Bu sorunun cevabı çok açık ve basittir. İslâmiyet geldiği zaman Türkler şekilsiz bir kitleden ibaret değillerdi; böylece İslâmın Türkler arasında bulunduğu zemin başka kavimlerden farklı olmuştur, halen de farklıdır. Her kavim İslâmı kendi kültürü ve hayat şartları çerçevesinde benimseyip uygulamıştır. İkinci olarak, millî diller bu gelişmede en büyük ayırıcı unsur olmuş ve aynı din mensuplarının ayrı milletler halinde oluşmasına yardım etmiştir.

İslâmın dağınık kitleleri birleştirmede oynadığı rolü ana çizgileriyle belirttik. Fakat İslâmiyetin bu prensipleri Türkmen kitleleri arasında nasıl yayıldı, onlara nasıl nüfuz etti?

Türk müslümanlığının başlangıç yıllarında medrese ulemasından ziyade mistik dervişlerin büyük rol oynadığı görülüyor. Bunlar pek muhtemelen İslâm-öncesi devirdeki mistik din adamı rolüne ait birçok özellikleri taşıyorlar, yenilikle birlikte geleneği de temsil ediyorlardı. Göçebe ve yarı-göçebe kabileler halinde organize olan topluluklarda din hayatının şahıslar dışında objektif kaynaklara bağlanacak yerde ferdî şahsiyetlerin doğrudan doğruya gözlenebilen maharetlerine bağlı kaldığı görülmektedir. Bunun yanısıra, Türklerin müslüman olmalarından sonra yüzlerce yıl hep ölüm-dirim kavgası içinde yaşadıklarını da hesaba katmalıyız. Böylece Türk müslümanlığı uzun zaman bir sınır-boyu militanlığı içinde gelişmiştir. İşte Alp-eren tipinin doğuşu ve cemiyet yerinde büyük nüfuz kazanmasının başlıca sebebi budur. Din duygusu ile savaşçı ruhunu bir arada temsil eden Alp-erenler Türk halkının hem maddî hem manevî koruyucusu olmuşlardır. Daha sonraki yıllarda halk ile asker sınıfı birbirinden ayrılınca, bu defa doğrudan doğruya savaşmaktan ziyade askere manevî destek olan dervişlik geleneği devam etmiştir. Bu tipin örneklerine serhadlerde her zaman rastlanır.

Dervişlerin bir başka önemli rolü yerleşik hayatın tohumlarını atmak ve büyük kalabalıkları manevî bir atmosfer altında toplamak

olmuştur. Bunların tekkeleri ve türbeleri sayesinde Türk halkı hem ortak bir eğitim sahibi oluyor, hem de onların bulunduğu yerleri vatan olarak kolayca benimsiyorlardı. Türbesi ve yaturı olmayan bir müslüman kasabası mümkündür, ama böyle bir Türk kasabası düşünülemez. Bu hengâmede birtakım hıristiyan azizlerine ait mezarların veya kutsal yerlerin kılık değiştirerek İslâm topluluğuna intikal ettiği, hattâ Türklerin hıristiyanlardaki aziz geleneğinden bazı şeyler aldıkları söylenebilir. Fakat Türk kültürünün kudreti o kadar büyük olmalı ki, vatan edindiği yerdeki herşeye Müslüman-Türk damgasını vurmuş, Anadolu'yu -ve Rumeli'yi- baştanbaşa Türkleştirmiştir.

Ben bu konuları "Türk Kültürü ve Milliyetçilik" adlı kitabımda işlemiştim. Orada üzerinde durduğum başlıca nokta, tarikatlerin Anadolu'da inanç birliği sağlamak, yani oraya yeni gelen Türkler arasında ortak bir müslümanlık kültürü geliştirmekte oynadığı önemli roldü. Biraz sonra açıklayacağımız gibi, medrese okumuş zümreye ve şehirli topluluklarına hitab eden bir müessesedir. Buna karşılık tarikatler insanları yazılı bilgi yerine kalpten kalbe giden bağlarla cezbeden, yani ferdî münasebet esasına göre çalışan müesseselerdi. İşte yazılı şehir kültürünün dışındaki büyük kitleler dervişlerin bilgiden çok sezgiye, kalbin doğrudan doğruya kavradığı manevî gerçeklere dayanan öğretisiyle eğitilmişlerdir. Yazılı metinlere pek dayanmayan bu öğretinin tamamen Türkçe olması da, Türkler için hem daha çekici olmuş, hem de Türkçenin canlı kalmasını sağlamıştır.

Şehirleşme ve Yerleşik Hayata Geçişimiz Hakkında

IV

Şehirleşme (daha doğrusu şehirlileşme) millet olma süreci içinde en önemli merhalelerden birini teşkil eder. Şehirleşme, milletin devamlı bir vatana kavuşması ve böylece geçici toplanıp dağılmaların devamlı bir birlik haline dönmesi demektir. Böylece tarih belli bir coğrafyaya bağlanmış olur ve millî hafıza silinmesi imkânsız izlerle dolar.

Göçebe topluluklar için bugün anladığımız manâda bir vatan sözkonusu değildir. Göçebenin vatani hayvanlarını besleyebildiği yerdir; halbuki eski devirde hiçbir yer böyle devamlı bir besleme gücü veremediği gibi, büyük otlakların devamlı elde tutulması da son derece zordu. Göçebe hayat sahasının bu niteliği küçük sosyal-iktisadî üniteler arasında bile daima çekişmelere, mücadelelere yol açıyordu. Bugün bile otlak davaları bazı bölgelerin insanlarını birbirine can düşmanı haline getirmektedir. Çiftçi topluluklarda bu türlü sürtüşmeler asgariye iner, ticaret ve zenaat hayatında ise yok gibidir. Şu halde şehirleşme herşeyden önce dağınık gruplar arasında birlik ve beraberliğe engel olan bir hayat tarzının terkedilmesi demektir.

Şehirleşme toprağa yerleşme, böylece bir yerde devamlı kalma iradesine sahip olma manâsına geliyor. Gerçi toprağa yerleşmenin ilk merhalesi şehirleşme değildir, ama yerleşik hayat ister istemez şehir hayatına yol açacaktır. Şehirler kendi çevreleri için hem iktisadî, hem de siyasî ve kültürel yönden birleştirici rol oynarlar.

Türkler Anadoluya geldikleri zaman burada şehirler vardı; bugün Türkiye'deki bütün büyük yerleşme merkezleri Türk göçünden daha önce kurulmuş yerlerdir. Türkler bu merkezleri hazır bulmakla birlikte oralara doğrudan doğruya yerleşmediler. Anadolu'nun Türkleşmesi kırlardan şehirlere doğru olmuştur. Şehirlerin aksine, köylerin pek büyük bir kısmı doğrudan doğruya Türklerin yerleşmeleriyle kurulmuştur. Başlangıçta idarecilerin ve küçük bir zümrenin dışında şe-

hir halkları çoğunlukla hıristiyanlardan meydana geliyordu. Türkler yavaş yavaş şehirleri doldurarak bu eski halkın yerini almışlar, ticaret ve zenaat hayatına girmişlerdir. Türkleşmeyi ve Türk birliğini sağlamakta en önemli hizmetlerden birini gören Ahilik teşkilâtı, şehirleşmenin ortaya çıkardığı ve ancak şehir hayatında mümkün olan bir organizasyondur.

Daha önce de işaret edildiği gibi, şehir hayatı medeniyetle aynı manâya geliyor, zaten medeniyet kelime anlamıyla hem Arapçada hem Latince de şehirlilik demektir. Medeniyet eseri olarak bildiğimiz şeyler şehir hayatı içinde meydana gelir ki bunların başında sabit, dayanıklı yapılar gelmektedir. Özellikle kamu hizmetleriyle ilgili yapılar -mabed, saray, mektep, çeşme, hamam, kervansaray, şifa evi vs.- bir yandan sosyal münasebetlerin gitgide yoğunlaşmasına yani insanların birbiriyle kaynaşmasına, bir yandan da insanların vatan olarak belli bir yere bağlanmasına yol açar. Vatanın denizleri, gölleri, ormanları, dağları ve insan eliyle meydana gelmiş bütün yapıları insan hayatının ayrılmaz parçalarını teşkil eder. Böylece, belli bir coğrafya içinde yaşayan insanların o yerle ilgili ortak duyguları, ortak hatıraları ve nihayet ortak menfaatları onlar arasında millî birliğin tohumları halinde gelişir. İnsan grupları ne ölçüde ortak bir kültür hayatına katılırsa, onların bir tek sosyal bütün teşkil etmeleri imkânı o nisbette artacaktır.

Anadolu'ya gelen Türkler ilk iş olarak, hâkimiyetini ele geçirdikleri şehirlerde ve diğer yerleşme merkezlerinde Müslüman-Türk medeniyetinin temel müesseselerini kuruyorlardı. Türklerin fetih ve iskân politikalarının değişmez uygulaması, fethedilen bir yerde derhal sükûn ve huzuru temin ettikten sonra oraya cami, medrese, hamam, şifa yurdu, imaret gibi müesseseleri kurmak olmuştur. Bu müesseselerin etrafında toplanan halk, hangi aşiret kökünden gelirse gelsin, bir cemaat teşkil eder; bunların eğitimleri, dünya görüşleri ve günlük hayatları birbirine benzer hale gelir.

Anadolu'da şehirleşme hareketi aynı zamanda Türklerin kendi kültürlerini koruma ve geliştirmesine yardım etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Türkler şehirlere dağınık aileler halinde değil, fakat mahalleler teş-

kil ederek yerleşmişlerdir. Böylece Bizans'ın şehir hayatı içinde erimemişler, kendi medeniyetlerinin şehir hayatını geliştirmişlerdir.

"Medrese" Hakkında

Medresenin millî birliğin kurulmasındaki en büyük rolü, inanç birliğine yardım etmesi olmuştur. Medrese bir şehir müessesidir ve yazılı medeniyetin temsilcisidir. Bu yüzden, sözlü geleneğe dayanan aşiret kültürüne karşı yazıya dayanan kültür, Türk milletinin sosyal ve kültürel gelişmesinde büyük bir merhale teşkil eder.

Türkler Anadolu'ya gelmeden ve müslüman olmadan da yazı kullanmışlardı. Fakat bu yazı formel yani mektep şeklinde bir eğitimle yaygınlaşmış değildi, çünkü Türkler o tarihlerde tam yerleşik hayata geçmemişlerdi. Müslümanlık onlar arasında en geniş mânâda birlik sağladığı zaman, sözlü kültür geleneği bu birliği sarsabilecek bir tehlike arz ediyordu. İslâm doktrini yazılı metinler halinde tesbit edilerek bir eğitim konusu yapıldığı zaman bir çeşit objektiflik ve umumîlik kazanmaktaydı; doktrin üzerindeki tartışmalarda hakemlik rolü oynayan yazılı metinler vardı. Buna karşılık yazının ve mektebin bulunmadığı bölgelerde İslâmiyet onu temsil eden kimselerin ferdî yorumlarına bağlı kalıyor, mahallî inançlar ve şahsî görüşler İslâm doktrinini her yerde birbirinden çok farklı kılıklara sokabiliyordu. Bu farklılığın izleri günümüzde bile devam etmektedir.

Anadolu'ya ilk gelen Türkmen aşiretleri arasında şeyh, baba, derviş gibi adlar alan dinî liderlerin yaydıkları doktrinlerin sünnî İslâm inancına pek çok noktalarda aykırı olduğu görülür; üstelik bunların doktrinleri kendi aralarında da birlik arz etmiyordu. Bu kimselerin din rehberliğinde, müracaat ettikleri kaynak, kitaplardan ziyade kendi iç temayülleri ve ilhamları oluyordu. Başkalarını yetiştirirken de yine, klasik eğitim metodu yerine, kalpten kalbe manevî râbıta yolunu kullanıyorlardı. Bu yüzden, medrese dışındaki inanç hareketleri şehirli kültürü ve devlet otoritesi için ciddi bir tehlike yaratmıştır. Özellikle

tabiat-üstü kuvvetlerle mücehhez görünen kimselerin büyük kitleleri sırf şahsî maharetleri dolayısıyla peşlerinde sürüklemeleri kolay oluyordu.

Anadolu'da mistik din cereyanlarının dağıtıcı ve bulandırıcı olmaktan ziyade birleştirici bir rol oynar hale gelmesi yine medrese sayesinde olmuştur denebilir. Medrese şehirli müslümanlığın temel müessesesi olduktan sonra tarikat hareketleri de onun kuvvetli tesiri altında sünnî doktrin bir parçası haline gelmiştir. Nitekim tarikat büyüklerinin çoğunlukla kuvvetli bir din tahsili aldıkları görülmektedir.

Medrese en gelişmiş eğitim şeklini temsil ettiği için, Türk devletinin münevver eliti buradan yetişiyordu. Bu itibarla medrese bir çeşit devlet müessesesi olmuş, medrese ile siyasî otorite birbirini daima desteklemiştir. Medrese sistemi vakıflarla desteklendiği için de buralarda her tabakadan gençler, sadece zihin kabiliyetine sahip olmak şartıyla okumak imkânı bulmuşlar; böylece medrese, köylü-şehirli, zengin-fakir her tabakadan insanı ortak bir kültürün mahsulü ve temsilcisi haline getirebilmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyet devrinde lâik eğitim devletin temel hedeflerinden biri -belki en önemlisi- haline geldiği için, medrese aleyhinde şiddetli bir ideolojik kampanya açılmış ve bu kampanya ile beslenen kafaların çoğunda medrese bir karanlık cehalet yeri gibi görünmüştür. Medreselerin yirminci yüzyılda gerekli eğitim ve öğretimi veremez bir halde bulunuşu, onların bir zamanlar en parlak öğretim kurumları halinde yüzlerce yıl hizmet etmiş olmalarını inkâr etmemiz için sebep değildir. Bu arada bazılarının medreseyi dogmatik ve gayrimillî bulmaları, buna karşılık tahsilden ve yerleşik hayattan uzak kalmış gruplar arasında gelişen bazı doktrinleri Türk halkının esas karakterini aksettiren görüşler olarak kabul etmeleri tamamen yanlıştır. Medrese ile irtibatı olmayan doktrinler büyük kısmıyla bâtil itikat ve hurafeler halindedir; medreseye karşı bunların savunulması, ilme karşı cehaletin ve medeniyete karşı göçebeliğin savunulması demektir.

Moğol ve Timur İstilâları Karşısında Türkiye'deki Türk Toplumunun Kültürel Direnci Hakkında

Moğol istilasından sonra Anadolu'da siyasî birliğin çözülmesi ve beyliklerin ortaya çıkması, diğer sebepler meyanında, millî birliğin tam teşekkül etmeyişi yüzünden olmuştur. Böyle bir istila çok sonraki devirlerde devletin yeniden ihyası için ortak mücadeleye yol açabildiği halde, onüçüncü yüzyıl ortasında henüz devlet ve millet birliği anlayışı teşekkül etmediği ve merkezî devlete karşı mahallî otoritelerin gücü tam kurulamadığı için bir çeşit feodal parçalanma ile karşılaşırız. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bazı özel durumlar vardır. Birincisi, siyasî birliğin parçalanmasına rağmen beylikler halinde parçalanmış millet büyük ölçüde kültür birliğine sahip bulunuyordu. İkincisi, Moğolların çok daha ilkel bir kültürü temsil etmiş olmaları, istilaya uğrayan Türk halkı üzerinde manevî çöküntü yaratmakla birlikte bir kültür çözümlenmesine yol açmamıştır. Tersine, Moğolların (İbn Haldun'un iddiasına uygun olarak) Müslüman-Türk kültürüne asimile oldukları görülmektedir. İşte bu kültür birliği Anadolunun daha sonra birleştirilmesini kolaylaştırmış ve daha sonra ciddi bir siyasî mücadele için yeterli sebep kalmamıştır.

Şunu da ifade etmeliyiz ki, Moğol darbesiyle Selçuklu hâkimiyetinin çözülmesi üzerine beyliklerin teşekkül ettiği Anadolu Türklüğünün hayat gücüne, daha o çağda bu toprakları tam bir vatan yaptığına delildir. Türkler Anadolu'ya iğreti yerleşmiş olsalardı bu darbe sonunda bir daha bellerini doğrultamazlardı. En küçük beyliklerin bile Bizans'ın saldıramayacağı kadar sağlam olduğu anlaşılmaktadır.

Timur fetreti, müstevliye karşı yerli kültür ve medeniyetin sağlamlığına daha kuvvetli bir delil teşkil ediyor. Yıldırım Bayezid devri, onüçüncü yüzyıl ortasındaki Anadolu'ya göre millî inkişafın daha ileri bir safhasını temsil etmektedir. Bu yüzden Timur fetretinde beylikler kurulmamış, sadece devlete kimin sahip çıkacağını tayin etmek üzere bir saltanat kavgası başlamıştır. Dikkat edilirse, Yıldırım'ın şehzadeleri arasında on yıl süren bu mücadelede hiç kimse ülkenin bir tarafını ele geçirerek orada hükümranlık etmeyi düşünmemiş, devletin

tamamı üzerinde saltanat davasına kalkmıştır. Yine bu korkunç kargaşada Türklerin ne Rumeli'de, ne Anadolu'da (Karaman fitnesi dışında) ciddi bir düşman hücumuyla karşılaşmayışları, onların temelde ne kadar sağlam kalabildiklerine delâlet eder. Nitekim Ankara muharebesinden on yıl sonra Timur'un devletinden eser kalmadığı halde, Osmanlı devleti bütün gücüyle yeniden toparlanmış, kırk yıl sonra Bizans'ı tarihten silecek hale gelmiştir.

Mondros Mütarekesiyle ortaya çıkan fetretin feodal parçalanmaya veya saltanat kavgasına yol açmayışı, Osmanlı devlet geleneğinin bütün müesseseleriyle yerleşmiş olmasının bir sonucudur. Osmanlılar, imparatorluk içinde kuvvetli bir merkezî idare kurmak suretiyle zaten mahallî otoriteleri ve feodal kalıntıları -Yavuz zamanında imparatorluğa özel statü ile iltihak eden bazı Doğu bölgeleri dışında- asgariye indirmiş bulunuyorlardı. Merkeziyetçi sistem, başka birtakım noktalarda mahzurlu sayılsa bile, Osmanlı toprakları üzerinde millî birliğin kuvvetlenmesinde başlıca âmil olmuştur. Yüzyıllarca süren bir devlet ve millet birliği, devletin ebedî oluşu inancı yine bu bütünlüğün korunmasına yardım eden faktörler arasındadır.

Anadolu'da daha Selçuklular devrinde temelleri atılan millet teşekkülü, uzun süren Osmanlı asırları içinde tam gelişmesine ulaşmış bulunuyordu. Devleti yıllarca ciddi bir şekilde uğraştıran Celâlî hareketlerinde bile ayrı bir devlet kurmak veya hanedan değiştirmek kimsenin aklından geçmemiştir. Şüphesiz o tarihlerde bugünkü gibi "Türk milleti" anlayışı yoktu, fakat Türkler devletin parçalanmasını hayal bile etmeyecek kadar birlik şuuru içindeydiler.

"Hanedân Meselesi"ne Dair

Eski Türklerde, yani İslâmdan önce, devletin hanedan üyeleri arasında taksimi sosyal tekâmülün belli bir safhasını göstermek bakımından tipiktir ve bu sadece Türklere mahsus değildir. Hanedanın toprakları taksim etmesi devlet topraklarının bir çeşit özel mülk statüsünde görülmesindedir. Türklerde hükümdar ailesinin kutsallığına

inanılıyordu, ki bu inancın kalıntıları Osmanlılar zamanında bile devam etmiştir. Bu yüzden hanedan mensuplarının herbiri kendisinde hükümdarlık kut'u bulunduğu iddiasıyla ayrı devlet sahibi olabilirdi. Kutsallık onları Tanrının vekili olarak yeryüzündeki toprakların da sahibi kılıyordu. Herhalde, eski Türklerde merkeziyetçi devlet için gereken şartların zayıf bulunması (göçebelik, haberleşme ve münakale imkânları ilh) da bu sistemin devamına büyük ölçüde yardım etmiş, fakat merkeziyetçi devletin kuvvetle tahkim edilebildiği zamanlarda parçalanma olmamıştır. Nitekim hanedan üyeleri arasında ülkenin bölündüğü zamanlarda bile bu parçalardan biri merkezî devlet olarak kalıyor; bu devlet, kuvvetini devam ettirebildiği müddetçe diğer parçalar birer eyalet hükmünde bulunuyordu. Sistemin esas zaafı, merkezin zayıflaması üzerine devletin her an parçalanma riski içinde bulunmasıydı.

Devletin hanedanca bölünmesi geleneği İslam'dan sonra da devam etmiş, ancak Türklerin Batıda yerleşik ve teşkilâtli devletler kurmaları, uçların kontrolüne daha iyi imkânlar sağladığı için bölünme görülmemiştir. Ancak merkezî devletin kuvvetli bir darbe ile zaafa düştüğü hallerde, mesela Moğol istilasası sırasında, uzak bölgelerdeki mahallî beyler ayrı bir devlet olarak ortaya çıkıyorlardı.

Osmanlı Yükselişinin Sırrı, Hânedanın Özel Kaabiliyetleriyle İzah Edilebilir mi; Bu Husustaki Kanaatleri

Osmanlı hanedanının, başka hiçbir hükümdar ailesinde görülme-yecek kadar, birbiri ardınca büyük adamlar çıkarmış olması, imparatorluğun bazı özelliklerini bu deha ile izah etme temayülünü doğurmuştur. Fakat bu çapta büyük ve önemli sosyal oluşları sadece ferdî kabiliyetlerin eseri olarak görmek herhalde doğru değildir.

Aslında Osmanlı İmparatorluğu, halen bizler için bir çeşit mucize niteliğindedir; yani onun özelliklerini doğuran şartlar ve sebepler büyük ölçüde sır mahiyetini muhafaza ediyor. Bu sırrı ne zaman çözebileceğimizi bilmiyoruz. Soru konusu bakımından bazı tahminler yaparsak diyebiliriz ki, Osmanlılar başlıca iki büyük avantaja sahip bu-

lunuyorlardı. Bunlardan birincisi devlet tecrübesi bakımından çok olgun bir safhada ortaya çıkmalarıdır. Onlardan önce bir Selçuklu tecrübesi olmasaydı birçok meselelerde büyük güçlük çekmeleri beklenirdi. Selçuklu devleti Türk unsurunun Anadolu'ya devamlı yerleşmesini sağlamış, Osmanlılar gelinceye kadar bu memleket bütün müesseseleriyle bir Türk ülkesi haline gelmişti. Şu halde Türk birliği esas itibarıyla bir siyasî ve askerî mesele olarak kalıyordu. Osmanoğullarından daha kuvvetli ve toprağı daha geniş beylikler bu işi yapamadılar.

Benim kanaatimce, Osmanlı birliğinin en önemli şartları onların Bizans hududunda faaliyet göstermeleriyle tahakkuk etmiştir. Osmanlılar gerçekten bir sınır boyu müslümanı olarak gazâ ve cihad yolunu tutmuşlar, büyük bir zaruret olmadıkça diğer Türk beylikleriyle hiç çatışmamışlardır. Onların Bizansla uğraşmaları ve hep zafer kazanmaları diğer beyliklerin kıskançlığıyla birlikte halkın büyük rağbetini celbetmiştir. Kısa zamanda Anadolu'nun başka yerlerindeki her tabakadan insanlar Osmanlı topraklarını doldurmaya başlamış, devamlı fetihler dolayısıyla yeni yerlerin açılması ise büsbütün yeni imkânlar yaratmıştır. Osmanlı gelişmesine karşı gösterilen rağbetin Anadolu sınırlarını da çok aştığını, diğer bütün Türk illerinden, hatta bazı Arap memleketlerinden ilim ve din adamlarının Osmanlı şehirlerine geldiklerini biliyoruz. Hiçbirşey başarı kadar başarılı olamaz denir. Gerçekten, Osmanlının başarıları ona hep yeni başarı yolları açmış, böylece Anadolu'da siyasî birlik kurmak sözkonusu olunca, bu sadece bir askerî harekâtla (bazen ona da lüzum kalmaksızın) mümkün olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra İslâm medeniyetini artık bu şehrin ve Türklerin temsil etmesi ise, bu merkezin tesir dairesinde kalan her bölgeyi Osmanlı birliğine manen bağlamış oluyordu.

Osmanlıların ikinci büyük avantajı, yabancı kültürlerle devamlı temas halinde olmalarıdır. Hıristiyan dünyası Osmanlı gücü karşısında mahkûm duruma düştüğü için, Osmanlılar kültür değişiminde hâkim milletin avantajını kullandılar ve kendilerine en yararlı buldukları şeyleri aldılar.

"Devşirme Meselesi"ne Dair

Devşirme sistemi, bazı değişikliklerle, Türklerden önce başka devletlerde de kullanılmıştı. Devşirmeciliğin esas gayesi, hanedan veya aristokrasinin kendisine sahip olamayacak bir kuvveti elinde bulundurmasıdır. Bu maksatla, hassa ordusu için "memlûk" kullanma yolunu Abbasîler denemişlerdi. Türk ülkelerinden Bağdad'a Türkleri getirerek onların sayesinde hem saray entrikalarından kurtulmayı, hem de her bakımdan zinde bir askerî kuvvet bulundurmaya düşündüler. Bu yolda başarılı oldular, fakat yerli Arap unsuru yabancılara karşı bu imtiyazlı muameleden dolayı Abbasî sarayına kin ve nefret beslemekteydi.

Osmanlılar "anonim" insan kullanma usulüne önemli yenilikler getirerek bu usulü mükemmel bir sistem halinde geliştirdiler. Herşeyden önce, gayrimüslim teb'anın en parlak unsurları rejime ve kültüre entegre edilmiş oluyordu. Gerçekten devşirilen çocuklar daima iyi ailelerin beden ve ruh bakımından sıhhatli fertleri idiler. Bunların sistem dışında kalmaları hem önemli bir kayıp, hem de bir tehlike potansiyeli yaratabilirdi. Böylece Osmanlı kadrolaşmasının temel prensibi olan "liyakat" en uygun şekilde kullanılmış oluyordu. Devşirilen çocukların bir kısmı askerî, bir kısmı da idarî hizmetlerde kullanılıyorlardı. Bunların hiçbirisi, hiçbir zaman devletin temel direği ve sembolü olan hanedana karşı başkaldırmayı düşünmemiştir.

Devşirmelere verilen eğitimin mükemmelliği de gerçekten göz kamaştırıcıdır. Bunlar Türk kültürünün en önemli iki rüknü olan İslâmiyet ve Türkçe konusunda kusursuz yetiştiriliyorlardı. Bütün devşirmelik tarihinde İslâm'dan önceki halini düşünen veya geldiği kültürene ilgi duyan tek kişi çıkmış değildir.

Bizde Avrupa tipi milliyetçilik cereyanlarının başlamasından beri devşirme usulü ve devşirmeler hakkında çok menfî kanaatler beslene gelmiş bulunuyor. Bazıları imparatorluğun dağılmasının başlıca sebebi olarak devşirme vezirlerin ihanetlerinden, Türklere karşı düşmanlıklarından bahsederler. Osmanlı devrinde bugünkü cinsten bir

milliyet anlayışı bahis konusu olmadığı için, devşirmelerin Türklere düşmanlık besleyip beslememeleri de sözkonusu olamazdı. O tarihlerde iktidar mücadelesi milliyet veya soy esasına dayanmıyordu. Yeniçeri Ocağının dejenere olmasına gelince, bunun da soyla herhangi bir ilgisi yoktur; eğer olsaydı netice bizim aleyhimize çıkardı. Hakikatte yeniçeri ocağının bozulması, devşirme usulünün bozulduğu ve ocağa büyük ölçüde Türk asıllıların da alındığı devre rastlamaktadır. Onyedinci yüzyılın sonu ve onsekizinci yüzyılın başından itibaren Türkler burada çoğunluk teşkil etmeye başlamışlardır. Mamafih, ocağın bozulmasının devşirmelikle olmadığı gibi Türklükle de doğrudan doğruya bir ilgisi yoktur.

Devşirme sistemi Osmanlı Türkü'nün devlet idaresindeki büyük dehasının bir eseri olarak takdirle karşılanmalıdır. Bu sistem Türk kültürünün gücü bakımından da bir övünç kaynağıdır.

Osmanlılar, devleti, soy asaleti taşıyan yerli hanedanlar vasıtasıyla idare etmeye kalksalar, kuvvetli bir merkezî idare kurmaları ve memlekette mutlak birliği sağlamaları çok zor olabilirdi. Bu sayede Osmanlı hanedanı ile devlet bir ve aynı görülmüş, imparatorluk halkı, hâkimiyetin kaynağı olarak sadece padişahı görmüştür. Devlet kuvvetlerine başkaldıran ve büyük gaile yaratan Celâlî liderleri bile, bu isyanlarının muhatabı olarak padişahı değil, devletin önde gelen idarecilerini görüyorlardı. Abaza Hasan Paşa bunu belirtmek üzere: "Ben padişahımın birkaç akçeye satın aldığı bir kölesiyim, ona karşı dâva yürütmek ne haddime!" mealinde konuşmuştur.

Devşirme sistemi, hemen bütün idarî organizasyonlar gibi, bu çağda devam edemezdi. En azından, modern milliyet anlayışının ortaya çıkması ve gelişmesi bu sisteme son verecekti. Nitekim bizde devşirmeliğin şiddetle aleyhinde bulunanlar da bu anlayışla eski bir devri muhakeme etmektedirler.

EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI, İLMÎ VE FİKRÎ ŞAHSİYETİ

Hidâyet GÜNGÖR

1. GİRİŞ:

Ölümü ile gerisinde bıraktığı acılarla birlikte bir o kadar ve belki daha çok eser, daha çok hatıra ve daha çok hayran bırakan kaç kişi sayılabilir çevremizde. Üç yıl evvel vücudu ile aramızda bulunan, bizimle birlikte yaşayan Erol, o günden beri bize hediye ettiği eserlerle aramızda yaşıyor. Biz artık bu eserlerle konuşacağız, bu eserlerle birlikte bulunacağız. Erol'u kitaplarının arasında arayıp bulacağız, satırların arasında o bize daima seslenecek, bizimle konuşacak...yazdıkları vasıtasıyla aramızda bağ kurulacak. Ben bu bağın hiç kopmadığını görüyorum. Öğrencileri ve onu yakından tanıyanlar bu bağın ne kadar kuvvetli olduğunu kitaplarını okudukça görecektir ve anlayacaklardır. İleri teknolojinin kitabı ve kitap okumayı zaafa uğrattığı bir çağda onun kitaplarının müteaddit baskılara başlamış olması okuyucu-yazar ilişkisinin kopamayacağını gösteren en güzel örneği teşkil etmektedir.

2. YETİŞME ORTAMI:

KIRŞEHİR, Orta Anadolu'nun merkezinde, çevresindeki iller kadar gelişmemiş bir küçük kasaba olarak tanımlayabileceğimiz muhafazakâr yapıya sahip bir beldemizdir. Bir Selçukî şehri kendisinden umulmayan sessiz ve derin bir kültür mirasına sahiptir. Benim ve Erol'un çocukluğumuzda un değirmenleri su gücü ile dönen taşlardan ibaretti. En yaygın ulaştırma vasıtası atlar ve eşeklerdi. Bu ilkel teknolojinin hüküm sürdüğü bir ortamda maziden tevarüs edilen kıymetler daha ziyade manevi bir görünüm içerisinde bulunuyordu. Kitaplar ve KIRŞEHİR'de medfun bulunan Türk büyükleri ile bunların isim ve eserleri etrafında oluşan manevi hava ve etkileyici unsurlar oluyordu.

KIRŞEHİR de KONYA gibi Türk Kültür ve düşünce tarihinin önemli simalarını barındırma şansına sahip illerimizdendir. Bir Âşık Paşa'nın, bir Ahi EVREN'nin, GÜLŞEHRÎ'nin burada bu dar zannedilen çevrede yetişmeseler bile yaşadıklarını düşünürsek, bilhassa Hacı Bektaş-ı Veli gibi tesiri hudutlarımızın ötesine ulaşan uluları aklımıza getirirsek, görürüz ki EROL'un kültür meseleleri alanında yetişmesi için çok uygun bir ortam mevcut idi.

Biraz da aile çevremizden bahsetmek istiyorum. Ailenin en büyüğü yani büyükbabam Hafız Osman Efendi, Ahi EVREN Camisi imamlığı yapıyor. Gençliğinde Sultan Hamid devrini görmüş, medresede zamanın eğitim ve öğretiminden nasibini almış güçlü bir adam. Çok gezmiş, sesi güzel, kendisi son derece erkek yakışıklılığı içinde bulunan örnek bir insan tipi. Ermeni tehciri sıralarında şehrin merkezinde iki katlı bir Ermeni konağını satın almış, dört kızını evlendirmiş, oğlu ile yani babamız ve onun çocukları olan bizlerle oturuyor. Erol 4 kardeşin 3'ncüsü olarak 1938 yılında doğuyor. Babamız Adliyede Zabıt Kâtibi görevinde olduğu için hizmet gereği ilçelerde dolaşüyor. Biz büyükbabamız Hafız Osman Efendiyle birlikte yaşıyoruz. Komşular veya tanıyanlarca babamızın değil dedemizin ismiyle zikrediliyoruz. "Hafız Osman Efendi'nin torunları" bizim lâkabımız oluyor. Babaannemiz talihsiz fakat çok akıllı bir kadındı. Yönetme kabiliyeti vardı. Zaten biz büyükbabamıza "baba", babaannemize de "ana" diyorduk. Öyle söylememiz istenmekle beraber bizim de işimize geliyordu. Ben küçük yaşlarda ana-baba ocağından bir başka ocağa -Askeri ocağa geçtiğim için Erol ve diğer kardeşlerim aile içerisindeki eğitimden daha fazla etkilendiler. Hafız Osman Efendi bir din hocası olmakla beraber sebebini bilemiyorum. Bize dini bir eğitim uygulamadı. Bizim din ve dinî bilimler hakkında bilgilerimiz ondan gördüklerimiz ve çeşitli vesilelerle işittiklerimiz kadar oldu. Ancak Erol bizlerden farklı bir yapıya sahipti. Daha fazla araştırmacı ve inceleyici idi. Onun bu halini 7-8 yaşlarında iken keşfeden büyükbabamızın evimize gelen misafirlere hitaben "Oğlum profesör olacak" dediğini çok iyi hatırlarız.

3. ÖĞRENİM ÇAĞI:

Erol, millî eğitimin yeni Türk harfleriyle verebildiklerini kendisi için yeterli bulmuyordu ki ortaokulda iken eski Türk harfleriyle okuyup yazmayı kendi kendine öğreniyor ve öncelikle evimizde bulunan eski kitaplar birer bilmece olmaktan çıkıyor. Bu kadar küçük yaşta bu kadar ciddi kitaplar arasında kendisini bulan bir çocuğun gençliğini yaşayamıyacağı aşıkardı.

Ders dışındaki hayatını da okuma ve yazma esasına göre düzenlemiş bir okul öğrencisinin fikir ve düşünce adamı olma yolunda ne kadar büyük mesafe alacağını tasavvur etmek güç olmadığı için daha lise çağında hepimiz Erol'un ne olacağını sanki biliyor gibi idik. Lise öğrenimi devresinde ZİYA GÖKALP'in tesirinin büyük olduğunu görüyoruz. Ne gariptir ki; Erol daha sonra Gökalp'i en ilmi şekilde tenkid etmiştir.

Ziya GÖKALP'i kendi eserlerinden okumakla birlikte özellikle Hilmi Ziya ÜLKEN'in yorumu üzerinde çok durduğunu gayet iyi hatırlıyorum. Sosyal ilimler alanında merakını, Mustafa Şekip TUNÇ, Hilmi Ziya ÜLKEN, Mümtaz TURHAN ve Mehmet KAPLAN gibi ünlü hocaları okuyarak gidermeye çalışıyordu. Bir taraftan Cevdet Paşa Tarihi gibi eserleri de eski harflerle basılmış kopyalarından okuyor, yine eski harflerle notlar alıyordu. KIRŞEHİR'deki hayatının 1956 yılında kapanması ve İSTANBUL'a yüksek tahsil için gelişi Erol'un fikri gelişmesinde büyük bir merhale olmuştur. İSTANBUL Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne devam ederken meşhur "KÜLLÜK" müdavimlerini tanıyor ve ders dışı zamanlarını buraya gelen hocaları dinlemeye tahsis ediyordu. Bunlar arasında, tarihçi Mükrimin Halil, Şâir Asaf ÇELEBİ ve Fethi GEMUHLUOĞLU'nun sohbetlerini kaçırmadığını iyi hatırlıyorum. Diğer taraftan ünlü felsefe hocalarından Nurettin TOPÇU'yu, Necip FAZIL'ı, Nihal ATSIZ'ı tanınması, farklı düşünce ve görüş sahiplerinden, şunun veya bunun yanında olmayıp hepsinden bir sentez ortaya çıkarma gayretleri daha o zaman seziliyordu. Hukuk Fakültesi ikinci sınıfa geçtiği yıl Prof.Mümtaz TURHAN'ın Erol'u yanına almak istemesi fakülte değiştirmesi ge-

rektirdiği için benim de görüşümü almaya ihtiyaç duymuştu. Konuyu rahmetli GEMUHLUOĞLU ile aramızda müzakere etmiş ve Mümtaz TURHAN hocayı tercih etmiştik, böylece Mümtaz Hoca'ya intisabı başlamıştır. Prof.Mümtaz TURHAN'ın aynı zamanda bir bilim adamı olması Erol'u bu yönde yetiştirmesi ile neticelendi.

4. AKADEMİK HAYATI:

1961 yılında İSTANBUL Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Psikoloji üniversitesi de yeni ihdas edilmiş olduğundan bu alanda fakültelerde konferans veren yabancı ilim adamlarının İngilizce verdikleri konferansları eski harflerle aynı anda Türkçe özetler halinde not etmesi ve Hocası Mümtaz TURHAN Bey'e vermesi mesai arkadaşları tarafından hayranlıkla anlatılır. 1966-1968 A.B.D.'de araştırma ve inceleme ile geçen iki yıl Erol'un fikir ve düşünce yapısında yeni ufuklar açıyor. İngilizceden çevirileri birbiri ardından yayımlanıyor.1973 yılı bize bir taraftan sağlığının bozulmasını diğer taraftan da Şeyma TAŞCIOĞLU hanımla evlenmesini hatırlatıyor. Şeyma Hanım'a hastalık sebebiyle sonu hüsrarla biteceği anlaşılan bu evliliği yapıp yapmama konusunda bir kere daha düşünmesi tarafımızdan ikaz edilmişti. Aldığımız cevap hafızamızdan hiç silinmiyor; "Ben kocam olsun diye evlenmiyorum. Ben bir dahinin kalbini kazanıyorum. Bu beni mutlu etmeye yeter, kaderde ne varsa o olsun."

1976'da LONDRA'da başarılı bir kalp ameliyatı geçirmesi, 1977'de oğlu Turhan'ın dünyaya gelmesi ve 1978 yılında profesör olması, Erol'un hayatında en kritik anları teşkil ediyor. Nihayet 1982 yılında YÖK Başkanlığı tarafından kendisine üniversite rektörlüğü tevcih edilmesi, gerçekte başarılı geçen bir akademik hayatın taçlandırılması idi. Başlangıçta Karadeniz Üniversitesi teklif edilmişti. Kararını vermeden benimle bir telefon görüşmesi yaptı. İdari görevlerde tecrübesi olmadığı için stres altında sağlığının bozulabileceği hususundaki endişelerimi belirttim. Şimdilik sağlık yönünden şikâyeti olmadığını, yönetimde de başarılı olabileceğine dair inancı olduğunu ifade etmişti. Daha sonra SELÇUK Üniversitesi Erol'a uygun bulunmuş. Bunu öğrendince biraz daha ferahlamıştım. O tarihlerde SELÇUK

Üniversitesi ideolojik çalkantılar bakımından Karadeniz Üniversitesi-ne kıyasla daha mütecanis bir yapı gösteriyordu. Ayrıca KONYA'luların Erol GÜNGÖR'ün misyonu açısından desteğini almak daha kolay olacaktı. Nitekim bu değerlendirmelerimiz bizi aldatmadı. Hepsi gerçekleşti. 8 ay gibi çok kısa sayılacak bir yönetimin nasıl başarılı geçtiği aziz KONYA halkının gönüllü desteğini sağlamış olmasından anlaşılmaktadır.

Ayrıca 3 yıl evvel başında bulunduğu üniversitenin muhteşem bir anma toplantısı tertiplenmesi hem güzel bir vefa örneği hem de rahmetlinin başarılı bir rektörlük döneminin isbatıdır.

5. SİYASİ DÜŞÜNCELERİ:

Vaktiyle bazı spekülasyonlara sebebiyet vermiş ve yanlış yorumlamalara yol açmış bulunan Erol GÜNGÖR'ün siyasi fikir yelpazesindeki yeri üzerinde biraz durmak istiyorum. Erol GÜNGÖR Türkiye'deki fikir cereyanlarının neresinde idi? Hangi taraf ve cepheyi temsil ediyordu? Hangi siyasi veya sosyal gruba mensup idi. Bunun üzerinde durmanın sebepleri pek çok olmakla beraber ana sebebi onun kitaplarını ve makalelerini okumayan fikri yönü üzerinde çok değişik spekülasyonlar yapmalarıdır. Birkaç yakın arkadaşı dışında pek çok kimsenin hatalı teşhisler koyduklarına şahit oluyorum. Herşeyden evvel bir ilim adamının mevcut ideolojik kalıplar içerisinde yerleştirilmesinin mümkün olmayacağını düşünmemiz gerekir. Erol'dakiengin görüş ufku, sürekli fikir üretme kabiliyeti belli ideolojilerin veya doktriner görüşlerin sınırlarını aşmıştır. Ayrıca asıl özelliğini teşkil eden husus "fikir haysiyeti" dediğimiz değer onun şahsında adeta somutlaşmış olması idi. Ben onun 45 yıllık hayatında inançlarının dışında bir yaşantıya saptığına hiç şahit olmadım. Tam anlamı ile içi bir, özü sözü bir, fikir adamıydı. Erol'un fikir adamı hüviyeti birbirini destekleyen bir özelliğe sahipti. Onun "MİLLİYETÇİLİK" üzerinde çok yazıp konuşması, hakkında çeşitli değerlendirmelerin yapılmasına sebep olmuştur. Onun milliyetçiliği köklü, mânâ özü kuvvetli bir milliyetçiliktir. Din ağırlıklı bir anlayışa da yer vermediğini biliyorum. Kendisi dini inançları güçlü, dinin ameli kısımlarını da imkân

nisbetinde yerine getiren geniş görüşlü bir insandır. Branşına girmedigi halde dini çok iyi bilirdi. Tarih kültürü ve Türk dili üzerindeki dini bilgisi son derece köklü idi.

Erol GÜNGÖR'ün milliyetçiliğe yeni bir muhteva kazandırmaya çalışması Devlete, Millî Kültüre ve halka olan güveni ve aşırı sevgisinin neticesi olmuştur. 1960 sonrası yıllarda Türkiye'de aydınların büyük bir çoğunluğunun sosyalist cereyanlara kendilerini kapırdıklarını çok iyi hatırlıyoruz. Benim de şahsen zaman zaman memleketimizde demokrasinin geleceğinden şüpheye düştüğüm olmuştur. İşte o anlarda Erol benim şüphelerimi dağıtır, endişelerimi izale ederdi. Aydınlarımızı sürükleyen fikirlere modası geçecek fikirler gibi baktı ve hiç bir gün itibar etmedi. Ben halk sevgisinin ve demokrasiye inancın bu kadar güçlü olduğunu bir başka entellektüeli tanımadığımı rahatlıkla ifade edebilirim. Bu sebepten Erol GÜNGÖR'ü başka yerlere koymak, başka grup ve görüş sahiplerinin arasında aramak beyhude bir gayret olur. KONYA'nın onu çok kısa bir zaman içinde bağrına basması onun bu yönü ile ilgilidir. Erol GÜNGÖR'ün her siyasi partide arkadaşları vardı. Özellikle Rektörlük döneminde KONYA'nın bütün siyasî gruplarının desteğini almış olması hizmetine basit günlük siyaset hesaplarını sokmamış olması ile izah edilebilir.

6. SONUÇ:

Erol GÜNGÖR, Türk fikir hayatının son yıllarındaki perişanlığını, taklitçiliğini ve basma kalıpcılığını değiştirme yolunda bir ümit ışığı idi. Çabuk göçtü. Bundan sonra yapılacak iş onun Millî Kültür ve Milliyetçilik hakkındaki fikir ve düşüncelerini yaymak, bıraktığı yerden yola devam etmektir. Ben onu takib eden geçlerden bunu bekliyorum.

TÜRK EDEBİYATI, nr.154, Ağustos 1986.

“Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Türk imparatorluğu olmadığını söylemek, tepeden tırnağa ve ilikerine kadar namussuz olmadıkça göze alınacak bir rezillik değildir. Böyle bir imparatorluğu bugün müzayedeye çıkarsak, tahtlısı, bütün Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi sonrasında aldığımız faizli borç tutarınca para öder, faizlerini de sevinerek yüklenir”.

Kemal Tahir / NOTLAR. Osmanlılık ve Bizans

EROL GÜNGÖR VE OSMANLI MEDENİYETİ

**Yrd.Doç.Dr.Kemal
KAHRAMANOĞLU***

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğini sistemleştirdiği kitabında, Türk ve Osmanlıyı kesin bir tarzda birbirinden koparır. Gökalp, sosyal hayatı dinî, ahlakî, hukukî, muakalevî (rasyonel), bediî (estetik), iktisadî, lisanî ve fennî hayat olmak üzere sekize ayırır ve bu sosyal hayatların toplamının hem harsı (kültür) hem de medeniyeti oluşturduğunu söyler. Hars, yalnız bir milletin lisanî, dinî, hukukî, fennî, iktisadî, bediî, ahlaki, muakalevî hayatı iken, medeniyet, aynı mamuriye dahil bir çok milletin sosyal hayatlarının ahenkli bir toplamıdır. Hars, duygulardan, medeniyet bilgilerden oluşur. İnsanda duygular herhangi bir usûl ve iradeye tabi olmadığı için, bir millet başka milletin harsını taklit edemez. Medeniyet ise, usulle yapıldığı ve bilgiye dayandığı için taklit yoluyla başkalarından alınabilir¹. Gökalp, Türklerin tabii olarak, bir harsa sahip olduklarını ve bir medeniyet dairesinde bulduklarını kabul eder. Fakat, Türk harsı henüz işlenmemiş ve dahil olduğu medeniyet (Doğu) de ömrünü tamamlamıştır. Türkler tamamıyla, Türk ve Müslüman kalmak şartıyla, hakim medeniyet olan Garb

* S.Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Ziya Gökalp, *Türçülüğün Esasları*, Varlık Yay. İstanbul, 1961, s. 21.

(Batı) medeniyetlerine girmek zorundadırlar. Acilen yapılması gereken de millî harsı bularak, kuvvetlendirmektir. Gökalp, hali hazırda içinde bulunduğumuz medeniyetin de (Doğu) İslâm medeniyeti olmadığı kanaatindedir. Çünkü O, medeniyetleri dine nisbet etmez. Nitekim, Batı medeniyetinin de Hristiyanlık olmadığını belirtir. Doğu medeniyeti denilen şey, Gökalp için, esasen Batı Roma'nın bir devamı olan Bizans'tır. Dolayısıyla biz, Batı medeniyetine dahil olduğumuzda, İslâm medeniyetinden değil, Doğu medeniyetinden çıkacağız.

Ziya Gökalp'in yukarıda çok kısa özetlediğimiz kültür ve medeniyet anlayışı haklı olarak, ciddi bir şekilde tenkit edilmiştir. Kültür ve medeniyet ayrımı, bizim için sadece sosyolojik bir kavram değildir; millet hayatına nasıl bir yön vereceğimiz konusundaki isteklerimize objektif veya ilmi destek bulma gayretidir². Gökalp'in bu ilmiyetten ve objektiflikten uzak kültür ve medeniyet anlayışı, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, milletimizin aldığı yeni istikamette kılavuzluk vazifesi görmüştür. Bu dönemde, O yalnız da değildir. Gökalp'in ölümünden (1924) sonra, kılavuzluğa geçen ve Gökalp'ten sonra Türkçülüğün en önemli ismi olan Yusuf Akçura da Yahya Kemâl'den öğrendiğimize göre "Türkçülüğün abâ-i kenisâsı'ndan bir havari gibi görünür, ilmi tasnif istihlalarıyla karışık berbad bir şeyler söyler, köpürür, bu memleketin biz zavallı çocuklarına Bizans bakiyyesi sıfatlar savurur, bizi Türk görmez Rum devşirme biçleri gibi bir kemiyet biçer"³. Türk Yurdu'nun şöhretli kalemlerinden biri Ahmet Ağaoğlu da bunlardan farklı düşünmez. Hatta, Gökalp'in müslümanlığın mutlaka muhafaza edilmesi düşüncesine mukabil, Ağaoğlu, medeniyet değiştirmemize engel teşkil etmesi durumunda dini terketmeye hazırdır⁴. Yusuf Akçura'nın da Müslümanlık ve Osmanlılık adına yemin edilmesi şartından dolayı, İttihat ve Terakki Cemiyetine girmekten son anda vazgeçtiği biliniyor. Ne gariptir ki İttihat ve Terakki'nin sol kanadını temsil ettiği söylenen, bir ara Tanin baş yazarlığında bulunmuş ve 1924-25 yılları arasında çıkardığı "Meslek" gazetesinde Osmanlı kimliğine

² Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Töre Devlet Yay. Ank. 1980 s. 7.

³ Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İst. 1986, s. 125.

⁴ Bkz. Ahmet Ağaoğlu, *Üç Medeniyet*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 19.

dair seri yazılar yazan Muhittin Birgen de⁵ bu konuda aynı kanaattedir: “Ziya (Gökalp) Bey - bazan kati bir vaziyet almak için cesaret yahut görüşe sahip bulunmamasına rağmen - Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına çalıştı ise, Türk'e karşı en büyük iyiliği etmiştir. Çünkü, Osmanlı Tarihi, Türk için yedi asırlık zulmün tarihi demektir.”⁶. Aynı yazar, Akçura'yı da överek, Osmanlı İmparatorluğu'nun köhne bir Bizans imparatorluğu olduğu konusunda onu yalnız bırakmaz. Bu tarz örnekleri bir hayli çoğaltmak mümkündür. Fakat, bütün bu tarz düşünceler, bunların türevlerinden ibarettir. Burada üzerinde durulması gereken asıl mesele, aydınımızı, bu noktaya getiren sebep ve neticeleri ortaya koyabilmektir.

Ondokuzuncu asırda, bütün dünyayı saran milliyetçilik hareketleri, zeval dönemine girmiş imparatorluklara son darbeyi indirmiştir. Osmanlı imparatorluğu da aynı akıbete uğramış ve bünyesinden otuzdan fazla devlet ortaya çıkmıştır. Bütün bu devletlerin milliyetçilikleri büyük oranda Osmanlı aleyhtarlığından beslenmiştir. Hâkim unsur olan Türkler ise, imparatorluğun dağılmasını önlemek kaygısıyla uzun bir süreyi sentez arayışıyla geçirmişler, fakat sonunda ister istemez, diğer unsurların milliyetçiliklerine milliyetçilikle karşılık vererek, bu imparatorluktan ayrılma kervanına katılan son millet olmuşlardır. Hakim unsur, olmalarına rağmen, Türkler de Milliyetçiliklerini osmanlı aleyhtarlığıyla beslemişlerdir. Tabii bu Türklerden kasıt batıcı, müstagrîb aydınlardır. İsmet İnönü, Türk milliyetçiliğinin, Osmanlı imparatorluğundan kurtuluş hareketi olduğunu açıkça söylerken bunun en aşırı örneğini göstermiştir. Ernest Gellner'in “milliyetçilik ortak bir belleğe değil, ortak bir unutmaya dayanır” sözüne uygun olarak Cumhuriyet dönemi Türk Milliyetçiliği de Osmanlıyı unutmaya ve unutturmaya tezi üzerinde gelişmiştir. Üzücü olan, Türkçülüğün ve Türk milliyetçiliğinin temellerini atan ve bir çok yönleri ile batıcı ve inkılapçılardan

⁵ *Günümüzde pek tanınmayan ve Türkçülüğünün hiç bir zaman ırkçı ve Turancı bir renk almadığını öğrendiğimiz bu şahıs, Bakü Üniversitesinde Türk Tarihi ve Edebiyat Doçentliği yapmış, bir ara millet vekili olmuştur. Hakkında detaylı bir çalışma Zeki Arıkan tarafından yapılmıştır. Bkz. Tarihimiz ve Cumhuriyet, Muhittin Birgen (1885-1951), Zeki Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.*

⁶ *a.g.e., s. 104.*

ayrılan aydınların, Osmanlıyı red kampanyasında önemli hatta temel rol oynamalarıdır. Ziya Gökalp'e göre, bizim bir nevi medeniyetimizi temsil eden Osmanlı'nın dinî, ahlakî, estetik, fennî, hukukî, lisanî hayatı tamamen sun'idir ve terkedilmeleri gerekir. Bunların yerine Türk harsı kuvvetlendirilmelidir: Suni bir lisan olan Osmanlıca yerine, halkın konuştuğu sade Türkçe, Osmanlı (Divan) edebiyatı yerine halk edebiyatı, aruz yerine hece, Farabi tarafından Bizans'tan alınan Osmanlı musikisi yerine, halk musikisi, sahte Osmanlı ahlâkı yerine gösterişsiz Türk ahlakı vs. Gökalp için Osmanlı tipinin her şeyi çirkin, Türk tipinin herşeyi ise güzeldir. Başka hiç bir memlekette görülmediğini belirttiği bu ikiliğin asıl sorumlusu da "Osmanlıdır". Çünkü, "Osmanlı Türkün harsına ve hayatına muzır olan emperyalizm sahasına atıldı, kozmopolit oldu, sınıf menfaatini millî menfaatin üstünde gördü"⁷. Acilen yapılması gereken de, Osmanlı'nın suni olarak vücuda getirdiği bütün hayat tarzlarını ve müesseselerini yıkararak, kuvvetlendirilmiş Türk harsına, Garb medeniyetini aşlamaktır.

Ziya Gökalp ve arkadaşlarının bu gayr-ı ilmî kültür ve medeniyet tasniflerinden en büyük zararı Osmanlı, dolayısıyla Türk görmüştür. O dönemde siyasi irade tarafından da desteklenen bu tezler, bugün içinde bulunduğumuz kültür ve medeniyet buhranının baş sorumlusudur. Fakat, bu sorumluları mahkum ederken takındığımız tavrın da ilmî ve objektif olması gerekmektedir. Biz böyle bir ilmiliği ve objektifliği en yüksek derecede Erol Güngör'de bulmaktayız.

Milliyetçi aydınlar arasında, mümtaz bir yere sahip olan Erol Güngör, Osmanlı-Türk meselelerinde, sözü edilen tezlerin tam karşısında yer alır. Ona göre "Ziya Gökalp'in, Osmanlıya dair fikirleri, Anadolu dan istanbul'a tahsile gelen delikanlıların ilk aylarda çektikleri ruhî sıkıntıların tesirleri altında söylenmiş gibidir"⁸. O gene de Gökalp'i, Osmanlıyı yanlış anlayanların en kalitelisi olarak kabul eder. Hatası da Osmanlı tarihini iyi bilmeyişinden ve kültür-medeniyet ayırımına giderken - bizim bugün elimizde bulunan bir yığın tecrübe ile bu tecrübeden çıkarılan bilgi hazinesinden mahrum olarak- dağıl-

⁷ Ziya Gökalp, a.g.e., s.26.

⁸ Erol Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Ötüken Yay. İst. 1993, s. 157.

makta olan imparatorluk karşısında pratik çözüm aramasından kaynaklanır. Gökalp'e böyle müsamahalı yaklaşan Erol Güngör, Ağaoğlu ve Akçura'ya karşı oldukça serttir. O'nun için, bu ikisi, bizim meşruyetten müdevver, Cumhuriyet münevverleri arasında müstağriblerin en şiddetli iki numûnesidirler. Başları sıkışınca Türkiye'ye iltica etmişler, gördükleri iltifat nisbetinde anamıza sövmüşler ve bu "Türkçü" (vurgular E. Güngör'e ait) "dış Türklerimiz", bütün ömürlerini de Türk kültürüne ve medeniyetin küfretmekte geçirmişlerdir⁹

Erol Güngör, adları geçen zevatın kültür ve medeniyet tasniflerini de düzeltir. Söz konusu Türkçülerin tersine, kültür ve medeniyet arasında hayatın manevî ve maddî nizâmı arasında kesin bir ayırım yapmaz, çünkü kültür bir inançlar bilgileri, his ve heyecanlar bütünüdür, yani maddî değildir. Bu manevî, uygulanma halinde maddî formlara bürünür. Bu noktadan hareketle Güngör, Gökalp ve benzerlerinin hatalarını, inceden inceye tahlil ve tashih eder. Eserleri, konu ile ilgili detaylarla doludur. Fakat biz burada bu konulara temas etmeyip, yazımızın bundan sonraki kısmını, Erol Güngör'ün Osmanlıya bakışındaki farklılığa hasredeceğiz.

Erol Güngör için, millîyetçilerin dikkat edecekleri en önemli nokta, tarihi yanlış yorumlamamaktır. Çünkü, millîyetçiliğin doğuşu, bir bakıma millî tarihin doğuşu demektir.⁹ İnkılâpçıların, Osmanlı sendromuna mukabil, O'nun için asıl tarihimiz, eserleriyle, hatıralarıyla canlı bir şekilde yaşayan Osmanlı tarihidir¹⁰. Sanılanın aksine, teşkilatçılık, idarecilik, hakimiyet duygusu adalet, şefkat, vakar, yiğitlik, fedâkârlık, feragat, mânevî derinlik gibi kültürümüzün bütün mümeyyiz vasıfları hiç bir zaman Osmanlı devresindeki kadar işlenmiş ve geliştirilmiş değildir¹¹. "Türk milleti, uzun tarihi boyunca, bütün gücün ve tecrübesini birleştirecek Osmanlı İmparatorluğu'nu kurdu. Bütün tarihimizin evvelki safhaları bu büyük eserin meydana gelmesi için yapılmış birer prova gibidir. Kurduğumuz bütün devletler, Beet-

⁹ Erol Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Ötüken Yay. İst. 1993, s. 157.

¹⁰ Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, S. 83.

¹¹ Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* s. 83.

¹² a.g.e. s. 82

hoven'in ilk sekiz senfonisi gibi hepsi birbirinden güzel eserler olmuştur. Fakat Dokuzuncu Senfoni'yi dinleyen bir insan nasıl, diğerlerinin müzik tarihindeki en büyük eser için hazırlık gibi olduğu intiba'ını alırsa, Osmanlı imparatorluğu'nu anlayan bir insan da bizim bütün devletlerimizin bu imparatorluk istikametine birer ön çalışma gibi olduğunu görecektir"¹². Dünyada, Osmanlı Türkü kadar övülmüş bir millet bulamayacağımızı söyleyen Güngör, övgüye katılmayan tek milletin de Osmanlı Türkünün kendisi olduğunu belirtir. Osmanlı ülkesini baştan başa dolaşan Evliya Çelebi'ye dayanarak, Osmanlı döneminde Türklerin halkı ve münevveri ile birlikte mütecanis, ahenkli, son derece yaygın bir kültür meydana getirdiğine inanır hatta daha da ileri giderek, Müslüman Türk devletleri arasında idarecileriyle halkı aynı dili yani Türkçe'yi konuşan tek devletin de Osmanlı devleti olduğunu kabul eder ve aslı Türk olmayanları bile Türkleştiren Osmanlı kültürünü Türklere yabancı saymayı anlayamaz. Gökalp'in Doğu medeniyetlerine atfettiği anlamı da reddeden Güngör için "İslam âlemi üzerinde Türk hakimiyetinin kurulmasıyla birlikte bu medeniyeti İslam veya Doğu - Türkler temsil ettikleri ve diğer İslam kavimleri ona hiç bir katkıda bulunmadıkları için ortada sadece Türk medeniyeti ve onun en gelişmiş örneği olan Osmanlı medeniyeti " söz konusudur"¹³. İslâm medeniyetini dağılmasının sebebi de medeniyetin yükünün sadece Osmanlının omuzlarında kalmasıdır.

Erol Güngör'ün, Ziya Gökalp'in Osmanlı-Türk tipinin tezatlığına dair görüşlerine de itirazları vardır. Böyle bir sun'î ayrımı kabul etmemesinin yanısıra, bu ayırmada dahi, ibre Osmanlı lehine yükselecektir. O, Fuzuli'ye ait Leyla ile Mecnun karşısında, Şah İsmail'in masalının, Baki'nin şiiri karşısında Dadaloğlu'nun, Ebussuud karşısında Bektaşî babalarının tutunamayacağına inanır. Goethe Almanların millî şairi olduğu halde halk şairi değildir. Bizde Yahya Kemâl halk şairi olmamasına rağmen, Türkçülerin parmak hesabı şairlerinden daha çok tutunmuştur. Bu açıdan, Yunus Emre bile halk şairi değildir. Çünkü, aruzla da şiir yazmış ve Gökalp'in tenkit ettiği Doğu medeni-

---

¹³ a.g.e., s. 88

yetinin değerlerini şiirleştirmiştir¹⁴. Diğer taraftan, Gökalp'in halk kültürünün örnekleri arasında saydığı, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Battal Gazi gibi kahramanların millîliği dahi tartışılabilir.

Bütün bu tezatları ve keşmekeşliği anlayabilmek için Erol Gön-
gör, Ziya Gökalp dönemindeki siyasi değişimleri hesaba katmamız gerektiğine işaret ederek, “O devirdeki değişimler iyice tetkik edildiği taktirde, münevverlerimizin hakikatı aramaktan ziyade hal ve şartlara reçeteler hazırlamakta uğraştıkları görülecektir”der.¹⁵ Erol Gön-
gör'ün külliyatını okuyanlar, onun eserlerinde, öncekilerin aksine, milliyetçi-
lik hakkında ne yeni bir teori, ne siyasi bir program ne de herhangi bir
reçete görürler. Çünkü ona göre, milliyetçilik, bir sosyolojik veya fel-
sefi doktrinin kalıpları içerisinde izah edilemeyecek kadar çok renkli
ve bir takım kültürel ve siyasi hareketleri ihtiva eder.

Kimlik tartışmalarının revaçta olduğu günümüzde Osmanlı ile ilgili -kimlik de dahil- araştırmaların arttığına tesadüf ediyoruz. Önce-
kilerin hatalarına düşmemek için yapılacak olan, Osmanlı tarihini ge-
nel tarih içerisinde anlamlı bir şekilde yorumlayabilecek tutarlı bir tarih anlayışı ve metodunun geliştirilmesidir. Bu sadece tarihçilerin altından kalkabilecekleri bir iş değildir. Diğer sosyal bilim dallarından da destek gerekir. Erol Gön-
gör'ün Osmanlıyla ilgili yukarıda geçen tesbitlerini destekleyecek Osmanlı medeniyeti ile ilgili bir çalışma hazırlığı içerisinde olduğunu, fakat ömrünün vefa etmediğini biliyo-
ruz.

Erol Gön-
gör'den önce Kemâl Tahir de “Osmanlılık ile Türklük arasındaki gerçek ilişkiyi bir daha incelemedikçe, tarihimizi bu gidişle anlamamıza ve gelecek kuşaklara ki bizden daha akıllı olmaları müm-
kündür - anlatabilmemiz mümkün olmayacaktır” demişti¹⁶ Sevindirici olan da, hâlâ canı sıkıldıkça Osmanlıya hücum edenlere karşı günü-
müzde, Erol Gön-
gör'ün takipçisi olan onun tamamlamadıklarına

---

¹⁴ a.g.e. s. 90.

¹⁵ a.g.e. s. 91.

¹⁶ Kemal Tahir, *Notlar. Osmanlılık / Bizans*, Bağlam Yay. İst. 1992. S. 441.

tâlib¹⁷ ve Kemal Tahir'in haberini verdiği akl-ı selim sahibi yeni münevver gurubunun ortaya çıktığına şahit olmamızdır.

---

¹⁷ Cumhuriyet yıları içinde Osmanlı mirasını tamamen reddetmek görüşünü savunanlar olmuşsa da bugün pratik zaruretler Osmanlı tarihine tesahüb etmemizi bir mecburiyet olarak gündemimize getirmektedir... Hesaba katmadığımız Osmanlı imajının tarihi kesintiye daha doğru ifadeyle tasfiyeye uğramış olması, sarı lepiska saçlı, mavi gözlü, Bosna'lı bir çiftçinin, Kayseri'de terzilikle uğraşan bir Ermeninin, Elbasan dağlarında keçi otlatan Arnavud'un, Girit'in Hanya'sında imbiikten şarap çeken bir Rum'un İbrail'de domuz kovalayan bir Romen çingenesi'nin Zaho'da tütün kıyıcılığı ile uğraşan bir Kürd'ün de en azından sarayda sermtüezzinlik eden Hammamizâde Dede İsmail Efendi kadar, Abdülhak Şinasi'nin Çamlıca'daki deli eniştesi kadar "Osmanlı" sayılması gerektiğidir. Tarihin tasfiyeye uğrattığı Osmanlı kimliğinden bu güne akseden en pariltılı görüntü işte bu akıl almaz armonidir... Bu görüntüsü ile Osmanlı sadece yirminci yüzyılın kalan beş senesine değil, yirmibirinci yüzyula da örnek teşkil edebilecek bir "pax" model sunmaktadır. Osmanlı kimliğinin tarihe miras bıraktığı en anlamlı mesaj budur. **Ahmet Turan Alkan, Ateş Tecrübeleri, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1996, s. 189,245.**

"... Hastılı kendi nevi şahsına münhasır bir imparatorluk olan Osmanlı Devlet-i Âliyesi, millet-i hakime olan Türk milletine dayalı, taassubdan uzak, engin müsamaha sahibi bir Türk devletidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin meşruluğunun temeli, Osmanlı'nın reddine dayandırılmamalıdır... Türkiye Cumhuriyeti bu toprakları ve bu devleti Osmanlı'dan devir ve teslim almıştır. Bu sebeple O'nun bir devamı ve varisidir... **Durmuş Hocaoğlu, "Tarih, İlim ve Pratisyen Bir Apoloji", Türkiye Günlüğü, Sayı: 13, 1990, s. 109.**

"... Sokullu Mehmet Paşa Türk büyüklerinden biriydi. Türkçe konuşurdu. Kur'an ve Osmanlı tarihi okumaya meraklı idi. Şehit edildiğinde Kur'an okuyordu. Saltanata Türk kızılması'na bağlı idi. Devleti Türk geleneğine göre yönetiyor, serdarlık yaptığında mehter ile savaşa gidiyordu. Türk gibi yaşıyor, namaz kıyıyor, oruç tutuyordu. Bu insanları Türk saymamak ancak ırkı kültürün/hayatın önüne almak, kimliği ırka bağlamakla mümkündür." **Nevzat Kösoğlu, Türk Kimliği Çerçevesinde", Türkiye Günlüğü, Sayı: 33, Mart-Nisan, 1995, s. 165.**

TÜRK MODERNLEŞMESİ VE EROL GÜNGÖR

Yrd.Doç.Dr.Mehmet AKGÜL*

GİRİŞ: OSMANLI TÜRK MODERNLEŞMESİNİN BAĞLAMI

Onyedinci yüzyıl sonlarından itibaren genelde İslam dünyasının özelde Türkiye'nin yaşadığı toplumsal; siyasal, kültürel, dini, iktisadi açmazlar, modernleşme tarihimizin bir ürünü olarak çeşitli düşünce blokları tarafından belli öncüllerden hareketle betimlenmeye, analiz edilmeye çalışılmıştır, hâlâ da çalışılmaktadır. Problem, Batı'nın topyekün meydan okuması ve İslam dünyasının bu meydan okumaya sağlıklı bir cevap üretememesidir.

Cevap verme sürecinde yaşanan bunalım ve açmazların sürekliliği ile problemler, çözümsüzlükle birlikte kronik bir hal almıştır. Diğer bir ifade ile, dünden- bugüne, hala kendi varoluşumuzu sağlıklı bir kavramsal çerçeve ve anlamlı bir varoluş tarzı içinde ifade edebilmiş değiliz.

Bugün belli bir hız ve süreklilik içinde devam eden toplumsal varoluş krizinin altında yatan temel nedenlerden biri, yakın dönemde yaşadığımız toplumsal tecrübenin sağlıklı bir biçimde incelenememiş olmasıdır. Modernleşme tarihimizin yanı sıra, modern olanın etkisinde kalan siyasal, sosyal, dinsel kısaca toplumsal ortam bilimsel olarak genişliğine araştırılmamıştır. Neticede Batı ve Rus modernleşmelerinde olduğu gibi, yoğunluklu bir entelektüel çaba ve derinlik kazanamayan değişim ve dönüşüm süreci bizde bürokratik yönü baskın "**kameralist**" bir görünüm kazanmıştır. Bu süreç içinde yer alan yerli düşünürlerin önemli sayılabilecek bir toplumsal-siyasal kuram yaratamadıkları ve toplumsal ve siyasal düşünce teorilerine katkıda bulunamadıkları bir gerçektir. Bunun nedeni, Osmanlı toplum yapısının

---

* S.Ü.İlahiyat Fakültesi, Din Sosyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

kendine özgü nitelikleri yanında, bu yapının içinde oluşan toplumsal, siyasal ve dinsel düşünce bloklarının da kendine has özelliklerinin olmasıdır.¹ Ayrıca bunlardan daha önemlisi çözüm arayışları ve önerilerinin entelektüel bir zeminde değil, bürokratik ve elitist bir otorite tarafından modernleşmenin “Batılılaşma” anlamında “İdeolojik” bir diskura kaydırılmasıdır.

ÇÖZÜM MÜ - ÇÖZÜMSÜZLÜK MÜ?:

Türk modernleşmesi projesine katkıda bulunan çeşitli aydın grupları ve düşünce blokları “Batı Fenomeni” karşısında bir kurtuluş, kalkınma, iktidar ve hakimiyet peşinde oldukları için, geriye bakmaktan çok, ileriye düşünmek, şimdiki zamanı öne almak ve mevcut problemlere çözüm bulmak onlara daha cazip gelmiştir.² Ayrıca her düşünce bloğu için yine ölümcül olan konu, belli bir sürecin sonu olan ve o günkü varoluşumuza meydan okuyan modern durumun sebepleri üzerinde değil, sonuçları üzerinde düşünce yürütmektir. Bir de o dönemin koşulları göz önüne alındığında, problemleri bütün yönleriyle ele almak için durup düşüncecek ne zaman ne de imkan vardır.³

Batıdaki her ülkenin kendi tecrübesini esas alarak “içten dışa” bir yenilenme/değişim projesi takip etmesine rağmen, Türk Modernleşmesi ise “dıştan içe” bir değişim süreci takip etmiştir. Çünkü 17.yy. sonlarından itibaren imparatorlukta yaşanan sıkıntılar öncelikle askeri alanda olduğu ve imparatorluk örgütlenmesi asker merkezli bir hakimiyet gerektirdiği için öncelikle bu alanda Batılı modele göre yenilikler yapmak zorunlu olmuştur. İşte Batılılaşma/Çağdaşlaşma dediğimiz- kimimize göre cazip gelen, kimimize ürkünç gelen- serüven bu kanalla başlamıştır. Geleneksel toplum yapısında zihnimizde, düşüncemizde, inancımızda, kültürümüzde, oluştur-

¹ M.Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, Trz. s.1

² İsmail KARA, Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi I, Risale Yayınları, İstanbul, 1987, s.1.

³ Erol GÜNGÖR, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987, s.41: Genel Bir Değerlendirme İçin Bkz. Age. ss,35-43.

duğumuz “cosmos”, yeni dönemde önce askeri alanda başlayan, sonra diğer alanları etkisi altına alan değişim süreçleriyle, **kaos’a** dönüşmüştür. Bu sürecin parametreleri düşünsel alanda iyi çözümlenemediği için “**gömlek düğmesini yanlış iliklemek**” gibi, Türk Modernleşmesini sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutmak mümkün olmamıştır. Zaten tekrarlanan yanlışlar ve ideolojik tavırlara kurban edilen toplumsal sıkıntılar da bu illetten kaynaklanmaktadır.

Osmanlı- İslam dünyasına karşı Batının meydan okuyucu tavrı, herşeyden önce bilinçlerimizi parçalamış, varoluş tarzımızı derinden sarsmıştır. Yaşanan sarsıntı, doğal olarak, bir “**dünya değiştirme**” sorunsalı ortaya çıkarmıştır. Bu sorunsal -dünden bugüne- “**modernleşme**”, “**batılılaşma**”, “**din**” dilemmasını üretmiştir. Çatallaşan yollar ve gittikçe karmaşıklaşan sürecin yansımaları etkisini günümüze kadar sürdürmektedir.

16.yy. dan sonra Batı-Hristiyan Dünyası’nın yaşadığı dönüşüm ve değişim süreçleriyle elde ettiği üstünlük karşısında İslam Dünyası’nın uzun süre direnmeğe çalıştığını görüyoruz. Ancak gittikçe artan baskılar karşısında direnci kırılan ve karşı koyamayacağını anlayan müslüman idareci ve aydınlar, kendi toplumsal yapılarını Batılı modele göre, yeniden düzenleme ihtiyacını duymaya başladılar. İlk teşebbüslerle girilen süreçten geri dönüş mümkün olmadığından Batı modellerinin bütünüyle alınması zorunlu olarak devreye girmiştir.⁴

Geleneksel tahayyüle göre dini anlamda “**kâfir**”, “**gavur**” olan millet ve kavim anlamında “**nemçe**”, “**sırp**”, “**leh**”, “**macar**” olan Rumeli ve ötesi, hala anlamlandıramadığımız, “Batı” veya “Avrupa” Fenomenine dönüştü. Başlangıçta “kaçınılmaz kötü” olarak görülen Batılı toplum ve hayat modeli zamanla “vazgeçilmez iyi” haline gelmiştir.⁵

⁴ Erol GÜNGÖR, İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1983, s.24.

⁵ Erol GÜNGÖR, Age, s.24.

Başlangıçta idareci elitler, Batıya yönelişi yalnızca teknik düzeyde gerekli bir zorunluluk olarak düşünmüşlerdir. Ancak Batı ile ilişkilerin sıklaşması değişik bir kültürün, siyasal ve sosyal değerlerin İslam Dünyasına transferiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu gelişme ise “geleneksel” ve “modern” in karşılaşması sonucunda bütünüyle değişik ve “**kendine özgü**” bir düşünce ortamı ve pratiğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Batı kültürünün özellikle eğitim ve öğretim yoluyla İslam Dünyasına gittikçe artan oranda tesir etmesi nedeniyle idareci- aydınlar geleneksel düşünceyi ve yaşam tarzını “bir kenara bırakarak” batılı olana yönelmişler ve üstünlüğünü içselleştirerek kabul etmişlerdir.

Toplumsal hayattaki çöküntüyü durduracak ve “**geri kalmış**” toplumu “**ileri**” götürecek bir araç olarak Batılı düşünce organizasyonlarının ürettiği kurumları görmeye başlayan idareci-aydınlar Batının üstünlüğünü kabul ve tasdik etmelerine karşılık, iki kültürün dokuları farklı olması nedeniyle kendi toplumsal koşullarına uydurmaya çalışmışlardır.⁶ Terakki fikri, kültür ve medeniyet ayrımı, batının ilmini ve tekniğini alma, kültürünü almama, pozitif-müsbet bilimin kutanması vs. gibi yanlısamalar bilinçleri, düşünce biçimlerini kısaca hayat tarzlarını dönüştürecek olan Batı Fenomeni karşısında Müslümanları mağlup etmiştir. Yani yaşanan kültürel şizofrenidir.⁷

Geleneksel anlamda tekil, homojen düşünce ve toplumsal organizasyon biçimlerinin yerine, batılı, çoğulcu ve heterojen düşünce ve pratiklerden beslenen iktidar ve toplum projeleri, toplumsal ve siyasal durumun aldığı pozisyona göre, dünya görüşleri ve ideolojilerini, bir koza gibi örmüşler, hem kendilerinin hem de temsil ettikleri dünyanın kurtarıcılığını(!) üstlenmişlerdir.

Son tahlil de bilgi ve iktidar ilişkisi, batılı bilgi modellerinden beslenen idareci elitleri, gittikçe farklılaştırarak, diğer toplumsal bloklara karşı daha güçlü hale getirmiştir. Böylece islam dünyasının

---

⁶ Erol GÜNGÖR, Age, s.24.

⁷ Geniş bilgi için, bkz: Daryus Shayegan, Yaralı Bilinç: Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni, Metis Yayınları, İstanbul, 1991. ss.85-110.

pek çok bölgesinde toplum batılı modellere göre yeniden şekillendirilmiş bazı bölgelerde de o yönde hazırlıklar gittikçe yoğunlaşmıştır. Zaten Osmanlı İmparatorluğunun dağılması İslam direnişinin sonunu temsil ediyordu. Ondan bu yana geçen zaman dilimi ise, batının kayıtsız şartsız hakimiyet çağı olmuştur.⁸

EROL GÜNGÖR'E GÖRE TARİHİ TECRÜBEMİZİN ANALİZİ

Alexis Toucquivelle “geçmişten çıkarılan yanlış dersler tarihi hiç bilmemekten daha zararlıdır” der.⁹ Türk toplumunun yaşadığı tarihsel tecrübeyi bu veciz ifade çerçevesinde çözümlemeye çalışmamız mümkündür.

Sosyal Bilimlerde tarihi olgu ve olaylar değerlendirilirken sağlıklı sonuçlara ulaşmak için **“yöntem”**, **“yaklaşım”** kısaca metodoloji sorunu her zaman tartışmalı konular olmaya devam etmektedir. Özellikle bu sorun batı dışı toplumlar için daha da ölümcül bir durum arz etmektedir. Çünkü, tarihi olgu ve olayları ilmi ve objektif kriterlere göre değerlendirmek, çeşitli ideolojik ve duygusal yönelimler sebebiyle, her zaman mümkün olmamaktadır. Türk toplumunun yakın tarih çözümlemesi bu durumu apaçık ortaya koymaktadır. Bugün tarih çözümlemeleri yapılırken mesela Marksist Kurama göre, Türk toplumunun ve tarihinin en önemli sorunsalı **“feodal ve yarı feodal yapıdan kapitalist aşamaya daha sonra da sosyalist aşamaya geçememesidir”**. Yani Batı merkezci bir çözümleme yöntemi, farklı dinamiklere ve tecrübeye sahip Türk toplumunun tarihsel analizinde **“zorla”** kullanılmaya çalışılmaktadır. Sonuç çözümsüzlük. Diğer taraftan gelecekselci anlayışlara sahip olan bloklar ise **(milliyetçi-muhafazakar-islamcı)** Türk tarihini **“sentimentalist”** bir yaklaşımla ele almak suretiyle tarihi **“iyiler ve kötüler”**, **“hainler ve kahramanlar”**, **“mü’minler ve kafirler”**, vs. gibi farklı kategori içinde duygusal ve psikolojik indirgemeciliğe mahkum etmektedirler. Sonuç, yine çözümsüzlük.

⁸ Erol GÜNGÖR, Age. s.25.

⁹ Oral SANDER, Siyasi Tarih, İmge Yayınları, İstanbul, 1994.s.19.

Bu bağlamda Erol GÜNGÖR sosyal bilimsel metodolojiye uygun olarak Türk toplumu ve tarihinin çözümlemesini yapmaya çalışır. Zaten, O'nun bütün eserleri adeta bu konulara hasredilmiş gibidir. Ancak şunu ifade edelim ki Erol GÜNGÖR'ün eserleri ve yaptığı çözümlemeler onun dünya görüşlerine sahip olanlar tarafından bile sağlıklı olarak değerlendirilebilmiş değildir. Erol GÜNGÖR'e göre **“tarihte doğruluk şarttır, tarihe karşı ideolojik değil, ilmi tavır alınmalıdır”**.¹⁰

Erol GÜNGÖR'e göre doğru ve ilmi tarih anlayışını bir toplumsal bilinç haline getirmek, topluma doğru bir tarih eğitimi ve şuurunu vermek gerekmektedir.¹¹ Acaba doğru tarih eğitimi ve şuuru, tarihsel olgu ve olayları hangi usül çerçevesinde değerlendirmek suretiyle verilebilir? Bu noktada Erol GÜNGÖR'ün önerdiği yöntem içinde, tarihi bir **“masal”**¹² olmaktan çıkaracak, **“millî benliğimizin ve bilincimizin bir parçası”**¹³ haline getirecek olan eğitim ve öğretim büyük önem arz etmektedir.

Bilindiği gibi tarihçi Halil İnalçık'ın temsil ettiği **“uzun zamanlı tarih”** anlayışı tarihi olgu ve olayları, aralarındaki sebep-sonuç ilişkisini, devamlılık ve değişmeyi anlamayı esas almaktadır.¹⁴ Bir sosyal bilimci olan Erol GÜNGÖR ile tarihçi Halil İnalçık'ın yöntemleri birbiriyle örtüşmektedir. Diğer bir ifade ile, iki değerli bilim adamının yaklaşımları soyut ve ideolojik genel tasarımların dışında ilmi ve objektif bir değerlendirmeyi esas almaktadır. Erol GÜNGÖR'ün üzerinde en çok durduğu husus, Türk tarihinin yanlış değerlendirilmesidir. Onun sıkça dikkat çektiği nokta, idareci elitler yani onun tabiriyle 'in-

---

¹⁰ Erol GÜNGÖR, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, İst., 1993, s.475.

¹¹ Erol GÜNGÖR, Age, s.475.

¹² Erol GÜNGÖR, Age, s.476.

¹³ Erol GÜNGÖR, Age, s.476.

¹⁴ Bkz.Taha AKYOL, “Osmanlı'ya Bakarken”, Pazar Postası Gazetesi, 5 Temmuz 1994, s.3: Huri İslamoğlu - İnan, “Mukayeseli Tarih Yazını İçin Bir Öneri: Hukuk, Mülkiyet, Meşruiyet”, Osmanlı Toplum Yapısı, Derleme, Konya, 1996, ss.7-25: Ahmet Davutoğlu, “Tarih Metodolojisi Açısından Osmanlı Tarihinin Anlaşılması Meselesi” Aynı Eser, ss.27-33.

kılapçılar'ın tavrıdır.¹⁵ Ona göre, inkılapçıların yaptıkları en büyük hata, Türk tarihini sebep-sonuç ilişkilerini, süreklilik ve değişme olgusunu göz önüne almadan “**ilerici**” ve “**devrimci**” manipülasyonlarla soyut zihni kurgular halinde ele almalarıdır. Türkiye, bu tip aydınlar ve idareciler yüzünden “**geri kalmış bir memleket değil, fakat geriye giden bir memlekettir**”.¹⁶

Geçmişten günümüze devreden ve ülkemizin yaşadığı “**derin**” sorunları gözönüne aldığımız zaman, Erol GÜNGÖR’ün önerdiği, bizim tarihi tecrübemize uygun ilmi yöntem ve yaklaşımların ne kadar hayati bir ehemmiyet taşıdığını görürüz. Çünkü O’nun Türk Tarihi ve modernleşme süreci hakkında bir “**tabu**”su ve ideolojik takıntısı yoktur, bilimsel yöntemi, perspektifi vardır. Mesela, Türk modernleşme sürecinin ve tarihinin en önemli sorunu olan kültür ve medeniyet kavramı ve tartışmalarının serüvenine bakacak olursanız, Erol GÜNGÖR, Ziya Gökalp’ten, Mümtaz Turhan’a genel değerlendirmeleri aşarak yapılan yanlışlara dikkat çekerek “**üstad**”larının yaptığı çözümlenmiş yanlışlarına da yer yer işaret eder. Bu konuda Ziya Gökalp’i ele alış biçimi çok önemlidir.¹⁷ Erol GÜNGÖR’e göre Türk Modernleşmesi tarihi bütün çeşitliliği ve zenginliğiyle- yani islamcıları- batıcıları ve Türkçüleri ile bizim Türk toplumunun tecrübesidir. Doğruları ve yanlışları ile hepsi bize aittir. Onun karşı çıktığı her şey ideolojik tutuculuk ve bağnazlıktır. Çünkü O, “**bilginin zararı olmadığına**” inanır.¹⁸

O, Türk aydını, özellikle inkılâpçı aydını genel özellikleriyle şöyle değerlendirir. “**...İnkılâpçı, egosantrik düşünce tipinin çok ilgi çekici bir örneğini vermektedir. Bilindiği gibi egosantrik düşünce esas itibari ile çocukluk çağına mahsustur ve daha çok zihinde geçen şeylerle realite olan şeyler arasında ki farklı ayırdedememe şek-**

¹⁵ Özellikle bkz: Erol GÜNGÖR, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, ss.33-55; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, ss.37-40.

¹⁶ Erol GÜNGÖR, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, s.301.

¹⁷ Geniş Değerlendirme İçin Bkz: Erol GÜNGÖR, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Töre-Devlet yayınları, Ankara, 1980, ss.7-36; Sosyal Meseleler ve Aydınlar, ss.50-62 ve 207-214.

¹⁸ Erol GÜNGÖR, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, s.301.

lindedir. İnkılâpçı, bir şeyin doğrusunu nasıl düşünüyorsa aynı şeyin başkaları için de doğru olduğunu düşünür.¹⁹ Sonra bu doğru bildiği şeyleri ardı ardına emirnameler halinde yayınlar; kendi kudreti yetmiyorsa aynı şeyi bir başkasının yapmasını bekler. Bu emirnameler realite ile uyuşmadığı zaman-pek çok örnekleri gö-rüldüğü gibi bazen bir millet için felaketsel neticeler doğurur ve şiddetli direnmelerle karşılaşılır”.²⁰ Görüldüğü gibi Erol Güngör’ün ifadeleri son dönemlerde ülkemizin yaşadığı kaotik yansımala-ra da ışık tutmaktadır. İnsanların, ideolojik blokların “öteki”, “hain”, “kafir”, “mürteci” vs. olarak tanımladıklarına hayat hakkı tanıma-maları, kendi doğrularını (!) herkesin aynı şekilde kabullenmesini istemeleri; aksi durumlarda ise belli “odak”ları belli “görevler”e ça-ğırılmaları bunun çok açık örnekleridir. Türkiye ve Türk Toplumunu zi-hinsel ve ideolojik bir arınmışlıkla bu sıkıntıları aşmak istiyorsa, “ilgi sahibi olmadan kanaat sahibi olmak” takıntısından kurtulmak zo-rundadır.

Sonuç olarak Türk modernleşmesini sağlıklı bir şekilde değersendirmek ve tarihsel süreç içerisinde karşılaşılan açmazları aşmak için her grup ve ideolojik bloğu “başlarını ellerinin arasına alarak” düşünmeye davet eden Erol Güngör şunları söylemektedir:

“Bizim neslimiz Türk düşünce tarihini bilmez... Batı kültürü karşısında ki durumumuz bundan farklı değildir. Türkçe’yi bilmediğimiz için de Batı kültürünün anahtarlarından mahrum bulunuyoruz. Kaldı ki bir kültürün anlaşılabilmesi bu anahtar bilgilerden daha yüksek seviye de bir zihni faaliyete ihtiyaç göstermektedir. Böylesine kısır bir fikir zemini içinde Avrupa’da yüzyıl, Türkiye’de elli yıl önce yapılmış doktrin münakaşalarına dönmekten daha tabii bir netice olamazdı. Nitekim şimdi Türk aydınları bu boş münakaşa ve mücadelelerin içinde adeta boğulmuş durumdadır. Hiç değilse aradan geçen bu yarım asırlık bilgi ve tecrübe sayesinde, bugünkü münakaşaların seviyesi daha yük-

¹⁹ Erol GÜNGÖR’ün bu ifadeleri Türkiye’deki bütün siyasi ve ideolojik bloklar için geçerlidir.

²⁰ Erol GÜNGÖR, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, ss.37-38.

sek olmalıydı. Fakat mesela İslam medeniyetinin modernizasyonunu savunanları arasında dünün İslamcıları ayarında bir tane bilgin ve mütefekkir gösterilebilir mi? Meşrutiyet devrinde materyalist felsefeyi savunanların fikir ciddiyeti ve seviyesini bugünkü solcu yazarların hangisinde bulabilirsiniz? Türkiye (de) hâlâ, (Türkçüler-Milliyetçiler) Ziya Gökalp çağında bir sosyolog yetiştirebilmiş midir?”²¹

Erol Güngör yerli tecrübenin, İslami bilgi ve irfanın, batı tarihi ve kültürünün, diğer bir ifadeyle geleneksel ve modern bilgi birikiminin bütününe vakıf bir Türk aydınıdır. O, Osmanlıdan günümüze yani, Ahmed Cevdet Paşa’dan , Sait Halim Paşa’ya, Ziya Gökalp’ten, Mümtaz Turhan’a, Peyami Safa’dan, Nurettin Topçu’ya , geçmişi bu güne yani bizlere ulaştıran altın halkanın bir temsilcisidir. Lakin sonuncusu değildir, olmamalıdır. Ayrıca Erol Güngör henüz eksenine oturmamış Türk modernleşmesi serüveninin bütün alanlarında önemli fikir, kanaat ve açılımlara sahiptir. Onun eserleri ve düşünceleri çeşitli bilimsel disiplinlerce ele alınmalı, disiplinlerarası bir birliktelikle de gerçek anlamda bir **“Türk düşüncesi ve aklı”**nın oluşumunun temeli atılmalıdır. Ruhu şad olsun.

---

²¹ Erol GÜNGÖR, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, ss.300-301 (Alıntı içindeki vurgular yazara aittir.

EROL GÜNGÖR VE TARİH ŞUURU

Prof.Dr.Mehmet AKGÜN*

Geçmişten günümüze tarihin akış sürecinde Türk Milletinin bir neferi olarak, fikir ve görüşler ileri süren ve Türk düşüncesinin gelişimine katkıda bulunan düşünürlerimiz arasında zikredilmeyi hak ettiğine inandığım rahmetli Erol GÜNGÖR'ü, kelimelerle anlatmanın ne kadar zor olduğunu biliyorum. Çünkü fikir ve görüşleriyle toplumu aydınlatan düşünürler, geceleyin gökyüzünün çeşitli noktalarında yer alan ve etrafa saçtıkları ışıklarıyla hemen farkedilip dikkati çeken parlak yıldızlara benzerler. Parlak yıldızları tarif etmek ve anlatmak ise çok zordur, onlar parlaklıklarıyla dikkat çektikleri için sadece görünürler ve seyredilirler. Parlak yıldızları görüp seyredenler ise onlardaki sanatkarane bütünlük karşısından kendilerinden geçerler ve bundan da tarifi imkânsız haz duyarlar. Ben şahsen bu bütünlüğü Erol GÜNGÖR'de görüyorum ve hissediyorum. Erol GÜNGÖR'ün yazılarını ve eserlerini okuyup ta, ondaki, fikir zenginliği ve derinliğini, ele aldığı meselelere bakışındaki objektifliğini, ahlaki güzelliğini, hoşgörü anlayışını, vs hissetmemek ve sezip te görmemek mümkün değildir. Evet onun eserleri okunduğunda geçmişe objektif ölçüler içerisinde yaklaşıldığı görüldüğü gibi, gelecekle ilgili olarak yine objektif kriterler hesaba katılarak teklifler getirildiği de görülecektir. Onun düşünce dünyasına bütün peşin hükümlerden arındırılmış bir düşünceyle girdiğiniz zaman orada bilimsel bir ciddiyetle ele alınan ve değerlendirilen, vatanı, kültürü, tarihi, dili, dini, sanatı, hukuku, ahlâkı, iktisadı, yani kısacası bir milleti millet yapan temel unsurları bulursunuz. Bu temel değerlerin ayrı ayrı ele alınarak en ince ayrıntılarına kadar, titiz bir şekilde, objektiflikten hiç taviz verilmeden işlendiğini görürsünüz. Onun verdiği fikir ve görüşlerin ışığında, kendi geçmişimizin ne kadar zengin ve derin olduğunu en ince ayrıntılarına kadar bütün boyutlarıyla, en açık ve seçik şekilde gözlerinizin önüne serilmiş ola-

---

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

rak bulursunuz. Bütün bu bilgiler verilirken kendimizi kurtarma endişesi taşınmadığının objektif analiziyle karşılaşırız. Çünkü onun nazarında bu kadar zengin ve derin geçmişi bulunan milletin mazisinde, övünç vesilesi olacak olayların yanında, utanılıp-sıkılınacak olayların yaşanması ve bulunması da gayet normaldir. Önemli olan bu sıkıntılı olayların bir daha yaşanmaması için, sıkıntının sebeplerinin tesbit edilerek gerekli çözüm yollarının bulunmasıdır. İşte biz bu yazımızda, Erol GÜNGÖR'ün düşünce dünyasının bir bölümünü ihtiva eden ve bir milletin millet olmasının en önemli unsurlarından biri olan tarih şuuruunu onun bakış açısıyla ele alıp değerlendirmek istiyoruz.

Niçin Tarih Şuuru? Manevi bir varlık olarak kabul ettiğim bir milletin iki şeyden oluştuğunu, bunlardan birinin geçmişten bugüne aktarılan zengin bir hatıralar mirası, diğerinin de geçmişte gerçekleşerek bugünde devam ettiği gibi yarın da (gelecekte de) devam edecek olan birlikte yaşamaya rıza gösterme, bu anlayışa can-ı gönülden bağlanma, geçmişten bugüne devredilenleri değerlendirme ve devam ettirme iradesi olduğuna inanıyorum. Tarihi idrak ederek onun derin manasını sezip farkederek anlayabilecek olan tek varlık ise, insandır. Şuurlu bir varlık olması dolayısıyla insan, zamanı, tarihi değerlendirip manalandırabilir. İnsanın zamanla ilgisi olduğu gibi tarihle de ilgisi vardır. İnsanın zaman ve tarihle ilgisinin olması demek, şuurlu varlık olan insanların oluşturduğu bir bütün olan milletin de tarihle ilgisi vardır demektir. Millet tarih içinde doğar, tarih içinde gelişir ve tarih içinde ideale doğru ilerler. Tarihi olmayan bir topluluk millet olamaz, bunun için de tarihsiz bir millet düşünülemez. Tarih ise zengin hatıraların birikimidir. Zengin bir hatıraların birikimi olan tarih sadece olaylar ve belgeler yığınınından ibaret olarak kalmamalı, onlar değerlendirilmeli, manalandırılmalı ve bütün derinliğiyle yaşanmalıdır. Tarih değerlendirilip manalandırılarak, tarihi yapan milletin her bir ferdinin zihinlerine yerleştirilmeli, hafızalarına kazınmalı, işlenmeli ve nakşolunmalıdır. Bunlar yapılırsa tarih, olaylar ve belgeler yığınınından ibaret olarak kalmaz ve böylece onun unutulması önlenmiş olur. Bu sebeple milletlerin tarihlerinde derin manalar ifade eden olaylar, ilk yaşandığı andaki gibi taze kalırlar. Tarihteki bu olaylar, millî bay-

ramlarda yad edilerek milletin fertleri arasındaki tarih bağı ve birliği kuvvetlendirilmiş olur.

İnsan toplumunun millet olmasında tarihin önemli görevi vardır. Çünkü milletler acı ve tatlı olayları tarih içinde yaşarlar, kendilerini yeni olaylara da tarih içinde hazırlarlar. Bir milletin fertlerindeki tarih şuurunun uyandırılıp yaşatılmasında, milliyet şuuru da ferdin ruh dünyasındaki derinliklerde, aynı saflardan geçerek mana kazanır. Bütün bu sebepler dolayısıyla bir milletin millet olarak teşekkül etmesinde, varlığını sürdürmesinde, geçmişin bütün mana ve derinlikleriyle yaşatılmasında ve buna bağlı olarak geleceğin sağlam temellere dayandırılmasında tarih adeta hafıza görevi gördüğü için, doğrudan insanların şuurlarıyla ilgili olmaktadır. Bir milleti meydana getiren insanların, kendilerini ortak bir tarih şuuru potası içinde erimiş olarak görmeleri bu sebeptendir. O halde bir toplumun ortak değerlerini, taşıdığı derin manalarıyla yeni nesillere aktaracak ve tanıtacak olan, birlikte yaşanmış, paylaşılmış ortak mazinin izleridir. Kısaca belirtmek gerekirse bir milletin mazisinde yükseliş, duraklama ve düşüş olsa bile, krizleri aşmanın çözüm yolları millî tarihte aranabilir ve aranmalıdır. İşte insanların tarihe ilgi duymaları bu sebeptendir ve bundan dolayı da millet hayatında tarih şuurunun çok önemli bir yeri vardır.

Tarih meselesine Karl MANHEİM'in, "insan, cemiyetin, sosyal ve tarihi yapısı hakkındaki en vazih görüşe ya o cemiyet içinde yükselirken yada düşerken ulaşır" sözüyle başlayan Erol GÜNGÖR, tarihe ilginin genellikle bir toplumun hızlı değişime girdiği, düşüş ve yükselişlerin arttığı zamanlara rastladığını, tarihçilerle sosyologların bu ilgiyi mantıkî bir yoruma bağladıklarını, onların günümüzü anlayıp değerlendirebilmek için geçmişten bugüne nasıl gelindiğinin bilinmesi gerektiği üzerinde durma zorunluluğu bulunduğunu ortaya koyduklarını, bunların bütün gayretlerinin geçmişteki olayları inceleyerek bu olaylar arasında genelleme yapmaya uygun sebep-sonuç ilişkisini bulmak olduğunu, ama insanların tarihe duydukları ilginin ekseriya ilmi endişenin dışında kaldığını, sosyal değişimin önemli sıkıntılara sebep olduğu zamanlarda tarihin yeni bir toplum tipinin kaynağı hali-

ne geldiğini, insanların karşılaştıkları buhrandan çıkış yollarını tarih içinde aradıklarını ve tarihte bulabilecekleri bir modele göre de yaşadıkları dönemdeki çarpık sosyal gidişten kurtulmayı ümit ettiklerini ifade ediyor.¹

Erol GÜNGÖR, tarihle ilginin biri objektif, diğeri ise subjektif olmak üzere iki şekilde kurulduğunu belirtir. Objektif ilgiyle tarihte yatan gerçekler bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarılırken, tarihin yaşatılması gayesiyle gösterilen subjektif ilgiyle gerçeklerin ortaya çıkmasına engel olacak hissî duvar meydana getirilmektedir. Oysa, yapılması gereken geçmişle bugün arasındaki ilginin hislerin esiri olmadan kurulmasıdır. Bu hususa örnek olarak Batılıları gösteren Erol GÜNGÖR, “Batılılar, bunu bizden daha iyi yaptıklarından, geçmişlerini bizden daha iyi yaşamaktadırlar”² diyor. Buna karşılık Batı medeniyetine uyum sağlamaya çalışırken çalkantılar geçiren ülkelerde geçmişi yaşamak için gösterilen gayretler, geçmişin hızlı bir şekilde ölüp yok olmasına sebep olmaktadır.

Erol GÜNGÖR’e göre psikolojik ve sosyal sıkıntıların çözümünü sadece geçmişte aramak doğru değildir. Bazıları sıkıntılı dönemlerde geçmişte yaşanan bir altın çağa özlem duyarken, bazıları da gelecekte ulaşılması hayal edilen bir başka toplum tipi sayesinde refaha kavuşacaklarını ümit etmektedirler. O, bunlardan birincisine “*Gelenekçi Ütopya*” ikincisine de “*Sosyalist Ütopya*” adını veriyor. Erol GÜNGÖR, tarih konusundaki düşüncelerini açıklarken, geçmişe duyulan özlem dolayısıyla “*Gelenekçi Ütopya*” üzerinde durarak, tarihin nasıl anlaşıldığını ve nasıl anlaşılması gerektiği meselesine açıklık getirmeye çalışıyor.

Tarih söz konusu olduğundan açıklanması gereken üç kavram vardır ki bunlardan biri geçmiş, biri bugün, biri de gelecektir. Erol GÜNGÖR’e göre geçmiş, ne şu anda içinde bulunduğumuz andan

¹ GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol: Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Emel Matbaacılık, Ank., 1980, s.47. Ayrıca bkz:GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol: Dünden, Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Mayaş yayınları, Ank., 1982, s.13.

² GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol: Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s.48.

itibaren geriye doğru gidilerek insanın ilk yaratıldığı ana kadar geçen zamandır ve ne de tarih kitaplarında yazılanlardır. Aslında geçmiş denilen şey, bu büyük zamanın bir parçasıdır. İşte bu, insanın özlem duyarken bahsettiği zihninde var olan geçmiştir ki, bahsedilen bu geçmiş, “*subjektif geçmiş*”tir. Bilip kavrayamadığımız, bu sebeple de benimseyemediğimiz bir tarih bizim için geçmiş olamaz. Bugün denilen şey insanın hayatında geçmişle karşılaştırabildiği zamanın bir kısmıdır. Gelecek denilen şey ise, şu anda içinde bulunduğumuz andan itibaren bilinmeyen bir sona, ama genellikle kendi hayatımızın sonuna kadar giden zamandır. İşte bizim tarihle ilginizin belirlenmesinde rehberlik edecek olan zaman parçaları bunlardır.

Erol GÜNGÖR açısından geçmişe özlem duymanın temelinde kaçıp sığınılacak bir yer aramaktan çok, iyi bir gelecek, iyi bir dünya kurma isteği vardır. Özlemi çekilen geçmişe var olup ta bugünkü hayatımızda var olmadığına inanılan, bir toplumun toplum olmasında çok önemli yeri bulunan ilim, felsefe, sanat, ahlâk, hukuk vs. gibi vazgeçilemeyen değerlerdir. Bu sebeple, refahı, saadeti, kurtuluşu, tarihte arayanların dayandıkları kuvvetli temel, tarihimizin, büyüklüğü ve zenginliğidir. Hele o tarihin büyüklüğü ve zenginliği ile, bugünkünün küçüklüğü mukayese edilecek olursa, “*Gelenekçi Ütopycılar*” kendi lehlerine bir haklılık payı çıkaracaklardır. Çünkü onların gözleri önünde geçmişin hayali, en az birkaç nesil şan ve şeref içinde yaşatmak için yeterlidir.⁴

Erol Güngör geçmişle bugün arasındaki esas çizginin Cumhuriyetin ilanı olduğunu belirtir. Ona göre Türk aydını geçmişten bahsedip onda bir model ararken, geçmişle bugün arasında sınır olarak Cumhuriyeti kabul edip ondan öncesi ile ilgili olarak düşünmektedir. Cumhuriyet öncesi dönemin üst sınırı konusunda ise herkes aynı fikri paylaşmamaktadır. Şöyleki, bazıları en eski Türk tarihine kadar gidip aradaki İslâmi devri de hesaba katarlarken, bazıları bu islâmi devri hesaba katmamaktadırlar. Oysa Erol GÜNGÖR’e göre geçmiş söz

---

⁴ GÜNGÖR, a.g.e., s.49.

konusu edildiğinde, bütün eserleri ve canlılığıyla gözlerimizin önünde duran Osmanlı dönemi anlaşılmalıdır.⁵

Erol GÜNGÖR, tarihimizin bu büyüklüğü ve zenginliğinin bizim için hem kuvvet ve hem de zaaf kaynağı olduğu kanaatinde. Biz derme çatma bir millet olmadığımızdan, geçmişimizin büyüklüğü ve zenginliği, geleceğimizin de büyüklüğü ve zenginliği konusunda bizi ümitlendirdiği gibi, daha önceden karşılaştığımız ve ileride karşılaşılabileceğimiz buhranları aceleye kapılmadan temkinli bir şekilde ele aldığımız veya alabileceğimiz hususunda da bizi ümitlendirmektedir. Geçmişte yaşadığımız buhranları aynı tavır içinde çözdüğümüzü bildiğimiz gibi, Türk Milletinin en sıkıntılı dönemlerinde bile kendine yol gösterecek bir liderinin çıktığını da biliyoruz. İşte böyle bir tarih şuuru dolayısıyla biz, geride sonsuz bir geçmişin bulunduğunu ve ileride de sonsuz bir geleceğin bulunabileceğini düşünüyoruz. Büyük ve zengin bir tarih, büyük ve zengin bir millî şahsiyet demek olduğundan, bir millet için böyle bir tarihe bağlanıp saygı duymaktan ve ona yürekten inanmaktan daha tabii bir şey olamaz. Erol GÜNGÖR'e göre tarihimizin sözkonusu büyüklüğü ve zenginliği bizim hissi davranmamıza sebep olduğundan, gerçeği olduğu gibi görmemize engel olmaktadır. Bu ise bizim yeteri derecede gerçekçi olmadığımız anlamına gelir. Bu zaafımız bize tarihte değil, bugünde yaşadığımızı, karşılaştığımız problemleri ancak bugün geçerli olabilecek bilgi ve donanımla çözebileceğimizi unutturuyor. Erol GÜNGÖR açısından bizim geçmişe bağlanmamızın bu gün için problem olan yönü, eskiye dönme isteğinden ziyade, eskiden kalanları değiştirmekteki tereddüt ve direnmemizdir. İşte bu noktada ona göre inkılapçıların nefret ettikleri tarihten kalan her şeyi hor görmeleri ne kadar yanlışsa, eskiye bağlanmak isteyen gelenekçilerin o tarihten kalan şeylerin kılına bile dokunmadan devam ettirme düşünceleri de o kadar yanlıştır.⁶

Erol GÜNGÖR, tarihin sosyal ve subjektif gerçekliğine dayanıp dayanmadığını, bize ne verdiği ve ne verebileceği hususunu açıklarken, modern tarih ilminin doğmasından önce insanların tarihi iki maksatla kullandıklarını belirtiyor. Bunlardan birincisi yaşamakta olan

⁵ GÜNGÖR, a.g.e., s.50.

⁶ GÜNGÖR, a.g.e., s.51-52.

hayatın temellendirilmesi ve ona geçerlilik kazandırarak mana verilmesidir. Yakın zamanlara kadar yazılan tarihlerin, hakim olan grupların o hakimiyeti nasıl elde ettiklerini gösteren olaylarla dolu olması dolayısıyla bu şekilde yazılan tarihler, bir nevi hanedanlar tarihidir. Bu birinci maksada dayalı tarih anlayışı otoriteyi ayakta tutma gayretine dayandığından, hem idareci grubun, hem ahlâkın, hem de örf ve adetlerin otoritesi sayılır. İkinci maksada gelince o da geçmişe bakarak gelecek hakkında kehanette bulunmak ve kaderin neden ibaret olduğunu anlamakla ilgilidir.⁷

Erol GÜNGÖR'e göre, ilim olarak tarihin yeri tartışılabilir, ama tarihin ilimler arasındaki yeri ne olursa olsun, insanların ona ilgi duydukları ve bu sebeple de onu ciddîye aldıkları veya olmak zorunda oldukları, en saygıdeğer ilim kurumlarında tarihe önemli bir yer verdikleri unutulmamalıdır. Bunlara ilave olarak yukarıda söz konusu edilen iki maksada hizmet etmekten ziyade yorumla daima açık olguların objektif bir tesbiti şeklinde anlaşıldığı da bir gerçektir. Bu anlamda tarih, sosyal ilimlerden biri olup, ilim tarihi, iktisat tarihi, kültür tarihi, medeniyet tarihi vs. dallar halindedir. Araştırılacak olayların seçilmesi bile belli bir yorumun sonucu olduğu için Erol GÜNGÖR'e göre, söz konusu tarihler, mekanik birer olay toplamadan ibaret görülmemelidir. Çünkü çoğu zaman bu olaylar, birer yorumla beraber gelirler. Bütün bunlara rağmen bu yorumlar olaylara empoze edilen "kader" in birer görüntüleri olarak sunulmamalıdır. Bu bilgilerden hareketle Erol GÜNGÖR, "Günümüz problemlerini çözmek isterken, geçmiş örnekler hakkında yaptığımız yorum" un tarihin manası olduğunu belirtiyor.⁸ Tarih, sadece hayal kırıklığına uğrayanların sığınma ve hislerini tatmin etme kaynağı değildir, aynı zamanda ileriye dönük insanlar için de bir kuvvet ve ilham kaynağıdır. Çünkü tarihin belli bir şekilde yorumlanması, insanın kendi kimliği ve görevi konusunda belli bir fikre varması anlamına gelir. Erol GÜNGÖR'e göre, biz sosyal olaylarla ilgili görüşümüzü oluştururken daha önceki tecrübelerimize müracaat ederek, bugün karşılaştığımız olayla geçmişteki benzeri olay arasında ilişki kurup, bu ilişkiden çıkardığımız sonuçları yeni olaylara uygula-

⁷ GÜNGÖR, a.g.e., s.54.

⁸ GÜNGÖR, a.g.e., s.55.

rız. Her şeyden önce sosyal olaylar belirli bir zaman dilimi içinde meydana geldiklerinden onlar da tarihi olaylardır. Bu sebeple Erol GÜNGÖR, insanların şimdi gördüklerinin daha önceden nasıl ve ne şekilde meydana geldiğini bilmeden hiç bir şey yapamayacakları görüşündedir.

Erol GÜNGÖR'e göre, şayet kendilerine anne, baba, akraba arayanların psikolojileri yakından incelenecek olursa, bunların kendilerine dayanacak bir aile aramaktan ziyade, kendilerini temellendirmek ve tarihe bağlamak istedikleri görülecektir. Çünkü çok geniş ve soyut bir bütün olan insanlığın bir parçası olmak, bir insanı tatmin etmekten oldukça uzaktır. Bir fert olarak bir insanın, bu bütün içindeki yerini bilmek istemesi, onun en doğal hakkıdır. İnsan, ancak bir ailenin bir ferdi, bir çevrenin bir insanı, bir milletin bir mensubu olduğu zaman kimliğini bulur ve kendini daha güvenli hisseder. Çünkü insana kendi özel tarihi, kendi şahsiyetini vermeye yarar. Ona göre, arama veya kökünün derinliklerinde mutluluk duyma, sadece soylu ailelere ait olan bir duygu değildir, aynı zamanda asıl faziletin soyda değil iyi ahlâkta olduğuna inanan bir kimsede de böyle duygular vardır.⁹

İnsanlar nasıl aile kökünü bulduğunda kendini belli bir kimliğe sahip olarak görüyorsa, aynen bunun gibi milletler de millî tarihlerinin eseri olarak kendilerini bağımsız, millî özelliklere sahip varlık bütünlüğü olarak görürler. Millî tarih, bazen objektif gerçeklerden ziyade, efsanevi ve arzulu düşüncelerden ibaret olsa bile, gördüğü fonksiyon hep aynıdır. Erol GÜNGÖR, bu fonksiyonun, insanları millet denen bir bütünlüğün parçası olduğuna inandırarak onlar arasındaki birlik ve dayanışmayı kurmak olduğunu belirtir. Bu birlik ve dayanışma ruhunun uyandırılıp kuvvetlendirilmesinde ise tarihin yorumunun elbetteki millî çıkarlar doğrultusunda yapılması gereklidir. İşte bu noktada bizim karşımıza "tarih şuuru" kavramı çıkıyor ki, Erol GÜNGÖR'e göre, "tarih şuuru", tarihin akışı hakkında belli bir görüşe sahip olmaktır. Bu ise bir insanın tarih olaylarını anlamlı bir bütünlüğün ayrılmaz parça-

---

⁹ GÜNGÖR, a.g.e., s.57-58.

ları olarak görmesi demektir. Bu sebeple millî tarih şuuru, milletle ilgili tarihi, basit olaylar yığından ibaret değil, bu günkü kaderi çizen anlamlı bir zincirin kopup ayrılmaz bir halkası olarak görüp anlamaktır. Böylece bu şuur, milletin insanlarını, belli bir millî kimliğe, benliğe sahip kişiler haline getirecektir. Bu da konuya girerken söz konusu ettiğimiz gibi müşterek tarihe sahip olduğunu kabul eden insanların birlikte çalışmalarıyla güçlü bir gelecek oluşturabilecekleri fikrini kuvvetlendirecektir. Böyle bir tarih şuuruyla şuurlanan insanla, tarih arasında hissi bir bağ kurulacak ve böylece insan tarih özdeşleşmesi mümkün olacaktır. Bu özdeşleşmenin gerçekleşmesi demek, millet fertlerinin, kendi milletine ait büyük olayların kendi özgeçmişlerindeki olaylar halinde görülmesi, hissedilmesi ve yaşanmaya başlanması demektir. Öyleki bizim kendi geçmişimiz, nasıl bizim şahsiyetimizin temelini oluşturuyorsa, aynen bunun gibi milletimizin geçmişi de milletimizle birlikte hepimizin malıdır.¹⁰

Yukarıdan beri vermeye çalıştığımız ifadelerden de anlaşılacağı gibi Erol GÜNGÖR'e göre millet ile tarih arasındaki ilişki iki yönden önem taşımaktadır ki, bunlardan biri objektif diğeri de subjektif önemdir. Bizim pek çok şeyimizle geçmişten bugüne gelişimiz inkâr edilemez bir gerçektir. Meselâ Türk dilinin en az Göktürkler kadar eski olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bu durum bize Göktürk'den önce de Türk Dilinin var olduğunu gösterir. Bizim 10.y.y. da müslüman oluşumuzda inkâr edilemez bir gerçektir. Ayrıca aynen dilimiz ve dinimizde olduğu gibi, örfler, adetler, destanlar, merasimler vs. gibi birçok değerlerimizi de geçmişten miras olarak almış olmamız, inkâr edilemeyecek olan bir başka gerçektir. Bizim için söz konusu olan bu durumlar, başka milletler için de aynıdır. Bunlar, tarihin objektif önemiyle ilgili olan durumlardır. Erol GÜNGÖR'e göre, tarihin asıl önemi subjektif manada olanıdır. Çünkü bir milletin insanları çok eskiye dayanan ortak bir tarih içinden gelmemiş olsalar bile kendilerini ortak bir tarihe sahip olarak görebilirler. Bunun tersine gerçekten çok eski bir tarihi birlikte yaşamış olan gruplar, kendilerini birbirlerinden farklı sayabilirler. Erol GÜNGÖR, subjektif manadaki

---

¹⁰ GÜNGÖR, a.g.e., s.59-60.

millet tarih ilişkisine tarih şuuru adanı veriyor. Tarih şuuru, millet fertlerinin kendi tarihleri hakkındaki düşünceleridir. İfade etmeye çalıştığımız gibi bu bazen gerçek tarihe uygun düşebilir, bazen de uygun düşmeyebilir. Ama bütün bunlara rağmen, millet fertlerinin millî şuuru sahibi olmaları, gerçek tarih ortaklığından ziyade, bu şuurun millet fertlerinin genelinde bulunmasıdır. Bunlar bize tarih şuurunun tarih eksikliğinden daha önemli olduğunu gösteriyor. Yukarıda da belirtildiği gibi tarih şuuru, bir insan topluluğunu, bir millet haline getirmek ve onları bir millet olduklarına inandırmakla mümkün olacaktır.

Millet fertlerinin her birinde ortak bir tarih şuurunun doğması, bir millet için niçin önemlidir? Erol GÜNGÖR'e göre böyle bir şuurun doğması demek, bir taraftan var olan değerlere meşruluk ve güvenilirlik kazandırır, bir taraftan da yeniliklere temel bulmada faydalı olabilir. Bugünkü hayatımızda bulunmayan şeyin kaynağı çok eski geçmişte bulunup gösterildiği takdirde, bir meşruluk kazanır ve o millî olur. Ama herhangi bir yeniliğe eskiden bir kök bularak meşruluk kazandırmak için, her şeyden önce o eskinin tanınmış ve benimsenmiş olması gerekir. Çünkü geçmişten kök bulmak, yeni hale getirmekle aynı manaya gelir. Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi geçmişin en azından bir "sosyal hafıza" halinde bugünkü hayatımızda bulunması gerekir.¹¹

Erol GÜNGÖR, iki türlü Türk tarih görüşü olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi Anadolu'yu tarih öncesinden beri Türk ülkesi kabul eden görüştür ki, bundaki gaye, burada bizi işgalci ve istilacı gösteren zihniyete karşılık vermektir. İkincisi de Türklerin tarihin en eski ve en medeni kavmi olduğunu kabul eden görüştür ki, bundaki gaye de bir taraftan Türklerde kuvvetli bir benlik şuurunu uyandırmak, bir taraftan da Türklerin zannedildiği gibi sadece kılıç kullanan bir millet olmadığını göstermektir. Erol GÜNGÖR'e göre, öyle bir tarih anlayışı temelden yanlıştır ve yanlışlığı çok kısa bir sürede anlaşıldığı için de bundan vazgeçilmiştir. Bu sebeple hiç bir tarihçi, Etilerin, Etrüsklerin, Mısırlıların vs. Orta Asya'dan gelen Türkler olduklarını ileri süremez.

---

¹¹ GÜNGÖR, a.g.e., s.62-63.

Bütün bunlardan sonra Erol GÜNGÖR, tarih araştırmalarının hızlı bir şekilde geliştiği günümüzde objektif tarih gerçeklerinin göz ardı edilmesinin, iyi veya kötü maksatlara hizmet etmesi beklenen tarih görüşlerinin hiç bir geçerliliği olmadığını ileri sürüyor. Çünkü bunların gerçek olmadığı anlaşılınca, başlangıçta güdülen gayenin tam zıddıyla karşılaşma ihtimâli her zaman vardır. Hatta bu ifadelerden hareketle gençlerimizin bir kısmında tarihimize karşı ilgisizliğinin doğmasının temelinde, vaktiyle tarih adına anlatılan yanlışların rolü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.¹²

Erol GÜNGÖR'ün bakış açısıyla kültürel yapı gereği tarihe ve tarih şuuruna bakacak olursak; kültürün zaman içindeki yayılışıyla ilgili bakış tarzına tarih şuru denir. Aydınlar tarih şuurunu bilgiyle ilgili olarak ele aldıklarından, bu bakış açısı, bazen halk kesiminden daha geniş, bazen de daha dar kalıplarıyla kendini gösterir. Daha önce de ifade edildiği gibi, "sosyal bir hafıza" olarak anlaşılması gereken tarih için, nerede doğduğumuz, annemizin, babamızın, soyumuzun kimler olduğu bilinmemiş olsaydı ne olurdu? sorusunu sormamız gerekir. Çünkü bunlar bizim şahsiyetimizin temeli sayılırlar. Millet olarak kültürümüzü, kültür değerlerimizi bilmez ve tanımazsak temellerimiz sağlam olmayacaktır. Bu bize tarihin, sosyal ilimlerin asıl malzemesi olduğunu gösterir. Çünkü sosyal ilimleri anlayıp yorumlayabilmek için tarihi bilmek gerektiğinden bu alanla ilgili bilgi sahibi olmak, bir ÷lke insanı için ana dil bilgisi kadar gereklidir. İşte bu, insanların tarihe ilgi duymalarının bir diğer sebebi olmaktadır. Bu sebeple bir milletin millî şahsiyetinin nasıl oluştuğu, o milletin tarihinin belli bir şekilde yorumlanıp öğretilmesiyle mümkün olacaktır.¹³

Türklerin kim olduklarını, tarih sahnesine ne zaman çıktıkları, tarihleri boyunca ne gibi maceralar geçirdiklerini, hangi sosyal düzen ve iktisadi güçle, hangi organizasyonla dünyanın güçlü ordularına karşı durdukları konuları aydınlatılmalı ve bu bilgiler genç nesillere öğretilmelidir.¹⁴ Aceleci davranıp peşin hükümlerle kendi kendimizi paralamamalıyız. Ne olursa olsun bizim geçmişimiz, bizim özümüzdür,

¹² GÜNGÖR, a.g.e., s.67-68.

¹³ GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol; Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Özener Mat., İşt., s.203.

¹⁴ GÜNGÖR, a.g.e., s.206.

iyi veya kötü yönleriyle geçmişimizi bütün açıklığıyla öğrenmeliyiz. Böylece geçmişin hurafeleri, ön yargıları, tarihin yol göstericiliğiyle çürütülmeli, gerçek tarih ortaya çıkarılmalıdır. Tarihimizin peşin hükümlerden sıyrılmış olarak araştırılıp incelenmesi ve geçmişimizle ilgili gerçek bilgilerin genç nesillere öğretilmesi, gençlerimizi yabancı özentisinden ve geçmişimize karşı duydukları aşağılık duygusundan kurtarabilir. Erol GÜNGÖR'e göre bu, bir "tarih kampanyası" ile başarılabilir. Çünkü o, ancak bu "kampanya" vasıtasıyla gerçeklerin ortaya çıkarılabileceğine inanıyor.

Daha önceki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Erol GÜNGÖR açısından bunalımlı durumlardan kurtulmanın bir yolu vardır. Mademki bir zamanlar bizim hayatımıza hakim olan yüksek bir seviye ifade eden değerlerimiz dünyanın yeni şartlarına uyamıyor, o halde bizi bir millet olarak yaşatabilecek Batı medeniyetinin temel değerlerine kavuşmaya çalışmalıyız. Bunu yaparken Batı'nın kendi kültürünün öz değerlerinden uzak durarak gerçekten bizim için gerekli olanlarını objektif ölçüler içerisinde hareket ederek ayırıp almayız. Kendi benliğimizi kaybetmeden bu değerleri almaya dikkat ve itina göstermeliyiz. Nerede olursa olsun bu kimlik bir yerde, bir hisle kendini yeniden gösterecektir. Erol GÜNGÖR'ün bizzat kendi ifadesiyle söylemek gerekirse, "bu zihniyet kavranıp kazanılmazsa millî şuur denildiğinde kahramanlık destanlarını hatırlayan yiğit vatanseverlerle, kendini Batılı zanneden budalalar arasındaki gereksiz çatışmalar sürüp gidecektir."¹⁵ İşte bu zihniyet gerçekten kavrandığı takdirde biz, modern millet olmayı başarabiliriz.

Erol GÜNGÖR'e göre Türkiye Batılılaşma hareketlerine en açık şekliyle 1839'da ilân edilen Tanzimat'la başlamıştır. O günden bu güne Batılılaşma hareketlerinde bilimli gelişmeler yaptığımızı söyleyenler olsa bile, bu hareketin temelindeki motivlerin tamamıyla tatmin edildiğini söylememiz mümkün görülmemektedir. Türkiye o sıralarda Avrupa topluluğuna girmek istiyordu, bu gün de istiyor. Bu isteklerini resmî politika haline getirmiş olmasına rağmen, hala kabul

---

¹⁵ GÜNGÖR, a.g.e., s.257-261.

görmüş durumda değildir. Bu durumda Türkiye, tutturduğu yolun sonunun ne olduğunu bilmeli, nerelerde hatalar yapıldığını tesbit etmeli ve bu hataların tekrarlanmaması için ne yapılması gerekiyorsa onu yapmalıdır. Batılılaşma hareketlerinin başladığı sıralarda Türkiye'nin dünya devletleri arasındaki yeri ve itibarı, sonraki yıllarla kıyaslanmıyacak kadar büyüktü. Öyleki topraklarımız, kaynaklarımız, jeopolitik yerimiz yönünden büyük olduğumuz gibi, kültür ve medeniyet itibarıyla meydana getirdiğimiz eserler yönünden de büyüktük. Şu an toprak olarak sahip olduğumuz ve üzerinde ikamet ettiğimiz ülke, Osmanlı imparatorluğunun 16 vilayetinden sadece biridir. İşte Türkiye bütün bu küçülmenin sebeplerini tarihte aramalıdır. Ona göre bu arayışın önünde çıkabilecek en büyük engel hiç şüphesiz tarihin gizlenmesi gayretidir. Çünkü bazıları meselenin ciddiyetini ve derinliğini görüp anlayabilmekten uzak olduklarından tarih araştırmaları sonunda kötü bir şey çıkabilir endişesi taşımaktadırlar. Öyleki bunlar geçmişe duyulan özlem dolayısıyla, Türkiye'nin eski rejimine dönebileceği korkusundadırlar. Oysa Erol GÜNGÖR'e göre, geçmişe özlem duyan kimseler çıkabilir, ama ilerilik aşkıyla tarihe engel olanların bütün güçleri bir araya gelse, yine hiç kimse eskiyi geri getiremez. Çünkü olmayacak şeyler üzerine korkular bina etmenin hiç bir faydası olamaz.

Aslında Cumhuriyet öncesi dönemin bütün gerçek yönleriyle ortaya çıkarılmasına menfi tavır takınılması yeni değildir. Bunun temelinde Türkiye'nin üç radikal siyasi değişme geçirmesi vardır. Tanzimat, I.-II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri mukayese edilecek olursa, bunların her birinin kendinden önceki rejimi kötileyerek kendini koruduğu görülecektir. Bu ise bize geçmiş devirler hakkında objektif tarih anlayışının olmadığını gösteriyor.

Erol GÜNGÖR'e göre tarihin ideolojik yorumu her zaman yapılmıştır, ama böyle bir yorumun Türkiye'deki kadar kitleler seviyesinde bölünmeler meydana getirdiği her yerde görülen bir hadise değildir. Bu bölünmenin temel sebebi ise yukarıda da belirtildiği gibi objektif tarih araştırmasının yapılamamasıdır. Bu, sebep olarak alındığında, bir taraftan yanlış düşüncelere yol açmakta, diğer taraftan da yanlışların farkına varıldığında çok şiddetli subjektif teklifler meydana

getirmektedir. Sonuç olarak alındığında ise, tarih iktidar seçkinlerinin meşruiyeti için bir dayanak olmaktadır. Oysa bilinmelidir ki objektif tarih araştırmaları, subjektif tarih yorumları için hiç bir zaman engel değildir. Tarih araştırmalarının yorumlarını kendi lehlerine kullanan gruplara her zaman rastlanabilir. Böyle bir subjektiflikten hiç bir zaman kaçınılamaz. Ayrıca Erol GÜNGÖR'e göre, subjektif tarih araştırma ve yorumlarının her zaman zararlı olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü tarihin, olguların objektif bir şekilde ortaya çıkarılması şeklinde ele alınması bizim hiç bir işimize yaramaz. Tarih denildiğinde asıl anlaşılması gereken şey, objektif olguların bir mana ifade edebilecek şekilde yorumlanmasıdır. Bu yorumun farklı farklı olmasını pek tabii olarak karşılamamız gerekir.

O halde bu konuda yapılması gereken şey nedir? Ona göre bu konuda yapılacak şey, subjektifin yerine objektifi hakim kılmak olmayıp, bir fikir hürriyeti içerisinde her ikisine de hak tanıyarak, yapılan yorumların sağlamlığını ve güvenilirliğini arttırabilmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, sağlam ve kuvvetli bir tarih şuur verebilmenin yolu, objektif tarih araştırmalarıyla subjektif tarih anlayışını mümkün olduğu kadar birbirine yaklaştırmaktır.¹⁶

Verilen bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi tarihçiler için hem araştırma ve hem de yayın safhasında birtakım engeller olduğu görülmektedir. Ancak bütün bunlara rağmen rahmetli Erol GÜNGÖR, son devir hakkında araştırmaların yapılabilceğine ve bu araştırmalara dayanılarak hükümler verilebileceğine inanıyor. Ona göre, tarihçi veya sosyal ilimcinin, gazeteci veya politikacıdan önemli bir farkı vardır ki, o da; ilim adamının hiç bir zaman incitici, hatıraları yıkıcı olmamasıdır. Çünkü ilim adamının işi ve gayesi, şahıslar veya gruplar hakkında değer hükümleri vermek değildir. İşte bu noktada Erol GÜNGÖR'ün ümidi, devlet vesikalarını, ilim adamlarının çalışma ve araştırmalarına aarak bu hususta onlara destek vermektir.

---

¹⁶ GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol; Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Mayaş Yay., Ank., 1982, s.13-17. Ayrıca bkz: GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Emel Matbaacılık, 1980, s.68.

Verdiğimiz bütün bu bilgilerden sonra tarih şuurunu kazandı-
ma konusunda dikkatimizi çeken hususları aşağıdaki şekilde sıralaya-
biliriz:

- Nerede doğduğumuz, annemizin, babamızın ve soyumuzun kim ve kimler olduğu konusunda sağlam bilgilere sahip olmak bize nasıl kendi kimliğimizi verip bizde kimliğimiz konusunda bir güven duygusu uyandırıyor, aynen bunun gibi bir insan topluluğu olarak bir millet haline ne zaman ne şekilde geldiğimiz, millet olarak kimler olduğumuz, millet haline gelmeden önce tarih sahnesine ne zaman çıktığımız, millet haline gelmeden önce ve geldikten sonra tarihin akış sürecinde karşılaştığımız maceraların, neler olduğunu ve bu maceraları ne şekilde anlattığımız, hangi sosyal düzenle, hangi iktisadi güçle ve hangi organizasyonla dünyanın güçlü ordularına karşı koyup dimdik ayakta kalabildiğimiz konularında bilgi sahibi olmamız da bize millî kimliğimizi verip bizde millî varlığımız hakkında bir güven duygusu uyandırır. Bu konularda bilgi sahibi olurken her çeşit peşin hükümlerden arınmış olarak objektif ölçüler içerisinde kalarak araştırmalar yapmalıyız. Durum ne olursa olsun, geçmişimizi, kendi özgeçmişimiz olarak kabul edip, iyi veya kötü yönleriyle araştırıp bütün çıplaklığıyla ortaya koymalıyız. Yani geçmişimizi, hurafelerden, ön yargılardan tarihin rehberliğiyle temizleyip, gerçek yönleriyle ortaya çıkarıp gözler önüne sermeliyiz. Geçmişimizde kötü şeyler çıkabilir endişesini bir kenara bırakarak, bütün içtenliğimizle tarihî gerçeklerimizin ortaya çıkarılabilmesi için ne yapmamız gerekiyorsa onu harfiyen yerine getirmeliyiz. Tarihimizi peşin hükümlerden arındırılmış olarak araştırıp inceleyerek geçmişimizle ilgili gerçek bilgilere ulaştıktan sonra bu bilgileri genç nesillerimize öğretmeliyiz. Ancak bunu yaptığımız takdirde gençlerimizi yabancı özentisinden ve geçmişimize karşı duydukları aşağılık kompleksinden kurtarabiliriz. Bunu da bir “tarih kampanyası” ile başarabileceğimiz için, bu kampanyanın başlatılması gerekir.

- Millî tarih, bazen objektif gerçeklerden ziyade subjektif düşüncelerden ibaret olsa bile, gördüğü fonksiyon insanları millet denen bir bütünün parçası olduğuna inandırarak, onlar arasındaki birlik ve

dayanışma şuurunu uyandırıp kuvvetlendirmektedir. İşte bu, tarih şuurudur ki, tarihin akışı hakkında objektif bilgilere sahip olup, tarih olaylarını anlamlı bir bütünün parçaları olarak görmektedir. Bu sebeple millî tarih şuru, milletin tarihini, basit olaylar yığını olarak değil, bu günkü kaderi tayin eden anlamlı bir zincirin bölünüp ayrılamayan, ayrıldığı takdirde anlamını kaybeden bir halkası gibi görüp anlamaktır. İşte bu şuur, bir milletin fertlerini, belli bir kimliğe sahip kişiler haline getirecektir. Bu ise millet fertlerinin, kendi milletiyle ilgili büyük olaylar halinde görülmesi, hissedilmesi ve yaşanmaya başlanması anlamına gelir. Böylece bir milletin fertleri, bir millet haline geldikleri şuuruna varırlar ki, bu şuura inançla sarılırlar. İşte bu şuur, bir milletin devamlılığı için şart olduğundan, millet fertlerinin her birine iyi anlatılıp kavrattırılmalıdır.

- Millet fertlerinin her birinde ortak bir tarih şuurunun meydana getirilmesi, hem var olan değerlere meşruluk ve güvenilirlik ve hem de yeniliklere temel bulmada faydalı olduğundan, ayrıca geçmişten kök bulmak yeni hale getirmek aynı manaya geldiğinden, geçmişimizin bir “sosyal hafıza” halinde bu günkü hayatımızda bulunması ve yaşatılması gerekir. Bu da ancak yukarıda da ifade edildiği gibi bir tarih kampanyası ile gerçekleşebilir.

- Bir zamanlar bizim hayatımıza hakim olup yön veren yüksek bir seviye ifade eden değerlerimiz, bu günkü dünyanın yeni şartlarına uymadığı için, bizi millet olarak yaşatacak olan Batı medeniyetinin değerini almalıyız. Ancak bunu yaparken Batı medeniyetinin temel değerleri içerisinden, bizim için gerekli olanlarını objektif ölçüler içerisinde hareket ederek ayırıp almaya dikkat ve itina göstermeliyiz.

- Türkiye Batılılaşma hareketlerine resmî olarak en açık şekilde başladığı günden itibaren tutturduğu yolun sonunun ne olduğunu bilmeli, hâlâ istediği yere varamamışsa (ki varamamış görünüyor) nelerde hatalar yapıldığını iyi tesbit etmeli ve bu hataların bir daha tekrarlanmaması için gereğini yapmalıdır. Bir zamanlar çok geniş bir alan üzerinde kültür ve medeniyet eserleri meydana getiren, kaynakları ve jeopolitik yeri itibarıyla çok büyük bir öneme sahip olan bir ülke

olarak, niçin gerileyip küçüldüğümüzün muhasebesini, tarihe başvurarak iyi yapmalıyız. Bunu yaparken de kesinlikle tarihin gizlenmesine engel olacak olan her türlü vasıtaya imkân vermemeliyiz.

- Tarihin ideolojik yorumu her zaman yapılmıştır, ama bu şekilde yapılan yorumların hiç biri Türkiye'deki kadar kitleler seviyesinde bölünmeler meydana getirmemiştir. Bunun sebebi hiç şüphesiz objektif tarih araştırmasının yapılmamış olmasıdır. Objektif tarih araştırmaları, subjektif tarih yorumları için hiç bir zaman engel teşkil etmez. Ayrıca subjektif tarih yorumlarının her zaman zararlı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Çünkü tarihin, olguların objektif bir şekilde ortaya çıkarılması şeklinde ele alınması bizim hiç bir işimize yaramaz. Öyleyse tarih denildiğinde biz, objektif olguların bir mana ifade edebilecek şekilde yorumlanmasını anlamalıyız. Yorumların farklı farklı olmasını ise hiç dikkate almayıp gayet normal karşılamalıyız. O halde bu durumda yapılacak olan şey, subjektifin yerine objektifi hakim kılmak değil, bir fikir hürriyeti içerisinde her ikisine de hak tanıyarak, yapılan yorumların sağlamlığını ve güvenilirliğini arttırmak ve böylece sağlam ve kuvvetli bir tarih şuuru verebilmek için objektif tarih araştırmalarıyla subjektif tarih yorumu anlayışı mümkün olduğu kadar birbirine yaklaştırmaktır.

Bu yazımı Erol GÜNGÖR'ün şu anlamlı sözleriyle bitirmek istiyorum: "... Milleti yekpare bir sosyal bünye yapan şey, kültür birliğidir. İnsanlar, kültür birliği sayesinde aynı bütünün parçaları olduklarına inanırlar ki birliği asıl sağlayan şey, bu ortak inançtır. İnanç birliği ve birlik şuuru insanların belli başlı noktalarda ortak olmalarına dayanır. Aynı dili konuşmak veya yazmak, aynı manevi kıymet sistemine sahip olmak, aynı vatani paylaşmak gibi. Bütün bu konulardaki birlik, ancak tarih içinde uzun bir beraberliğin, yani ortak bir geçmişin eseri olarak meydana çıkar. Şu halde bir milletin insanları aynı maziyi, yani aynı "sosyal hafıza"yı paylaşmalıdırlar. Geçmişte yaşanan beraberlik sayesinde doğan benzerlik ve kaynaşma, bu insanları ileride de kader birliği yapmaya yöneltir. Böylece meşhur bir tarife göre, "mil-

let, kökü mazide, gövdesi bu günde, dalları ise istikbâle doğru uzanmış bulunan büyük bir çınardır.¹⁷

---

¹⁷ GÜNGÖR, Prof.Dr.Erol; Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Özener Mat., İst., 1995, s.165.

PROF.DR. EROL GÜNGÖR VE İSLÂMİN BUGÜNKÜ MESELELERİ

Prof.Dr.Mehmet AYDIN*

Cumhuriyet dönemi aydınlarımızın durumunu kültürümüz, siyasi hayatımız ve geleceğimiz açısından bir değerlendirmeye tabi tutmak girişimi, şimdiye dek bir çok düşünürümüz tarafından yapılagelmiş ve sempozyumlara konu teşkil etmiştir. Bu aydınlarımız arasında şüphesiz Prof.Dr.Erol GÜNGÖR'ün ayrı bir yeri vardır. Çünkü Erol GÜNGÖR'ü bu aydınlar zinciri içinde ayrıcalık bir duruma getiren yeğane husus onun, "milletinin kültürü ile bütünleşmiş olmasıdır." Milletinin kültürü ile bütünleşmiş olmak, ona yabancılaşmamak, milleti için geleceğe yönelik, köke bağlı tahliller ve sentezler yapabilmek, gerçek aydınların özelliğidir. Ülkemiz, Tanzimat'tan beri ve çok acele bir şekilde de Cumhuriyet döneminden bugüne dek, hep bu aydının hasretini çekmiştir. İşte Erol GÜNGÖR'ün özelliği bu noktada bulunmaktadır.

Merhum Erol GÜNGÖR, çok güzel Osmanlıca bilgisi ile, derin islâm irfanı ile ve çok geniş Türk-İslâm Tarihi bilgisiyle, ülkemizin tarihi, aktüel ve geleceği ile ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Büyük mütefekkir Erol GÜNGÖR, bu tahlillerini muhtelif eserlerinde bizlere sunmuştur. Erol GÜNGÖR'ün eserlerinin herbiri, ülkemiz gençleri ve hatta entellektüelleri için hazmedilmesi gereken fikirleri ihtiva etmektedir. Yarın ki Türkiye'yi kendi öz köküne bağlı aydınların kuracağından hiç şüphesi olmayan birisi olarak Erol GÜNGÖR'ün fikirlerinin, aydınlarımız için basamak taşları olmasını temenni ediyorum.

Merhum Erol GÜNGÖR'ün fikirler ve derin mefkûreler okyanusundan biri olan "İslâmın Bugünkü Meseleleri"¹ isimli eserini, onun

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

¹ Prof.Dr.Erol GÜNGÖR, İslâmın Bugünkü Meseleleri, İst., 1981.

geniş düşünceler ve sentezler dünyasından ayırarak burada bir değerlendirmeye tabi tutmak istiyorum :

Ocak-1981 tarihini taşıyan önsözünden, bu kitabın; Hicretin onbeşinci yüzyılına giriş senesi münasebetiyle bir deneme mahiyetinde kaleme aldığını görüyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla bu eser, seksenli yılların siyasi ve kültürel döneminde kaleme alınmıştır. Siyasetin fazlaca ağır bastığı bu dönemde Erol GÜNGÖR, “İslâm davasının öncelikle siyasi bir dava olduğuna inanmıyoruz. Müslümanlar yeni bir medeniyet kurarak varlıklarını korumak ve yüceltmek mecburiyetinde bulunuyorlar.” diyerek önsözde islâm davasının politik arenadan çıkartılıp, medeniyetler çatışması noktasında değerlendirilmesini ve müslümanların bu medeniyet çatışmasında mutlaka zafere ulaşmaları gerektiğine dikkatleri çekmektedir. Erol GÜNGÖR’e göre bunun yolu, her şeyden önce fikir ve sanat alanında yoğun gayretler sarfetmekten geçmektedir.²

Erol GÜNGÖR, islâm medeniyetinin neden gerilediği, neden müslümanların bugünkü hale düştüklerinin de tahlillerini yapmakta ve bugünkü islâm dünyasındaki uyanış hareketine dikkatleri çekmektedir. islâm dünyasındaki değişik eğilimlere değinen GÜNGÖR, geçmişin kayıtsız şartsız Batıcılarına karşı, “Şimdi islâm prensiplerinin geçen Batılılaşma denemesinden çok sağlam ve kalıcı bir hayat tarzı getireceğine inanan aydınlar, kamuoyunda daha büyük ve tesirli yankılar uyandırır hale gelmişlerdir. Bu yeniler modernleşmenin zaruretini en az eski Batıcılar kadar kabul etmekle birlikte, onlardan çok farklı bir modernleşme anlayışına sahip bulunuyorlar.” demektedir.³

Erol GÜNGÖR’e göre “Bugünün müslüman aydını, Batının kıymetini takdir etmekle birlikte onun herşey demek olmadığını düşünebiliyor; Batı karşısında daha soğuk kanlı, daha objektif bir tavır takınma imkanına sahip bulunuyor.”⁴ Burada Erol GÜNGÖR’ün tesbit ettiği aydın tipi, Batının farkına varmış, kendi değerler sistemini iyi

---

² A, g, e, s, 7-8.

³ A, a, e, s, 19.

⁴ A, g, e, s, 22.

tahlil etmiş ve kendinden kopmadan, Batının iyisine sahip olma mücadelesini veren müslüman aydınlar tipidir ki ,belki de en kalıcı eğilim de bu olmaktadır. Bu tip aydınlar, kendilerinin mazideki katkılarını da kabul etmek zorundadırlar, çünkü, islâmiyet, ilmi teşvik ettiği halde müslümanlar cehalet içinde kalmışlardır. İslâmiyet adaleti emrettiği halde, müslümanlar birbirlerine zulüm ve taaddi etmişlerdir. İslâmiyet sadelik ve kanaatkarlığı emrettiği halde müslümanlar lüks ve israfa neyletmişlerdir.⁵ Erol GÜNGÖR'e göre Müslümanların medeniyetlerini daha ileriye götürmeleri gerekirdi. Çünkü batıdaki fen ilimleri ile elde edilen bilgilerle, ilahiyatta öğretilenler çatışabildiği halde; İslâm tarihinde ve Türk tarihinde böyle bir çatışma olmamıştır. O halde niçin islâm dünyasında akli ilimler gerilemiştir? Buna bağlı olarak medreseler niçin inhitata doğru gitmiştir?

İşte Erol GÜNGÖR islâm medeniyet tarihinde bu sorulara cevap aramaktadır. Güngör sorunun cevabını "İslâm medeniyetinin umumî durgunluk ve çöküntüsünde arar. Bu göreliliğin başlangıcını da Osmanlılardan önceye götürür. Ona göre, islâm medeniyetinin gerilemesi ile Moğol istilasının aynı zamana rastlamasıdır. Güngör'e göre, zaten hamle gücünü kaybetmiş bulunan islâm dünyası, bu felaketle büsbütün çökmüştür.⁶

Erol GÜNGÖR'ün Batı ve Osmanlı medreseleri hakkındaki değerlendirmesi de dikkate şayandır. Osmanlı medreselerinin o dönemin islâm dünyasında bulunan medreselerden farksız olduğuna dikkat çeken Güngör XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı medreselerinin akli ilimleri bırakmalarının sebebini "bu ilimlerde bir kaç yüzyıldır herhangi bir ciddi gelişmenin olmayışı ve bu yüzden onların okutulmasıyla okutulmaması arasında önemli bir fark kalmayışını" gösterir.

Erol GÜNGÖR, medreselerin donması ve fonksiyonlarını kaybetmesini de, medreseli aydın zümresindeki durgunluğa bağlamaktadır. Batıdaki ilmî gelişmelerden haberdar, islâmı bu gelişmeler doğrultusunda yorumlayan medreseli aydınlar olsaydı, ne tanzimat olacaktı, nede medreseler resmen kapatılmadan önce, kendilerini kapata-

⁵ A, g, e, s, 28.

⁶ A, g, e, s, 39.

caktı. Bunun için Erol GÜNGÖR'ün aşağıdaki değerlendirmesine katılmamak mümkün değildir:

“Medreselerin donması ve çağdışı kalmasının en önemli neticesi, yeni aydın zümrenin onun yerini almasına kadar çok uzun ve buhranlı bir zamanın geçmiş olmasıdır.”⁷ Erol GÜNGÖR'e göre bu oluş henüz tamamlanmış değildir. Yani mevcut aydınlarımız halktan uzak ve gerekli çağdaş kültürü almış değildir.

Şüphesiz bu değerlendirmeye çağdaş ilahiyatçılarımızda girmektedir. Erol GÜNGÖR, bugünkü ilahiyatçılarımız için birşey söylemese de bu cümlenin altında onlarada bir mesaj bulunmaktadır. Aklı ilimlerle naklî ilimleri birlikte götüren, çağın gelişmelerinin farkında olan, toplum ihtiyaçlarını kur'an ve sahih sünnet ışığında yeniden çözüme ulaştıracak ilahiyatçıların beklentisi içinde olduğunu, Erol GÜNGÖR'ün satırları açıkça söylemektedir.

Batı, Hıristiyanlık ve İslâmiyetle ilgili değerlendirmelere de giren Erol GÜNGÖR, Batı medeniyetinin bugünkü durumu ile ilgili olarak şunları söylemektedir :

Bir medeniyeti ancak dini bir maya, canlı tutabilirdi; Modern Batı teknolojisi, ilme olan aşırı güveni esiri oldu ve insanlığa Faşizm ve Komünizm gibi belalar getirdi. Batının o çok övdüğü ve kendi medeniyetinin temeli saydığı rasyonalizm ve hümanizm, hakikatle Batı medeniyetinin “özünü” bozan, onu içinden yıkan birer mikrop sayılmaktadır.⁸ GÜNGÖR'e göre Batı medeniyeti dini mayadan yoksun olduğu için bugün tıkanma noktasına gelmiştir. Çünkü Hıristiyan kilisesi geçmiş yüzyıllarda içeriden ve dışarıdan büyük tahribata uğramış, bunun için Batı yeni ufuklar aramaya yönelerek Zen Budizm modasından, uyuşturucu ilaç iptilasına kadar nice yolları hep bu modern toplumun insanı sıkıştıran kafesini kırmak için denemektedir.⁹ Erol GÜNGÖR'ün islâmiyet hakkındaki değerlendirmeleri de dikkate

---

⁷ A, g, e, s, 40.

⁸ A, g, e, s, 46.

⁹ A, g, e, s, 51.

şayandır. Ona göre islâmiyet din ile dünyayı birleştiren bir dindir. İslâm, insanın dünyasını maddi ve manevi veya Kayzerin sahası ile İsa'nın sahası diye ikiye ayırmamıştır. İslâm hayatı maddesi ve manası ile bir bütün kabul etmiştir. Bu noktada islâmiyetin, Hıristiyanlıkla ortak yanı yoktur. Hıristiyanlığın dünya hayatını Sezar'a bırakması, bundan doğacak sonuçlara katlanmasını bir zaruret haline getirmiştir.¹⁰

İslâmiyet din ile dünyayı birleştirirken “onun liberal kapitalist bir politikanın dizginsiz at koşturmasına da müsaade etmeyeceği açıktır. Çünkü islâm dünya hayatını Ahiret'in “mezrası” olarak kabul eder. İslâmın hakim olduğu yerlerde sınıf mubadelesi; ırk kavgası, kölelik ve emperyalizm görülmemiştir. Camide eşit gördüğü bir insanı, sokakta hayvan sayan bir islâm cemaatı da görülmuş değildir.”¹¹ Erol GÜNGÖR'ün bu değerlendirmeleri son derece önemlidir. Müslümanlar, islâm imanının gereği olarak bütün muamelelerinde Allah korkusunun tesiri altındadırlar. İyi bir müslüman, iç ve dış dünyasını sadece imanının gereği olan şeylerle kurar ve çevresine böylece bir anlam verir. Bu anlayış içinde islâm, Batının teknolojisine elbette sahip çıkacaktır ve ona sahip olduğu imanın yüce değerler sistemi ile yaklaşarak, Batının veremediği ruhu makineye verecektir. Belki de bugün Batı Medeniyetinin muhtaç olduğu yegane şeyde budur. islâmiyetin, bütün hayata hakim kılmak istediği denge felsefesi, sadece insanın yaşama biçimine değil; topyekün cemiyetin maddi ve manevi yapısına uygulanabilen bir modeldir. Bu da huzurun ve sosyal barışın kaynağı olacaktır.

Erol GÜNGÖR bu kitabında en çarpıcı tespitleri “İslâm Hukukunun Meseleleri” bölümünde yapmıştır. Bu konuda GÜNGÖR şunları söylemektedir :

“Bugün islâm dünyasının en önemli meselelerinden biri de hem islâm'a, hem modern hayata uygun bir hukuk sisteminin kurul-

---

¹⁰ A, g, e, s, 80.

¹¹ A, g, e, s, 80.

masıdır.”¹² Bir din sadece insanla Tanrı arasındaki münasebetleri değil; aynı zamanda insanlar arasındaki münasebetleri de düzenlediğine göre, o dinin mensupları en azından kendi aralarında inandıkları dinin prensiplerinin geçerli olmasını isteyeceklerdir.”¹³

Erol GÜNGÖR meseleyi böylece ortaya koyduktan sonra, islâm hukukunun niçin geri kaldığı konusuna sözü getirir ve şöyle der

Bu hukukun kısa zamanda, yani hicri üçüncü asır sonlarından itibaren, aşırı muhafazakâr bir karakter kazandığı, yeni yorumlara yolu tıkadığı söylenir.¹⁴ İslâm hukukunun geri kaldığı dönem, değişmelerin dışarıdan geldiği ve eskiden hiç görülmeyen bir sürat kazandığı dönemdir. İslâm hukukunun ticaret, borçlar, ceza hukuku sahalarında, aynı zamanda usûl hukuku konusunda yerini Batılı hukuk sistemlerine terketmesi, bütün bu sahaların islâm cemiyetinin takip edemediği, kontrol edemediği, ancak peşinden yetişmeye çalıştığı birtakım süratli değişmelere uğraması yüzündendir”¹⁵

Burada Erol GÜNGÖR’ün belirtmek istediği temel nokta, islâm toplumlarının, elindeki hukuk kaynaklarını kullanacak yetişmiş insan gücüne bile sahip olmadığı hususudur. İslâm dünyasındaki bu umumî gerilik artık kapatılması imkansız görünen bir mesafe haline geldiği zaman, islâm ülkeleri kısa yoldan çözmek zorunda kalmışlardır.

Erol GÜNGÖR’ün islâm hukuku hakkındaki değerlendirmeleri bugün için de geçerlidir. İslâmiyette içtihat kapısının kapanmadığını söylememize rağmen, karşımıza çıkan yeni hukuk sorunlarını, hala eski hukuk kitaplarıyla çözmeye çalışmamız, bu alanda hala ciddi problemlerin mevcut olduğunu göstermektedir. Düşünmeye sınırsız önem veren bir dinin mensuplarının, düşünmeyi sınırlandırmaları, islâmın çağdaş problemler karşısında geri kaldığı imajını doğurmakta-

---

¹² A, g, e, s, 85.

¹³ A, g, e, s, 85.

¹⁴ A, g, e, s, 93.

¹⁵ A, g, e, s, 95.

dır. Bu ise yanlıştır, iyi bir islâmî eğitim almış bir alimin, bugün çö-
zemediği problem olamaz ve olmamalıdır. Bu noktadaki problem,
islâm bilginlerinin yetişme problemidir. Buna birde islâm toplumun-
daki cehalet eğilimlerini ilave edebiliriz. Yeni ufuklar açan veya aç-
mak isteyen bir âlime, toplum olarak vuracağımız menfi bir damga,
aslında islâm toplumunun terakkisine vurulan bir engeldir. işte islâm
hukukunun çağdaş problemlerinin düğüm noktası burasıdır. Bu nokta-
yı Erol GÜNGÖR çok iyi bir şekilde tespit etmiştir.

Erol GÜNGÖR kitabının “Edebiyat ve Din” karşılığını taşıyan
bölümünde Türkiye’deki Batı kökenli edebiyat eğilimlerini değerlen-
dirdikten sonra, şöyle demektedir :

“Türkiye’de çok defa resmi yollardan yapılan bütün engelleyi-
ci teşebbüslere rağmen islâm’ı ilim bakımından inceleyebilecek ve bir
fikir hareketi yaratabilecek kadroların yavaş yavaş yetiştiğine şahit
olmaktayız.”¹⁶ Erol GÜNGÖR bu değerlendirmesinde de haklıdır.
Bugün Türkiye’de, Arap dünyasından daha ilerde bilginler yetişmeye
başlamıştır. Türk alimlerinin en belirgin özelliği, geçmişin
kitabiyâtından aktarma değil; onlarında desteği ile, yeni tahlillere ve
sentezlere ulaşabilmiş olmalarıdır. Bunu bir Türk orijinalitesi olarak
görmekteyiz. Fakat bunun bugün yeterli olmadığını düşünüyoruz.

Erol GÜNGÖR “islâm, milliyetçilik ve sosyalizm” başlığını
taşıyan bölümde, Türkiye, Cezayir, Gana, Irak, Mısır gibi islâm ülke-
lerindeki sosyalizm, milliyetçilik ve islâmiyet gibi konuları incelemiştir.
Arap ülkelerinde oldukça başarı ile kabul edilen sosyalizm ve ko-
münizm gibi cereyanların islâmîla ilişkisini değerlendiren GÜNGÖR,
bu konudaki sözünü şöyle bitirmektedir :

“İslâm ülkelerinde iktisadi problemler çıktıkça bunları çözmek
üzere islâmın dışında geliştirilmiş teorilere başvurulacaktır. İşte bu
nuktada sosyalizm bir iktisadi tahlil metodu olarak şimdi olduğu gibi
ileride de karşımıza çıkabilir. Nitekim bugün müslümanlar arasında

---

¹⁶ A, g, e, s, 115.

liberal iktisat politikasının arasında liberal iktisat politikasının birçok unsurları pekâla mâkul ve meşru görülmektedir.”¹⁷ Erol GÜNGÖR’ün üzerinde durduğu konu, islâmın iktisadla ilgili, problemleri çözecek kendi gücü ve kaynakları, dışarıdan getirilen teorilere ihtiyaç duymamaktadır. islâm kendine, mahsus bir nizam içinde sosyal problemleri çözecek kapasitededir. Ancak bunun sağlanabilmesi içinde islâm ülkelerinde millî-islâmî tezleri üretecek aydınların olması gerekir.

Erol GÜNGÖR kitabının daha sonraki bölümlerinde “çokluk içinde birlik” adını taşıyan iki yazı daha yazmıştır. Burada da Erol GÜNGÖR, islâm dünyasının çok önemli problemlerine parmak basmıştır. İslâmda halifenin, papa otoritesine sahip olmadığını, islâm birliğinin teşkilinin birçok engellerinin olduğunu gayet ince hatlarla belirtmiştir. Ümmetçiliğin dinamik bir hürriyet kazanması için Osmanlı aydınlarının görüşlerini aktarmıştır. Bugün demokratik ortamdan uzak olan islâm ülkelerinin ümmet birliği ortaya koyamayacağını açıkça göstermektedir. Diğer yandan islâmiyette tek devlet fikrinde olmadığını belirten GÜNGÖR, önemli olanın tek devlet değil; islâm devletlerinin birbiriyle ilişkileridir, diyerek çağımızdaki kopukluğa dikkatleri çekmektedir.¹⁸

Erol GÜNGÖR, kitabının “aydınlar” bölümünde de Türkiye’deki aydınları değerlendirmekte ve Türkiye’deki aydınlar hakkında şunları söylemektedir :

“Aydınların bir kısmı, dine tamamiyle kayıtsız, hatta onun karşısında bir yer alırken, bir kısmı islâmın sadece sempaticizmanı olarak kalmayı veya öyle görünmeyi uygun buluyorlardı.”¹⁹

Erol GÜNGÖR, Türkiye’de islâmî bir dava konusu yapanların çoğunlukla ya muhteris birer menfaatçı veya çok cahil kimseler olması uzun zaman islâmîla ilgili olarak yazılan ve söylenenlerin pek basit

---

¹⁷ A, g, e, s, 144-145.

¹⁸ A, g, e, s, 181.

¹⁹ A, g, e, s, 204.

ve kısır şeyler olarak kalmasına yol açtığını belirtir.²⁰ Erol GÜNGÖR bu değerlendirmesinde de haklı görülüyor, çünkü dini yayınlar olarak piyasaya sürülen eserlerin içinde çok azı bilimsel değere sahip ve gerçek islâmı yansıtmaktadır.

Türkiye’de islâmiyet konusunda halk, ilahiyat fakültelerinin yetiştirdiği ilahiyatçılara kulak verinceye kadar, beklenen islâmî çizgiye gelmeleri mümkün görülmemektedir. Halk ise, ilahiyatçılara değil, ortadaki cahil islâm propagandacılarına daha çok kulak vermektedir. Bu da halkımızın, islâmiyet konusundaki cehaletine bağlı bulunmaktadır.

Bu konuda Erol GÜNGÖR şu tavsiyelerde bulunuyor :

“İslâm davasının asıl yükü, fikir adamlarının omuzlarına yükleniyor. Müslüman aydınlar ve din adamları, alimler mütefekkirler, sanatkarlar bu sorumluluğun şuuruna ermek zorundadırlar. Medeniyet alimlerle sanatkarların işidir. Yeni bir islâm medeniyeti de elbette ilim, fikir ve sanat eseri yaratanların omuzlarında yükselecektir. Eğer onların gayretleriyle müslümanlar arasında bir silkinme ve kalkınma olursa, siyasi hedefler kendiliğinden ele geçecektir.”²¹ Erol GÜNGÖR’e göre islâm siyasi çatışmaların dışında tutulması gerekir. Bunun için o şöyle der:

“İslâmı bu çatışmaların dışında tutmayı başaranlar onun birleştirici gücü sayesinde eşitlik ve kardeşliği tesis edebilirler. Bunu yapmadıkları takdirde islâmı kendi fırkalarının yani tefrikalarının doktrini halinde göstermek gibi sonu nereye varacağı bilinmeyen bir vebali temsil ediyorlar demektir.”²²

Erol GÜNGÖR “İslâmın Bugünkü Meseleleri” isimli kitabında, ülkemiz ve diğer islâm ülkeleri için çok önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. On altı yıl önce yazdıkları hala tazeliğini korumakta-

---

²⁰ A, g, e, s, 204.

²¹ A, g, e, s, 243.

²² A, g, e, s, 243.

dır. Bugünün gençliğine, bu kitabın söyleyeceği çok şeyleri olduğunu sanıyorum. Erol GÜNGÖR'ün bu kitabını bütün Türk gençlerinin okuması gerekir. Bu kitapta her kesimin alacağı çok şeyler vardır. Gelecek Türkiye'nin mimarları olacak olan gençlerin bu fikirleri hazmetmesi halinde geleceğimizden daha ümit var olabiliriz. Aksi takdirde dün olduğu gibi, gelecekte ümitsizliklerle dolu olabilir.

Bu vesile ile Prof.Dr.Erol GÜNGÖR'ü rahmetle anar, Türk milletine onun tuttuğu ışığın, sönmeden yanmaya devam etmesini temenni ederim.

EROL GÜNGÖR HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ*

Mehmet Lütfi İKİZ

Cenabı Allah'dan Prof.Dr.Erol Güngör için rahmet ve mağfiret niyâz eder, kederli ailesi efradına ve bütün yakınlarına en derin tâziyetlerimi arz eylerim.

Merhumun vefatından sonra, gönlümce birşey yazamadım, ne zaman kalemi elime alsam, bu hadisenin hakikat olduğuna bir türlü inanamıyordum.

Bir yerden tekrar sesini işiteceğim, kendisini göreceğim zehabına kapılıyordum.

Bizden çok sonra gelmiş, evvel gitmişti, fart-ı muhabbetle meşbû olduğumuz birisinin, vefâtı hakkında çok şeyler konuşabileceğinizi zannettiğiniz bir anda, hiç birşey konuşamadığınız, yazamadığınız anlar olur, bu bir andır, anlatamaz, yazamaz, hatta düşünemezsiniz; ızdırabınızla başbaşa kalırsınız, konuşulanlarda yazılanlarda ızdırabınızı terennüm eden bir şeyler bulursanız bir parça rahatlırsınız.

Bu konuşmanın beni nereye götüreceğini, nerede başlayıp nerede biteceğini bilemiyorum. Bu hâleti ruhiye içinde merhumun yetişme çağlarından bazı noktaları huzurunuzla getirmeye çalışacağım.

Anadolunun tam ortasında, Kılıçözü çayının iskâ ettiği, bitmeyecekmiş gibi devam eden, cennet misâlî bahçelerden meydana gelen eski Kırşehir'de, Türkçenin ulu mimarı Âşık Paşa'dan gelen telaffuz normuna bağlı bir ilmiye ailesi içinde 1938'de dünyaya gelmişti.

---

* "Erol Güngör"ü Anma Toplantısı"nda (24 Nisan 1996, Konya) yapılan konuşanın metnidir.

Ailenin reisi mehib görünüşü ve bembeyaz sakalları ile, bir imân âbidesi gibi parlayan Osman Hamdi Efendi hazretleri, merhumun yetişmesinde en büyük âmidir.

Osman Hamdi Efendi bütün ihtimâmını torunlarına, bilhassa torunları içinde de merhuma hasretmişti. Elli beş sene güneşi üzerine doğdurmayan Osman Hamdi Efendi, deryadil bir zattı, eski ediplerle hemhal olmuş, bitmez tükenmez muhacir kabileleri içinde Kırşehir'den geçen fuzelayı, bülegayı, üdebayı misafirperverliğin en üstünü ile misafir etmiş, meşhur Diyarbakır'lı Ali Emiri Efendinin sohbet ve çalışmalarında ön sırayı işgal etmiş bir zattı. Merhum Erol Güngör, bu hazineden yeterince istifade etmiş ve dedesinin tavsiyesi doğrultusunda Kırşehir'in güzide simâları ile çok küçük olmasına rağmen düşüp kalkmış, Yozgatlı Akif Paşa nesrinin temsilci olarak Şakir Ağazade Şevki Beyi ve onun "divân sohbetleri"ni takip etmişti. Ayrıca Eski Türk Astronomi âletlerinden irtifa tahtasını ve onun üzerindeki işaretleri merakla büyük âlim irtifacı Mehmet Emin Efendiden öğrenmeye çalışmıştı. İttihat Terakki'nin bâkiyetü's-süyûfundan Ali Galip ve diğerlerini lise talebesi iken dinleyip, dünya görüşlerini öğrenmişti. Derslerini dinlemekle iktifa eder, artan zamanlarında kitaplar okur, enteresan insanları ziyaret etmek isterdi. Seri not tutardı, 1952 senesinde bir Ermeni ihtida etmiş ve Garib adını almıştı. Kendisine meşhur Kızılırmak şairi Âşık Sâid'in şiirleri Mesrop harfleri ile tesbit edilmiş bir halde bulunuyordu. Bu kayıp şiirleri merhum Erol Güngör, üşenmeden rik'aya tahvil etmiş ve kaybolmaktan kurtarmıştı. Eski terbiye hudutları içinde yetişmiş, büyük küçük herkesin sevgisine mazhar olmuştu. İstanbul'a yüksek tahsil için gittikten sonra, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne devam etmiş, bu arada Musa Paşazâde Âsaf Halet Çelebi ile birlikte çalışmış, eski İstanbul'u ve İstanbul Efendilerini tanımak fırsatına ermişti. Büyük Saffet Efendi'nin Mir'âtü'l-Üsûl takririni merak etmiş ve tanımıştı. Her geçen gün tanıdıkları çoğalıyor, memleketin temelinden çatısına doğru sarsıntı geçirdiği bir devirde az zamanda çok şey öğrenmişti. Tecrübe bakışlarını hakikatın acı yüzüyle karşılaştırmıştı, en ulvî işlerin menfaatlere âlet edildiğini görmüş, ruhunun acılarını Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri isimli eserinde dile getirmişti. Her geçen gün muhûti genişliyor, Kırşehir'de İstan-

bul'da ve daha birçok yerde millî mefahirimizi ziyaret ve tesbit ediyordu. Azmini takdirle karşılıyorduk, unutulmuş bir tarih hazinesi olan İstanbul mezarlıklarının büyük bir kısmını beraberce gezmiştik. Her sohbette calibi dikkat olan hususları müsaade ederlerse kaydedirdi. Mefkûrelere alem olmuş bir seri kitap onun kaleminden çıkmış, necât ve itilâ yollarında yürüyen gençliğe bir meş'ale olmuştur. İnanıyorum ki daha çok seneler sevenlerin kalbinde yaşayacak, sevgisini mezarına götürenler olacaktır. Denizlerin ve karaların karanlıklarında bunalmış insanlar için, bir hidayet yıldızı olacağına inandığımız, rûh-ı pür-fütühu âlî- menzeletlere doğru tayaran ederken tekraren Cenabı Haktan mağfiret diler, hepinizi saygıyla selamlarım.

PROF.DR EROL GÜNGÖR'DE TERCÜME ANLAYIŞI

Müjdat KAYAYERLİ*

Osmanlıca'yı ve eski yazıyı babasından öğrenen merhum Erol Güngör ana diline vakıf olduğu gibi Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce'yi de iyi derecede bilirdi. Hayatta bütün işi okumak, düşünmek, yazmak ve yabancı dillerde yazılmış olan eserleri Türkçe'ye tercüme etmek olan Erol Güngör'ün tercüme sanatına ve ilkelerine hakim olduğunu görmekteyiz. Çünkü O, tercüme yapmanın bütün prensiplerine uymuş ve tercüme ettiği eserleri Türk okuyucularınca rahatlıkla okunmuştur.

Merhum Erol Güngör tercümesini yapmak istediği Fransızca ve İngilizce ile yazılmış eserleri bir kaç defa okur, onları anlamaya çalışır, bilemediklerini iyice araştırır, sorar, kelimelere yerli anlamlar yükler ve tercümeye başladıktan sonra günde iki üç forma Türkçe'ye çevirirdi. Yaptığı tercümelere tercüme eser aslının fikrini verir, orjinal eseri korumaya çalışır, asıl eserin üslûbunu aksettirir, kendi özverisini "mütercim üslubu edasıyla" tercüme ettiği eserlere katar, eserlerin yazıldığı devirdeki gibi okunmasına gayret sarfeder, gerektiği yerde kendi bilgi ışığını da tercüme eserlere katarak asıl eserlerin hatalarını düzeltirdi. Tercüme ettiği yazıları bir süre bekletir, onları sonra tekrar okur ve uygun olmayan ifadeleri çıkararak tekrar düzeltirdi. Akıcı bir üslûbu vardı. Tercüme eserlerini okuyan her okuyucu, tercüme kokmayan, sanki ilk defa yazılmış bir eser gibi bu kitapları okuyabilirdi.

Mütercimliğin bir feragât işi olduğuna inanan merhum Erol Güngör, Türk aydınlarına ve ülkemize faydalı eserleri tercüme eder veya tercüme edilmesini tavsiye ederdi. Özellikle Batı dillerinde yazılmış temel kitapların Türkçe'ye kazandırılmasına değinen Erol Gün-

---

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğr. Görevlisi.

gör birçok makale ve kitabı Türkçe'ye çevirmiştir. Onun Türkçe'ye tercüme ettiği belli başlı eserler şunlardır:

1- Krech, David ve Richard S. Crutchfield. Sosyal Psikoloji: Nazariye ve Problemler. İstanbul Baha Matbaası, 1965.

- 2. bs., İstanbul. Edebiyat Fak. Matbaası, 1970.

- 3. bs., İstanbul. Ötüken Neşriyat A.Ş., 1980.

2- Boulding, Kenneth E. Yirminci Asrın Mânâsı. İstanbul Millî Eğitim Basımevi, 1969.

- 2. bs., İstanbul. Millî Eğitim Basımevi., 1971.

- 3. bs., İstanbul. Kalem Yayıncılık, 1980..

3- Rostow, W. Whitman. İktisadi Gelişmenin Merhaleleri. İstanbul. Millî Eğitim Basımevi, 1970.

- 2. bs., İstanbul. Kalem Matbaacılık, 1980.

4- Nef, John U. Sanayileşmenin Kültür Temelleri İstanbul. Millî Eğitim Basımevi, 1971.

- 2. bs., İstanbul. Kalem Matbaacılık, 1980.

5- Aron, Raymond. Sınıf Mücadelesi. İstanbul. Millî Eğitim Basımevi, 1973.

6- Hazard Paul. Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme. İstanbul. Millî Eğitim Basımevi, 1973.

- 2. bs., İstanbul. Tur yayınları, 1981.

7- Robert B. Downs. "Books That Changed The World" Dünyayı Değiştiren Kitaplar. İstanbul Ötüken Neşriyat, 1. Basım. 1994.

Çevirdiği Makaleler:

- 1- (S. Kirkegaard'dan) "Korku ve Titreyiş'ten", (Çeviri), Türk Edebiyatı, 15 Ocak 1972, sayı: 1, ss. 8-9.
- 2- (S. Kirkegaard'dan) "Korku ve Titreyiş'ten", (Çeviri), Türk Edebiyatı, Şubat 1972, Sayı:2, ss. 18-19.
- 3- (S. Kirkegaard'dan) "Korku ve Titreyiş'ten", (Çeviri), Türk Edebiyatı, Mart 1972, Sayı:3, ss. 16-17.
- 4- (Patricia Blake'den) "Bugünkü Rus Edebiyatı I," (Çeviri) Yol, 13 Temmuz 1966, Sayı 31, ss. 11.
- 5- "Bugünkü Rus Edebiyatı 2," (Çeviri) yol, 27 Temmuz 1966, Sayı: 32, ss. 12.
- 6- "Bugünkü Rus Edebiyatı 3," (Çeviri) Yol, 27 Temmuz 1966, Sayı: 33, ss. 13.
- 7- "Bugünkü Rus Edebiyatı 4," (Çeviri) Yol, 3 Ağustos 1966, Sayı: 34, ss. 13.

Yukardaki eserlerden de anlaşılacağı üzere Merhum Erol Güngör, özellikle insanlığın karşılaştığı başlıca meseleleri ve çözüm yolları üreten eserleri tercüme etmeyi tercih etmiştir. O'nun çevirdiği eserlerden "bilgi endüstrisinin kurulmasını", "Sosyal ilimlerin önemini", "Harp Tehlikelerini", "İdeolojilerin Rollerini", "Geçiş Dönemlerindeki Stratejilerin Geçerliliğini", Bir sistemin iş yapabilme ve istikbalde çalışabilme kabiliyetinin Entropi tehlikesi olduğunu anlamaktayız. İşte Doğu ve Batı dillerini bilen, aynı zamanda Doğu ve Batı kültürlerini karşılaştırma gücüne erişen müstesna insan, gerçek bir bilim adamı olan Erol Güngör'ün çok akıcı ve sade bir üslupla önümüze serdiği tercümelerini güvenerek ve inanarak okuyabiliriz.

“Türkiye, modern bir kültür yaratmak zorundadır, ama bunun için öncülük yapacak kalitede bir aydın zümresine sahip değildir. Kitlere gelince, onların kültür yarattığı hiç görülmemiştir.” görüşünde olan Erol Güngör, “Anadolu’ya yerleşen Türklerin Doğuda kalan soydaşlarına nazaran daha kuvvetli, istikrarlı ve devamlı bir devlet kurmasında bilhassa Bizans’tan gelen siyasi tecrübenin ve idare mekanizmasının büyük bir rolü olmuştur. Bizim en canlı fikir hayatımızın yaşandığı ikinci Meşrutiyet devresi de bu düşünce zenginliğini Avrupa ile olan temasına borçludur...” diyerek tercüme faaliyetlerinin önemine değinmiştir.

Erol Güngör’ün Dünya’yı Değiştiren Kitaplar” adı altında çevirdiği eserin önsözünde yazdığı şu satırlar yabancı dil bilenlerin Batı Medeniyetini yükselten eserleri Türkçe’ye tercüme etmelerinin gerekliliğine yeter de artar bile:

Türkiye’de yabancı dil eğitimi de Türkçe öğretiminden daha başarılı olamamıştır. Bu yüzden, yabancı okullarında tahsil ve ihtisas görenler hariç, Türk aydınları arasında yabancı bir dilde rahatlıkla kitap okuyabileceklerin sayısı çok azdır. Bu durumda özellikle Batı dillerinden yapılacak tercümelerin ne kadar önem taşıdığı kolayca görülebilir.”

Merhum Erol Güngör’ün büyük eserler diye tarif ettiği Niccolo Machiavelli’nin “Hükümdar”, Thomas Paine’nin “Sağduyu”, Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliği” Thomas Maltus’un “Nüfusun Artışı Üzerine Bir Deneme”, Henry David Thoreau’nun “Sivil İtaatsizlik”, Harriet Beecher Stowe’nin “Tom Amca’nın Kulübesi”, Karl Marx’ın “Sermaye”, Alfred T. Nahan’ın “Tarihin Akışı Üzerinde Deniz Gücünün Etkisi”, Sir Halford J. Mackinder’in “ Tarihin Coğrafi Mihveri”, Nicolaus Copernicus’un “De Revolutionibus Orbium Coelestium’u”, William Harvey’in “De Motu Cordis’i”, Charles Darwin’in “Türklerin Kökeni”, Sigmund Freud’un “Rüyaların Yorumu”, Albert Einstein’in “Özel ve Genel İzafe Teorileri” adlı eserlerin tercüme edilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca Malcolm Cowley ile Bernard Smith’in “Zihinlerimizi Değiştiren Kitaplar” adlı eserinde tavsiye ettikleri 134 adet

kitabın, İngiliz yazarı Horace Shipp'in "Dünya'yı Yerinden Oynatan Kitaplar" adlı eserinde geçen kitapların Türkçe'ye kazandırılmalarını da istemiş ve şöyle demiştir.

"On altı eserden sadece Kavgam tam olarak tercüme edilmiş ve bir kaç defa basılmış, Türlerin Çıkışı, Kapital ve Rüyalaraın Yorumu eksik olarak yayınlanmıştır. Diğer eserlerin hiç birinin Türkçe tercümesi yoktur. Erol Güngör'ün "Dünyayı Değiştiren Kitaplar" adlı tercüme eserini okuyanlar ümit ediyoruz ki artık Makyavelli'yi siyasi iktidar için her türlü ahlaksızlığı mübah sayan bir kudret delisi, Darwin'i insanların maymunluğunu isbata çalışan bin kaçık, Freud'un aklını cinsiyetle bozmuş bir deli doktoru diye görmekten kurtulacaklardır. Einstein artık "Herşey izafidir" şeklinde ilkel ve manasız bir ifade çerçevesine sokulmayacak, Newton'un elma ağacı altında otururken yerçekimini keşfettiği şeklindeki yanlış ve ilkel bilgi geride kalacak, Kopernik ve Harvey'in ilim tarihindeki gerçek yerleri anlaşılacak, hatta uğruna nice vatan çocuğunun anarşist kurşunlarıyla öldürüldüğü Marksist Doktrininin neden ibaret olduğu da öğrenilecektir."

Türkiye'de "Tercüme Faicalarına" da değinen Prof.Dr.Erol Güngör, Batı dillerinden Türkçe'ye yapılan tercümelerin hatalarla dolu olduğunu belirtmiştir. 1 Haziran 1966 yılında Yol Dergisinin 4. sayfasında yayınlanan "Bir Tercüme Faciası" adlı makalesinde çeviri-de anlam karşılaştırmaları yaparak mütercimlere yaptığı çeviri hatalarını gözler önüne sermiştir. Ülkemiz aydınlarının tercüme sahasında daha çok gelişmelerini isteyen Erol Güngör geniş bir tercüme faaliyetinin başlamasını isteyerek şöyle demiştir:

"Türkiye'de Cumhuriyet kurulduğu zaman, Balkan ve Büyük Harp, sonra Kurtuluş savaşları dolayısıyla memleketin münevver nesli büyük ekseriyetle kaybolmuş bulunuyordu. Siyasi rejim değişikliğinin yarattığı bazı zaruretler de arta kalan münevverlerin fikir ve politika hayatında rol oynamasına geniş ölçüde mani oldu. Böylece yeni nesiller için bir tek çıkış yolu kalıyordu: Doğrudan doğruya Batı düşün-

cesi ile temasa geçmek ve oradan aldıkları bilgi ve tecrübe ile yeni Türk cemiyetini kurmak.

Bir memlekette düşünce hayatının zenginliği, orada yetişen yüksek seviyeli fikir adamlarına olduğu kadar, bu tefekkürün memleket çapında yayılmasına da bağlıdır. Binaenaleyh Türkiye’de fikir hayatını zenginleştirecek en mühim vasitalardan biri Batı kültürünün yarattığı eserlerin münevverler tarafından tanınması olacaktı. Bu da geniş bir tercüme faaliyeti ile mümkün olabilirdi.

Önceleri devlet bu fonksiyonu kendi üzerine alarak Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir tercüme ve neşriyat bürosu kurdu. Buraya harcanan para ve emekle Türkiye şimdikinden en az bir misli daha ileriye gidebilirdi, fakat ne yazık ki bu faydalı teşebbüsün arkasındaki yanlış fikir yüzünden tercüme bürosunun faaliyeti boşuna işleyen bir çark haline geldi. O zamanki telakkiye göre Batı medeniyeti eski Yunan kültüründen çıkmıştı ve biz de bu medeniyete girebilmek için Avrupa’nın takip ettiği yolu baştan geçerek onlara ulaşabilirdik. Sonraları ilave edilen Şark klasikleri ile birlikte hemen bütün Yunan, Roma, hatta eski Mezopotamya medeniyetine ait eserler dilimize tercüme edildi. Şüphesiz Millî Eğitim Bakanlığı tercümeleri sadece bu klasiklerle kalmadı. Onların yanında modern çağlara ait birçok felsefe, edebiyat ve bazı ilim kitapları da çevrildi. Bütün bu sistemsiz gayretlerin beklenen neticeyi vermediğini kabul etmekle beraber yine de unutmamalıyız ki, bugünkü Türk münevverleri bilgilerinin büyük bir kısmını bunlara borçludur. Eğer eserlerin seçilmesinde ve bunlara verilecek öncelik sırasında hata edilmeseydi, Millî Eğitim Bakanlığı Türk fikir hayatına büyük bir hizmette bulunmuş olacaktı.

Devlet tercümeleri dışında üniversitelerde ve Akademik mevkii bulunmayan bazı şahıslar tarafından yapılan tercümeler bu birincilerden daha tesirli olmuş, daha çok yayılmıştır. Hâlâ üniversitelerde yabancı dil bilmediği için bütün tedrisatını bu tercümelere dayandıran öğretim üyeleri vardır.

Türkiye'nin demokratik düzene geçişinden bu yana, eskiden devletin bir bakıma fiili inhisarını altında bulunan neşir hayatı da büyük bir nispette hususi ellere geçmiş bulunuyor. Bilhassa son yıllarda Türkiye'deki ideoloji modası yüzünden hemen her ay yeni bir yayın evi kurulmakta ve her ideoloji cephesi Doğudan ve Batıdan kendi düşüncesine destek olacak tercüme eserler neşretmektedir. Şimdi bu neşriyat memleketin fikir seviyesine uygun olarak gayet iptidai propaganda broşürlerinden ve hiçbir ciddi kıymeti olmayan doktrin kitaplarından yukarıya çıkmış değildir. Buna rağmen bugünkü tercüme neşriyatı bolluğunu yine de ileri bir adım sayabiliriz. Hiç değilse okuyucuyu seviyesiz sloganlardan bıktırmak gibi menfi bir yoldan da olsa bir fayda sağlamaları beklenebilir. Ancak bu tercüme acaba asıllarına ne derece uygundur? Kalitesiz kitaplar da olsa Türkçe'ye doğru bir şekilde nakledildiklerine emin olabilir miyiz? Memleketimizde yabancı dil bilenlerin sayısı çok az olduğu ve bildiğimizi de hep tercümelere dayandırdığımız için, bu suallere verilecek cevabın büyük önemi vardır.

Şimdi gerek üniversitelerimizde, gerek üniversite dışında yapılan tercüme ve aktarmaların büyük bir kısmı hiç affedilmeyecek yanlışlıklarla doludur. Dışardaki amatör veya profesyonel tercümcilerin kitapları hakkında kanuni bir tedbir alınmasına imkan bulunmadığı için bunlar işten anlamayan yayınevlerini kandırarak para kazanmaya devam edebilirler, hatta kitaplarının okunması okuyucunun arzusuna bağlı olduğu için herhangi bir objektif mesuliyet taşımadıklarını da iddia edebilirler. Fakat bir üniversite hocasının akademik ünvan kazanabilmesi için yabancı dil bilmesi şarttır. Üstelik bunların kitapları talebe tarafından mecburi okunur ve o bilgilere göre imtihan verilir. Hiçbir öğretim üyesinin yanlış tercüme yaparak talebe de yanlış bilgi vermeye hakkı olmaz: Hatta bir üniversite hocasının ilim adamına hiç yakışmayacak bu türlü hataları görüldüğü takdirde, daha evvel haksız olarak kazandığı akademik ünvanın da alınması gerekir.

Rahmetli Prof.Dr.Erol Güngör vefat etmeden önce de Karl Mannheim'in Ideology and Utopia" adlı eserini tercüme etmeye başlamıştı.

Sonuç olarak, bizlere düşen görev Erol Güngör'ün tercüme anlayışına bağlı kalarak yukarıdaki eseri ve tercüme yapılmasını istediği Batı Medeniyeti'nin temelini teşkil eden eserleri güzelce Türkçe'mize kazandırmaktır.

EROL GÜNGÖR'ÜN YETİŞMESİNDE MUHİTİNİN ÖNEMİ

Prof.Dr.Ramazan MİRZAOĞLU*

Tabiatta canlı, cansız hiç bir şey tesadüfen bir yerde bulunmaz.
Her şey uygun muhitte bulunur ve yetişir.

Âlimlerin yetişmesi için de mutlaka uygun muhit gerekir. Bu yazımda, aramızdan genç yaşta (45 yaşında) ayrılan ve hâlâ yeri doldurulamayan büyük bir âlimimizin âlimden de öte mütefekkirimizin yetişme ortamını ve kısmen fikirlerini izah etmeye çalışacağım.

Rahmetli Prof.Dr.Erol Güngör 1938 yılında Kırşehir'de doğdu. Kırşehir, Selçuklular zamanında Türklerin ilim ve kültür merkezidi, Anadolu'yu Müslümanlaştıran; Türkleştiren; vatanlaştıran Horasan erenlerinin durak yeriydi. Hacı Bektaş Veli, Âşık Paşa, Süleyman Türkmani, Yunus Emre gibi onlarca Türk-İslâm büyüğü Kırşehir'i mekan seçmişti. Âşık Paşa da asırlar önce;

*Türk diline kimsene bakmaz idi
Türlere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahı bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri*

diyerek güzel Türkçemiz ile yazmaya öncülük etmişti.

Selçuklular zamanında, hemen hemen bütün medreselerin tedrisat lisanı Arapça iken, Kırşehir'de bulunan Caca Bey Medresesi, Türkçe öğretim yaparak, ilim lisanının Türkçe olmasına öncülük eden, o günün üniversitelerinden biriydi.

---

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı

İşte Erol Güngör böyle Türk-İslâm kültürüyle yoğrulan bir yerde doğdu, büyüdü. Baba tarafından Selçuklu Türkleri'ne, ana tarafından da Türkmen aŐiretlerine dayanıyordu. Türk kültürünün temel taŐlarını aile muhitinden aldı. Dedesi Osman Hamdi Efendi, Müslümanlığın gereklerini itina ile Erol'a öğretti. Öte yandan Erol Güngör' n ruhunun derinliklerinde  Őık Said gibi Türk Halk ozanlarının yanık, duygulu mertlik kokan türküleri vardı.

Çocukluğundan itibaren eski yazı ve Osmanlıca ile tanıŐtı. Güngör liseyi bitirdiğinde Osmanlıca'yı mükemmelen biliyor; eski metinleri rahatlıkla okuyordu. Aynı zamanda eski harflerimizin de yazma ustasıydı. Bu devrede, hemŐehrisi Lütfi İkoz'in Erol Güngör'e eski kültürümüzün kapılarını a ması ve ona hocalık yapması da önemle vurgulanmalıdır.

Erol Güngör' n fikirleri üzerinde Kırşehir'in etkisini, Mikail Bayram Şöyle ifade etmektedir:

* s rını tetkik ederek Güngör'e baktım.
T rihin içinden s z l p gelmiŐe benzer*

*KırŐehri ilindendi, Ahi Evren'e mensub
İrsiyyeti Güngör Hoca oradan almıŐa benzer*

Erol Güngör İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girer fakat değerli bilim adamımız Prof.Dr.Mümtaz Turhan, onu Edebiyat Fakültesi'ne alır ve yetiŐmesine yardımcı olur. Kısa zamanda Erol Güngör, İstanbul Beyefendileri'yle tanışır. Türk milliyetçilerinin muhitine girer; onların sohbet, seminer ve konferanslarını kaçırmaz. Tarih ilerle eski tarih metnini, edebiyatçılarla edeb i metinleri inceler. Kendi kendine batı dillerinden İngilizce ve Fransızca'yı tercüme yapacak kadar öğrenir. Böylece batı kültürünün ana kaynaklarından da istifade eder. Devamlı okur. Boş konuşmaz ve boş konuşmayı dinlemez.

Esas ihtisas alanı olan tecrübî psikoloji ile kendisini sınırlandırmaz; ülke ve dünya gerçekleri doğrultusunda çeşitli konularla ilgilenir. Böylece gerçek bir münevver olarak Türk düşünce, fikir ve bilim hayatında önemli bir boşluğu doldurur.

Türk-İslâm ülküsünün, Türk Milliyetçiliğinin fikrî temellerini sade ve anlaşılır tarzda ortaya koyan Erol Güngör milliyetçiliği öncelikle “halkçılık” olarak ele alır. Halkçılığın ön plana alınmasının iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi milliyetçiliğin “millî hakimiyet” ve halk iradesine dayanmasıdır. İkincisi ise Türk kültürünü halk kitlelerinin yaşatmasıdır. Aydınlarımız, yozlaşmış ve kültür buhranına düşer olmuşlardır. “Milliyetçilik, millî kültüre dayanır. Halbuki Türkiye’de batılılaşma hareketleri sonunda münevver (okumuş) tabaka Türk kültürüne büyük ölçüde yabancı kalmış, hakikî bir kültür yaratarak bunu milletin bütün tabakalarına yaymayı başaramamıştır. Tarih içinde gelişen Türk millî kültürünü daha çok halk kitleleri muhafaza etmiş bulunuyor. Şu hâlde millî kültürün modern imkanlarla geliştirilmesi demek olan milliyetçilik, ister istemez, halk içinde yaşamakta olan kültür unsurlarına dayanmak zorundadır.”

Erol Güngör’e göre; Türk milliyetçiliğinin asıl hedefi, siyasi birlik içinde “millî kültür” meydana getirmektir. Erol Güngör; “Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan çizgisinin takipçisi, temsilcisi ve geliştiricisidir.” Erol Güngör’ün bütün eserlerini gençlerimize tavsiye ediyorum. Özellikle Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İslâm’ın Bugünkü Meseleleri, Sosyal Meseleler ve Aydınlar kitaplarını mutlaka her Türk aydını okumalıdır.

Erol Güngör Kırşehir gibi burcu burcu Türklük kokan kültür merkezimizde doğmamış ve aile muhitinden ve çevresinden Osmanlıca öğrenmemiş ve de İstanbul’da Türk milliyetçilerinin muhitinde bulunmamış olsaydı; büyük âlim ve mütefekkir olabilir miydi? Bilim adamı olmak için sadece zeki olmak yetmez; uygun muhit ve düzenli çalışma gerekir. Aydın olmanın şartı; kendi kültürümüzü ve bunun anahtarlarını bilmemiz kadar batı kültürünü de tanımamıza bağlıdır. İşte; fitraten üstün özelliklere sahip olan Erol Hoca, muhitinin kendine

sağladığı imkânları en mükemmel şekilde değerlendirerek Türk fikir tarihindeki haklı yerini almıştır.

EROL GÜNGÖR'DEN FİKİRLER, GÖRÜŞLER

Yrd.Doç.Dr.Semra TUNÇ*

Bir sosyal psikolog, mütefekkir ve yazar olarak Erol Güngör sosyoloji, psikoloji, ahlâk, din, tasavvuf, tarih, dil, edebiyat, eğitim ve özellikle millî kültür, kültür değişimleri, milliyetçilik gibi pek çok konuda düşünmüş ve düşündüklerini yazıya dökmüştür. Ona ilim adamı yanında bir mütefekkir vasfını haiz kılan şey, işlediği konulara didaktik bir yön vermesi ve bu konuları her sınıftan insanın anlayabileceği şekilde ifâde etmesidir. O önce meseleleri tespit eder, ardından tahlil edip aksaklıkları ortaya koyar ve birçok açıdan inceleyerek çözüm önerir.

Erol Güngör'ün eserlerini okuyan birinin iknâ olmaması mümkün değildir. Bunun sebeplerinden biri, hattâ en önemlisi, öncelikle insanı esas alması, birçok yönden değerlendirmesi, kendi fikri ile önkileri kıyaslaması, meseleleri analiz etmesi ve neticede bir terkibe ulaşmasıdır. Problemlere birçok zâviyeden bakabilen E.Güngör'de bir ilim adamında olması gereken objektiflik ve güvenirlilik dikkati çeker. Bu ise onun bilgi ve birikiminin, bir fikre körükörüne bağlanmayışının, kendi fikri ve taraftarlarının fikirlerindeki aksaklıkları görmesinin ve hiç tereddüt etmeden tenkit etmesinin tabîî sonucudur. O fikirleriyle yeni tartışmalar ve ayrılıklar yaratmak yerine, mevcut farklılıkları ve zıtlıkları bir avantaj görerek toplumun her katmanındaki insanları uzlaştırıcı, birleştirici rolü yüklenmiştir.Erol Güngör'ün asıl üzerinde durduğu şey, bir milletin ve devletin bekâsı için millî birlik ve millî şuûra ulaşmanın gereğidir. Bu ise öncelikle dil ve kültürde birlik sağlamakla mümkündür. O "Türk kültürünün istikâmetini Türk milletinin istikâmeti"¹ olarak görür.

* S.Ü.F. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

¹ Erol Güngör, "Türk Millî Kültür Felsefesi ve Türk Kültürünün Temel Değerleri", Hamle, S.7.

Dil, kültürün ve millî birliğin temel ögesidir. Bu itibarla, mensûbu olduğu milletin dilini iyi kullanmasını bilen insanlar, kültürünü de iyi bilen insanlardır. Kültürün taşıyıcısı ve yayıcısı insan olduğuna göre, “Millî kültür politikamızın ana meselesi insanlarımıza kendi kültürlerinin yarattığı değerleri tanıtmak olmalıdır”.² Bunun için de eğitim sisteminin millî olması üzerinde de ısrarla durur.

Bir ilim adamı ve mütefekkirin amacı kendi meselelerinin halinden ziyade toplumun meselelerinin halli için fikir üretmek ve topluma ışık tutmaktır. Pek çok konuda düşünüp çözüm arayan ve bunları hemen hemen herkesin anlayabileceği bir şekilde yazan Güngör’ün fikirlerinin bir kısmı, zamanını ve zeminin aşarak bir özdeyiş gibi kuşaktan kuşağa aktarılabilir ve topluma ışık tutabilecek mahiyettedir. Biz de bu manâda, onun birkaç eserinden seçtiğimiz pek çok meseleyi derinden kavrayan ve çözüm olarak önerilen fikirleri “Din-İslamiyet-Din adamı”, “Kültür-Millî Kültür”, “Münevver-Aydın”, “Eğitim-Millî Eğitim-Öğretmen”, “Edebiyat-Dil”, “İlim-Sanat-Sanatçı”, “Hakikat-Tenkîd”, “Ahlâk”, “Modernleşme-Batılılaşma-Medeniyet”, “Demokrasi-Lâiklik”, “Milliyetçilik”, “Atatürkçülük”, “Marksizm”, “Sosyalizm”, “Komünizm-Faşizm”, “Toplum”, “Devlet”, “Vatan”, “Hürriyet”, “Kıyâfet-Kıyâfet Hürriyeti”, “Gençlik-Fikir”, “Türk-Türkiye” “Osmanlı” gibi başlıklar altında vermeye çalıştık. Ancak bu tasnif çok kesin sınırlı olamamıştır. Zira bir cümlede veya pasajda birkaç fikir bir arada bulunabilmektedir. Böyle durumlarda bir fikri esas alarak ona ait grup içinde zikrettik. İktibaslarda eser adı kısaltması ve sayfası verilmiştir. Kısaltmaların karşılığı aşağıda gösterildiği gibidir.

1. APSA : Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, 2.bsk. Ötüken Yay.İst.1997.

2. DB : Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik, 2. bsk. Mayaş Yay. Ank.1984.

---

² a.g.m., Hamle S.7.

3. İBM : İslâmın Bugünkü Meseleleri, 11. bsk. Ötüken Yay. İst.1996.
4. İTM : İslâm Tasavvufunun Meseleleri, 2. bsk. Ötüken Yay. İst.1984.
5. SMA : Sosyal Meseleler ve Aydınlar (E.Güngör'ün çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan millî kültür, edebiyat ve Türkiye'nin başlıca meselelerine dâir yetmiş beş makalesi, kendisiyle yapılan dokuz mülakat ve sohbetten meydana getirilmiştir).
Hazırlayanlar: R.Güler-E.Kılınç, 3. bsk. Ötüken Yay. İst.1996.
6. TKM : Türk Kültürü ve Milliyetçilik, 2. bsk.Ötüken Yay. İst.1996.

Din-İslâmiyet -Din Adamı

İnsanlık her büyük değişme buhranında yeni intibak yolları bulmuştur, yine de bulacaktır. İşte din adamına burada pek çok vazife düşüyor. Din ulemamız dünyamızın yeniden kurulmasında bir mimâr gibi çalışmak isterse, dinin ezeli ve ebedî değerlerini modern insana nasıl verebileceğini iyi bilmek zorundadır. (İBM, 207)

Dinde otorite mevkiine geçecek kimseler bugünün meselelerini üstlenebilecek bir eğitimden geçmelidirler. (İBM, 191)

Bir meselede dinin esaslarına uymayan bir hükme veya kanaate varan insanın dinden çıkmış veya dine ihanet kasdında olması akla en son gelecek ihtimâldir. İnsanlarda din duygusu o kadar köklü ve o kadar devamlı bir şeydir ki, en ağır dinsizlik suçlamaları bile bu duyguyu söküp atamaz. (İBM, 204)

İnsanlar ihtiyaçlarını gidermek üzere kullandıkları vasıtaların elverişlilik derecesini objektif olarak tespit ediyor ve eskisini bırakıp

yenisini alıyorlar, fakat inançlarını ve bu inançların ifade tarzlarını kolay kolay değiştiremiyorlar. Kızılderili ok ve yayı atarak tüfeği aldığı halde, Amerikalılar gibi Noel eğlencesi tertiplemek için hiçbir objektif sebep göremiyor. (TKM, 119)

Dinin yerine geçecek başka bir sistem bulunmuş değildir. Bugüne kadarki tecrübelerimiz dinin ancak başka bir dinle yer değiştirebildiğini gösteriyor. (İBM, 50)

İnsanların dünyaya din açısından bir mânâ vermeleri ve hayatlarını dine göre düzenlemeleri mantık gereği dinî olmayan bir mânâ sisteminden memnûn kalmadıklarını gösterir. (İTM, 209)

Din müesseselerine karşı yapılan gizli ve açık hücumlar, din hayatına yapılmakta devam eden müdahaleler sona erdiği takdirde din istismârı tamamen ortadan kalkacaktır. (TKM, 191)

Modern cemiyette din artık diğer ihtisas sâhaları arasında sadece bir tanesi hâline gelmiştir, manevî ihtiyaçlarımızın bir kısmını tatmin etmeye yarayan bir sâha. Bu şekilde bir kopukluk sadece bir müslümanın değil, bütün modern insanlığın dramıdır. İnsanlar herbir ihtiyaçlarını birbirleriyle irtibatı pek bulunmayan apayrı müesseseler vasıtasıyla tatmin ediyorlar: Kolları bir tarafta, bacakları bir tarafta, kafaları bir tarafta, ruhları bir taraftadır. (İBM, 206)

Dinde reform yapılmasını en çok isteyenler, her türlü reform yapılırsa dahi bir defa olsun ibadet edecek kimseler değildirler. İnsan şahsen inanmasa dahi din işleriyle uğraşabilir diyeceksiniz. Din işlerine alaka göstermekle dindarın işlerine müdahale etmek birbirinden ayrı şeylerdir. (SMA, 329)

Bugünkü Batı medeniyeti, getirdiği hoşnutsuzluklar dolayısıyla, insanları dine veya yarı dinî doktrinlere itecek bir toplum düzeni, bir hayat tarzı yaratmıştır. (İBM, 50)

İslâm insanı maddî ve manevî bütünüyle kavramaya çalışan, onu topyekün ele alan bir sistemdir. Bu yüzden İslâm Hıristiyanlıktaki mânâsıyla lâik değildir. İslâm'da lâiklik daha ziyâde vicdan hürriyeti şeklinde ortaya çıkmaktadır. (İBM, 51)

İslâm bir hayat nizamıdır, onu hayattan çeken insan, İslâm'a hizmet değil, belki bilmeden ihânet etmiş olur. (İBM, 201)

İslâm'ı bir davâ konusu yapanların çoğunlukla ya muhteris birer menfaatçi veya câhil kimseler olması, uzun zaman İslâm'la ilgili olarak yazılan ve söylenenlerin pek basit ve kısır şeyler olarak kalmasına yol açtı. Türkiye hâlâ bu basitlik ve kısırlığı aşma gayreti içindedir. (İBM, 177)

İslâm medeniyeti bir bakıma kendi üstünlüğünün kurbanı olmuştur. Onaltıncı hattâ onyedinci yüzyıla kadar İslâm dünyası o zamana kadar mevcut müesseseleriyle, bilgi ve teknolojik birikimiyle öyle istikrarlı bir cemiyet nizamı meydana getirdi ki burada insanları değiştirmek, ileri gitmek vs. için teşvik edecek ciddî ihtiyaçlar yoktu. (SMA, 91)

Bugünün İslâmcı düşünürleri için Batı medeniyeti gibi İslâm da uzak ve yabancıdır; bugünkü Müslüman düşünürü Batı medeniyetini nasıl tanımak ve anlamak durumunda ise, İslâm'ı da öylece tanımak ve anlamak noktasında bulunuyor. (İBM, 180)

İslâm cemâatini tehdit eden bir durum ortaya çıktığında Müslümanların yapacağı iş, meseleyi yok veya önemsiz farzetmek değil, onun üzerine gitmek olmalıdır. (İTM, 216)

Müslümanlara da tıpkı Ermeni, Rum ve Yahudi vatandaşlar gibi cemâat kurma hakkı verilecek olsa din işleri devlet işi olmaktan çıkar, böylece siyasî çekişme konusu olmaktan da kurtulur. (TMK, 193)

Devletin dine karşı çıktığı yoktu, ama din hürriyeti sadece câmilelerde namaz kılma ve evlerde oruç tutma hürriyetinden ibâret görülüyor, bu işleri yürütmek için de herhangi bir tahsile ihtiyaç bulunmadığı düşünülüyordu. (İBM, 189)

Müslüman aydınlar kendi meselelerini bağımsız bir zihniyetle değil de Batı'dan öğrendikleriyle ele almayı bir zihin alışkanlığı haline getirmiş oldukları için, teklif ettikleri reform programları çok defa müslüman kitlelerin duygularını rencide eder mahiyettedir. Bunlar İslâm'a yeni ve verimli bir reform getirmekten ziyâde tıpkı birçok siyâsî reformcular gibi islâm cemiyetinin görünüşünü Batı'ya benzetme gayreti içindedirler.(İBM, 183)

İnsanın iki hayatı yoktur; bir hayatı vardır ve bu hayatta inandıkları ile işlediklerinin bir bütün teşkil etmesi gerekir. Kalbimiz temiz diye evimizin pisliğine göz yumamayız. (İTM, 219)

Tasavvuf-Şeyh

Tasavvuf hareketi çoklarının zannettiği gibi islâm cemâatının sefâlete ve ahlâkî gevşekliğe düşmesinde sebep değildir; daha ziyade böyle hallere bir tepki olarak doğmuş veya kuvvetlenmiştir. Ancak şurası muhakkak ki, şikayet konusu olan hallere tasavvuf yoluyla bir çözüm bulmaya imkan yoktur, nitekim olmamıştır. (İTM, 216)

Bir şeyhin din büyüğü olarak etrafında cemâat toplayabilmesi için, o günkü dinî hayatın artık eski günlerin heyecanını vermeyecek kadar gevşemiş ve şekilci bir hal almış olması gerekir. (İTM, 106-107)

Kültür-Millî Kültür

Atalarımızın kültürü milletimizin çocukluk çağını temsil eder; biz o çocukluk çağında sahip olduklarımızı yüzyıllarca geliştirdikten sonra olgun bir millet haline geldik. (TKM, 49)

Bir milletin yaşama gücü onun kültüründe çok sağlam dayanakların bulunmasıyla mümkündür. (TKM, 78)

Bir milletin bütün zümrelerinin o milletin kültürüne eşit derecede iştirâki imkansızdır. (TKM, 84)

Bir kültür kendi kaynağında ne kadar canlı ve güçlü olursa olsun, kaynağından uzaklaştıkça orijinalliğini kaybeder ve çok defa basit bir taklid konusu haline gelir. (TKM, 111)

Eğer bizim eskilerle olan kültür bağlantımızda büyük ve feci bir kopukluk olmasaydı, bugün eski-yeni kavgası diye mânâsız bir çatışma da olmayacaktı. (TKM, 130)

Kültürümüzün muhafazası ancak onun üzerine yeni bir kültür bina etmek için lazımdır. Bunun dışında babamızdan kalan bir şeyayı odamızın bir köşesine kilitlersek orada durur. Arasına gelenlere gösteririz o kadar. (SMA, 438)

Bir kültür kendi içine kapalı kaldığı müddetçe onun yaratıcı gücü ancak belli bir devre içinde canlılık gösterdikten sonra yavaş yavaş kurumaktadır. (SMA, 129)

Musikî bir millî kültürün özünü teşkil eder, bu yüzden de bir kültürden diğerine aktarılması en zor olan unsurlardan biridir. (SMA, 422)

Türk müziğinin istikbali genellikle Türk kültürünün istikbaline bağlıdır. Türkiye’de millî bir kültür devam ettikçe Türk müziği de devam edecektir. (SMA, 422)

Millî kültürdeki farklılaşmalar bakımından cemiyetleri birbirinden ayıran asıl hususiyet, münevver ve halk kültürleri arasındaki farkın bazı cemiyetlerde bir derece farkı, bazılarında ise bir mahiyet farkı haline gelmiş olmasıdır.(TKM, 27)

Biz de münevver kültürünün halk kültüründen ayrı bir istikamette gelişmesinin başlıca sebeplerinden biri, Batı medeniyetinin iki zümre arasında birbirine eşit olmayan bir tesir yaratmasıdır. Bu tıpkı bir düşman hücumunun ön saftakiler arasında daha büyük şaşkınlık yaratmasına karşılık cephe gerisindekilere en az tesir etmesi gibidir. (TKM, 36)

İktisadî gelişmesini planlamak için bütün imkanlarını seferber eden, sosyal ve kültürel gelişmeyi tamamen başıboş bir gidişe veya menfî kuvvetlerin tesirine bırakan bir memlekette, sadece insanların sosyal hayatları sarsılmakla kalmaz; üzerinde pek fazla durulan karın doyurma problemi de halledilemez. İktisadî kalkınma âdetâ bir put hâline getirildiği zaman bu kalkınmanın gayesi olan insan, artık basit bir vasıta durumuna düşer. (SMA, 351)

Örf ve adetler çeşitli kanallardan gelen, tesirlerle, genç nesillerin itirazı, teknolojinin bunları kullanılmaz hale getirmesiyle nesilden nesile aktarılamıyor. Babadan oğula geçemeyince kültür kesikliği hadisesi doğuyor. (SMA, 431)

Önümüzdeki yıllarda medenî gelişmemizin daha süratlenmesi beklenebilir, ama kültür problemine çare bulunmadıkça medeniyetteki yeniliğimiz bizi dağılmaktan kurtaramayacaktır. Yeni olan kültürümüz hiçbir noktada eskisinden daha iyi değildir. (TKM, 120)

Eski bir geçmişe sahip olmak her şeyden önce kültür kıymetlerinin uygun bir hayat tecrübesi sonunda billûrlaştığını gösterir; bu gibi hallerde insanlar bir kıymetin değişebilir olduğunu düşünmeyecek kadar onu benimsemiştir. (SMA, 26)

Türk kültürü bizim nesillerimiz için bir müzelik eşya hâline gelmiştir. Bugün bir Türk'ün kafasında Üçüncü Ahmet Çeşmesi'nin Paris'teki Zafer Takı'ndan daha fazla mânâsı yoktur. (TKM, 127)

İmparatorluğa duyulan ilgiyi bir siyasî hareket sayacak vehimli kimseler bulunabilir, ama biz bilgiyi daima vehimden üstün tutmalı ve

tarihin bu en büyük destanını bütün mısralarıyla öğrenmeliyiz. Bu bilgi aslında Türk kültürünün ve Türk medeniyetinin bilinmesi demektir. (SMA, 421)

Münevver-Aydın

Türk münevveri daha ziyâde gücünü ve istiklâlini yitirmiş bir askerî birlik manzarası göstermektedir. Buna karşılık Batı'nın ezici darbesinden uzak kalan halkın yeni medeniyete tepeden bakma ve daha iyi intibak etme şansı kaybolmamıştır. (TKM. 37)

Aydın olmanın başlıca şartlarından biri, insanlığın büyük değer odakları karşısında entellektüel bir tavır takınmak, onu kendi dünyasının kıymetli bir unsuru gibi göstermeye alışmaktır. Bu tavrın tersine ise zihin karanlığı veya yobazlık diyoruz. (SMA, 410)

Aydınların en belirgin özelliği onların dünyaya büyük kalabalıktan oldukça farklı bakmalarıdır. Aydınlarla kitle pek çok meselelerde aynı görüş ve inanca sahip bulunabilir, bunda şaşılacak bir taraf yoktur; ama aydının bu görüşünün esas kaynağı ise, aydınlarda bir hakikat endişesinin bütün diğer hususlardan daha önemli yer tutmasıdır. Aydın bir meselede karara varırken “bu benim işime yarar mı?” diye düşünmez, “hakikat bu mudur?” diye bakar (SMA, 373)

Aydının bir başka vasfı düşünce ve heyecanı birbirinden ayırdetmesidir. Bu yüzden aydın fikirlerini hiçbir zaman sevgilerinin ve nefretlerinin emrine vermez. (SMA, 374)

Hakikî ihtiyaçlara cevap verebilecek seviyede bir münevver kadrosu yetişmeyen memleketlerde ancak açık göz ihtilalciler yetişir; onların da yabancı tesir altında kalmalarına şaşmamak lazımdır. (SMA, 265)

Türk aydınları fanatik düşüncede ısrar edecek olurlarsa, er veya geç bütün memleket bu ideoloji taassubu içine yuvarlanacak ve

zaafını kapatabilmek için dışarıdaki kuvvetlere el açacaktır. (SMA, 340)

Aydın olmanın gerektirdiği zihin disiplinini korumak isteyen kimse, herkesin koşuşturduğu yere gözü kapalı dalacak yerde, sakin bir köşeye çekilerek bütün bu olup bitenlerin neden ibâret bulunduğunu düşünmeye çalışır. (SMA, 373-74)

Türk münevverinin politikada en büyük kusuru kendi milletini tanımamış olmasıdır. (TKM,61)

Hala bozgun psikolojisi içinde yaşayan münevverler başlarını biraz çevirip de kendi halklarına bakarlarsa ondan daha büyük bir manevî güç kaynağı olmadığını anlayabilirler. Yeryüzünde tarihin en büyük en yüce devletini kurmuş bir milletin kendisinden daha başka örnekler aramaya ihtiyacı yoktur. (TKM,75)

Tanzimattan beri gelişmekte olan maârif hayatı Türkiye’de devlet sorumluluğu yüklenen münevverlerin dışında bir münevver zümrenin doğuşuna imkan verdi. (TKM,90)

Türk münevveri kendine bir hüviyet aramaktadır ve bu arama içinde karşılaştığı en kuvvetli alternatif de Türk millî kültürüdür. (TKM,131)

Türk aydınları bugün esas dokümanlarını okuyup anlamaktan bile mahrum buldukları bir hareket (Tanzimat) hakkında son derece rahat ve gelişigüzel hüküm vermeye alışmış bulunmaktadır. (DB,18)

Türk münevveri yüzyıl önceki Türkçe’yi kullanmayacak, ama bin yıl önceki Türkçe metinleri bile anlayacak; yeni harfleri kullanacak, ama üniversite kapısı önündeki kitabeyi görünce alık-alık bakmayacak; demokrat olacak, ama atalarının siyâsî ve idarî dehasından faydalanmayı bilecek, bir Osmanlı Türk’ü gibi ayakları yerde, başı dik gönlü geniş, kalbi metin olacak hiçbir zaman basitliğe düşmeyecek.

Ve nihayet, milletin büyüklüğünü anladığı zaman artık fuzûlî kırtarıklık ve akıl hocalığı yapmaktan vazgeçecek. (TKM, 132)

Batı medeniyeti ve onu temsil edenler karşısındaki feci mağlubiyetlerimizin Türk münevverinde meydana getirdiği manevî çöküntü, halkımızın hayat gücü ve nefesine itimad duygusu ile tezat teşkil etmektedir. (TKM, 43)

Münevver kendi memleketindeki sıkıntıyı paylaşmamak için yabancı memleketlere yerleşmeye çalışıyor, halk burada rahat bir hayat sürebilmek için yabancı memleketlere sıkıntı çekmeye gidiyor. Türk köylüsü daha önce dedelerinin fâtihtir bir millet olarak gittiği ülkelerde şimdi temizlik işçiliği yapıyor, fakat o hâlâ dedeleri gibi başı dik, ayıbı olmayan, nefesine güvenle yaşayan bir insandır. (TKM, 43)

Hıristiyan dünyasından hacı getirmek için topraklarımız köstebek yuvası gibi delik deşik edildiği halde Türk halkının türbeleri ziyaret etmesi yasaktır. Çünkü bizim münevverin pozitifizmi (!) Avrupalılar'dan ileri olduğumuz tek noktayı teşkil etmektedir. (TKM, 44)

Yerli kültürün değerleri ancak hayran olan yabancılar tarafından takdir edilir ve aranır olunca Türk aydını bunlara itibar etmiş, fakat burada yine kendi eksikliğini tamamlamak yerine Batı'yı tatmin etmeyi düşünmüştür. (DB, 164)

Eğitim-Millî Eğitim-Öğretmen

Bir ülkede millî eğitimin esasları bir devlet politikası halinde tesbit edilmedikçe, öğretmen karanlık orman içinde yol bulmaya çalışan bir insan olmaktan kurtulamayacaktır. (DB, 70)

Acaba Türk milletine verilen eğitimle onun millî değerlerini mi geliştireceğiz, yoksa ona yeni bir değer sistemi mi aşılaacağız, yoksa her ikisinin bir karışımını mı düşünüyoruz? Bu noktaların açıklığa kavuşmaması yüzünden millî eğitimin sık sık hükümet politikalarına göre yön değiştirdiğine şahit oluyoruz. (DB, 70)

Geçmiş yüzyılların büyük ilim, sanat ve fikir adamları, idarecileri bugünkü gibi mektep sıralarından yetişmiş kimseler değildi. Bunlar birer ustanın yanında şahsî münasebetler içinde eğitimlerini tamamlıyorlardı; resmî mektebe gittikleri zaman da yine bir hocaya çıracak oluyorlardı. Aslında bu tarz bir eğitim bütün diğerlerine göre en tesirli ve en verimli idi, fakat şimdi “modern” dediğimiz tipte bir ülkede böyle bir eğitimi tatbik etmek imkânı kalmamıştır. (DB, 62)

İkinci meşrutiyet ve Cumhuriyet rejimleri birer inkılâp olmak itibarıyla ideolojik eğitime büyük önem vermiş, bunun için de öğretmen zümresini iktidarın temsilcisi ve imtiyazlı sınıfı haline getirmiştir. (DB, 63)

Bugün öğretmen meselesi özellikle iki açıdan büyük bir dert halindedir ki, bunlardan biri iktisadî, diğeri bir zihniyet meselesidir. İktisadî mesele öğretmenlik mesleğini itibarsız kılan ve öğretmeni karnını doyuramaz hale getiren bir büyük değişme ile ortaya çıkmıştır. (...) İkinci mesele zihniyetle, yani Türkiye’yi idâre edenlerin eğitim ve kalkınma anlayışları ile ilgilidir ve birinciden daha önemlidir. Bu problem Türkiye’nin kalkınmasında neye ve kimlere öncelik verileceği noktasındaki anlayış farkından kaynaklanmaktadır. (DB, 66-67)

İlkokul öğretmeninün üniversite tahsili görmesi, ilkokul çocuğuna yüksek seviyede bilgiler verilmesi için değildir. Tersine ortada öğretimden çok burada bir eğitim meselesi vardır ve eğitim bilgi aktarmaktan çok daha önemli, daha zor bir iştir. (DB, 67)

Çocuğun ilkokul çağında ihtiyacı olan şey sayfalar dolusu bilgi değildir, o bilgileri alabilecek ve hazmedebilecek bir zihin olgunluğuna erişmektir. Bu da ancak dış dünyadaki olayların bağlı bulunduğu münasebet sistemiyle çocuk zihninin dayandığı prensipler arasında bir uygunluk sağlamakla olur. (DB, 74)

Çocuk dediğimiz insanlara çocukluklarının gereğine göre muamele etmediğimiz takdirde onlardan iyi birer yetişkin çıkarmamıza imkan yoktur. (DB, 75)

İdeolojik propagandanın en kolay kurbanı olanlar okuma yazma bilgisinin bir kıymet taşıdığını sanarak düşünme kabiliyetini kaybedenlerdir. (TKM, 219)

Türkiye gibi hazırlıksız bir memlekette süratli nüfus artışının getirdiği en büyük felaket cahilliğinde aynı süratle yayılması ve nihayet bizzat eğitim müesseselerini de içine alacak derecede genişlemesidir. (TKM, 212)

Bir üniversite talebesi sokak politikacısının peşinden koşuyor, mektep kaçkını gazete fıkraçılarında fikir alıyorsa onun kesesi değil kafası boş demektir. (SMA, 321)

Sokağı temizleyemediğimiz takdirde evde verdiğimiz terbiye tesirsiz kaldığı gibi, cemiyeti bırakıp fertleri—üstelik kendi ihtiyarlarına bırakarak—düzeltmeye kalkmanın da pek az tesiri olabilir. (İTM, 219)

Edebiyat-Dil

Edebiyat bir zihin işidir, yani onunla entelektüel dediğimiz insanlar ilgilenir. Edebiyatın satıcısı bütünüyle onlar, alıcı tabakasının çoğunluğu yine onlardır. (SMA, 187)

Edebiyat söz sanatıdır, ama lâf ebeliği veya lâf canbazlığı değildir. Söz sanatı, bir gerçeği en iyi şekilde ifade edebilmek, en iyi şekilde anlaşılmasını mümkün kılmak için kullanılır. (SMA, 164)

Edebiyat âdetâ sermayesinden geçinen müflis bir tüccâr haline gelmiştir. Tanıdığımız imzalar bir şekilde ortadan çekildikleri zaman Türkiye’de kimin şiir ve hikâye, kimin roman yazacağı, kimlerin okuyacağı ciddî bir endişe konusudur. (SMA 187)

Otuz-kırk yıl önce yazılmış olan ve Türk dilinin en iyi örnekleri olarak bilinen romanlar otuz-kırk yıl sonra “sadeleştirilerek” okuyucuya sunulmak zorunda ise, orada edebiyatın sözü edilemez. Böyle bir ülkede aklın varlığı bile şüphelidir. (SMA, 188)

Diller millî özellikleri en çok aksettiren sistemlerdir. Bir dilden bir başka dilde yapılan tercüme hakikati hiçbir zaman tam aksettirmez. Çünkü bir kelimenin ve tabirin bir milletin fertlerinde uyandırdığı duygu ve düşünceler başka bir millette görülemez. Dil tıpkı tarih gibi, o millet tarafından yaşanmıştır, başka bir millet o yaşantıya ortak olamaz. (APSA, 169)

Türkiye’de özellikle uydurma dil cereyanının başlagıcından bu yana meydana getirilmiş edebiyat eserlerinin belirli bir kültür içine yerleştirilmesi, yani “teşhis edilebilmesi” âdetâ imkansızdır. (İBM, 101)

Müslüman Türk devletleri arasında idarecileriyle halkı aynı dili, yani Türkçe’yi konuşan ve kullanan tek devlet de Osmanlı devleti olmuştur. Aslı Türk olmayanları bile Türkleştiren Osmanlı kültürünü Türklere yabancı saymak kolay anlaşılır şey değildir. (TKM, 84)

Yeni nesillere eski kültür eserlerini okutmak için şimdiki dile çeviriyoruz, ama bu eserlerin dili değişince temsil ettikleri kültür de büyük ölçüde kayboluyor, geriye çok defa hikâye kalıyor. Eser sadeleştirilmesi müzelerde turist rehberliği yapmak gibidir. (TKM, 127)

Bin kelimelik uydurma dille yetiştirilen gençler arasından bin yıllık Türkçe’ye dayanarak yazan ve düşünen Yahya Kemal ayarında bir şair çıkması beklenebilir mi? (TKM, 118-19)

İnsanları bir arada tutan şeyler maddî menfaatler veya pazarlıklardan daha çok manevî bağlardır. Anlaşma vasıtası olarak kullandığımız dil, tamamıyla manevî bir sistemdir. (APSA, 19)

Bizim eğitim hayatımıza hâkim olan uydurma dilin öğrencilerimize verdiği şuûr ise şudur: her türlü ilim ve kültür beş-altı yüz kelimelelik bir lügatçe içinde anlaşılabilir, eğer anlaşılmıyorsa bunun sebebi yabancı kelimeler kullanılmasıdır. (DB, 60)

Nerede ilim zihniyeti varsa orada vicdan hürriyeti vardır. Çünkü ilmî düşünce hakîkate yaklaşmanın bir yoludur ve bu yol ne tek doğru yoldur ne de kesin hakîkatin anahtarıdır. (DB, 80)

İlmin en muazzam eserlerini verdiği ülkelerde bile, aralarında münâsebet bulunmakla birlikte, bilgi sâhası ile değerler sâhası ayrı ayrı kaldığı halde Türkiye’de ilmin yeni bir hayat için değerler yaratması istendi. (İTM, 212)

Türk cemiyeti aradan bu kadar zaman geçtikten sonra, müsbet ilim adına kaybettiği değerlerin yerine hiçbir şeyin gelmediğini veya gelenlerin hiçbir işe yaramadığını görmüş bulunuyor. (TM, 212)

Sanatçıların saraydan çıkmadıkları, ilim adamlarının reyleriyle padişahların tahttan indirildikleri bir ülkede bir gün gelip de ilim ve sanat adamlarının bakkallarla balıkçılardan daha itibarsız hale düşürülmeleri gerçekten hazindir ve bu trajedi, dünyada, sadece Türkiye’de yaşanmaktadır. (SMA, 63)

Günümüzün sanatçısı artık cemiyetteki değişmenin öncüsü olacak yerde, bizi sıkı medeniyet kısıkaçlarına karşı insanlığımızın savunmasına çalışan zayıf bir avukat olmuştur. (SMA, 103)

Bugünün Türkiye’sinde geçinecek kadar para alan ve hiçbir nüfuzları kalmayan ilim adamlarının eğer halk arasında bir parça itibarı kalmışsa, bu da halkımızın geleneğe daha çok bağlı olması yüzündendir. (SMA, 65)

Memleketimizde sosyal ilimlerin varlık gösterebilmesi için gerekli asgarî ve temel şartlardan bazılarını belirtecek olursak iyi yetişmiş eleman ihtiyacına bilhassa dikkati çekmemiz gerekir. (DB, 48)

Tarihçi ve sosyal ilimcinin gazeteciden veya politikacıdan önemli bir farkı vardır; ilim adamı, hüküm verirken hiçbir zaman hisleri incitici, hatıraları yıkıcı olmaz. Esasen onun hedefi şahıslar ve gruplar hakkında kıymet hükümleri vermek de değildir. (DB, 17)

Hakikat-Tenkîd

Hakikatten kötülük çıkacağını, düşünmek için ya sahtekâr ya geri zekâlı olmak gerekir. Kötülükler yalan ve yanlışlardan doğabilir. Hakikatın birtakım fertlere veya küçük gruplara—eğer kendileri hakkındaki gerçeği gizliyorlarsa zararı gelebilmekle birlikte cemiyetin bütünü için ancak faydası olabilir. (DB, 16)

Tenkîd etmekten korkmayan insan tasvîb etmekten de korkmamalıdır. Yeter ki inandığı prensiplere ihanet ekmesin. (SMA, 375)

Ahlâk

Millî ahlâk, milletin tarih içindeki gelişme seyri boyunca müşterek hayat içinde doğan ve milletin büyük ekseriyeti tarafından benimsenen bir normlar ve kıymetler nizamıdır. Millî şuûr ise, milleti meydana getiren müşterek kıymet nizamının millet fertlerinde şuûrlaşması mânâsına gelir. (SMA. 22)

Aklı olmayanın ahlâkı olmaz. (APSA, 72)

Ahlâklı insan kendisini inanmadığı şeyleri yapmaya zorlayan her türlü etki karşısında sonuna kadar direnen insandır. (APSA, 69)

Zehirli maddelerle faydalı yiyecekleri ayırdetmek zorunda bulunan insanlar, iyi davranışlarla kötü davranışları ayırdeden bir manevî sisteme de sahip olmalıdırlar. (APSA, 20)

Bir ülkenin kanunları, o toplumdaki ahlâk kurallarının resmî müeyyide altına alınmış şekilleri olmalıdır. Kanunlarla ahlâk kuralları

birbirine uymadığı zaman, insanlar bunlardan birini çiğnemek zorunda kalırlar. (APSA, 86)

Bir toplum hangi hedefe gitmek istiyorsa ona uygun bir ahlâk sistemi geliştirmeye çalışacaktır. (APSA, 102)

Faziletli insan, hatta herhangi bir ahlâklı insan, vicdanı rahat olan insan demektir. (...) Fazilet derecesinde bir ahlâkî eylem, tıpkı bir eser yaratmak gibidir. (APSA, 151)

Eşitliği bir ahlâk ideali olarak benimseyen ve öğreten bir toplum, eğer gerçek hayatta bu ideali geçerli kılacak vasıtalara sahip değilse, çok defa topluma uyacak yerde ona isyan eden veya küsen insanlarla karşılaşır. Çatışmanın veya uyumsuzluğun olduğu her yerde bir ahlâk kaidesi tehlikeye düşmüş demektir. (APSA, 23)

Cemiyet çözümlüp dağılmaya başlayınca kıymetlerden sapma halleri değil, bizzat bu kıymetler şüphe ve münakaşa konusu olur. Artık fuhuşa atılan kadınların kurtarılması bir problem teşkil etmez, asıl mesele cemiyetteki cinsî ahlâka ait normların doğru olup olmadığıdır. (TKM, 67)

Modernleşme-Batılılaşma-Medeniyet

Türkiye’de modernleşme hareketleri Batı dünyasının inkişâfında âmil olan hakikî medenî gelişmenin neticesi olan yaşama tarzlarını almak yoluna gittiği için, Türk cemiyetinin medeniyet seviyesi ile manevî kıymetleri arasında büyük bir uzlaşmazlık doğurmuştur. (SMA, 24)

Bizim batılılaşma gayretlerimiz parçalanmak üzere olan bir memleketin kurtuluş çarpınmaları halinde süre gelmiştir. (TKM, 40-41)

Medeniyetin maddî terakkîsi dönüşü olmayan bir yol gibidir; bu terakkîyi kabul etmek ve ona uygun bir manevî terakkî yolu bulmak zorundayız. (SMA, 426)

İlericilerin bize medeniyet diye gösterdikleri şeylere uymak için Türklük ve Müslümanlıktan değil alelâde insanlıktan da çıkmak gerekir; ama insanlara daha çok huzur ve refah verecek bir yaşama seviyesine ulaşabilmek için Türk ve müslüman oluşumuz en büyük avantajlarımızı teşkil ediyor. (SMA; 422)

Modernleşme ve Batılı olma basit bir kelime farkından ibaret değildir, tamamen değişik dünya görüşlerini ifâde eden kavramlardır. (DB, 25)

Herhalde Tanzimatçılar-bütün kusurlarına rağmen-bugünkü Tanzimat aleyhtarı aydınlarımızın yanında, son derece muhafazakâr, yerli, islâm kalırlardı. (DB, 22)

İlk defa II. Mahmud zamanında padişahın getirdiği bazı yenilikleri din açısından doğru bulmayanların çıkması hattâ padişaha, “gavur pâdişâh” denmesinin asıl sebebi, din adamlarının modernleşmeye karşı çıkmaları değildir. Burada modernleşme ile herhangi bir ciddî ilgisi bulunmayan, sadece sembolik mahiyetteki bazı yenilikler reaksiyon uyandırmıştır. (İBM, 178)

Teknolojik gelişme kaçınılmazdır, daha doğrusu geriye döndürülemez; asıl mesele teknolojik gelişmeye nasıl bir manevî gelişme ile istikamet verileceğidir. (SMA, 82)

Demokrasi-Lâiklik

Demokrasi düşmanlığı cehaletin bir neticesidir. (APSA, 181)

Türkiye’de hiçbir dinî dogma, aydınların vehimleri ve peşin hükümleri kadar tehlikeli olmamıştır.(...) Bunlar kendilerine lâik diyor ve bu lâikliği halka da yaymaya çalışıyorlar. Öyle görünüyor ki, pek çok şeyler gibi lâikliği de bir gün halktan öğreneceğiz. (SMA, 330)

Yeryüzünde hiçbir kanun aptal bir insanı zekî yapmamıştır, hiçbir kanun câhil bir adamı bilgili kılamaz. Nitekim Türkiye devletinin lâik olduğunu söyleyen Anayasa maddesi de Türkiye'yi lâik yapmış değildir.(...) Kanunla insanlar objektif düşünceye, yani lâikliğe alıştıramaz. Kanun bu işi yapabilseydi önce kanun temsilcisi durumunda olanlar, lâikliği, yahut objektif düşünmeyi öğrenirlerdi. (SMA, 327)

Milliyetçilik

Milliyet duygusunun temel özelliği ayırddedici olmasıdır, yani insanlar başka cinsten ve kültürden kimselerle karşılaştıkları ölçüde bu duygu söz konusudur. Millî hasletlerin bozulması veya kaybolması tehlikesi bu duyguyu büsbütün kamçılar. (İBM, 150)

Millî birliğin fikir temellerini işlemek ve birlik şuûrunu kuvvetlendirmek en büyük vazifemiz olmalıdır. (DB, 156)

Milliyetçilik bir çeşit ideoloji hareketidir, ideoloji hareketleri ise asgarî geçim seviyesinin üstüne çıkmamış bir memlekette kuvvet kazanamaz. (DB, 152)

Bütün milliyetçilik hareketleri zorunlu olarak halkçı olmakla beraber programında halkçılık bulunan bütün siyâsî cereyanlar milliyetçi değildir. (TKM, 23)

Milliyetçilik bir dış mesele olarak görüldüğü zaman yerli kültürün yabancı kültüre-bütün sosyal müesseseleri de dahil olmak üzere-karşı çıkması şeklinde cereyan etmektedir, bir iç mesele olduğu zaman ise asıl iş, memlekette millî birliğe engel olacak mahiyetteki kültürel, iktisâdî ve sosyal farklılaşmanın asgarîye indirilmesidir. Bu iki problemi birleştirecek olursak diyebiliriz ki, milliyetçilik ilk hamlede bir millî birlik ve tecânüsün (homojenlik) kazanılması davasıdır. (İBM, 110)

Türk milliyetçileri inkılapçılar gibi tasfiyeci ve ayırıcı olacak yerde birleştirici ve bütünleştirici olmak zorundadır. (TKM, 104)

Atatürkçülük

Atatürkçülük denen şey, elli yıllık genç cumhuriyetin yaşama çabasını temsil ediyor. (TKM, 19)

Solcuların memlekette yaptıkları asıl kötülük, Atatürk'ü istismâr etmeleri, onu kendilerine kalkan yapmaları değil, fakat doğru düşünceye çelme takan korkunç bir zihniyeti temsil etmeleridir. (SMA, 305)

Marksizm

En ciddî organı sayabileceğimiz Kadro dergisinden itibaren teori ve pratik bakımından bugüne kadar pek çok renk değişmeleri gösteren Marksizmin en belirgin vasfı fikir yerine slogan kullanarak Türkiye'deki entelektüel seviyeyi büsbütün düşürmesi olmuştur. (DB, 45)

Sosyalizm

İslâm ülkelerinde sosyalizmi günün konusu hâline getiren başlıca sebep, onların sanayi ülkelerinin siyâsî ve iktisâdî hegemonyasından yeni çıkmaya başlayan birer “geri kalmış ülke” olmalarıdır. (İBM, 109)

Komünizm-Faşizm

Komünizm ve Faşizm Batı medeniyetinin hoşnutsuzluklarına birer tepki olarak ortaya çıkmış, insanlar bunlara “susuz kimselerin çeşmeye koşmaları gibi” harâretle koşmuşlardır. (İBM, 50)

Toplum

Sağlıklı bir toplum, ne sadece değişmeyen, ne hep değişen, fakat “istikrar içinde değişme” gösteren bir toplumdur. (APSA, 21)

Devlet

İnsanlar devletin kendileriyle birlikte, fakat kendilerinin üstünde bir varlık olduğunu kavradıkları ölçüde, ona hizmet etmenin de şuûruna varırlar. Devlet şuûru kazanmamış bazı politikacıların, bu kusurları yüzünden bilmeyerek devleti yıprattıkları çok görülmüştür. (APSA, 170)

Vatan

Vatan üzerinde yaşayan insanlarla çok sıkı bir münasebet halinde oluşun devamlı izlerini taşıyan topraktır. (APSA, 60)

Milletin hafızasında yeni olmayan toprak, vatan olmaz. (APSA, 61)

Hürriyet

Hürriyetin sınırı başkalarının hürriyetidir. Bir hürriyet ancak başkalarının hürriyetine zarar verdiği isbat edildiği takdirde sınırlanabilir. (DB, 79)

Kıyafet-Kıyafet Hürriyeti

Her fert veya grup kendini bir görmek istediği grubun kıyafetini benimser, ona bir sembol kıymeti verir. (DB, 160)

Kıyafetin vicdan hürriyeti ile ona ilgisine gelince, bu konunun tartışılması Türkiye’de aydın çevrelerde bile sosyolojik düşüncenin hiç yerleşmediğini gösteriyor. (DB, 78, 79)

Gençlik-Fikir

Gençler ideoloji yerine fikir sahibi olmayı tercih ederlerse kendilerinden beklenen hizmeti yapabilirler. (SMA, 432)

Cemiyetçi ve partici üniversite gençlerine böyle bir eşkıyâlığı hiç de uygun görmeyenler yumruklu kavga yerine fikir mücadelesini tavsiye ediyorlar. Bunlar kardeş kardeş otursun, fikirlerini münakaşa etsinler, deniyor. Acaba bu münakaşası yapılacak olan hangi fikirdir, nerededir? Fikir sahibi olan bir insan nasıl olur da karşısındakiyle yumruklaşır? Memleketteki babasına bir sahife doğru Türkçe mektup yazamayan, fakülteye vereceği dilekçeyi başkalarına danışan bu gençler hangi fikrin münakaşasını yapacaklar? (SMA, 288)

Türk-Türkiye

Dünyada yazılmış bütün seyahatnamelerde bütün milletlerin karakterleri hakkında yazılanları gözden geçirin, Osmanlı Türk'ü kadar övülmüş bir millet bulamazsınız. Bu övgüye katılmayan tek millet Osmanlı Türk'ünün kendisidir. (TKM, 79)

Türkiye hakkında kötümser olanlar çok defa kötümserliğin bütün şartlarını kendileri yarattıktan sonra geriye çekilip "bu millet adam olmaz" demişlerdir. (SMA, 420)

Yeni bir Türkiye kurmak arzusu, eski olan ve yerleşmiş bulunan pek çok şeye karşı çıkmayı ve onların yerine yenilerini benimsetmeyi gerektiriyordu. Bu yüzden efsaneler devrine kadar götürülen Türk tarihinin içinden Osmanlı tarihi ve medeniyeti âdetâ atıldı. (DB, 104)

Türkiye sömürgelikten kurtularak yeni istiklâl kazanmış bir ülke değildir; Türkiye'nin bir devlet olarak yeniliği sadece siyâsî rejimin değişmiş olmasından ve bir kısım idareci ve aydınlarının da bu devlet ve milleti birdenbire doğmuş zannetmelerinden ibarettir. (İBM, 111)

Osmanlı

Türk milleti bu uzun tarihi boyunca kazandığı bütün gücünü ve tecrübelerini birleştirerek Osmanlı İmparatorluğu'nu kurdu. Bizim tarihimizin bütün evvelki safhaları bu büyük eserin meydana getirilmesi için yapılmış birer prova gibidir. Kurduğumuz bütün devletler Beethoven'in ilk sekiz senfonisi gibi hepsi birbirinden güzel eserler olmuştur, fakat dokuzuncu senfoni'yi dinleyen bir insan nasıl bütün diğerlerinin müzik tarihindeki en büyük eser için hazırlık olduğu intibahını alırsa, Osmanlı İmparatorluğu'nu anlayan bir insan da bizim bütün devletlerimizin bu imparatorluk istikâmetinde birer ön çalışma gibi olduğunu görecektir. (TKM, 78-79)

Süleymaniye'nin yapılması için Sinan gibi bir dehâya Kanunî gibi bir hükümdâra, Osmanlı'nın organizasyon kabiliyetine ve yıllar süren emeklere ihtiyaç vardır; ama ellerine birkaç sandık dinamit verilmiş iki geri zekâlı bu yapıyı yıkmaya yeter. (SMA, 356)

İslâm tarihinde Dört Halife devrinden sonra İslâm'a Osmanlı sultanları kadar bağlı hiçbir hânedan görülüş değildir. (İBM, 134)

21. YÜZYILIN EŞİĞİNDEKİ TÜRKİYE’NİN İLMİN AYDINLIĞINA, İLİM ADAMININ REHBERLİĞİNE İHTİYACI

Yaşar OKUYAN*

Türkiye’nin 21. Yüzyıla hazırlandığı bir dönemde, yapılan çalışmaların konjonktürel gerçeklere uygun olması gereği, elbette ilmi verilerin, yöntemlerin ve hakikatlerin önemine dikkat çekmektedir.

Bu nedenle, her alanda olduğu gibi, milletimizin tarih içinde yaşadığı ve karşılaştığı sosyal değişme süreçlerini en gerçekçi ilmi usullerle ele alan ve bu konuda toplumun yararlanabileceği eserler ortaya koyan ilim adamlarının rehberliğine daima ihtiyaç duyulmuştur.

İlmin rehberliğinden, ilim adamlarının aydınlık çalışmalarından mahrum kalan çaba ve çalışmaların, sorunlara çözüm getirme şansı olmadığını, ülkemizin çeşitli dönemlerde yaşadığı tecrübelerden anlamak mümkündür.

Sosyal değişme sürecinde karşılaşılan sorunların yarattığı telaş ve panik hali, cemiyet hayatında istenmeyen ve onarımı güç yaralar açarken, çözüm arayış ve umudu peşinde olan nesilleri de, “ak-kara” kategorisinde kutuplaşma ve kavgalara sürüklemiştir.

Hem 21. Yüzyıl’ın getireceği sorunlara karşı hazırlıklı olmak, hem de, yeni çağın sunacağı imkanlardan kendisini, ülkesini ve milletini azami ölçüde yararlandırabilecek bilgi donanımına sahip olması gereken yeni nesillerin ilmi metod ve ürünlere ihtiyacı da aynı oranda artmaktadır.

---

* Yalova Milletvekili

Bilen, çalışan ve üreten nesillerin ancak şanslı olacağı açıkça görülen 21. Yüzyıl şartlarının nasıl ve nelerden ibaret olabileceğini tesbit dahi, yine ilmin rehberliğinde, ilim adamlarının sundukları bilgi ve belge eserlerde bulunacağı da, tartışma götürmez bir gerçektir.

Bu nedenle yeni çağın yaygın deyimle bir diğer adı da Bilgi Çağı olarak belirlenmiştir. 21. Yüzyıl'ı, Bilgi Çağı olarak algılayıp, bu yönde kendisini yetiştirmek hedefini benimseyen günümüz gençlerinin hem kendisine örnek alabileceği bilim adamları, hem de bilimsel çalışma metod ve ürünlerine sahip olma şansı, bilimsel teknolojik donanım ihtiyaçlarının gerektiği ölçüde temin edilerek takviye edilmesi lüzumu, ülkeyi idareden sorumlu kişi ve kurumların öncelikli sorumluluğu olmalıdır.

*“İlim ilim bilmektir; ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen, bu nice okumaktır?”*

Sözleriyle, önemli bir gerçeği işaretleyen Yunus Emre'nin, “Kendine ait olanı, kendine lazım olanı bilmek lüzumuna” temas ettiğini anlamak durumundayız.

Bunun anlaşılmasıyla birlikte, kendini bilen, kendi değerlerini, tarihini, ulusal iddia ve yönelişlerini kavrayabilen; yaşadığı ve yöneldiği çağın şartlarını idrak edebilen ilmi perspektife de sahip olunabilecektir. Üstelik, günümüz insanının, kendisinden önceki nesillerin bu noktadaki arzu ve ihtiyaçları karşısında sahip olduğu bilimsel donanım imkanlarından daha ileri ve modern imkan ve donanımlara sahip olduğu gözönünde bulundurulduğu takdirde, 21. Yüzyıl'ın getireceği tüm sorunlar karşısındaki avantajlı durumu da ortaya çıkacaktır.

Ele aldığımız bu hususta, ilim dünyamızda sahip olduğumuz sayısız örnek şahsiyetlerin, hem kendi özel hayatlarını, fikirleri, görüşleri ve bıraktıkları eserlerini, hem de, yaşadıkları dönemi ve sahip oldukları imkanları da göz önünde bulundurarak incelemek, sanıyorum, bugünkü nesiller için farklı ve daha yararlı bir husus olacaktır.

Bilhassa sosyal değişme sürecinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların, daha büyük ve girift yeni sorunlar çıkmasına engel olunarak çözüm bulunmasını öneren bilimsel bakış sunulması, Türk bilim adamlarının, toplumun yeni çağa hazırlanması hususundaki hassasiyetleri de, dikkatle gözönünde bulundurulmalıdır.

Bu konuda ilk akla gelen örneklerden bir değerli ismin, literatürdeki tam anlamıyla gerçek bir “âlim” olan merhum Prof. Dr. Erol GÜNGÖR olduğu kanaatindeyim.

Bizim yaşadığımız çağın önemli ilim adamlarından merhum Erol GÜNGÖR’ün çalışmaları, gayret ve çabalarıyla birlikte, ortaya koyduğu eserlerinin, dün olduğu gibi, bugün ve yarınlarda da “rehber kaynaklar” olması, “ilmî arayışların isabetli ve doğruluğunu” açıkça göstermektedir. Üstelik, yaşadığımız çağı yaşayan ve hazırlandığımız yeni çağda karşılaştığımız şartları en geniş biçimde ele alarak yorumlayan merhum Erol GÜNGÖR’ün eserleri, bugünkü nesillerin sahip olduğu avantajlardandır.

Çok genç yaşta hayatını tümüyle ilme ve ilmi çalışmalara göre yönlendiren, döneminin saygıdeğer ilim adamlarına talebelik etme şansını da bulan merhum Erol GÜNGÖR’ün ortaya koyduğu görüş ve düşüncelerinin en önemli özelliği, dönemin şizofrenik siyasal-ideolojik etkilenmelerine alet olmayışıdır dersek, yanılmayız.

Bu nedenle O’nun eserleri, 21. Yüzyıl’ın eşiğinde ve AB’ne girme sürecinde gerekli görülen hazırlıkları yapmakla da meşgul olan Türkiye’nin, ihtiyaç duyduğu kaynaklar halindedir.

Aynı dönemi ortak mekanlarda ve benzer şartlarda, ortak ve onurlu hatıra, kaygı ve düşünce sancılarıyla yaşama şansına sahip olmakla gurur duyduğum Prof. Dr. Erol GÜNGÖR’ü özlem, şükran ve rahmetle anıyorum.

İNSANLIĞIN BUGÜNKÜ MESELELERİ VE İNSAN ZİHNİNİN NİTELİĞİ

Prof.Dr.Yılmaz ÖZAKPINAR

İnsan, her canlı varlık gibi hayatta kalmaya çalışırken, ihtiyaçlarını davranışları aracılığı ile karşılar. Yiyeceğini davranışlarıyla sağlayamayan insanın sindirim sistemi, işlevini yerine getiremez. Doğuştan gelen refleks ve içgüdü donanımı, insanın hayatını sürdürmesi için gerekli bütün davranışları oluşturmaya yetmez. İnsan yavrusu, doğumdan itibaren uzun bir süre bakıma muhtaçtır. Anne baba ve çocuk arasındaki bağ, doğal bir duyarlılıktan kaynaklanır ve deneyimlerle gelişir. İnsanın sosyal bir canlı oluşunun çekirdeği bu bağlıdır. İnsan bireyinin tek başına hayatta kalması çok zor olduğu için, insanın sosyalleşme eğilimi gösteren bir yapıda olması biyolojik bir avantajdır. İnsan, sosyal bir organizasyon içinde deneyim kazanarak davranışlarını geliştirir. Sosyal organizasyon küçük ya da büyük, basit ya da karmaşık olabilir. Fakat insanın bulunduğu her yerde vardır.

İnsan yalnızca deneyim kazanmaz; deneyimleri üzerinde muhakeme ederek yeni birtakım sonuçlara varır. Hayvanlar gibi dış dünya-algı-tepki çemberinin içine hapsolmayan insan, dış dünyayı zihnine taşır; dış dünya olaylarını zihninde sembollerle temsil eder. Olaylar duyu planında yok olsa da, varlıklarını sembolik olarak zihinde sürdürebilir. İnsan zihni bu semboller üzerinde işlem yaparak hüküm verir. Hükümlerini “doğru” varsayarak, o hükümlerin zorunlu mantıksal sonuçlarını çıkarır. Çıkardığı sonuçların doğada var olup olmadığını görmek için yeniden gözlem yapar. İnsan böylece, zihninde cereyan eden sembolik işlemlerin sonucunun doğada cereyan eden süreçlerin sonuçlarına uyup uymadığını kontrol eder. Bilim metodunun can damarı olan bu kontrol ile insan, kendi zihinsel işlemlerinin, doğadaki süreçlerin “doğru” bir tasarımı olup olmadığını sınamış olur. Sembolik düşünme yetisinin imkân verdiği bu verimli strateji sayesinde insan, “bilgi”yi inşa eder. Bilgi gözlem kanalından doğrudan doğruya

gelmez. Çünkü bilgi, gözlenen bir cisim ya da olay değil, bir hükümdür. Doğa kanunları gözlenmeye hazır durumda bir yerde gizlenmiştir de biz onları keşfediyor değiliz; az önce sözü edilen sembolik zihin işlemleriyle ve sınama yöntemleriyle, onları zihnimizde formüle ediyoruz. Günlük hayat bile sırf gözlemlerin verdiği edilgen deneyim birikimiyle yürümez. Gözlemler üzerinde muhakeme etme ve hükümler verme gerçeği vardır. Bilim ile günlük hayat arasındaki fark, günlük hayatta, çoğu zaman kısıtlı bir zaman süresi içinde hattâ bazen acele ile hükümleri oluşturmamız ve kontrol işlemlerini sistemli bir şekilde yapmak imkânından yoksun olmamızdır.

İnsan daima sosyal bir organizasyon içinde yaşadığı için, organizasyonun sürekliliğini sağlayan ahlâk kurallarını da ilişkilerle birlikte oluşturur. Topluluk halinde yaşayan ve sosyal etkileşim içinde davranışlar yapan bir çok hayvan türleri vardır. Fakat onların hayatını düzenleyen kurallar, biyolojik bir kurulmanın ürünüdür. Böyle olduğu içindir ki hayvan toplulukları kültür meydana getiremez. Hayat tarzlarında kültür yoluyla değişme olmadığı için, hayvan topluluklarının tarihi de yoktur. Bir neslin hayatı, önceki nesillerin hayatının tekrarıdır. Bu durum bütün hayvan türlerinin sırf refleks ve içgüdüden ibaret organizmalar olduğu anlamına gelmez. En basit hayvan türleri dışında, değişik hayvan türlerinde çeşitli derecelerde öğrenme vardır. Fakat her nesildeki bireyler aynı tarzda öğrenir. Hayvanların öğrenmeleri de kuruludur. Hayvanlar, dış dünyaya ilişkin deneyimlerini zihinlerinde sembolik olarak temsil edemedikleri ve onlar üzerinde zihinsel işlemler yaparak sonuçlar çıkarmadıkları için ne bir nesildeki bireyler arasında, ne de nesiller arasında, ârızî ve tesâdüfî olanın dışında, esasta bir öğrenme farkı oluşamaz. Onun için hayvanların bilgisinde değişme ve ilerleme olmaz. Hayvanların dil meydana getirememesi de sembolik zihinsel temsil yetisinin olmaması yüzündendir. Çünkü dilin kendisi, bir sembolik temsil sisteminden başka bir şey değildir.

İnsan, deneyimlerine anlam verme çabası içindedir. “Anlam”, deneyimlere zihnin kattığı bir niteliktir. Mitolojiler, sanatlar, bilim öncesi teknik, bugünkü metodolojisiyle bilim, bilime bağlı teknoloji, zihnin anlam verme çabası çerçevesinde meydana gelmiştir. Bu çaba-

nın ürünleri, şüphesiz ki daha önce sözü edilen sembolik temsil ve işlem yetisinden doğar. İnsanın semâvî dinleri benimsemesi de, kendisinde bu yeti olduğu içindir. Bu dinler, âlemlerin varlık sebebinin, kaderin sırrını insanın hayatta ne yapması gerektiğini ve hayatın sonunda ne olacağını aydınlatır. Semâvî dinlerin açıklamaları insanın anlam verme ihtiyacını tatmin eder; iman esasları, insan zihnindeki anlam oluşumuna bir bütünlük kazandırır. Dinin her biri bir hikmete dayanan emir ve yasakları, belirsizlikler içinde kıvranan insana yol gösterir; bu emir ve yasaklara inanarak uyan insan huzûra kavuşur. Dış dünyayı “olduğu gibi” kavrama çabası, bilim faaliyetlerini doğurur. Dış dünyanın insan ruhu üzerindeki etkilerini kavrama ve ifade etme çabası, sanat faaliyetlerini doğurur. Bilim ve din, bilimin işlevini üstlenmez; bilim de dini gereksizleştirmez.

İnsan bilimle ne yapmaya çalışıyor? Kendisinin de bir parçası olduğu evreni anlamaya çalışıyor. İnsan, duyularıyla yakın çevresini bile bir anda topluca algılayamaz. Parça parça algıları zihninde tutar ve o parçalar arasında bağlantı kurar. Zihninde birleşen tablo üzerinde muhakeme yapar. Duyularının çeşidi ve yapısı gereği, evrenin birçok yönleri, insanın algı dünyasının ötesinde kalır. Aklın düzenlediği âlet ve cihazlar, duyuların sınırlılığını bir dereceye kadar aşabilir. Üstelik, insan aklının gücü de sınırsız değildir. Şu halde insan, evrenin tamamında değil, evrenden duyularına yansıyan göstergeler arasında yaşıyor. İşte insan, evren tasarımını, bu göstergelere ve onlar üzerinde zihninin ulaştığı hükümlere göre inşa ediyor. Bu inşa faaliyetinde, kendine özgü metodolojisiyle bilim büyük bir yer tutuyor.

Fakat yukarıda açıklanan nedenlerle, bilimsel bilginin, fizik dünyayı “olduğu gibi” gösteremeyeceğini kabul etmek gerekiyor. Bu bilgi, insanın biyolojik yapısı ile koşullanmış bilgidir. Bu nokta göz önünde tutulursa, bilimin “objektif”liğinin, hakikatı tam olarak ve olduğu gibi kavramak anlamına gelmediği anlaşılır. Bilimde objektiflik, bilim adamının zihinsel tutumuna ilişkin bir niteliktir. Anlatılmak istenen şudur. Bilim adamı hakikat arayışını, kendi duygularına, kişisel tercihlerine, ya da kendi dışında bir otoritenin isteklerine göre çarpıtmaz. Varsayımlarını, açıklama bekleyen gözlemlerle tutarlı bir biçim-

de kurmak zorundadır. Bir varsayımın zorunlu mantıksal sonuçlarını, gözlem planında arar ve bulduğu bütün gözlem kanıtlarını muhakemesinde tarafsızca değerlendirir; böylece doğaya ilişkin bir açıklayıcı fikir demek olan o varsayımı, doğa ile yüzleştirerek test eder. Bütün bu işlemler, bilimsel kamuoyunun kontrolüne ve eleştirisine açık, koşulları ayrıntılı biçimde belirli işlemlerdir.

İnsan, evreni tüm nitelikleriyle ve olduğu gibi alamıyor ve ancak kendi biyolojik süzgecinden geçebilenleri alıyorsa, insanın evrendeki işleyiş süreçlerine ilişkin tasarımları bu olguya bağlı olarak sınırlı kalmak zorundadır. Öyle ise, insanın, birçok filozofları uğraştırmış olan “mutlak bilgi”ye erişmesi imkânsızdır. İnsan, mutlak olanı bilemez, o, yalnızca biyolojik yapısının yansıtılabildiği görüntülerle temastadır. İnsanın formüle ettiği doğa kanunları, bu “görüntülere göre”dir. Bu kanunların, insanın temasa gelemediği nitelikleri de kapsar biçimde doğru olduğu iddia edilemez. İnsanın formüle ettiği kanunlar, temasa gelebildiği doğa nitelikleri çerçevesinde doğru olsa bile, onların, doğadaki bütün nitelikleri çelişkisizce kapsayacağı söylenemez. Yani “bize görünen doğa için formüle edilen kanunlar, doğanın bütünü bakımından yanlış olabilir. Onun için, “doğa, bu kanunlara göre işliyor” demek doğru olmayabilir. Formüle edilen kanunların, doğanın şimdiye kadar birikmiş algılanabilir göstergelerine uygun olduğu, onları çelişkisizce açıklayabildiği söylenebilir; bunun ötesinde bir şey söylenemez.

“Mutlak bilgi”ye erişmek mümkün olmadığına göre, “doğa göstergelerine uyan” bilgilerle yetinmek zorundayız. Peki doğa göstergelerine uyan bilgilerimiz kesin midir? Bu soruya da olumlu cevap verilemez. Doğa göstergelerine uyan bilgilerimiz kesin değildir. Bu hükmün, bilim metodolojisi çerçevesindeki gerekçeleri, Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi’nin “bilim nedir?” başlıklı bölümünde açıklanmıştı. Burada bir iki cümle ile ana fikir ifade edilecektir. Bilim, belli bir konuda, sınırlı sayıda gözlem örneklemelerine dayanarak, mümkün gözlemlerin tümüne ilişkin genel prensiplere ulaşır. Örneklemelerin gözlemlerin tümünü temsil etmesi daima bir hatâ payı ile olur. Gözlem örneklemindeki ölçmeler değişken değerler verir.

Böyle olmakla birlikte, genel prensipler çıkarılırken, değişken değerler sabit ilişkilere dönüştürülür. Bu dönüştürme, olasılık kanunları ile ilgili birtakım istatistiksel matematik analizlere dayanır. Şu halde “görüntülere göre” formüle edilen prensiplerin, o görüntüleri açıklaması bile ancak bir olasılık derecesiyle doğrulanır. Yarın karşımıza çıkan başka bir görüntü, doğruluğu kabul edilen prensiple bağdaşmayabilir. Böyle bir durum ortaya çıkınca, bilim, o yeni görüntüyü de dikkate alarak daha kuşatıcı bir prensip arama yoluna gider. Bundan da anlaşılıyor ki, bilimin “doğayı yöneten kanunları keşfetme”si söz konusu değildir; aksine, bilim, “görüntülere uyan prensipler formüle etme”ye uğraşiyor. Uymadığını gördüğü zaman yanılığını düzeltmeye çalışıyor. Bilim işte böylece, yeni hatâ kaynaklarını farkederek ve daha kapsamlı açıklayıcı fikirlere ulaşarak ilerliyor. Bilimin ilerlemesi, araştırmaların herhangi bir safhasında kesin bilgiye ulaştığını iddia edemeyişinden kaynaklanır. Bilimin, mümkün görüntülerin tümü ile tutarlı, kesinlikle doğru bir fikre ulaştığını varsayalım. Böyle bir şey olmuş olsa bile, yukarıda açıklanan metodolojik gerçeklerle, bilim bunu asla bilemez. Kesinlikle doğru olduğunu varsaydığımız o fikir yeni görüntülerle sürekli desteklense bile, daha sonra ortaya çıkacak bütün görüntülerin o fikirle bağdaşır olacağını bilim asla iddia edemeyecektir. Bilimsel fikirlerin ayırt edici niteliği, gözlemlerle test edilebilir olmak ve sonuna kadar varsayımsal kalmaktır. Gelecekte ne gibi gözlemlerle karşılaşılacağı bilinmediğine göre, şu andaki gözlemler karşısında tatmin edici olan bir bilimsel fikri, varsayımsal niteliğinden çıkarıp kesinlikle doğru bir fikir kabul etmek, o fikri bilimsel bir fikir olmaktan çıkarır, dogma haline getirirdi. Bu da bilimdeki metotlu şüpheyi ve araştırma ruhunu yok ederdi. Bilim böyle bir tutuma girse, kendi varlık sebebini inkâr etmiş olurdu. Gözlenebilir olayları açıklama çabası çerçevesinde, kendine özgü ve alternatifi olmayan bir bilgi türü olmaktan çıkardı.

Kesin bir bilgiye ulaşma iddiasında olmayışı bilimin değerini azaltmaz. Tam tersine, bilimin değeri, onun bu tavrından ileri gelir. Kesinlik hususunda bizi hayal kırıklığına uğrattı diye bilimi terkedecek olursak, onun yerini cehalet alır. Bilim kesin bilgi getirmiyor; fakat olaylara bir düzen getiriyor ve bir olasılıkla da olsa, belli bir

anda dana iyisi bulunmayan “doğru” bir açıklama sunuyor. Sunulan açıklama, bir kanaate, bir duyguya, bir izlenime dayanmıyor, gözlem kanıtlarının desteğine dayanıyor. Öyle ki yürütülen muhakemeyi takip eden herkes, o gözlem kanıtları ile açıklayıcı varsayımsal fikir arasındaki tutarlılığı görebilir (ya da tutarsızlık varsa eleştirebilir.) Şurası muhakkak ki bilim, başka bir bilgi türünün daha iyi yapabileceği şeyi eksik ve kusurlu yapıyor değildir; başka hiçbir bilgi türünün yapamayacağı şeyi yapabildiği kadar yapıyor.

Doğruluğu desteklenmiş bilimsel bir açıklama, görüntülerle ilgili rastgele bir fikir olmadığı ve bir hatâ payı ile de olsa görüntülerin ortaya çıkışına ilişkin bir kavrayış kazandırdığı için, ondan pratik sonuçlar çıkarabiliyor. Yani böyle bir fikirden uygulamada yararlanmak mümkündür. Belirli pratik amaçların gerektirdiği özel şartlar incelenerek ve bilimsel fikrin sağlandığı soyut ve genel prensibin o şartlara uygulanışındaki problemler çözümlenerek teknolojiler geliştirilir.

Demek ki bilim, kendi metodolojisiyle kendini sınırlamış olmasına rağmen, doğanın “bize görünen şekliyle” işleyişine ilişkin bilgi sağlıyor ve pratik amaçlar için yararlanılmak üzere imkân alanları açıyor. Ancak burada vurgulanması gereken önemli bir nokta var. Bilim bunu yaparken tamamen nötr bir konumdadır. Bilim imkânlar sunar. Bu imkânların iyi amaçlar için mi yoksa kötü amaçlar için mi kullanılacağını belirleyemez.

İnsan hayatı, içinde bilimin de yer aldığı karmaşık bir bütündür. Bilimi yapan ve bilimden etkilenen bir varlık olarak insan, kendi hayatı ile ilişkisi bakımından bilimin kullanımını değerlendirmek zordur. Bilimin yapılışına müdahale etmek, onu yapılamaz hale getirmek olur. Bilim daima kendi iç yapısındaki mantığa göre problemlerini şekillendirerek ilerleyecektir. Ama bilimin sunduğu imkânların kullanılışı, bütün insanlığın hayrını gözeten bir değerler sistemine bağlı olmazsa, insanlık faydanın yanısıra zarar da görür.

İnsanlık bir bütündür. Onun yalnızca bir kısmının problemlerini çözmek isterseniz, çözemezsiniz. Yalnızca bir kısmını mutlu etmek

isterseniz edemezsiniz. Geriye kalan kısım, problem olur; mutluluğa burukluk katar. Huzûr paylaşılırsa vardır. Bir tarafta zâlim, öbür tarafta zulüm gören varsa, huzûr her iki taraf için de yoktur. Bugün insanlığın problemlerine çare bulunamaması bilgi azlığından değil, değer sistemlerinin çarpıklığındandır. Değer sistemleri bütün insanları kucaklamıyor, insanları birleştirmiyor, ayırıyor. Onun içindir ki, Birleşmiş Milletler birleştiremiyor. Hep birlikte paylaşılan birleştirici değerler sisteminden yoksun olan siyaset, bencil menfaatlerin, azgın ihtirasların çarpışma sahnesinden başka bir şey olamıyor. Bugün dünyada büyük insan kütleleri açlıkla boğuşuyor, türlü hastalıkların pençesinde kıvranıyor, bütün gün bedenini törpüleyen sağlıksız şartlarda çalışıyor, zulüm altında inliyor, sömürde belini doğrultamıyor, katliâma uğruyor. Siyasî kararlar, diplomatik müzakereler sefâlet içindeki insan kütlelerinin hayatına nüfuz edemiyor.

Dünyaya hâkim siyasî güçlerin değer sistemlerinin iki yüzlü olduğu meydana çıkmıştır. İnsanlar artık ümitle değil, yılgınlık içinde bekliyor. İnsan hakları ve saire gibi başlıklar altında tumturaklı ifadelerle geometrik mükemmellikte ortaya konan soğuk ilkeler, insanları kalpten bağlayan inanç temelinden yoksundur. Bu ilkelerin savunulması da çiğnenmesi de bir anlam taşımıyor.

Düştüğü bu trajik durumdan insanlığı kurtaracak ve insanlığı bütünüyle medenileştirecek, islâmiyetten başka bir kuvvet var mıdır? Bugün insanlık, parça parça bölünmüş, barbarlık batağında çırpınmaktadır. Allah'ın emir ve yasaklarını kabul etmeyerek insan aklını yüceltenler, sonunda akli ve aklın meydana getirdiği bütün imkânları içgüdülerinin emrine vermişlerdir. Uluslararası siyasette, vitrini akıl düzenlemekte fakat ardaki tezgâha Hakk'ı tanımayan bencil içgüdüler hâkim olmaktadır. İnsanın sosyal hayatı, azgınlık, cinsel iştiha ve aç gözlülüğün istilâsı altındadır. Şaşılacak bir şeydir ki, böyle bir siyasî ve sosyal ortamda insanlar, yine de medeniyetten söz edebiliyorlar. Türk Yurdu dergisinin Mart 1996 sayısından çıkan "Ziya Gökalp'te Kültür Medeniyet Başlıklı Kavramı" başlıklı makalede, medeniyetin bir inanç ve o inançtan kaynaklanan bir ahlâk nizamı olduğu ileri sürülmüştü. Bu bakımdan islâmiyet, en mükemmel medeniyettir. İlk in-

sanın yaratılışından beri Allah'ın dini birdir ve Allah, gönderdiği bütün peygamberlerle insanları başıboş kalan içgüdülerinin meydana getirdiği kargaşadan felâketlerden, bunalımlardan kurtulmaya, Allah'ın dinine teslim olmaya çağırmaktadır. İslâmiyete teslim olmayanlar, bilgileriyle üstünlük taslayabilirler; teknolojileriyle güç gösterisi yapabilirler; servetlerinden gurur duyabilirler; fakat medeniyet iddiasında bulunamazlar. Çünkü bir tek hakikî medeniyet vardır; o da Allah'ın dini İslâmiyettir. Allah'ın dini tevhid dinidir. Bütün insanlar bir olan Allah'ın kullarıdır. Onların birbirine üstünlük ve hâkimiyet iddiasında olamaz. Üstün ve hâkim olan yalnız Allah'tır. Bütün insanları birleştirecek bundan daha güzel bir esas bulunabilir mi? Bu esasın yanında demokrasi kuralları, bir oyunun kuralları gibidir. İslâmiyetin kuvveti Allah'a ve O'nun son peygamberi Muhammed Sallallahü aleyhi ve selleme inananların kalbine yerleştirdiği ilmin kuvvetidir. Bu inancı taşıyan iki kimse kardeş olmuştur. Bu inancı taşıyanlar eşitlenmiştir. İslâmiyetin getirdiği ahlâk, ben de sizin gibi bir insanım diyen o yüce peygamberin kendi hayatı ile örneklediği anlaşılabilir ve yaşanabilir bir ahlâktır. Kâinatın yaratıcı ve hâkimi olan Allah, hakikatın da âdaletin de mutlak sahibidir. Mutlak bilgi ancak O'nun kudretindedir. Mutlak adâlet ancak mahşerde O'nun huzurundadır. Bizim başlı bir hakikat iddiamız olamaz. Bize düşen ancak, duygularımızın ve aklımızın kapasitesi ölçüsünde bilmemiz mümkün olanı, mutlak hakikatın sahibi Allah'ın rızasını kazanmak için araştırmak ve insanlığın hizmetine sunmaktır. Hakikat iddiamız olamaz ise de insanın kendi kavrayışı ölçüsünde, en doğru olanı bulmaya çalışması önemlidir. Çünkü insanın algılayabildiği ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla içinde hareket ettiği dünyada, insana en yararlı olan iş, işin en doğrusudur. Böylece, bizim bilgimizin Allah'ın bilgisi yanında bir zerre kadar hakikat değeri olmasa bile, bu fânî dünyada insanlara yararlı olmak açısından onun değeri yine de büyüktür. Bilginin yararını fiilen sağlayacak olan, insanın iyi niyeti ve iradesi olduğuna göre, Allah'a iman eden kimsenin bilim ile ahlâkî insan hayatında bir arada yürütülmesi gerekir. Sadece bilmek değil, bilme dolayısıyla hakkı daha iyi teslim etmek esastır. Bunu yaparken de insanın yine mutlak anlamda adâleti yerine getirme iddiası olamaz. İnsan için mümkün olan, Allah'tan korkarak ve Allah'ın rızasını kazanmak için

bilgisinin yettiği ve elinden geldiği kadar hakkı teslim etmektir. Allah, bu dünyada yapılanlarla ahirette takdir edeceği karşılıkları dengeleyecek ve işte o zaman Allah'ın mutlak adâleti tecellî edecektir.

Bu yazı, çok sevdiğim rahmetli Erol GÜNGÖR'ün aziz hatırasını anmak için yazıldı. Bana bu yazıyı yazma ilhâmını veren onun "İslâmın Bugünkü Meseleleri" adlı kitabıdır. Erol Güngör, bu kitapta Müslümanların ve Müslüman ülkelerin meselelerini olgun ve ölçülü bir düşünür olarak teşhis ediyor. Onun tarih bilgisine hayret etmemek, biyolojik ve psikolojik bulguların kullanılışındaki ustalığa hayran olmak elde değildir. Tarihten bahsederken aktüaliteyi yorumlayışı, bugünden bahsederken yarın hakkında düşündürmesi, onu hakikî bir entellektüel hüviyetiyle karşımıza çıkarmaktadır. Erol Güngör öğretmiyor, kavratıyor ve düşündürüyor. Ben "İslâmın Bugünkü Meseleleri"ni okuyunca kafamdaki birçok müphem konuda görüşlerimi belirlemek imkânını buldum. Bununla birlikte, dikkatimi çeken bir nokta var. Erol Güngör, medeniyet kavramını berraklaştırmış gibi görünmüyor. Bunu burada belirtmemin sebebi, medeniyet kavramından hareket ederek, İslâmın insanlığın ilk medeniyeti ve tek hakikî medeniyeti olduğunu vurgulamak isteyişimdir. Medeniyete benim verdiğim anlamda tutarlı olarak, İslâmiyetin bir meselesi olmadığı görüşündeyim. İnsanlığın meseleleri vardır ve İslâmiyet, o meselelere çözüm içeriyor. İslâmın esası ile ve değişen dünya ile bağlantıları bakımından, Müslümanların ve Müslüman toplumların ayrıca birtakım meseleleri vardır.

Erol yumuşak huylu, bütün tavırlarıyla efendi, ciddi, mizah duygusu olan ve gülümseyen, ama nâdir anlarda gözleri parıldıyarak güldüğünde içindeki canlılığı açığa vuran, çok iyi insandı. Yazdığı yazılar, onun fikir kapasitesini tam anlamıyla yansıtabilmekten uzaktır. Erol'un büyük eserini yazmadan genç yaşta öldüğü kanaatindeyim. 1986'da ölüm yıldönümünde düzenlenen bir anma toplantısında, konuşmamı aşağıdaki sözlerle bitirmiştim. Aradan on iki yıl geçtikten sonra aynı duygular içinde olduğumu görüyorum.

“Erol Güngör, Türk tarihi, Türkiye’nin sosyal meseleleri ve Türk milliyetçiliği çerçevesinde, daha bir sürü konuda yazı yazdı. Meseleler yepyeni boyutlar, çareler düşündürücü yorumlar getirdi. Ama kanaatimce Magnum Opus’unu, ŗâheserini yazamadan ebediyet âlemine gçt. Onunla konuŗmalarım da bütün yazılarımı aŗan bir ŗâheser ortaya koyacağını seziyordum. Bu yazılarla, tarih duygusunu, Türkiye’nin meselelerini, millî kültürün mânâsını, dinin Türk içtimaî hayatındaki fonksiyonunu, milliyetçiliğin hissî tatmin vasıtası ve gelenekçilik olmadığını, Türk devlet an’anesine göre devleti yaŗatmak için millî kültürü kurma ve modernleŗme davası olduğunu dünyadan bîhaber insanlara duyurduktan sonra oturacaktı, engin karhasının, ilminin ve tecrübelerinin büyük eserini yazacaktı.

Bir gün aniden kuŗ gibi uuvereceğini, Hakk’a yürüyeceğini aklına getiriyor muydu? Ben Erol’u masa baŗında yazarken hiç dŗnemiyorum. O benim gözümde hep at üstünde meseleden meseleye koŗan bir süvari gibi canlanıyor. Vaktin dar olduğunu mu hissediyordu? Erol, eserleriyle, fikirleriyle, bana verdiği ilhmla, ruhumda koŗmaya devam ediyor. ldğn biliyorum, ama ruhumda onu canlı, taptaze, sıcak ve sevimli bakarken görüyorum. Ruhu ŗad olsun.”

II.BÖLÜM
ANILAR-İNTİBALAR

Özümce ve Gönlümce Bir Alp-Eri:

EROL GÜNGÖR HOCA

Dr.Hasan ÖZÖNDER

Erol Güngör Hoca'yı önce, açık ve müstear isimlerle yayınladığı makale ve kitaplarıyla tanıma zevkine erişmiştim. Daha sonra, birkaç toplantıda ve bilhassa İstanbul Üniversitesi'nin düzenlediği Türkoloji kongrelerinde şahsen ve daha yakından, tanıma onur ve gururunu elde ettim. Benim için gerçekten bir bahtiyarlık olan bu tanışma ve bilişme ile her zaman iftihar ettim, mesrur oldum.

Büyük zekâ, büyük aksiyon adamını vicâhen tanıma imkân ve nâiliyetine eşiremeyenlere, birkaç yönden tanıtarak hiç olmazsa giyaben de olsa onu bilme onur ve gururuna ortak olsunlar istedim; özellikle yeni nesiller için. İşte bu yazı, bu hâlis duygu ve düşünceden kaynaklandı. Bu ağır görevi yerine getirebilirsek ne mutlu. Burada şunu hemen ilâve edeyim ki, onun aziz ve ölümsüz ruhuna Fatihalar gönderilmesine vesile olması niyazı ile kaleme alınan şu satırlar onu tam mânâsı ve bütün yönleriyle anlatmaya, tanıtmaya yetmiyecektir. Ve asıl anlatılması gerekenler emin olunuz, anlatamıyacaklarımdır. Çünkü, onun ve onun gibi olanların "hal"i, "kal"e sığmaz. Ancak hissedilir, takdir, tebrik edilir ve hayran olunur, imrenilir. Sonunda da onun gibi olmaya özenilir. Onun gibilerin bırakmak durumunda kaldıkları bayrak kapılarak, yarışa devam edilir. En güzeli de budur. Bizim bu satırlarımız muhteşem bir kristalin bizden taraftaki yönünden gözümüze ulaşan ışıklardır. Öbür taraflarında da nice ışıklar saçılmaktadır etrafa bu kesme kristalden. Ve kimbilir kimler istifade etmektedir bu ışıklardan, likayati, nasibi ve irdaki ölçüsünde.

Şimdi izin verirseniz onun gözümüze ve gönlümüze yansıyan tayflarından başlıcalarını sıralayalım:

BİRİKİMİ: O, iyi bir eğitim ve öğretim görmüştür. Doğuştan getirdiği üstün zekâsı, sağlam hafızası, keskin önsezi, derin sentez kabiliyeti, öğrenim hayatının kendisine kazandırdıkları ile birleşince ortaya “Erol Güngör” çıkmıştır. Bunun içindir ki o, geniş tabanlı, derin köklü ve yüksek boyutlu muhtevâyâ sahipti. Allah’ın bahşettiği bu nimet ve imkânlarla, müsâit aile ortamı, elverişli kültür ve fikir çevresi ile liyakatli hocaların himmet ve himâyeleri de eklenince, millet ve memleketimiz böyle büyük bir değeri kazanmış oldu.

O, Türk-İslâm sentezinin maharetle yuğrulmuş mükemmel bir halitasını benliğinde özümlemiştir. Kafasında, fikir, duygu ve düşünce âleminin doğu-batı; madde-mânâ, din-dünya; ruh-beden ilişkisini ve dengesini çok güzel bir şekilde kurup konuşma ve eserlerinde büyük bir maharetle dile getirmiştir.

DERÛNÎ ÂLEMİ : Pırıl pırıl bir insan, hâlis bir mü’min idi. O, taklidî değil tahkikî ve ta’miki bir imanla dolu idi. Riyadan, süm’adan, gösterişten uzak bir iman anlayışına malikti. Allah’ın her şeye gücünün yettiğine inancı sonsuzdu. Böyle yüce ve ilâhî bir kuvvete “kul” olmanın teslimiyet ve rahatlığını taşırdı. Yürüyüşünde, davranış ve kararlarında, yazı ve konuşmalarında bunu rahatlıkla seyredebilirsiniz.

İç dünyası, engin bir sevgi denizi idi. Herkesi severdi, şayet sevmeye layık ise. Kimseyi kırıp, incitmemiştir, böylesine büyüklüğe değer ise. Son derece mütavazidir. Muhteşem büyüklüğünü o mütevazî fizikî yapısında gizleyecek kadar. Candan dosttur o, gerçek dostlar için isteyip de veremediği bir canı kalsa bile, verebilmenin bütün yol ve yordamlarının araştırarak onu da vermek istercesine vefalı ve candan.

O, sâkin, sessiz insanın, gerektiğinde, nasıl kükrediğini nasıl volkanlaştığını görünce hayret edip, heyecanlanmaktan kendini alamayanlar, onu daha yakından tanıma imkânını elde edince ondaki bu tezahürlerin “Çileli bir dâva adamı”nın ızdırap, gayret ve salâbetinden kaynaklandığını idrak ederek, ona büyük bir saygı ile bir kat daha bağlanırlardı.

Erol Hoca, onca negatif şartlara, menfi olabilecek sonuçlara rağmen, kendisine tevdi ve tevcih edilen görev ve sorumluluklardan hiç bir zaman korkmamış ve kaçmamıştır. Hak bildiği şeylerden hiçbir şekilde uzak kalmamış: “Mevlâ görelim neyler; Neylerse güzel eyler” diyen Erzurûmî Hazretleri’nin inanç ve teslimiyeti içerisinde, vazifesini en mükemmeliyette ifayı ideal edinmiştir. Ağır tıbbî engellere rağmen, henüz kuruluş döneminin çok ağır şartları içerisinde bulunan Selçuk Üniversitesi’nin “rektörlük” gibi gerçekten çok ağır külfet ve sorumluluğunu kabul etmesi bunun en çarpıcı örneklerindedir. O hiçbir zaman ardından: “Yedik, içtik; iş, güç zamanı kande gidersiz” dedirtmemiştir. Kendisine güvenenleri hiçbir zaman inkisâr-ı hayale uğratmamıştır. Bunca meşgûliyetine rağmen, kültürel faaliyetleri ta-kipten uzak kalmamıştır.

İşte bütün bu meziyetler onun, engin ve zengin derûnî dünyasının her türlü takdir ve tebcîle lâyük tecellî ve tezahürleridir.

HALK ADAMLIĞI: Merhum Erol Hocamız bence, protokol ve resmîyetten hiç de hazzetmeyen bir insandı. En çok bunlardan sıkılırdı, desem yeridir. Özel hayatında da, görev hayatında da böyle idi. Katıldığı toplantılarda, bulduğu ilk yere oturur; ilmî kongrelerde bile, öğrenci ve asistanlarla yanyana, diz dize oturup sohbet etmekten zevk alırdı. Profesörlük, hattâ rektörlük cübbesini bile fazla gerekmedikçe giymediğini hatırlarım. Rektörlüğe atandıktan haftalar, belki aylar sonra bir cübbenin dikilmesini düşünmüşlerdi. Bu tabiidir ki, görevin ve şartların gereklerini ihmal etmek gibi bir durumu akla getirmemelidir. O, herşeyin hakkını, münasibini, gereğini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Ama o dönemi bilenler daha iyi hatırlarlar ki, Selçuk Üniversitesi’nin o günlerde yapılacak o kadar çok işi, halledilecek o kadar konu ve meseleleri vardır ki, böylesine ciddî, böylesine âciliyet gösteren işlerden, bazı protokol konularına sıra bile gelmemiştir. Bunları düşünmeye bile vakit bulamamıştır diyebilirim. Bu nedenle bu tür işleri, ilk fırsatta, ama kısa bir süre sonrasına bırakmayı yeğlemiştir diye düşünüyorum.

Rahmetli, her fırsatta halkın arasına karışmaktan zevk alırdı. Değerli olarak belirlediği kişilerin yaşı, ünvanı, mesleği, meşrebi ne olursa olsun onunla sohbet etmekten son derece haz duyardı. Kepenek altında er yattığına inanırdı. “Çarıklı erkân-ı ilmiyye”ye değer verir, ilgilenirdi. Gittiği bulunduğu her yeni çevrede, halk arasında isim, nâm, şöhret yapmış; güngörmüş devran sürmüş olanları araştırır; bulduklarından emin olunca yalnız bırakmazdı. Ziyaretlerine gider, sohbetlerine katılır, dünyalarına girerdi. Bu bahtiyar kişi bazan bir şair, bazan bir halk filozofu; bazan bir sanatkâr, bazan bir musiki-şinas, bir din adamı, bazan bir canlı tarih olabilirdi. Erol Hoca'nın, Konya'daki günlerinde bu tür insanlarla yaptığı sohbetler hâlâ anlatılır, yâdedilir. Hem de takdirle, övgüyle, özlemle dolu olarak.

Bu samimî sohbetler, Anadolu insanının nabzını tutuş; değerlere sahip çıkış; halkın duygu, düşünce ve hissiyatına kulak veriş olarak da ayrı birer değeri hâizdirler. Bütün bu samimi ve içten münâsebetler, kısa süre sonunda, başka olumlu sonuçlar da vermeye başlamıştır; Üniversite ile halk öylesine birbirine inanıp, kaynaşmıştır ki, ondan sonra, halledilmesi mümkün değilmiş gibi görünen pekçok maddî, manevî engeller halledilmiş, aşılmaz gibi görünen meselelerin üstesinden gelinmiştir. Hem de kendiliğinden ve her hangi bir zorlama olmadan. Halkın Üniversite'ye itimadı gelmiş, sevgisi ve saygısı artmıştır.

İDARECİLİĞİ: O, çok iyi bir idarecidir. Aldığı her görevi en iyi şekilde yerine getirmeyi ideal edinmiştir. Her görevi almamış, ama inandığı her görevi de omuzlamaktan çekinmemiştir.

Bir idareci olarak görevleri, ehline tevdi etmek için elden gelen gayreti gösterirdi. Etrafına, kendisine inananları toplayarak, bir idealistler kadrosu oluşturarak, meselelerin üzerine çekinmeden, yılmadan ve yorulmadan yürümüştür. Bununla beraber üniversite'nin ne demek olduğunu ve hoşgörünün idarecilike her kapıyı açan bir anahtar durumunda olduğunu bilmenin idrâkı içerisinde, aynı görüş düşünce ve kanatte olmayanlara da her zaman saygılı ve anlayışlı davranmıştır. İnanç, ideal ve düşünce farklılığına sahip olanlara da değer vermiştir. Onun için önemli olan, millet memleket meselelerinde ve alınan gö-

revde hakkıyla çalışmak, vazifeyi en iyi şekilde yerine getirmektir. Bu evsaftaki görevli kim ve hangi düşüncenin sahibi olursa olsun, onun gözünde bir kıymetti. Bunun gibi kendisiyle aynı görüş ve düşünceye sahip olduğunu zannedip de, görevini yapmayanlara karşı da son derece keskin tavır alır, çağırarak hatasını söyler, gereğini yapardı.

Liyakatsizi takdir ve tecziye, namus borcu idi. Bunun gibi dürüst, çalışkan ve temiz insanları da takdir ve taltif onun için bir vefa borcu idi. İyi, dürüst ve çalışkan bildiği kimseleri her zaman korumuş ve kollamıştır. Onca aday arasında bunları arayıp bulmuş ve onları görevlere getirmiştir. Sadece Allah rızası, millet ve memleket sevgisi ile dolu olarak yapılan bu tercihler sonunda, etrafında her zaman liyakatlılardan, dirayetlilerden ve idealistlerden oluşan bir ekip oluşmuştur, kendiliğinden.

Başarılı idarecinin bence üç ana vasfı vardır: Birincisi mesai arkadaşlarına güvenmesi; ikincisi, istişâreye önem vermesi, üçüncüsü de, herkese eşit muamele ederek, hoşgörölü olmasıdır. Bu konuda akla gelecek her türlü diğer vasıflar, bu üç ana evsafın çevresinde toplanan ikinci derecede özelliklerdir.

İşte benim gözümle Erol Güngör'ün idarecilikteki başarıları bundandır. Bundan dolayıdır ki o her zaman sevilip, sayılmıştır. Aynı düşüncede olmayan ama biraz insaf sahibi olanlar bile onu takdir etmek durumunda kalmışlardır.

Onun görev dâvetini alan bütün dostları, buldukları yer ve çevrenin her türlü rahat, huzur ve nimetlerini, bir tarafa bırakarak onun davetine icâbetle, Selçuk Üniversitesi'ne gelmişlerdir. Henüz yeni olan Üniversite'nin olanca yokluk, sıkıntı ve mahrumiyetliklerine rağmen seve seve ona yardımcı olmuşlarsa bu feragat ve fedekârlıklar hep, onun dostluğundan ve ideal idarecilik vasıflarından dolayıdır.

Yukarıda, başarılı idarecinin istişâreye önem verdiğini işaret etmiştim. Bu özelliği ben, merhum Erol Hocamız'da çok gördüm. Meselâ Selçuk Üniversitesi'ni sembolize edecek bir fors-flâmanın tensip

ve tercihi yapılacaktı. Kalıcı bir şey olacağı için acele edilmiyor, uygun görülen kimselerle istişare ediliyordu. Türk-İslâm Sanatları Tarihi hocası olmamız ve Türk El Sanatları ile meşgul bulunmamız sebebiyle, bizim de görüşümüzü istemişti. Sonunda makamına davet ederek, kumaşın cinsinden, renginden tutunuz da üzerinde ki motif ve figürlerle varıncaya kadar teferruatlıca düşüncemizi dinleme nezaketinde bulunmuştu. Bunların ifade edebileceği olumlu, olumsuz anlam ve ifadeler üzerinde de durarak, en güzelinin tensip ve tercihinine ne kadar büyük hassasiyet gösterdiğini, hâlâ büyük bir takdirle hatırlarım. Bunu, kendisini daha yakından tanıma imkânını bahşeden bir hatıra olarak da anarım.

Erol Güngör Hocamız'ın bütün bu üstün fazilet ve meziyetleri sayesinde ki Selçuk Üniversitesi, kısa zamanda büyük hamleler kazanmıştır. Birbiri ardınca yeni fakülte ve enstitülerle büyük üniversiteler arasında yerini almaya başlamıştır. Onun sayesinde Selçuk Üniversitesi arı kovanı olmuştur; herkes neyi varsa onu peteklerine doldurmaya yönelmiş ve bu sadakatle çalışmıştır. Çünkü başta "Arı-beyi", "Kovan-beyi" Erol Güngör Hoca vardı. Selçuk Üniversitesi bir karınca yuvasına dönmüştü; en küçükünden, en büyüğüne kadar bütün karıncalar, büyük bir azim, büyük bir şevk ve gayretle, her güzel, faydalı, her gerekli şeyi yuvaya taşıyordu. Yerlisi bunu yapıyor, yabancıları bunu yapıyordu. Halk bunu yapıyor, hocası bunu yapıyor, öğrencisi, memuru bu çabayı gösteriyordu.

Çünkü başta o vardı ve o da aynı tempo ile gayret gösteriyordu. Ve Erol Hoca çok iyi biliyordu ki, ömür kısa, vakit dar, yol uzundu. Ve yine o çok iyi biliyordu ki, belki de bu fırsat bir daha ele geçemeyebilirdi... İnanınız o, her zaman bu idrak ve şuurun içinde olmuş ve yakın arkadaşlarına her vesile ile bunu hatırlatmıştır. O nedenle geç kalınmamalı ve fırsatlar ganimet bilinmelidir. Öyle de yapılmış, var güçle çalışılmıştır.

Onu kaybettikten sonra daha iyi anladık ki o, bu düşüncelerinde da haklı imiş. Ömrün olanca kısalığına rağmen yol çok uzun, engeli ve zahmetli imiş. Ve yine çok iyi anladık ki, Erol Güngör Hoca,

sadece Konya ve Selçuk Üniversitesi için değil, bütün Türkiye ve Türk Milletinin gökkubbesinde bir süheyl yıldızı idi, aktı geçti; kuraklıktan çatlıyan dudaklara, çoraklıktan şerha şerha olan topraklara canlılık veren bir rahmet bulutuydu., yağdı geçti. O, bir er-oğlu er idi, kahramanca vazifesini yaptı geçti. O, bir büyük gönül adamı, bir alperen idi, şu dünya köprüsüne hoşça gelip, geçti. Mevlâ, benzerlerine, dâvâ arkadaşlarına, gönüldaşlarına kuvvet vere; sayılarını artır; işlerini kolay getire, yar ve yardımcıları ola.

Zaman zaman şöyle bir düşünmekten kendimi alamam; derim ki, acaba O'na hangi mübarek ağızlar, diller, hangi duası müstecap erler, erenler, evliyalar: "Erol (Er-ol)" dediler ki O, böylesine bir eroğlu, er oldu; Böylece yaşadı ve öylece Rabbisine kavuştu. Ve yine şöyle bir niyazda bulunmaktan kendimi alamam: Ne olurdu o mübarek âbide şahsiyetler ona, soyadıyla sık sık "Güngör (Gün-gör)" diye de hitâbetselerdi de hocamız, daha uzun yıllar güngörüp, yaşayarak gönül verdiği dâvâ ve ideallerini tatbike imkân ve fırsat bulabilse, daha çok erken bir zamanda ve genç yaşta aramızdan ayrılmasaydı... Ama ne yapalım ki emir büyük yerden. İlâhî takdir böyle. Herşeyin en iyisini Mevlâ bilir... Bize sadece teslim olmak düşer.

Hele şükür ki, elde eserleri var. O, bunlarda yaşıyor. Daima da yaşıyacak. Onun yüksek duygu, düşünce ve idealleri, bu birbirinden kıymetli eserlerdeki satırlardan, sadırlara geçiyor. Gençlerimize şuur ve idrak vererek, onları yarınlara hazırlıyor.

Benim nâçiz özümde ve gözümde bir "Alp-Eren" ideal ve ışığına sahip bulunan merhum Prof.Dr.Erol Güngör Hocamız her zaman takdirle yâdedilecektir. O her geçen yıl tekrar tekrar tazimle anılacak, hakkında yüksek lisans ve doktora tezleri yapılacaktır.

Biz, O'nun aziz ruhuna Fatihalar gönderilmesini niyâz eden şu satırlarımızı, Bâki'nin şu güzel mısralarıyla noktalayalım:

"Seni Yusuf'la güzellikte sorarlarsa bana;
Yusuf'u görmedim amma seni rânâ bilirim.

TAM BİR AY SONRA...

Prof.Dr.İsmail YAKIT*

Rahmetli Erol Güngör Bey, kendisine sağlığında abi, ağabey olarak hitab ettiğim değerli büyüğümüz, ilim ve fikir adamımız idi. Pek sık biraraya gelip konuşmadığımızdan, yazılarına kendisinden daha yakındık. Ankara'da talebeyken arkadaşlarla onun düşüncelerini, fikirlerini, görüşlerini okuyup aramızda hep tartışırdık. Bana öyle geliyor ki O, Ziya Gökalp, Peyami Safa ve Alparslan Türkeş'ten sonra günümüzdeki Türk milliyetçiliği idealinin temel direklerinden biridir.

Rahmetli Erol Bey, Konya Selçuk Üniversitesi'ne Rektör olduğu zaman, ben Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (o zamanki adıyla İslamî İlimler Fakültesi)'nde Yardımcı Doçent olarak görev yapmakta idim. Erzurum'da çalışanların pek çoğunda olduğu gibi bende de Batı'ya doğru gelmek arzusu vardı. Erol Güngör Bey'in Rektörlüğü'ne en fazla sevinenlerdendim. Felsefe branşında olduğum için Konya'da çalışabileceğim Fen-Edebiyat, İlahiyat gibi fakülteler de vardı. Kadro ilanlarını müteâkip Konya'ya gitmeye karar verdim. Hemen müracaat etmek ve Erol ağabeyle de görüşmek istiyordum. Nihayet uzun uğraşlardan sonra bir kaç gün izin alarak Konya'ya geldim. Müracaatımı yaptım. Rektör Bey'in misafirleri olduğu için ben Rektör Yardımcısı Kemal Bıyıklıoğlu'nu (Atatürk Üniversitesi eski Rektörlerinden) ziyaret ettim. Erzurum'dan geldiğimi öğrenince çok sevindi. Erzurum hakkında epey sohbet ettik. Hattâ kendisi Erzurum hatıralarının birini bırakıp birine başlıyordu. Söz müşterek dostumuz Rektör Erol Bey'e gelmişti. Ben onun hakkında efendiliği, dürüstlüğü konusunda konuşunca Kemal Bıyıklıoğlu hocamız: "Bak İsmailciğim, Erol Bey Rektör olarak atanınca bana: "Kemal hocam ben Rektörlük'te yeniyim, acemiyim. Siz uzun yıllar bu görevi yaptınız. Belki sizin katkılarınızla Konya'mızda güçlü bir Üniversite oluşturabiliriz.

---

* S.D.Ü.İlahiyat Fakültesi Dekanı.

Bana yardımcı olur musunuz?” dedi. “Ben yıllarca Rektörlük yapmış adamım. Rektörlük yapmış birisi artık Rektör Yardımcılığı gibi bir görevi kabul etmez. Prensip budur. Ama ben Erol Bey’in şahsiyetinin, dürüstlüğünün hayranıyım. Onun başarılı olması için kendisinin teklif ettiği bu görevi memnuniyetle kabul ettim” dedi. Bu minval üzere sohbet ederken; sekreter, Rektör Bey’in misafirlerinin gittiğini ve beni beklemekte olduğunu haber verdi.

Rektör Erol Bey, ayakta tebessümle beni bekliyordu. Tokalaştık. Kucaklaştık. Kendisine, Hikmet Tanyu ve Nihat Keklik hocalarımın selamlarını da söyledim. Oturup bir müddet sohbet ettik. Rektör Erol Bey, Üniversite ve projeleri hakkında detaylı bilgiler verdi. “Yurtdışında yetişmiş, formasyonu güçlü sizin gibi arkadaşların gelmesini bizzat ben istiyorum” dedi. Selçuk Üniversitesi’ni en güçlü üniversitelerden biri yapmak emelinde olduğu konusundaki düşüncelerini anlattı. Müracaatımı yaptığımı söyleyince çok sevindi. Ancak muvafakat probleminden bahsettim. Zira Erzurum’dan normal yollarla ayrılmak zordur. Kolay kolay muvafakat vermiyorlar. O zaman bana şunları söylediğini gün gibi hatırlıyorum: “Sen hiç merak etme, muvafakatı alırız. Bir ay sonra bu iş tamamdır.” Rektör Erol Güngör Bey bu sözü söylediğinde tarih 24 Mart 1983 idi. Tam bir ay sonra yani 24 Nisan 1983’te acı haberi işittik. Erol ağabey, benim Erzurum’dan muvafakatımı beklemeden sanki dünyadan kendi muvafakatını almıştı. Allah rahmet eylesin.

Vefatına bilâhère aruz vezniyle aşağıdaki tarihi düşürdüm.

Erol Bey dostumuz yaşardı Hakk’la
O kim ilmiyle olmuştu yekta
Mücevher bir beyit târîh-i fevti
Mülâkî eyledî Gufrân-ı Hakk’a
Makâmıdır anın cennât-ı a’lâ

1983

Hesaplanmış Şekli: Eski harflerle yazıldığında son beytin noktalı harflerinin toplamı vefat tarihini verir. Şöyleki:

Son Beytin: I. mısramın noktalı harflerinin toplamı =1360

II. mısramın noktalı harflerinin toplamı = 623

+-----

1983

EROL GÜNGÖR'LE BİR GÜN

Necdet ÖZKAYA

Evvel zaman içinde, günlerden bir gün duyduk ki, “Erol Güngör Konya Üniversitesi'ne Rektör olmuş.” Hayırdır inşallah dedik.

O zamanları bilenler bilir, milliyetçilerin horlanıp kapı dışarı edildikleri bir zamanda milliyetçi bir fikir ve ilim adamının genç yaşına bakılmaksızın rektör tayin edilmesi milliyetçi camiada şaşkın bir sevinç yaratmıştı.

Demek ki Türkiye’de yanlışlar düzeltilmeye başlanıyordu...

Milliyetçi gazetelerde günlük yazılar yazan, zaman zaman siyâsî konulara girerek “devletlû” kişilerin politikalarını eleştirebilen bir profesörün rektör olarak Selçuk Üniversitesi’nin başına getirilmesi onunla birlikte yeni ve ümit verici bir başlangıcın habercisi olmuştu. Gerçek ilim adamları Türkiye’de itibar görüyordu.

Onların bu makamlara getirilmesi kimlerin tercihiydi bilmiyorum. Bu tercihin ne kadar doğru ve isabetli olduğu kısa bir sürede anlaşıldı. Çünkü Konya’lı, Erol Güngör’ün şahsında gerçek bir “Hoca”yı bulmuş, O’nu bağrına basmış ve sevmiştii...

Selçuk Üniversitesi’nin bugün ulaştığı büyüklükte ve “itibar”da rahmetli Erol Güngör’ün doğrularının payı vardır.

Sıcak ve aydınlık bir yaz gününde Ayvaz Gökdemir’le Erol Güngör’ü kutlamak için Konya’ya gittik. Böylece Konya Paşası’nı ve diğer arkadaşlarımızı da görecektik.

Konya Paşası, o da rahmetli oldu. Erol Güngör’den önce mi öldü sonra mı, doğrusu onu da hatırlamıyorum.

Konya'ya inince önce Paşayı bulduk. Avukat Tevfik Fikret kendi kendine Paşalık rütbesi vermişti. Eşine, dostuna, tanıdığı tanımadığı muhataplarına hep "Paşa" diye hitap ettiği için, bir gün arkadaşlarınca kendisi "Konya Paşalığı"na getiriverilmişti. Ünvanını da hiç yadırgamamıştı.

Düz adam değildi Paşa, girintisi, çıkıntısı olan bir adamdı. Soruları, cevapları, bunalımları, meseleleri olan ve bunlarla boğuşmaktan zevk alan bir adamdı.

İrfan ehlini buldukça irfanını, tefekkürünü ortaya koyabilen cins bir adamdı...

Üniversiteye onunla gittik. Erol Güngörle yanılmıyorsam bizim vasitamızla tanışmış oldular.

Meram'da bir lokantada oturduk. Paşa bir kaç dakika sonra Erol Güngör'le çok eskiden arkadaşlığı varmış gibi davranabilmişti.

"Rektör Paşa" diye söze başlayınca Erol Bey'in bu hitabı yadırgayarak baktığını hatırlıyorum. Ama Paşa için ne gam...

Sohbet koyulaştıkça Erol Bey'in Paşa'ya ısındığını görmemek mümkün değildi. Herhalde sonraları birbirlerini çok sevmiş, arkadaşlık yapmışlardır.

Meram'da oturduğumuzu duyan bir kaç arkadaş da çıka gelince hem sayımız çoğaldı, hem de sohbet konuları da çeşitlendi, renklendi, zenginleşti.

Paşa bir ara sözü Mevlânâ'ya getirerek O'nunla anlayamadığını O'nu çok hırçın, geçimsiz ve katı bulduğunu söyledi.

Herkesin "hoşgörü" örneği olarak verdiği Mevlânâ Paşa'ya göre müsamahası olmayan, katı bir şahsiyetti.

Rahmetli Erol Güngör, “6-7 asır önce yaşamış bir adamdan ne istiyorsun, kavga etmenin sebebi ne?” diye sorunca, “Ama Yunus’la arkadaşlığımız çok iyidir” dedi.

Yunusla çarşıda pazarda dolaşır, kahvehanede beraber olabiliriz. Beyoğlu’nda birlikte gezebileceğimiz gibi bir köyün tozlu topraklı yolunda da beraber yürüyebiliriz. Tarlada rençber olur, bostanda bostancı, bahçede bahçıvanlık yaparız. Harmanı birlikte yapar, değirmende un öğütebiliriz.

Serazat ruhlı bir adam olan Tevfik Fikret Bey’in, aristokrat bir yapıda ve havada olan Mevlânâ ile bağdaşması, anlaşması mümkün değildi...

Rahmetli Erol Güngörle birlikte bu tahlile ne kadar ehemmiyet verip doğru bulduğumuzu tartışmamıştık.

Fakat Siyasetten-şiire tasavvuftan-günlük politikaya kadar uzanan bir büyük zevkli sohbet oluyordu.

Erol Bey’in bir sosyal bilimci olarak tesbitlerinin, tahlillerinin ne kadar derin ve isabetli olduğunu zevkle görmek sofradakilere yeni umutlar veriyor, görüş ufuklarımızı açıyordu.

Söz dönüp dolaşıp Türkiye’deki sağlı sollu görülen taasuba geldi. Fikirde, davranışlarda görülen katılıklar, tutuculuklar memleketi çok uzun zamandan beri her dönemde yeni açmazlara, çıkmazlara sürüklüyor. Kendi görüş ve düşüncelerimiz hep doğru, karşı düşüncelerin hep yanlış ve zararlı olduğu inancındayız. Birbirimize tahammül edemiyoruz. Bundan dolayıdır ki, toplumda şiddet, öfke hemen hakim olabiliyor diye konuşulurken, bir ara Ayvaz Bey, söze girdi, Tevfik Bey rahmetliye, “Ağabey, bu hükümlerle bize, topluma biraz haksızlık yapıyorsun galiba, bak Necdet Bey gibi sofı davranışlı bir adam, sizin bu hür fikirli sohbetinizde bulunuyor. Her türlü yiyecek ve içeceğin serbest olduğu sofrada oturuyor.” dedi.

“Ne demek istiyorsun Necdet Bey, bize tahammül mü ediyor.” diye mukabele etti Tefvik Bey. Bu soru Şeklindeki ihtar gülüŐmelere sebep olmuştu.

AkŐama doğru Konya’dan gönül huzuruyla ayrılırken nerden bilecektik ki bu iki değerli dostumuzun bir müddet sonra aramızdan ayrılacağını.

Bu hatıralar münasebetiyle kendilerine Allah’tan rahmet diliyorum...

PROF.DR.EROL GÜNGÖR'LE İLGİLİ İNTİBALARIM

Doç.Dr.Osman CİLÂCI*

Yazıları ve eserleriyle yıllar öncesinden gıyaben tanıdığım Prof.Dr.Erol Güngör'le ilk karşılaşmam 1982 Ağustos'unda Konya'da oldu. O günlerde Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü'ne yeni tayin edilmişti. Ben de o zaman Konya İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi idim.

Üniversiteleri Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı yüksek okulları bir çatı altında toplayan ve yeni bir yapılanmayı da beraberinde getiren 2547 sayılı YÖK. Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetini sürdüren Konya Yüksek İslam Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi adıyla yeniden teşkilatlanmış, ben de rahmetli Rektörümüz tarafından Dekan Vekili olarak tayin edilmiştim.

Fakülte Dekanlığı'na vekâletten sonra, idari birtakım meseleler dolayısıyla Hocamız'ı daha çok görmek imkanını buldum. Şunu samimiyetle belirtmeliyim ki, rahmetli Rektörümüz muazzam hafıza, pratik zekâ ve üstün bir tevazu sahibi idi.

Bir gün Senato toplantısında idik. Gündem maddelerinden biri, Selçuk Üniversitesi'nce neşredilen, Fen-Edebiyat Fakültesi ders kitaplarından bir miktarının, Ankara Üniversitesi'nin muadil fakültelerine satılması meselesiyle ilgili idi. Hoca herkese tek tek söz vererek konuşulanları sabırla dinledi. Bu arada birkaç kere telefona cevap vermek üzere dışarı çıktı. Müzakerenin lüzumsuz şekilde daha fazla uzamasına meydan vermemek için: "Mesele anlaşılmıştır. Adı geçen fakülteye 80 kitap göndereceğiz" diyerek gündemin o maddesini pratik bir şekilde karara bağlamıştı.

---

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Göreve başladığının ilk ayında fakülte dekanlarını, yeksekokul müdürlerini ve rektörlük üst düzey idarecilerini İkinci Ordu Komutanı'na tanıtmak için bizleri karargâha götürmüştü. Çay, kahve, hal, hatır faslından sonra Güngör Hoca oradakileri tek, tek isim, isim ünvan ve görevleriyle takdim etti. Merhum Hocamızın bu hafıza gücüne hâlâ hayranlık duyarım.

Rektörlük Satınalma Müdürü Ali Çantaş Bey anlatıyor:

Bir gün rahmetli Hocamız'la rektörlük lojmanına demirbaş mutfak eşyası almak için züccaciye mağazasına gittik. Ben en lüks mallara el attıkça Hoca:

Ali Bey, yavrum, şu bizim işimizi görür. Bununla çay içilebilir. Zaten yere düşünce hepsi kırılır, diyerek kristal yerine en sade, en ucuz bardakları, çatal-kaşık takımlarını tercih ediyordu. Rahmetli Hoca devlet hazinesinden ödenecek bir kuruşta bile bütün millet hukukunun varlığını daima düşünürdü.

Erol Güngör Hoca'yı herhangi bir siyasi partinin, özellikle belli fikri savunan bir partinin sempaticanı veya safında görmek ona yapılacak en büyük haksızlık olur. Çünkü o, her şeyden önce ilim adamı ve âlim bir Hoca'dır. İlimin vekarını, hoca olmanın haysiyetini her şeyin üstünde tutmasını bilen ve hayatında bunu birfiil yaşayan müstesna bin insandır. O, ilim hayatında da, idari görevinde de daima partilerüstü kalma özelliğinin en güzel örneklerini sergilemiştir. O'nunla birlikte Selçuk Üniversitesi'nde çalışan herkes o'nun bu özelliğini eminim ki, teslim edecektir.

Merhum Prof.Dr.Erol Güngör'ün ideali Konya Selçuk Üniversitesi'ni her yönden mükemmel bir üniversite haline getirmektir. Bunun için Konya'ya geldiği günden, vefat ettiği 24 Nisan 1983 tarihine kadar geceli-gündüzlü bütün zamanını bu idealin tahakkuku için seferber etmişti. Hoca'nın gündüz mesaii o kadar dolu idi ki, Senato ve Yönetim Kurulu toplantılarının çoğu zaman akşam saat 19.00-20.00 sula-

ında yapıldığını gayet iyi hatırlıyorum. Toplantı sonrasında da Erol Hocamız'ın gece yarısına kadar rektörlükte veya evinde çalıştığını o zamanki Özlük İşleri Müdürü Sayın Mehmet Özkürkçüler'den dinlemiştim.

Türkiye'de Tecrübî Psikoloji Kürsüsü'nün kurucusu merhum Prof.Dr.Mümtaz Turhan'ın en değerli asistanlarından, sonra da o kürsünün yöneticisi olan Prof.Dr.Erol Güngör, cana yakınlığı, hatırşinaslığı ve toleransı ile de Selçuk Üniversitesi'nde âdeta bir sembol olmuştu. Hademesinden en yaşlı hocasına kadar bütün üniversite personeli Erol Hoca'nın bu güzel hasletlerine aynı güzelliklerle cevap vermek gereğini içlerinden gelerek daima duymuşlardır.

Oğlu doğduğu zaman telefonla doğum müjdesini Mümtaz Turhan Hoca'nın refikası hanımefendiye verdikten sonra:

"Kusura bakmayın! Oğluma Mümtaz adını koyamıyorum. Olabilir ki, onu zaman zaman azarlamam icabedebilir" cümleleriyle sözünü noktalaması hangi ince idrak ve hassasiyetin bir nişanesidir? Düşünmek gerek! İşte bu zerafetin ve inceliklerin adamı Erol Güngör Hoca, İslam-Türk Sentezi'nin millî kültüre, töreye bağlılığın, dürüstlük ve sadakatın bir timsali idi.

Erol Güngör Hoca'nın Konya halkı ile, sekiz ay gibi kısa bir sürede kurduğu diyalog ve samimiyet köprüsü, çok kısa zamanda meyvesini vermiş, Tıp Fakültesi, Göğüs Hastanesi'nde onun rektörlüğünün daha ilk aylarında faaliyete geçmişti. Gerekli mâlî ve fiziki imkân hazırlanmadan Tıp Fakültesi'nin açılışını o zaman tenkit edenler, aynı fakültenin bugün ulaştığı seviye karşısında acaba ne diyecekler? Konya Tıp Fakültesi ve Araştırma Hastahanesi'nin Türkiye genelindeki muadilleri arasında ilk sıralarda yer aldığını görmek eminim ki herkesten önce rahmetli Erol Hoca'yı mes'ud edecektir.

Aziz Rektörümüzün aynı zamanda verimli bir kalemi vardı. Eserlerindeki ilmi kudretini özellikle Sosyal Psikoloji sahasındaki dünya çapında tartışılmaz üstünlüğünü ilgili ve selahiyetli kalem erbabının takdirine bırakırken, mükemmel Türkçe'si yanında İngilizce ve

Osmanlıca'sının da aynı derecede mükemmel olduğunu belirtmek isterim. Türkçe ve İngilizce'ye hâkimiyetini, bu dilden yaptığı tecümelere rahatlıkla görmek mümkündür. Kitabın yazar ismi söylenmese, o eserin telif olduğuna rahatlıkla inanılabilir. Çevirilerinde rekâket ve tercüme kokusu hiç hissedilmez. Çok seri not tutmasından, makale ve kitaplarını hazırlarken genellikle eski yazıyı kullanmasından, O'nun Osmanlıca'ya ne derece vakıf olduğunu anlamakta zorluk çekilmez.

Denebilir ki, merhum Prof.Dr.Erol GÜNGÖR'ün, birbirinden değerli eserleri arasında, vefatından önce yayınlanan son kitaplarından, İslamın Bugünkü Meseleleri (İst.1981) ile, İslam Tasavvufunun Meseleleri(İst.1982) daha önemli bir yer işgal eder. İslamın Bugünkü Meseleleri'ne çok ehemmiyet verdiği şuradan da bellidir ki, o kitabını Hicretin 15.Yüzyılı'na Armağan etmişti. Bu iki kitabında merhum Güngör Hoca, daha çok İlahiyatçıları ilgilendiren saha üzerinde, tam bir mahviyet ve ilmî diğergâmlık içinde kalem denemesine girişmiştir. Her ilim adamında bulunması gereken "iddiasız olma ve aşırılıktan kaçınma" ilkelerine diğer eserleri gibi , bu iki kitabında bağlı kaldığı görülmektedir. İddiasız tasannudan uzak olduğunu şuradan da anlıyoruz ki, Erol Hoca her iki kitabını Marmara İlahiyat Fakültesi'ndeki bazı arkadaşlarımıza, hasbî tenkitlerde bulunmaları için vermiştir. İlmi zihniyetin gelişmesinin ancak bu yolla ve bilgi alış-verişiyle gerçekleşeceğini bilmeğe, bugün her zamankinden daha fazla muhtaç olduğumuzu özellikle vurgulamak isterim. Eğer ömrü vefa etseydi bu iki kitabını mihver alarak Konya İlahiyat Fakültesi'nde vereceği seminerden eminim ki biz İlahiyatçılar çok istifade edecektik. Vefatından az önceki bir Cuma, namaz sonrası ayaküstü sohbetimizde bu semineri yapacağını bize va'detmiştir. Erol Hoca umumiyetle Cuma namazlarını İlahiyat Fakültesi Tatbikat Camii'nde kılardı.

Ölümünden hemen sonra o zamanki Yeni Düşünce Dergisi (20 Mayıs 1983, sy.85)'nde kaleme aldığım "Bir Alim Göçtü" adlı yazımda, "Çok sevdiğimiz , iman ve fikir adamı, Selçuk Üniversitesi değerli Rektörü vefakâr âlim Prof.Dr.Erol Güngör'ü kaybetmenin derin üzüntüsü içerisindeyiz. Onun aramızdan ânî ayrılığı ile Türk fikir âle-

minin çok şey kaybettiğini, birazcık olsun teselli bulduktan sonra daha iyi anlayacaktır" cümleleriyle dile getirdiğim gerçeklerin isabeti bugün daha iyi anlaşılmiştir, kanaatindeyim.

İşte bu duygularla vefatının 15.yılında sevgili Erol Güngör Hocamız'ı bir kere daha rahmetle anarken, Yüce Mevla'dan, ruhunun şâd, makamının Cennet olmasını diliyorum.

PROF.DR.EROL GÜNGÖR'LE İLGİLİ BİR HATIRA

Prof.Dr.Selçuk ÜNLÜ*

Onu eserlerinden tanıyordum. 1982 senesi ikinci yarısında Selçuk Üniversitesi rektörlüğüne atandığını duyunca çok mutlu olmuştum. T.C. devletin son zamanlarda yetiştirmiş olduğu fikir üreten, eserleri millî ve manevî kavramlarla yoğurlu nadir ilim adamlarımızdan biriydi. Fakat hiç karşılaşmamıştık. Kalbden kalbe yol vardır. İçimde onu mutlaka görmek ve tanımak arzusu vardı. Ama nasıl? Ben o yıllar (1983) Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde doçent olarak çalışıyordum. Derken aylar geçti. Selçuk Üniversitesi'nden çok güzel haberler geliyordu. Bu güzide müesseseyi ve yöneticisini mutlaka görmeliydim. Bu haberler benim merakımı kamçılıyordu. 1983 senesi Nisan ayı başlarında postadan çıkan bir zarfta, Konya'da jüri üyesi filolog olarak görevlendirildiğim ve davet edildiğim yazıyordu. Fırsat çıkmıştı, ne çok sevinmiştim. Koşarcasına gittim, 6 Nisan 1983 cuma günü, merhum, pek çok işinin arasında bana bolca zaman ayırdı. Birlikte uzun uzadıya sohbet ettik. Neler konuşmadık ki...Çok mütevazi, çok derin bir insanla karşı karşıya bulunuyordum. Vakûrdu. Mütevazi davrandıkça "büyüyor", yüceliyordu. Hakkında çok güzel şeyler duymuştum. Bunların doğrulandığını bizzat müşahede ediyordum. Mille-tiyle bütünleşmişti, esnafla esnaf, zenaatkâr ile zenaatkâr oluyordu. Yer sofrasında yemek yiyor, sade vatandaşıla, ona da insanca değer vererek sohbet ediyordu. Üniversite Konya ve Konyalı ile kaynaşmıştı. Zaten Anadolu'daki taşra üniversitelerinin bir görevi de bu değil miydi? Kibir sözü, onun tanımadığı bir kavramdı. Konya ve Anadolu bir kültürler beşiği idi. O bunu çok iyi biliyordu. Bunların ele alınmasına öncülük ediyordu, bu kültür değerleri işlenerek gün ışığına çıkarılıyordu.

---

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Bu araştırmalar için gerekli olan enstitüler, hususiyle sosyal bilimler enstitüsü, harıl harıl çalışıyordu. Birimler çok çabuk hayata geçiriliyordu, çünkü o lüzumsuz teferrüatı sevmezdi, gösteriše hiç düşkün değildi, kısa yoldan iyi sonuç almayı hedeflerdi. Lüzumsuz seremonilerle zaman ve para masrafı onun işi değildi. Bunun içindir ki rektörlük yaptığı sekiz ay gibi kısa bir zamanda çok mesafe almıştı. Kendimden geçmişcesine onu dinlerken, sohbetimizin sonunda beni Konya'ya davet etmesin mi? Kim bu insana "hayır" diyebilirdi? Onunla çalışma şerefinden mahrum kalmak isterdi? Tereddütsüz, kabul ettim. Birlikte çalışıp hizmet edecektik. Onun inşa etmekte olduğu Selçuk Üniversitesi'ne bir tuğla da ben koymalıydım. O, bana bu güzel ve şerefli imkânı sunuyordu. Bundan güzel ne olabilirdi? Bu duygularla Erzurum'a dönmüş olduğum 8 Nisan 1983 günü aile meclisinden "Konya"ya nakil, oy birliği ile kabul edildi. Toplanmaya başladık. Fakat 15 gün sonra gelen kara bir haber hepimizi, Türk milletini, temelden sarstı. Ebediyete intikal etmişti. Beklenmedik bir anda. Üzüntü ve şaşkınlık bir aradaydı. İnanmak güçtü. Ama gerçektir. Elden ne gelirdiki. Takdir-i İlahi! Fakat Konya'ya gelmeye söz vermiştim. Müteakip günlerde üniversitenin yönetimi değişti, ya da değiştirildi. Buna rağmen ona söz verdiğim için verilen ilâna müracaat ettim. Lakin yerine tayin edilen rektör Prof.Dr.Süleyman Kadayıfçılar tarafından, rahmetli ile paylaşmış olduğum millî ve manevî değerler dolayısıyla "istenmeyen adam" olarak müracaat dosyam geri gönderildi ve "kadrolar da iptal edilmiş", gelen yazıda öyle deniyordu, bu yazıyı hâlâ saklıyorum. Böylece Konya yolu kapanmıştı. Filolog olarak sayımız mahdut olduğundan, pek çok üniversiteden davet aldım, fakat gönlüm Konya'daydı. 1984'te İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi'ne geçtim. Fakat ısınamadım. Ben bir Anadolu insanıydım. İzmir bana göre değildi. Fakat bir defa "düşmüştüm". Tek tesellim o zamanki üniversite yönetimiydi; fakat o yönetim de, rektörün ayrılmasıyla değişti. Konya'ya nasıl gelmeliydim? Bunu profesör olarak gerçekleştirecektim. Allah'a çok şükür, bu dileğim kabul oldu ve 1986 Nisan'ında müracaat etmiş olduğum kadroya, YÖK tarafından aynı senenin sonlarında tayin edildim ve 1987 başında da Konya'da göreve başladım. Yani merhuma vermiş olduğum sözden takriben dört sene sonra. Ama olsun, geldim ya!

Burada hizmet ettiğime inanıyorum. Ve çalışmaya devam ediyorum. Başka şehirlerden ve üniversitelerden idarî grev teklifi alsam da. Beni Konya'ya yonlendiren merhum Prof.Dr.Erol Gungr' her vesileyle minnet ve şükran içinde anıyorum, hâতিরasına sahip çıkan, niversitemizin hâl-i hazırdaki yonetimine de tebrik, teşekkür, minnet ve şükranlarımı surmayı bir borç biliyorum. Merhumun attığı temel sağlamdır; Selçuk niversitesi bu sağlam temel üzerinde daha da y-celecektir.

Merhuma tekrar Allah'tan rahmet diliyorum. Mekânı cennet olsun. Nur içinde yatsın!

EROL GÜNGÖR ÜZERİNE HATIRALAR

Prof.Dr.Süleyman Hayri BOLAY

Rahmetli Erol GÜNGÖR'ü, vicahen, ilk defa 1965'te Marmara Kahvesinde tanıdım. Yanında rahmetli Ali İhsan YURD vardı. Daha önce, yazılarıyla şöhreti bizlere ulaşmıştı: "Mümtaz TURHAN çok iyi bir asistan almış" diyerek kendisinden stayişle bahsedildiğini işitiyorduk.

Yanılmıyorsam, 1965'de rahmetli Tarık BUĞRA Yön dergisine mukabil "Yol" diye bir dergi çıkarmıştı. Bu dergi, büyük boy, fikrî muhtevası çok kuvvetli bir dergi idi. Dergide daha çok Mümtaz TURHAN, Recep DOKSAT, Erol GÜNGÖR gibi kimseler uzun yazılar yazıyorlardı. Erol GÜNGÖR'ün genç yaşına rağmen, muhtevalı ve ihatalı yazılarıyla, ilk defa Yol dergisinin sayfalarında tanıştım. 1966 yılının Temmuzunda İstanbul'da Yol dergisinin idarehanesine özellikle Tarık BUĞRA'yı ziyaret için gittim. Maksudım Tarık BUĞRA ile bir konuyu konuşmaktı. Tarık BUĞRA'nın yanına girdiğimde rahmetli Mümtaz TURHAN'ı ve Erol GÜNGÖR'ü de orada gördüm. Onlarla da konuştum. Erol GÜNGÖR Amerika'ya gideceğini söyledi. Biraz sohbet ettikten sonra ayrıldım.

Yanlış hatırlamıyorsam 1969 Ekiminde piyade okuluna gidinceye kadar bir daha kendisiyle görüşme fırsatı olmadı. Okula vardığım akşam kendisiyle karşılaştım ve bundan dolayı ziyadesiyle memnun oldum. O sırada benim "Türkiye'de Ruhcu-Maddeci Görüşlerin Mücadelesi" adlı kitabım yeni çıktığı için bana hem Erol GÜNGÖR hem de etrafındaki gençler yakın ilgi ve itibar gösterdiler.

Piyade okulunda ben birinci bölümde, o dördüncü bölümde idi. Onun etrafında bir kaç genç vardı. Ayrıca müşterek dostlarımız vardı. Hidayet NUHOĞLU gibi. Gündüzleri eğitim ve derste olduğumuz için pek görüşemiyorduk. Sadece okul içerisindeki camide Cuma nama-

zında veya yemekhaneye giriş çıkışlarda karşılaşıyorduk. Ama eğitimden sonra akşamları yemekhane çıkışı millet gazinoya doluşur, yatma zamanına kadar kağıt oyunları ile vakit geçirirdi. Biz de Erol GÜNGÖR, Hidayet NUHOĞLU ve daha bir kaç kişi bir köşeye çekilir, çayları yudumlarırken, sohbeti de koyulaştırdık. Sohbet konuları, günlük olaylardan ilmi ve felsefi meselelere, kadar çeşitlilik gösterirdi. Bazan da derslerde işlenen konulara ve konuşmalara inhisar ederdi. Fakat her hal-ü karda zevkli sohbetler olurdu.

Aslında Erol GÜNGÖR, sohbette çok konuşan bir kimse değildi. Kendi az konuşur ama daha çok dinlerdi. Dinlerken de konuya pek ilgili görünmezdi; fakat sanki başka bir âleme dalmış gibi dururdu. Ama sonunda bir çift söz söyler, bu söz de hem söylenenleri gayet veciz bir şekilde özetler, üstelik kendi kanaatini özlü bir şekilde ifade ederdi.

Kandil günlerinde camiye giderdi; camiden çıkınca daha çok dînî muhtevalı sohbetler olurdu. Piyade okuluna geldiğinde doçentlik imtihanından döndürülmüştü. Bizim üzüldüğümüzün aksine hiç umursamamıştı. Kendisinden o kadar emindi ki...

Osmanlıcaı çok iyi biliyor, eski harfleri çok seri olarak kullanıyordu. Piyade okulunda ders notlarını eski harflerle tutuyor, ben ilahiyat mezunu olduğum halde o yazıları okumakta zorlanıyordum.

Bir gün tasavvufun açılmıştı; epeyce konuştuğundan sonra tasavvufun psikolojisi üzerine bir araştırma yapıp yapmayacağını, Arapça kaynaklara inmek için Arapça öğrenmek isteyip istemediğini sordum: Çünkü kendisinde bu hususta bir merak görmüştüm. Fakat soruma “böyle bir şey düşünmüyorum” diye cevap verdi. Aradan geçen zaman benim tahminimi haklı çıkardı. 13 sene sonra “İslam Tasavvufunun Meseleleri” kitabı çıktığı zaman kitapta Gazzali’den yapılmış bir tercümenin altında Erol GÜNGÖR’ün imzası görülmüyordu.

Demek ki sonradan Arapça öğrenmeye ihtiyaç duymuş ve bunu da en kısa zamanda gerçekleştirmiştir. Zaten kendisi yabancı dil öğrenmekte çok mahirdi.

Kendi anlattığına göre kahvedeki bir adama bir buçuk sayfalık bir metni tercüme ettirerek İngilizce öğrenmiş. Bu kadar dil öğrenme kabiliyeti ve iradesi nadir görülür. Zaten her konuda yüksek bir kavrama ve anlama kudretine sahipti.

Erol GÜNGÖR'ün evi, İstanbul'da olduğu için cuma günü eğitimden sonra eve çıkardı. Ben de hafta sonunda Ankara'ya gitmediğim haftalarda İstanbul'a çıkardım. Kendisiyle akşamları, Marmara kahvesinde buluşurduk. Sohbetle Sezai KARAKOÇ, Emin IŞIK mutlaka bulunurdu. Çoğu zaman Ali İhsan YURD da meclise katılırdı. Ziya NUR ve bazan da Dr.Abdullah ÖZTEMİZ meclise dahil olurdu.

Kendisi Sezai KARAKOÇ'u severdi. Sezai KARAKOÇ o sıralarda "Diriliş" adlı dergiyi çıkarıyordu. Erol GÜNGÖR de dergiyi telif, tercüme yazılar veriyordu. Bir gün kendisine bunları nasıl yetiştirebildiğini sordum. Dedi ki: "o tercüme, Marmara kahvesindeki sohbetler esnasında yapılmıştır. Onlara ayrıca zaman ayırmıyorum." Böyle kahvede sohbet esnasında yaptığı tercüme de Kierkegaard gibi filozofların eserlerinden yapılmış felsefi muhtevalı tercümeledir. Erol GÜNGÖR, hem bir meclisteki sohbeti hem de aynı anda ciddî bir tercüme doğru olarak yürütebiliyorsa bunda bir fevkaladelik var demektir.

Erol GÜNGÖR, ailesiyle ilgili hususları açıklamadan çekinmezdi. Meselâ babasının Türk filimlerini çok sevdiğini ve Günaydın gazetesi okuduğunu gülererek anlatırdı.

Erol GÜNGÖR'ün kahvede yaptırdığı tercüme dayanarak öğrendiği İngilizcesi o kadar mükemmelleşmiş ki o sırada İngiltere'de doktora yaparak askere gelmiş olan Hidayet NUHOĞLU'na, "Erol beyle konuştuğumca İngilizcede halledemediğim hususlar birer birer halloluyor" dedirtiyordu. Kendisi Erol GÜNGÖR ile dördüncü bö-

lükte idi, bu sebeple onlar yatakhane de sohbet etme imkanı buluyorlardı.

Erol GÜNGÖR ile piyade okul arkadaşlığı 1 Nisan 1970'te çekilen kura ile sona erdi. O Derince'ye ben de Denizli'ye gitmiştim. Ama münasebetlerimiz, daha sonraları artarak devam etti.

Erol GÜNGÖR ile ilk kader birliğimizden başka üç defa daha kader birliğimiz oldu. Kendisi benim yukarıda adı geçen kitabımı okumuş olduğu için, bana zaman zaman Fransızcamı ilerletmemi tavsiye eder ve üniversiteye geçmemi tavsiye ederdi. Askerlikten sonra, İstanbul'a her yolum düşüşünde kendisine mutlaka uğradım, sohbet ederdik.

1976 yılında Milliyetçi Cephe hükümeti kurulunca, 33 adet ders kitabının programları yenilendi; bu programlara uygun ders kitapları da yazıldı. Bu cümleden olarak Erol GÜNGÖR ve arkadaşları (Emin IŞIK ve Yaşar EROL) Ortaöğretim Ahlak kitaplarını hazırladılar. (S.ATEŞ ve O.KARMIŞ) ile birlikte Lise Din Bilgisi programlarını hazırlayıp kitaplarını yazdık. Bu kitapları Millî Eğitim Bakanlığı bastı ve sattı.

Milliyetçi cepheye muhalif olan partiler ve onların başındaki taraftarları, bu 33 çeşit kitap için ciddî tetikler yaparak tenkitler hazırladılar. Bunları ayrı kitaplar halinde yayınladılar. Gazete köşelerinde de açılan kampanyaya uyarak ağır hücumlar yapıldı. Bizden de bu hücumlara cevaplar istendi; biz de cevapları verdik. O zamanın müsteşarı A.Nihat AKAY, bunları dışarıda bastırdı fakat dağıtılamadı. Erol GÜNGÖR bu konuyla ilgili yazılar da yazdı.

Bizim bu ikinci kader birliğimiz, bizi bir yayınevine ortaklıkta birleştirdi. Zaman zaman yayınevinin Beyazıt'taki matbaasında buluşur, sohbet ederdik. Yayınevi kapanınca ortaklık da dağıldı.

Bir diğer kader birliğimiz 1982 senesinin ilk aylarında DPT'de kurulan Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonu süresince yani aşağı yu-

karı bir sene boyunca devam etti. Her ay DPT'nin Ankara'daki merkez binasında yapılan mutad toplantılarda buluşuyorduk. Bir takım konuların görüşülmesinde fikir birliği ve işbirliği yapıyorduk. Erol GÜNGÖR sosyal değişimle ilgili alt komisyonun başkanı idi. Zaten raporu da sadece kendisi yazdı. Rektörlük işleri dolayısıyla kendisi katılmadığı için Kasım ayındaki ana komisyonun toplantısına raporunu ben götürmüştüm.

Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonunun son toplantısı Ocak 1983'te İstanbul'da yapıldı. Toplantı Komisyon Başkanı Sulhi DÖNMEZER olduğu için İ.Ü.Hukuk Fakültesinin bir salonunda cereyan etti. Ben ve Erol GÜNGÖR de ana raporun hazırlanması ve redaksiyonu için kurulan heyete seçilmişti. Bu husustaki son toplantısı rahmetli Ayhan SONGAR'ın Nişantaşındaki evinde icra edilmişti. Bu toplantılara Konya'dan katılacaktık. Çünkü o rektördü; ben de S.Ü.İlahiyat Fakültesinin dekan yardımcısı idim.

O sıralarda Esenboğa havaalanında bir uçak indikten sonra içindeki yolcularla birlikte yanmıştı. Bundan dolayı uçağa binmekte tereddütler doğmuştu. Kimse kolay kolay uçağa binmek istemiyordu. Halbuki İstanbul'a uçakla gidilmesi gerekiyordu. Erol Bey, benim uçağa binmekten çekineceğimi düşünmüş olmalı ki üstü kapalı lâf attı: "İlahiyatçılar uçağa binmekten korkmazlarmış!.." Ben de "Elbette korkmazlar!" diye cevap verdim. Anladım ki İstanbul yolculuğunu hem beraber hem de uçakla yapmamızı istiyordu. Benden böyle bir cevap alınca, hemen emir verdi, Ankara'ya kadar otobüs, Ankara-İstanbul uçak biletlerini aldırdı ve böylece bu uzun yolculuğa çıktık.

Rahmetli Erol GÜNGÖR ile son kader birliğimiz, Konya'da cereyan etti. Temmuz 1982'de rahmetli Erol Bey, Konya Selçuk Üniversitesi Rektörlüğüne tayin edilmişti. Kendisine tebrik telgrafı mı çektim, telefon mu açtım; iyi hatırlamıyorum. Yalnız onun rektör olduğundan ziyadesiyle memnun olmuşum. Fakat kendisi, hiç idarecilik yapmadığı için kurucu olarak rektörlükteki işinin zor olacağını düşünüyordum. Fakat onun keskin idraki, basireti, geniş ufku ve müsahahası sekiz ay gibi kısa bir dönemde, Konya'da seçkin bir kadronun

teşekkülünde baş rol oynadı. Daha sonra rahmetli Mehmet Kaplan'ın dediği gibi idarecilik yönünün de kuvvetli olduğu bu vesile ile ortaya çıkmıştı.

Erol Bey, rektör olunca hemen kadro için kolları sığamış, çeşitli temaslara başlamıştı. 1982 senesi Temmuz ayının son günleri idi. Ankara'ya gelmiş ve bana rahmetli Rıza KARDAŞ ile haber göndermiş: "gelsin, görüşelim!" gittim, Ötüken Yayınevinin o zamanki irtibat bürosunda görüştük. Bana dedi ki "Konya'ya ya sen gel, yahut kardeşin (Naci BOLAY) gelsin!" Ben de aileme danışmadan "Ben gelirim" dedim ve Konya'ya gittim. Vardığım gün İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığına ve vekilliğine tayin etti. O zaman dekanlığa düşünülen Kemal ERASLAN daha gelmemişti. Bir ay kadar dekanlığa vekalet ettim; dekan yardımcılığını yürüttüm. Erol Bey ile yönetim kurulu toplantılarında beraber oluyorduk. Bir kısım idarecilerinin fikri bakımdan zayıflığına hayret ediyordu. Üniversite camiasının öğrenci ve hoca olarak bu zayıflığı kapatabilmesi için kültür faaliyetleri ve bu çerçevede haftalık seri konferanslar başlatmıştı. Bunları planlayan heyette bana da vazife verdi. Yanlış hatırlamıyorsam bu husustaki sorumluluk da bende idi. Çünkü yaptığımız programı, tesbit ettiğimiz konuları ve konferansçıları kendisine tek tek arzeder ve muvafakatını alırdım. Hatta ilk konferansı da benim vermeme söylemişti. Bende "Mehmet Akif'te Yabancılaşma" diye uzunca bir konferans vermiştim. Kendisi baştan sona konferansı alaka ile ve zevkle dinlemişti. Hatta zaman zaman Mehmet Akif'in, kendi kültürüne yabancılaşan tipleri tasvirindeki maharate gülmekten kendisini alamıyordu.

Bu çerçevede Prof.Dr.Ayhan SONGAR'a ölmeden 15 gün evvel bir konferans verdimişti. Ayhan Hoca o çetrefilli ilme meseleleri o kadar sade ve halkın anlayışına göre bir şekilde anlatıyordu ki doğrusu ben de hayret ettim. Gerçi Ayhan SONGAR'ı daha önce sempozyumlarda, kurultaylarda çok dinlemiştim; fakat halkın seviyesine bu kadar inebildiğini görmemiştim. Konya halkı, konferansa o kadar alaka göstermişti ki şalvarlı mahalle kadınları bile, konferans salonunun içini dışını, merdiven basamaklarına ve halıların üzerine oturarak doldurmuştu. Bu büyük alaka, Erol Bey'in sekiz ay gibi kısa bir za-

manda Konya halkının gönlünde nasıl bir taht kurduğunu da bütün çıplaklığı ile ortaya koyar. Belki de Cumhuriyet döneminde bir üniversite rektörü, laikliğin zedeleneceği iddialarında kulak asmadan, halkın arasına karışıp onlarla omuz omuza cuma namazı kılıyor, teravih kılıyor, kandil kutluyor ve oruç tutuyordu. Tanzimattan beri devam eden aydın-halk ikiliği ortadan kalkıyordu.

Onun bu başarısını çekemeyen bir takım çevreler ve devrimbazlar hemen aleyhine kampanya açmakta gecikmediler. Erol Bey'in "Türk Kültürü ve Milliyetçilik" adlı eserinde bazı laik uygulamaları tenkid eden satırlarını alıp, onun hemen vazifeden alınması gereken bir devrim düşmanı olduğunu yazıyorlardı. Bu yazıları gördükçe, endişelenip, ne diyorsunuz diyenlere gayet sakin bir şekilde "o benim meselem değil, Doğramacı'yı ilgilendirir" diye cevap veriyordu.

Erol GÜNGÖR; Bahaeddin YEDİYILDIZ, Mustafa KAFALI, Sadık TURAL, Mehmet ÇAVUŞOğLU, Mertol TULUM, Şerif BAŞKAN, Nur VERGİN, Mahir KAYNAK, Kemal ERASLAN, Yılmaz ÖZAKPINAR, Kemal BIYIKOğLU ve benzeri bir çok değerli ilim ve fikir adamını bir araya getirmiş, büyük bir eğitim, kültür, fikir ve ilim hareketini ateşlemişti. Bir taraftan da kendisi o kadar işin gücün sıkıntının arasında lisans ve yüksek lisans derslerini yürütüyordu. Kendisine çok yorulduğunu hatırlatanlara "ama bu çocukların yetişmesi lâzım" derdi. Bu ağır çalışma temposuna, sıkıntılara, ve o ağır mesuliyet duygusuna onun hassas kalbi dayanmadı ve 24 Nisan 1983'te birdenbire ebediyen durdu. Dolayısıyla kültürel faaliyetler çerçevesinde hazırladığımız ve tam bir ilim, fikir ve sanat şöleni olan ve belki de Türkiye'de bir benzeri yapılmamış olan "Fetih Haftası"nın o zengin, muhtevalı ve verimli programların icrasını da görmek nasip olmadı.

Ölüm haberini, eve girince kızım haber vermişti. Öyle sarsıldım ki ben de o anda ölümden döndüm dersem mubalağa sayılmaz. Bu sarsıntı haftalarca devam etti. Onu o kadar derinden sevdiğimin farkında değilmişim, meğer!

S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesinin ilk dekanı değerli arkadaşım Prof.Dr.Harun TOLASA dekan olduktan beş ay sonra kansere mağlup olmuştu. 1983 Ocağının son günü idi. Fen-Edebiyat Fakültesinin önünde cenaze getirilmiş, herkes orada toplanmıştı. Kimse kendisini tutamıyor, herkes ağlıyordu. Kendisini tutabilen tek kişi belki rektör Erol GÜNGÖR idi. O, olgun ve filozof hali ile nâşın karşısında filozofca ve çok hikmetli sözler söyledi. Tabii şimdi onların hepsini hatırlamam mümkün değildir. Fakat şunları mutlaka hatırlıyorum: “Biz ilim adamları hakikatın araştırmacılarıyız; hakikata ulaşmak için uğraşırız. Fakat bizim ulaştığımız hakikatların çoğu hadiselere bağlı olarak sınırlı ve değişkendir. Halbuki değişkenlik insanları ve ilim adamlarını tatmin etmez. Onun için hadiselerin gerisindeki ve varlıkların arkasındaki değişmez hakikata ilahi hakikata ulaşmak hedefimizdir. Bugün burada ilahi hakikatın tecelli ettiği, bir olayı, bir ölüm olayını yaşıyoruz. Biz de bu akibete uğrayacağız. Çünkü ölümün yaşı ve yeri ve saati yoktur. Mühim olan, ona hazır olabilmektir...”

Erol GÜNGÖR çok rahat yazan, yazdığı çok rahat okunan ve iyi anlaşılan bir kaleme sahipti. Zihni berraktı. Medenî cesareti yüksekti. İلمي hakikatları söylemekten kimin huzurunda olursa olsun, asla çekinmezdi: Kendi naklettiği şu olay bunun örneklerinden birisidir. Bin gün 1960 ihtilalinden sonra homoseksüellikten dolayı üniversiteden atılan bir Prof., YÖK’de dekan yapılmak isteniyordu. YÖK üyeleri hepsi bunu tasvip ediyordu. Erol Bey kendisini toparladı, isterlerse rektörlüğümü alsınlar diye düşündü. Kaç günlük ömrü kalmıştı; zaten kalbi baypaslı idi. İlahi huzurda hesap veremezdi. Bundan dolayı hakikatları makam ve mevki için gizlemenin bir manası yoktu. Hemen söz istedi ve söz verilince şöyle konuştu:

“Bu adamın dekanlığını hangi namussuz teklif etti, bilmiyorum. Ama bu adam, şu ahlaksızlığı fiilen tescil edildiği için 1960’da Üniversiteden uzaklaştırıldı. Şimdi görüyorum ki böyle bir adamın dekanlığını buradaki zevat tasdik edici bir hava içindedir. Bu adam dekan olamaz. Eğer olursa, bütün faziletliilerin bu makamdan ayrılması gerekir.”

Bu mealdeki konuşmadan sonra o kişinin dekanlığı ittifakla reddedildi.

Erol GÜNGÖR çok esprili bir insandı. Hazır cevaptı. Kısa ve çok özlü cevapları ve ifadeleri bazen çok şey ifade ederdi. Hatta bu ifadelerin içinde alay ve takdir bir arada bulunabilirdi. Mesela “Türk Kültürü ve Milliyetçilik” kitabında Ziya GÖKALP’ın Osmanlıya dair fikirlerinin yanlışlığını uzun uzadıya ve ilmî bir üslup içinde tenkid etmiş ve sonunda da Ziya GÖKALP hakkında şöyle bir hükme varmıştı:

“Gökalp, Osmanlı düşmanlarının en kalitelisidir” Bu kısa ifade hem alay, hem takdir, hem de hiciv bir aradadır.

Bir gün Rektörlükten çıkarken, bir münasebet düştü; kendisine dedim ki; “Ben Sezai KARAKOÇ’un yazdıklarını okuyorum ve beğeniyorum”. Sezai KARAKOÇ’un kendisinin yakın dostu olduğunu ve dergisine yazı verdiğini de biliyorum. Hafif güldü ve dedi ki “şeytanın aklına bile gelmez, yazdıkları değil mi?” Evet gerçekten öyleydi. Ama Erol GÜNGÖR’ün takdir ifadesi de şeytanın bile aklına gelmezdi.

Erol GÜNGÖR beğenmediği adamları, zihniyetleri, davranışları hicvetmek için hikayeler uydurur, sonra bunları gerçekten olmuş gibi anlatırdı. Rektör olduktan sonra şöyle bir şey anlatmıştı:

İstanbul Üniversitesinde yaşlı ve tanınmış bir hoca varmış. Bu hoca aynı zamanda bekar ve sahasında cahil bir kimse imiş. Bir gün genç bir bilim adamı onu ziyarete gitmiş. Bir hayli konuşmuşlar. Bir ara genç bilim adamı sormuş:

- Hocam bu yaşa kadar neden evlenmediniz?

Hoca cevap vermiş:

- Evladım ben bilimle evlendim!..

Genç ilim adamı ayağa kalkmış ve şöyle demiş:

- Hocam çok teşekkür ederim. Ben ne zamandan beri ilmin ırzına kimler geçiyor diye merak edip dururdum; sorumun cevabını aldım.

İşte Erol GÜNGÖR böyle bir kimse idi. 20. Asır Türkiye'sinde O, bir yıldız gibi parladı ve söndü. O yıldızın parlaklığından doğan ışıklar, asırlarca aydınlatacak ve tesirleri konuşulacaktır. Allah rahmet eylesin. Mekanı cennet olsun.

EROL GÜNGÖR ve BİRKAÇ HÂTIRA

A.Habib SAKIZLIOĞLU

24 Nisan 1983... Erzincan'da askeriz. İkinci vakti, tâdat alanında toplanıyorduk. Pek de samimi olmadığım bir arkadaş kulağıma eğilerek "Ahmet Hoca, duydun mu, Erol Güngör ölmüş" dedi. "Deme yahu, yanlışlık olmasın, kimden duydun" dedim. "Maalesef yanlışlık yok. Tuğaydan bir arkadaş söyledi. Ağabeyi, Hidayet Göngör paşaya haber gelmiş" dedi. Bir anda donup kalmışım. Hayatta bir defa görmüş olmama rağmen özellikle Orta Doğu ve Millet gazetelerindeki günlük yazıları vesilesiyle hergün konuşup görüştüğüm birisi gibi, rûhen kendime yakın hissettiğim mütefekkir bir büyüğümüzü genç yaşta, 45 yaşında kaybetmiş olmanın acısı yüreğimi dağlamıştı. Ama ne çare ki her canlı bir gün ölümü muhakkak tadacaktı...

Bizim tahsil yıllarımız 12 Eylül öncesi sağ-sol kavgalarının tırmandığı dönemlere rastlar. Muarızlarımıza karşı fikren mağlup olmamak için miydi bilmem, çok okuyorduk. Özellikle milliyetçi gazete ve dergilerde çıkan yazıları muhakkak okurduk. Bu yazılar, kendimizi savunmak için âdetâ bir kalkandı. Hele bir de, tartışılan konuyla ilgili olarak Erol Güngör'ün yazısını bulabilmiş isek değmeyin keyfimize...

Erol Güngör 1975'lerde Orta Doğu Gazetesi başyazarıydı. Hiç unutmuyorum, 7 liseli genç, aramızda anlaşarak her gün bir Orta Doğu alıyorduk. Ve ilk okuduğumuz yazar da şüphesiz Erol Güngör'dü. Erol bey o yazılarında nelerden bahsediyordu şimdi hatırlamıyorum. Ama şunu açıkça söyleyebilirim ki partici olmamayı, kendimizi kurtarmadan başkalarını kurtaramayacağımızı biz o günlerde öğrendik. Fikir sahibi olmadan görüş sahibi olmanın moda olduğu bir ortamda bizim için bu, büyük bir kazançtı.

Erol Güngör'ün yazılarının birçoğu -Orta Doğu ve Millet gazetelerindekiler hariç- bugün kitap haline getirilmiş durumda: "Türk

Kültürü ve Milliyetçilik. Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik. Dünden Bugünden/Tarih, Kültür, Milliyetçilik. Sosyal Meseleler ve Aydınlar...” Zaman zaman bu kitapları karıştırır, altını çizdiğim paragrafları tekrar tekrar okurum. Ve her okuyuşumda “Allah Erol Bey’e yetmişseksen yıllık bir ömür verseydi, böyle daha nice güzel kitaplar olurdu bu gençliğin elinde” diye düşünürüm. Ama ortada bir gerçek var: Erol Güngör ebedî hayata göçeli 15 yıl olmuş... O zaman yapılacak iş, yeni Erol Güngörler yetiştirebilmenin aşk ve heyecanıyla çalışmak olmalıdır. Omuzlarında böyle bir sorumluluğun ağırlığını hissetmeyenler boşuna Erol Güngör’ü sevdiklerini iddia etmesinler...

Sözlerimi onun şu cümleleriyle noktalamak istiyorum: “Fikir daima serbestlik, açıklık ve genişlik isteyen bir şeydir. Partizanlığın olduğu yerde fikir olmaz”. Nûr içinde yatsın.

BİR YILDIZ KAYDI

Nezahat GÜNDAĞ

Ferdin varlığı birşey ifade etmiyor. Önemli olan toplumun millet olarak var olmasıdır. Onun için milletin ana meselelerini sosyolojik ve psikolojik yönden açık bir şekilde dile getirmek gereklidir. Bu sebeptendir ki uzun zaman, düşündüklerimi öğrendiklerimle birlikte dile getirmeye ve yazmaya çalıştım. Fakat bütün bunları bir araya getirip ifade ederken birşeylerin eksikliğini hissediyor bir türlü toparlayamıyordum. Bir şeyler eksikti düşüncelerimde, ama ne? İşte bu sıralarda yani taa lise yıllarımda Erol Güngör'ün eserleri ile tanıştım. Zihnimdeki eksik taşlar yerine oturmaya başlamıştı. Zira düşüncelerimin hemen hepsini hatta fazlasıyla kitaplarında bulmaya başlamıştım.

Geçmişle bu günün arasındaki paralellikleri, tarihimizin büyüklüğünün ve zenginliğinin bize yol gösterdiğini ve geçmişteki tarihî hataların günümüzde tekrarlanmaması gerektiğini ifade ederek tarih şuurunu, toplumu meydana getiren bireylerin anne baba ve akrabalarından oluşan soy kavramlarının akıcı üslûbuyla insanların kafasındaki soru işaretlerinin tamamını silip süpüren eserlerinde buldum.

Erol Güngör toplumun meselelerine ilim yoluyla çözümler üreten ve bu yolun ne kadar çetin olduğunu bilse de gerçeklere ulaşmanın ilimden geçtiğini bilen ve anlatan bir ilim adamıydı. O kendisini Türk toplumuna adanmış ve bu sevda uğruna yıllarca çaba sarfederek zor ve aşılması güç engelleri aşarak gönüllerde yıkılmaz sevgi kaleleri oluşturmuştur. Bunun temelinde ise Türk kültürüne, tarihine ve islâmiyete karşı duyduğu derin sevgi yatmaktadır.

O Türk milletinin fedakar bir neferiydi. Görüşleriyle, fikirleriyle toplumu aydınlatan bir meşale gibi etrafa ışık saçıyordu. Ondan faydalanmamak, örnek almamak büyük eksiklikti. Erol Güngör'ün eserlerini okuyup meselelere bakışındaki engin hoşgörüyü ve yazıla-

rındaki sade üslûpla ilmî yaklaşımlarını farketmemek mümkün değildir.

Erol Güngör, Türk insanına, töresine, tarihine gönül vermiş bir ilim adamıdır. Aynı zamanda bu ilim ve tecrübesini idarecilikte de kullanmasını bilen, olaylara objektif bir yaklaşımla bakıp değerlendirebilen, temkinli yaklaşımlarla olayları değerlendirip tahlil ederek karara varan, gereksiz etkiler altında kalmayan mükemmel bir idarecidir.

Eserlerinin hemen hepsini defalarca okumaya çalıştığım Erol Güngör ile 1982 yılının son aylarına doğru şahsen tanışmak nasip oldu. Bu benim için büyük bir şeref ve gururdu. Türk dünyasına mal olmuş, hatta bütün ilim adamlarının önünde saygı ile eğildiği bir şahsiyetle bir arada çalışmak kadar mutluluk veren bir duygu daha yoktur sanırım.

Erol Güngör'ün adı ve eserleri ne kadar büyük, çalışmaları ne kadar değerli ise kendisi de bir o kadar yumuşak, hoşgörülü, sevecen ve dikkatliydi. Konya Selçuk Üniversitesi'nde rektörlük yaptığı dönemde okuldan yeni mezun olmuş biri olarak onunla tanışmak hele hele onun "özel kalemi" olmak benim için çok şerefli bir vazifeydi.

İlk karşılaşmamızda odasına beni kabul ettiği zaman ayakta duruyordu. (Zaten makamına görüşmeye gelenleri hep ayakta karşılayan çok nazik bir insandı.) Oturup onbeş dakika kadar görüştük. Sonra bana seninle birlikte burada çalışacağız dedi. Birlikte çalışmak hem de yakınında çalışmak çok zevkliydi. Onunla çalışmaya başladığımda gördüm ki o, mükemmel bir idareci, realist bir âmir, sevecen bir baba yaklaşımıyla insanlarla ilgileniyordu.

Erol Güngör'ü sinirli, asık suratlı ve insanlara tepeden bakan bir edayla gören hiç olmamıştır. Genellikle sabahları erken bir saatte mesaiye gelir, zaman zaman büroları dolaşarak memurlarla sohbet eder, hatırlarını sorup gönüllerini alırdı. Onun makamına gidip görüşmek için de günler öncesinden randevular alınıp içeriye girebilmek için saatlerce kapıda beklenilmezdi. İsteyen herkes gönül rahatlığı ile

gelir sıkıntısını, derdini anlatır ve meselesini çözümlemiş olarak odasından ayrılırdı.

İşlerinin yoğun olmadığı zamanlarda şehri dolaşıp esnafla yarenlik etmek en sevdiği ziyaretlerdi. En küçük esnafın dükkanında bile oturup ıhlamur içmek onun için güzel bir olaydı. Zira bu ziyaretlerden döndüğünde yüzüne hep tebessüm ve huzur olurdu. Zaman zaman bana bu ziyaretleri ile ilgili olarak “Halkın her kesimiyle görüşmek onlarla olan ilişkileri sağlamlaştırmak devletin belirli kademelerindeki insanların temel görevleri arasında olmalı, zira ancak bu şekilde Devlet ve Millet bütünlüğün sağlanabilir” derdi.

Gerçekten onun bu örnek davranışları sebebiyle Konya’da kısa süre bulunmuş olmasına rağmen Konyalı onu çok sevmiştir. Ne zaman esnaftan birisinin yanına gitse civar dükkanların sahipleri işlerini bırakıp onun bulunduğu mekana gelerek sohbetine katılırlardı. Ve hep bulunduğu dükkanda sevgi çemberinden bir kalabalık oluşurdu. Üniversiteye sırf onun hatırı için gelen insanlar, en küçük esnaf bile bağışlarda bulunmaya başlamıştı. Yalnız O hiçbir zaman esnafa maddi yardımda bulunun, üniversiteye para lazım demezdi. Fakat nazik bir üslupla eğitim-öğretim kurumlarının öneminden bahseder, onlara neyin nasıl yapılması gerektiğini anlatırdı. Bu sayede üniversiteye bir kampüs alanı bile oluşturulmaya başlanmıştı. En büyük arzusu da Selçuk Üniversitesini gelişmiş üniversiteler arasına katmaktı. Bu arada da kampüse geniş ve güzel bir cami yaptırmak istiyordu. Bunların planları üzerinde günlerce toplantı yapardı. Mevlana diyarına görkemli bir cami hediye etmek istiyordu. Ve yanındakilere inşallah ilk namazı kılmakta bize nasip olur diyordu.

İşte bu şevkle çalışırken kampüsün temel atma töreni için tarih tesbit edildi ve davetiyeler basılmak üzere taslağı matbaya verilmişti. Bir ara beni odasına çağırarak davetiyeleri sordu. Ben de “yarın basılmış şekliyle elinizde olacak hocam” dedim. Durdu hiç bir şey söylemeden öylece bakıyordu. Ben odasından çıkarken tekrar seslenerek “Kızım davetiyelerin tarihini değiştirelim 10-15 gün sonrasına uygun bir güne koyalım, ben İstanbul’a gitmek istiyorum” dedi. O sıralarda

eşinin tayin işlemleri bitmiş ve Konya'ya gelme hazırlıkları içindeydiler. Ben matbaa ile görüşüp davetiye tarihinin değişikliğini bildirdiğimde onun temel atma töreni için ilk belirlediği tarihin ölüm günü ve saati olduğunu nereden bilebilirdim ki... Evet sanki ölümünü hissetmiş gibi bana davetiyelerin ilk belirlediği tarihini değiştirmişti.

Bu konuşmadan iki gün sonra İstanbul'a gitmek için bana öğleden sonrası için uçakta yer ayırttırdı. Öğlen üzeri çalışmalarını tamamladıktan sonra elinde küçük çantası olduğu halde odadan çıktı. Ben de onu uğurlamak üzere arkasından yürüyordum. Kapıdan çıktıktan birkaç saniye sonra geri odaya gelerek bana "Kızım hakkını helal et ben gidiyorum" dedi. Ben şok olmuşum. Şehir dışına sıkça çıkardı ve her seferinde sadece "Allaha ısmarladık kızım" derdi. Benim çok şaşırduğımı görünce "Yolculuk hali insanın başına ne geleceği hiç belli olmaz uzun yol" dedi. Ben de ama hocam şimdiye kadar hiç böyle vedalaşmamıştınız rahatsız mısınız dedüğimde sadece tebessüm etti ve gitti...

Yarım saat sonra şoförü onu uçağa bindirip geldiğinde onda da bir tuhaflık vardı. Ne oldu diye sordum. Şaşkın bir vaziyette "her zaman onu hava alanına götürürüm hiç bir şey demezdi, bu sefer hoca benden helallik istedi. Ne söyleyeceğimi şaşırdım" deyince ben ikinci defa şok olmuşum. Sanki aramızdan ayrılacağı içine doğmuş, bir daha gelemeyeceğini hissetmiş gibiydi.

Ömrünün son zamanlarında onunla birebir olarak ölümü benim için unutulmayacak bir acı olmuştu. Hep sanki odasının kapısında belirip sakın bir tavırla yapılmasını istediği işleri sıralayiverecekmiş gibi gelir bana.

Vefatından iki gün sonra rüyamda bana "Kızım Kemal'e söyle o işi tamamlasın" dediğinde aylarca o rüyanın etkisinden kurtulamamıştım. (Zaten bana hiç adıyla hitabetmez kızım derdi) O zaman Rektör Yardımcısı olan Prof.Dr.Kemal Bıyıklıoğlu'ndan bahsediyordu. (Şimdi O da rahmetli oldu.) Çok ürkmüştüm. Ertesi gün Kemal hocamın yanına gidip rüyamı anlattığımda gözlerinden iki damla yaş

süzüldü ve omzuma dokunarak “tamam kızım rahmetlinin ne demek istediğini anladım” dedi. Çok merak etmişim. Ne anlama geldiğini sordum o da aynen şunu söylemişti. “En büyük arzusu kampüsteki cami yapımının biran önce tamamlanmasıydı gitmeden önce en son onu konuşmuştuk” dedi. Daha sonra da “BİR YILDIZ KAYDI, bir daha onu hiç göremeyeceğiz onu ancak eserlerinde yaşatacağız” demişti.

Her ikisini de rahmetle anıyorum. Sizleri hiç unutmadım. Ruhlarınız Şad olsun.

VEFATININ XV. YILDÖNÜMÜNDE HOCAM PROF.DR.EROL GÜNGÖR BEY

Dr.Ahmet Şeref CERAN*

Muhterem hocamız, merhum Prof.Dr.Erol GÜNGÖR Bey'le 1974 yılında tanışmak şerefine nâil olmuşum. Daha önce Töre Dergisi ve Ortadoğu gazetesindeki yazılarını takip ediyor, kıymetli fikirlerinden faydalanıyordum.

1982 yılı Ağustos ayında Selçuk Üniversitesi ve Konya, Cenab-ı Hakkın büyük bir lütfu olarak çok değerli bir rektöre, Prof.Dr.Erol GÜNGÖR Bey'e kavuştu. Kendisini tebrike Prof.Dr.Abdülbaki TURAN Beyle birlikte gittik. Tebrikte kendimi tanıttım. Çok memnun oldular. Hürmetle huzurundan ayrıldık.

Merhum hocamız, Konya'ya geldiği günden itibaren Konya'da bir hizmet ve gönül seferberliği başlattı. Yeni fakülteler ve enstitüler açmak için gece gündüz çalıştı. Çevresine, kendisi gibi vatanına, milletine hizmeti şiar edinen kıymetli ilim ve fikir adamlarını davet etti ve topladı. İstanbul Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Karadeniz Teknik ve diğer Üniversitelerimizdeki kıymetli ilim, fikir ve gönül adamları, bu hizmete şevkle geldiler.

Kendileri, batı dilleri ve osmanlıcaya vakıftı. Cenab-ı Hakkın az kimseye nasip ettiği fevkalade zekâ, hafıza ve metoda sahipti. Çalışırken dünyayı unuttur, etrafında olup bitenleri umursamazdı. Fevkalade edep ve hayâ sahibi, görgülü, kültürlü, Osmanlının son temsilcilerinden, insanlara fevkalade değer veren, asil, fedâkâr, milliyetçi, mukaddesatçı bir yapıya sahipti. Her anı inandığı değerle hizmetle geçmiştir.

Felsefesi ve ideali, millî ve sosyo-kültürel yapımıza ve değerlerimize bağlı kalarak, batının, fen ve tekniğini alarak geçmişteki

---

* S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Uzmanı

haşmetli mevkîmize ulaşmaktı. Çevresinde yer alan ilim ve fikir adamları bu konuda millet ve memleketimize büyük hizmet ettiler. Prof.Dr.Yılmaz ÖZAKPINAR, Merhum Prof.Dr.Kemal BIYIKOĞLU, Prof.Dr.Mümtaz Turgut TOPBAŞ, Merhum Prof.Dr.Harun TOLASA, Prof.Dr.Sadık Kemal TURAL, Prof.Dr.Mustafa KAFALI, Prof.Dr.Süleyman Hayri BOLAY, Prof.Dr.Bahaeddin YEDİYILDIZ, Prof.Dr.Orhan KARMIŞ, Prof.Dr.Kemal ERASLAN, Prof.Dr.Zahid AKMAN, Prof.Dr.Şerafeddin GÖLCÜK, Prof.Dr.Önder GÖÇGÜN, merhum Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, Prof.Dr.Şahin UÇAR, Prof.Dr.Mertol TULUM gibi ilim ve gönül adamları Konya Selçuk Üniversitesi ve Konyamıza büyük ve kalıcı hizmetlerde bulundular.

Kıymetli hocamız, Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde Sosyoloji bölümünü kurmuş, kendisi bölüm başkanlığını üstlenmişti. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji bölümü programı içinde kendisinin iki aya yakın bir müddet talebesi olmak mutluluğuna eriştim. Derslerinden büyük zevk ve feyz aldım. Kısa zamanda çok şey öğrendik. Bu dönemdeki arkadaşlarımız Naci BOSTANCI, Mümtazer TÜRKÖNE, Vedat BİLGİN, Ethem ÇALIK, Kemal GÜVEN, Mustafa AYDIN, Abdullah TOPÇUOĞLU, Mehmet AYDENİZ, Önder PİLTEN idi. Son dersinin konusu Sosyal Psikolojide dikkat ve algı yanılgıları idi. Konuyu işlerken birden kravatını eliyle kapatıp bizden rengini sordu. Hiç birimiz bilemedik. Bu hatıra master öğrencisi olan arkadaşlarımızın unutamayacağı, sevgili hocamız rahmetli Prof.Dr.Erol GÜNGÖR Beyefendi ile olan en son görüşmemiz idi. Her zaman olduğu gibi nezaketle dersini bitirdi.

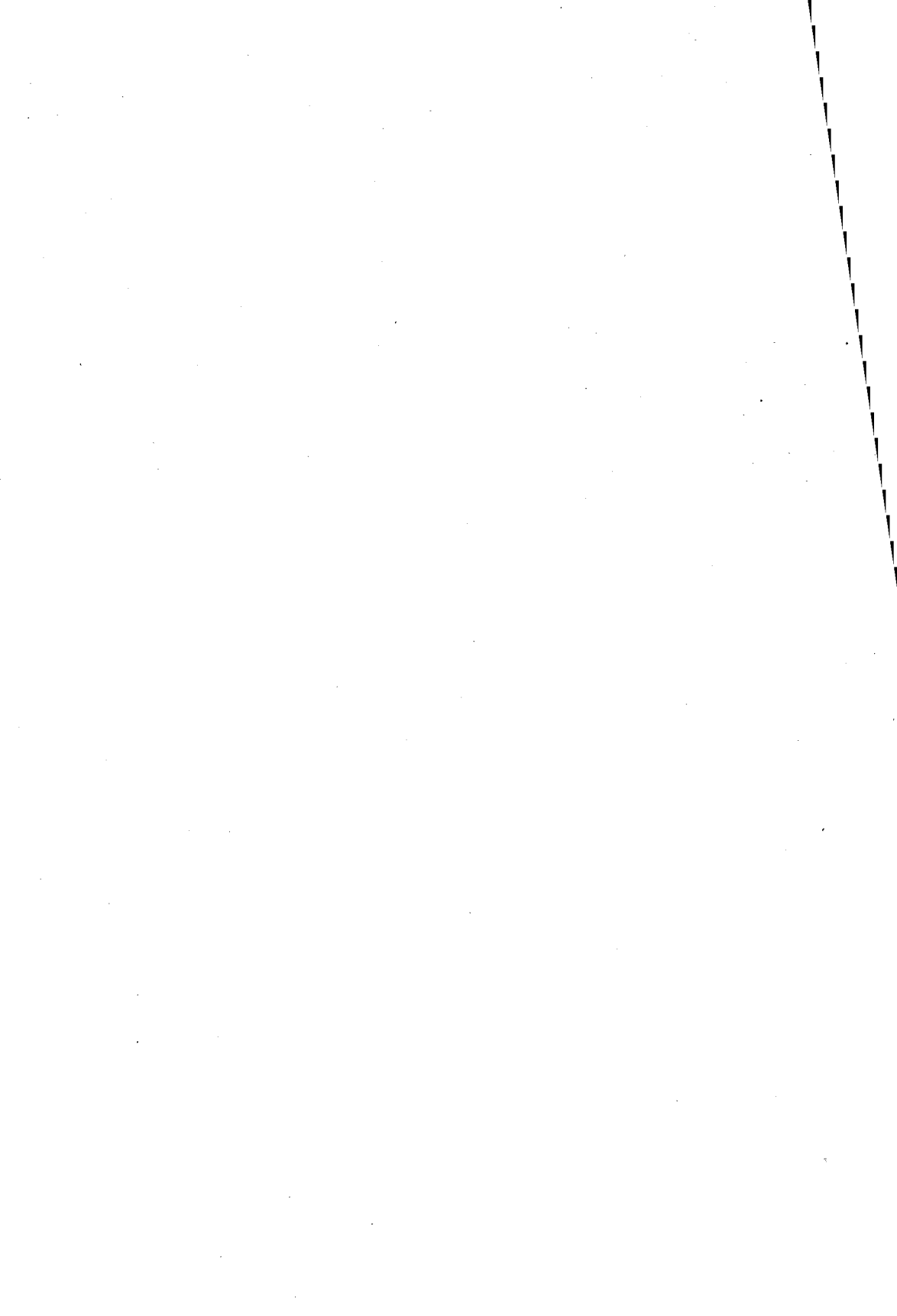
Sevgili hocamız, 21 Nisan Perşembe günü bizimle son dersini yaptıktan sonra evini Konya'ya nakletmek üzere İstanbul'a gittiler. 24 Nisan Pazar günü, eşyalarını hazırlamış, arabasını çalıştırmak üzere evden çıkmıştı. Cenab-ı Hakk'ın kendisine takdir ettiği ömür bitmiş, ecel kendisini arabasının içinde yakalamıştı. Ömrünü, gönlünü, ilmini irfanını, çalışmalarını bu aziz milletimize adayan büyük bir alim, bu fani âlemden ebedî âleme göç etti. O akşam üstü, içimizdeki buruk bir his, bu ölümü sanki bize haber veriyordu. Yatsı vakti değerli ağabe-

yimiz Kerim Anadolu, bu onulmaz acıya bizi alıştırmak için evime gelmişti. Konuşmalarında: “Hocamızın ağırlaştığını İstanbul’a gitmek için hazırlık yapmamızı” söyledi. Israr edince fevkalade üzüntü içinde bu elim haberi bildirdi. Beynimizden vurulmuşuk.

Acı haber tez yayılır. Konya’yı feryat aldı. Pazartesi günü yirmi beş arabayla İstanbul’a gittik. Bu yolculuk bir gönül sultanı, Allah dostunun Allah’a vuslatı için son görevimizdi. Uzun yıllar hizmet ettiği İstanbul Üniversitesinde yapılan konuşmalarda kendisinin ilim âlemine ve memleketimize yaptığı hizmetler çok mânâlı bir şekilde dile getirildi. Oradan cenazesi Beyazıt Camii’nin önüne getirildi. Binlerce insanın okuduğu Kur’an, fatiha, tekbirlerle Cenab-ı Hak kendisinin Kur’anla uğurlanmasını nasip etti. Namazı kılındıktan sonra Emin Işık Beyin: “Ahi Evren diyarı Kırşehir’in kıymetli evlâdı, âlimi ve mütefekkeri kardeşimiz Prof.Dr.Erol GÜNGÖR Bey’i rahmetle, salavatla, dualarla uğurluyoruz. Hepiniz kendisine haklarınızı helâl edin” cümleleri hafızalardadır. Bu son yolculuk Zincirlikuyu Mezarlığında ebedî makamına tevdi ile son buldu.

Nazlı vatanımızın vakur, mütevazi, değerli hizmetkârı, âlimi, fâzılı ve büyük mütefekkeri bu âleme veda etmişti. Arkasında melul bir hanımefendi, Turhan adlı ileride babasının yerini doldurabileceğini ümit ettiğimiz küçük bir evlat, ebedî âlemde kendisine yoldaşlık edecek, nadide eserler, pek çok talebe, sevenler, sayanlar bıraktı. Hiç bir zaman yeri doldurulamayacak olan bu büyük insanı rahmet, minnet ve fatihalarla anarız. Kendisi gibi ebedî âleme göçen memleketimizin hizmetkârı, fedâkâr ve unutulmayacak fanilerden olan hocası Prof.Dr.Mümtaz TURHAN, mesai arkadaşları Prof.Dr.Kemal BIYIKOĞLU, Prof.Dr.Harun TOLASA, Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU hocalarımıza Cenab-ı Haktan gani gani rahmet dileriz. Onlar, bu milletin gönlünde taht kurmuşlardır. Cenab-ı Allah hizmetlerini, çalışmalarını makbul kılsın. Kabirleri nur, makamları cennet olsun.

III.BÖLÜM
İKTİBASLAR

EROL GÜNGÖR AĞABEY İÇİN

Abdullah UÇMAN

Eşsiz insan, değerli ağabey merhum Erol Güngör'ün adını ilk defa 1970 yıllarında Sezai Karakoç'un çıkarmakta olduğu Diriliş dergisinin hemen her sayısında yayınlanan S.Kierkegaard'dan yaptığı çevirilerle tanıdım. Diriliş dergisi kapandıktan sonra Töre'de yazmağa başladı. Daha sonra Türk Kültürü ve Milliyetçilik adını taşıyan kitabını meydana getirecek yazıları, o yıllarda bilhassa Üniversite gençliği tarafından ilgiyle takip ediliyor, hararetle okunuyordu. O yıllarda, aralarında benim de bulunduğum bir grup Edebiyat Fakültesi talebesi her Cumartesi akşamı Erenköy'ne, rahmetli Mahir İz hocadan divan okumaya gidiyorduk. Yine bu mütad sohbet toplantılarından birinde Mahir Hoca bize, o ayın Töre dergisinde yayınlanan Erol Güngör'ün Ziya Gökalp hakkında bir makalesinden bahsetti ve: "İşte Erol Güngör bu yazısıyla hocası Mümtaz Turhan'ı da aştı!" dedi. Mahir Hoca'nın isabetle işaret ettiği gibi, söz konusu yazı gerçekten büyük bir ilgi gördü; bazı gazetelerde tartışıldı ve yanılmıyorsam derginin o sayısı yayıncılar tarafından piyasadan çekildi idi.

Aynı günlerde Erol ağabeyi bu sefer bizzat Beyazıt'taki Marmara Kıraathânesi'nde tanıdım. Burada hemen her akşam Ziya Nur, Ali İhsan Yurd, Nuri Karahöyükü ve Erol Güngör'ün etrafında bir sohbet halkası vardı. Mizaç olarak soğukkanlı görünen Erol ağabey, yıllarca devam eden ve bir mektep hüviyetindeki bu Marmara kahvesi sohbetlerinin başlıca müdâvimlerinden biri idi. Bu sohbetlerde başta Osmanlı tarih, kültür ve medeniyeti olmak üzere neler konuşulmazdı ki!.. Sohbet halkası daha çok kendisine "üstad" diye hitapedilen değerli tarihçi Ziya Nur'un çevresinde teşekkül ederdi. Erol ağabey de herkes gibi, Ziya Bey'in monolog halinde saatlerce sürüp giden konuşmalarını dinler, pek nâdir olarak söze karışır, daha çok -kendi tâbi-riyle söyleyeyim- "istimâ" makâmında bulunurdu.

1972 yılı güzünde benim de katıldığım bir Söğüt ve Bursa gezisinde Erol ağabeyi daha yakından tanıma fırsatını buldum. Herkesin gülüp konuştuğu bu gezilerde o yine her zamanki gibi olgun, soğukkanlı, fazla konuşmayan, bir nevi seyirci ve dinleyici mevkiinde bulunuyordu. Bu gezide Eşrefoğlu Rûmî'nin türbesini ziyaret için İznik'e uğradığımızda İznik'in mezarlığında dolaşırken hayretler içinde Erol ağabeyin mezar taşlarındaki yazıları, kitâbeleri rahatlıkla, âdeta ezbere okuduğunu gördük. Eski harflerin mecburi olarak öğretildiği, ama çoğumuzun kitap harflerinden bile kolayca okuyamadığımız metinleri o, psikoloji tahsili yapmış Erol ağabey rahatça okuyor, mânâlarını açıklıyordu...Erol ağabeyi henüz yakından tanımayan bizler için bu olağanüstü bir şeydi. Daha sonraki yıllarda, gerek 1000 Temel Eser serisi içinde çıkan çeviri kitapları, gerekse makale ve telif eserleri neşredildikçe gördük ve anladık ki, Erol ağabey kendisini hiçbirimizin yapamadığımız şekilde çok iyi hazırlamıştı. Sadece batı kültür ve düşüncesini öğrenmekle yetinmemiş, gidebildiği kadar kendi kültür kaynaklarımıza da uzanmıştı. İslâm'ın Bugünkü Meseleleri ile İslâm Tasavvufunun Meseleleri adlı son iki kitabın dipnotlarına şöyle bir göz atmak, onun ilgi alanı hakkında bize yeterli bir bilgi verecektir.

O, merhum Fethi Gemuhluoğlu ağabeyin tâbiriyle, dünyaya ender gelir "cins kafa"lardan biriydi.

Bizler ve bizden sonra gelen vatansever Türk çocukları Erol ağabeyin yazdıkları üzerinde düşünür ve kafa yorarsak, Türkiye'nin ve Türk aydınının meselelerinin neler olduğunu daha iyi anlayabiliriz.

TÜRK EDEBİYATI, nr.116, Haziran 1983.

İLİM VE İRFAN ADAMI EROL GÜNGÖR

Âgâh Oktay GÜNER

Hergün milyonların doğduğu ve öldüğü şu dünyada varlığının farkına varılan, yokluğundan elem duyulan fânî ne kadar azdır. Bu bahtlılar, “Ey insanoğlu, sen doğduğunda ağlıyordun, etrafındakiler gülüyordu, öyle yaşa ve öl ki, sen öldüğün zaman etrafındakiler ağlasın” hikmetini idrâk edenlerdir.

Evet bu idrâk bir baht işidir, bir eğitim, bir terbiye işidir. Temelinde “Bu kâinâta ben niye geldim?” sorusu ve buna haysiyetli cevap verme cehdi, arayışı, gayreti vardır. Rahmetli dostum Erol Güngör işte bu seçilmişler zümresine mensuptu.

O’nu asistanlığından önce, talebelik yıllarında tanıdım. O yılların “Türk Yurdu” dergisi, Türkoçağı çatısı altında toplanmış imanlı vatanperver, heyecanlı, araştırmacı bir gençliğin yetiştiği, tanıştığı bir yayın organı idi. Bu derginin değerli yazarlarından merhum Prof. Mümtaz Turhan Beyefendi’yi ziyâretimde sevgili Erol ile beraber olmuştuk. Çok kısa bir süre sonra Erol, Mümtaz Hoca’nın asistanı olmuştu. İyi hatırlıyorum, O’nun asistanlığı bizim iftiharımız olmuştu.

Çünkü sevgili Erol, sâkin, okuyan, az konuşan, çok düşünen şahsiyetiyle geleceğin büyük tefekkür adamı çizgilerini taşıyordu.

Türkiye’nin bugün yumak yumak birikmiş mes’elelerini çözenin yolu “sosyolojiden” geçmektedir. Dün olduğu gibi bugün de, yarın da sosyolojinin ilmî araştırma metodları ile ancak bu problemlerin tesbiti, teşhisi, tedâvisi mümkün olabilir.

Cemiyetler, aşılılmaya hazır ağaçlar gibi peşin modelleri kabûl etmezler. Hele büyük kültür geleneği, göreneği, birikimi olan sos-

yal yapılar, ancak sosyolojinin, sosyal antropolojinin ciddî, tarafsız, tutarlı sesine kulak verilirse içtimâî mes'elelerini çözebilirler. Ben isterim olur! Bütün totaliter (Marksist, faşist, diktacı) rejimlerin ortak tavrıdır. Başarısızlıkları ise ortadadır. Toplumların irâdesi gemlenmiş görünse de bir gün bu anlayışı yıkar geçer.

İşte bu ölçü ve demokrasi inancı Erol Güngör'ü, tam bir ilim şuurunu ve araştırmacı ciddiyetiyle şahsiyetine uygun kürsüyü tecrübî sosyolojiyi seçerken, tercihinin sebebi olmuştur. Âilesinden gelen Türk kültürü sevgisi ile yetişmişti. Bu sağlam millî kültür Erol Güngör'ü millîyi ilmîye fedâ ettirmeyecek ciddî dikkatte tutmuştur. İlmî araştırmanın metodlarını aldı ve bununla Türkiye gerçeklerini dile getirdi.

Bunun kadar önemli bir diğer tarafı ise fikir üreten adam oluşuydu. Başkalarının dediklerini değiştirerek veya tercüme ederek tekrarlayan adam değildi. O, hiç bir zaman cevizlerin çürüklüğünü göstermekle yetinmedi.

Ama devamlı topluma çözüm çâreleri getiren, fikirler ortaya koydu. Duyan, düşünen ve idrâk edenlere çok büyük bir kültür mirası bıraktı.

İlk büyük ışıklar taşıyan, ümit veren yazılarını "Yol" dergisine neşretti. "Dağ ne kadar yüce olsa, yol o'nun üstünden aşar" cümlesi gençliğin üzerine dağ gibi gelen propaganda dalgalarıyla, özü kof marksist provokosyona karşı ciddî ve emin bir millî sesleniş olmuştu.

Değerli ilim ve irfan adamı Erol Güngör "Yol"dan sonra pek çok gazete ve dergide makaleler neşretti. Te'lif ve tercüme bütün eserleri birbirini tâkip etti. Ömrünün en verimli, bereketli çağında O'nu kaybettik. Halbuki fikir ve düşünce hayatımızın çoraklığında O'nun kafası ve kalemi ne büyük bir rahmetti.

İlim, bilgi bir ampulün teli, camı gibidir, irfan ise ışığı. Erol Güngör irfanlı adamdı. Bu dünya O'na emânet hiç bir şey giydiremedi.

Ama rûhundaki ebedî değerleri de değiştiremedi. Sevgi, saygı, vefâ, dostluk, vatan coğrafyasına bağlılık...

En az dūřünlen ve fakat en çok dūřndren Őey ölümdür, diyen ne doęru söylemiř.

Prof.Dr.Erol Güngör', ömrünü Hak yolda harcayan, verimli kılan irâdesiyle tâkib etmeliyiz. Gençler O'nun eserlerinde pek çok işâret taşı bulacaklar ve O'nun fikirlerinin ciddiyetinde yarınları kuracak köşe taşlarını greceklelerdir. Erol Güngör yaşasaydı, Türk cemiyyetinin Şiddetle ihtiyaını duyduğu büyük mütefekkir açlığını doyuracak, Fransa'da Raymord Aron'un, İngiltere'de Bertrand Russell'in çekiciliğinde birleştirici bir fikir mihrakı olacaktı.

Azz ve büyük rhlu Erol Güngör'e Fâtiha'lar ve rahmet niyazlarımızı buğulu gözlerle sunuyoruz. Gzyaşlarımızı kurutan, sevgili oğlu Turhan ve muhterem eşinin Erol'a evlât yetiştirme irâdesidir! Milletimizin başı sağolsun.

TÜRK EDEBYATI, nr.116, Haziran 1983.

PROF.DR.EROL GÜNGÖR İÇİN...

Ahmet KABAKLI

*“İslâm’ın Bugünkü Meseleleri
Hicret’in 15. Asrında yüz akımız;
“tek” düşünce kitabımız olmuştur.”*

Prof.Dr.Erol Güngör’le, Türk milleti, yalnız çok değerli bir fikir adamını, bir can ve ruh evlâdını, bir yöneticisini, bir “hoca”sını kaybetmekle kalmadı... Edebiyatımız da hakkiyle “uslûp” sahibi bir kalem’ini yitirmiş oldu.

Erol’ün her cümlesi bir yenilik söyleyen, orijinal dünya görüşleri getiren, her olayı, “başka” bir açıdan yorumlayan ve en beylik sayılan konularda bile “söylenmemişi söyleyen” açık ve rahat “düşünce uslûbu”, edebiyatımızda, fazla gidilmiş yollardan değildir.

İlmi, fikri ve sanatı kaynaştıran bu uslûbun örnekleri, ancak Ahmed Cevdet Paşa, Ziya Gökalp, (hocası) Mümtaz Turhan ve sayın Mehmet Kaplan’da görülebilir.

Soğukkanlı, memleket sevgisi, düşünen ve düşündüren sükûtu, ülkeye ve dünyaya açık tecessüsü, samimi aydın müslümanlığı ve birkaç dilde, asla tatmin olmayan okuma, öğrenme, araştırma hırısı, Erol Güngör’ü çok yönlü, cazibeli ve zevkle okunan bir yazar haline getirmişti.

İhtisas sahasına giren her kitap ve konuyu inceledikten başka, onun bir zaman “eski yazı”mıza ve hattâ Evliya Çelebi’ye nasıl merak sardığını, Türkçe’nin o en büyük yazarını (Evliya Çelebi) bugünkü dilimize çevirmek için ne zahmetler çektiğini hatırlarım.

Erol Güngör, ilim kulesinden hiç ayrılmıyor ama, sezgi, zekâ ve merakının özel drbnleri ile etrafta olan, oluşa hazırlanan herşeyi görebiliyordu.

Mübarek ‘‘Hicret’’in, 1500. yılı Türkiye’nin resmî ve gayriresm ortamlarından niversite ve hattâ ‘‘lâhiyat’’ mahfillerinde, ne kadar yapmacık şekilde, ucundan köşesinden baştan savarcasına tutuldu... Bunu hep biliyoruz. Çünkü Türkiye’ye yön vermek iddiasında ‘‘bilgin, düşünür’’ geçinenler, Hicret’i ve İslâmı kavramak seviyesine henüz ulaşmamışlardır.

İşte bu noktada, Erol Güngör’le bir konuşmam vardır. Bu hususu ‘‘rahmetli’’ ile görüşürken: ‘‘yle dedi. Ciddi bir anış ve ciddî bir eser bekleyemeyeceğiz. Çünkü buna taassupları elvermez. Onlar ne yaparlarsa yapsınlar. Ben masamın başına çekildim ve ‘‘Hicret’in 15. Yüzyılına Armağın’’ bir kitap hazırlıyorum.’’

Hazırladı ve İSLÂMİN BUGÜNKÜ MESELELERİ adıyla çıkarıldı. Kitabını bana yazdığı tarih: 16 Mart, 1981. İslâmiyete, Türkiye mslmanlığına, günümüzde İslâmla çatışan taassup, inatçılık ve gaffletlere ve ‘‘İslâmı bekleyen dünya’’ya yoğun bakışlarla çeşit çeşit meseleleri önümüze seren ve yorumlayan bu eser, Hicret’in 15. Asrında yüz akımız; ‘‘tek düşünce kitabımız’’ olmuştur.

Genç yaşında kaybettiğimiz rahmetli Erol Güngör’n acısını, bir ölçüde telâfiye çalışmak için bu ve benzeri eserleri ile makalelerini okumak, okumak lâzımdır.

TÜRK EDEBİYATI, nr.116, Haziran 1983, s.3.

EROL GÜNGÖR'Ü UĞURLARKEN

Prof.Dr.Ayhan SONGAR

Tarihî Üniversite binamız, “Serasker Kapısı”, “Daire-i Umûr-ı Askeriyye”, inşa edildiğinden beri böylesine bir kalabalık, böylesine bir heyecan yaşanmamıştır herhalde. Vatanın bağrından, dört bucağın-
dan kopmuş onbinlerin elleri üstünde Erol’un tabutu uçarken Rektör-
ler, öğretim üyeleri onu selâmlıyor, tekbir sadâları Üniversitenin du-
varlarında çınliyordu. Namazı Beyazıt Meydanında kılındı. Önünde
saf bağlayanlar bu dünyada “Mahşer”i yaşıyorlardı o gün!...

“Nasıl bilirsiniz?” dedikleri zaman şöyle bir düşündüm, gözü-
mün önünde seneler peşpeşe geçti. 1960 yılında idi, o zamanlar Do-
çent olarak vazife yaptığım Çapa’daki Psikiyatri Kliniğine sessiz, çe-
kingen, efendi bir psikoloji talebesi gelmişti. “Erol Gürgör’dür bu,
Mümtaz Turhan Beyin sevgili talebesidir” demişlerdi. Bu sâkin görü-
nüslü ama daha o zaman saçları kırışmaya başlamış, dünyanın derdini
sirtında taşırcasına yürüyen ama dudaklarından mahzun bir tebessüm
aslâ eksik olmayan çocuk kısa zamanda hepimizin sevgilisi olmuştu.
Memleketin sıkıntılı, çalkantılı günleri idi. Zaman zaman onu inandı-
ğını yiğitçe müdafaa ederken, hem günün meseleleri, hem de mesleği
ile ilgili mevzularda konuşurken görüyor, takdirle, hayranlıkla takib
ediyorduk. Aramızda çok yakın bir arkadaşlık kurulmuştu. Artık o,
bunaldığım zaman başvurduğum, sohbetini daima aradığım, vefalı
dostum, kardeşim idi. Horhor’daki evimde sabaha kadar oturup ko-
nuştüğümüz, dertleştığımız olurdu.

10 sene kadar önce Necati Sepetçioğlu bir gece beni aradı, Erol
hastalanmış, Guraba’da âcil serviste imiş. Ne olurdu gencecik çocuğa?
Telâşla hastaneye gittim. Onu Dahiliğe Kliniğinin girişinde bir sedye-
nin üstünde buldum. Enfarktüs geçiriyor, ağrının şiddetinden göğsü-
nün derilerini çekiştiriyordu. Ama gene mütebessim, gene telâşsız ve

vakur... “Fenayım ağabey” demişti. Bu iki kelime bana tehlikenin büyüklüğünü anlatmaya yetti. Sırtlayıp Haseki’deki kardiyoloji servisine götürdüm. Bütün arkadaşlardan, hele şimdiki Rektörümüz Cem’i Demiroğlu’ndan büyük gayret ve hizmet gördük. Erol’ün ağabeyi olarak bugün hepsinden helâllik diliyorum. Tedavi ettiler. Amerika’ya gönderip kalbine damar taktırdılar. Artık Erol yürüyor, koşuyor, çalışıyor, didiniyordu. Sosyal Psikoloji’de memleketin tek otoritesi olmuştu. Talebeler yetiştiriyor, yazılar yazıyor, memleket meselelerini vukuf-la tahlil ediyor, günden güne kendisine hayranlığımız artıyordu.

Konya’da Selçuk Üniversitesi’ne Rektör tayin edildiğini duyduğum zaman “Erol’u Rektör yapan YÖK’e can kurban” demiştim. Ümit dolu şevk dolu idi. Vakıf kurmuş, para temin etmiş, projeler, binalar klinikler enstitüler yaptırmıştı. Erol’un yepyeni bir yanını, şimdiye kadar tanıyamadığımız teşkilâtçı ve idâreci tarafını görüyor, kendisine hayranlığımız ve saygımız daha da artıyordu.

Rektörlük gibi yüce bir makamı işgal eden Erol Güngör, makamının haysiyetini titizlikle koruyor, “küstah” olmadan “vakur” olmasını bilen nâdir kişilerden biri olduğunu her haliyle isbat ediyordu. Artık bir yere giderken “Rektör Bey’e” yol veriyorduk o asâletle nezaketi birleştirip önümüzden geçiyor ama kendisini ziyarete gideceğimiz zaman da dairesinin sokak kapısında beklemek büyüklüğünü gösteriyordu. Hasret kaldığımız, kimsede pek göremediğimiz bu hasletleri, adetâ peşpeşe sergilercesine, Erol’da müşahede ediyor, adımı ağzımızdan düşürmüyorduk.

Milletin sevgilisi olmuştu Erol. Ona kendi diliyle hitabetmesini, onun dertlerine ortak olmasını pek beceremiyorduk. Böyle bir ilim adamına hasretti aziz milletimiz. Taşdığı Rektör kisvesine, o mübârek “beyaz cübbe”ye Erol hakkıyla lââyık olmuş, “şeref-ül-mekân bil-mekân” kaidesinde rektörlük makamına da itibar getirmişti.

Korkuyordum, bu kadar yüke Erol’ün sakat kalbi ne kadar dayanabilecek diye. Hattâ son Konya seyahatinde hanımım “Erol, bu

kadar yorulmasan, perhizine dikkat etsen” falan, nasihatlerde bulunacak oldu da, “ablacığım, ben çok iyiyim, bir şikâyetim yok ki” demişti.

Nihayet olanlar oldu. Erol yükseldiği zirveden uçtu gitti. Daha ne olduğunu anlayamadan, Üniversitenin içinde, onun tabutunun başında bulduk kendimizi.

Bütün samimiyetimle ve tarafsızlığımla söylüyorum. Erol Güngör gibisini bu memleket nâdir bulur; eşini emsâlini asırlar güç yetiştirir. Bize düşen, onun her haliyle, hattâ ölümü ile dahi bizlere verdiği dersi iyi öğrenmek, iyi tatbik etmek, Erol gibi ilim adamlarına bu milletin nasıl aç, nasıl vefakâr ve ne derecede saygılı olduğunu gördüğümüz, hissettiğimiz şu günlerde onun başladığı eserlerin, hizmetlerin devamına elimizden geldiğince yardımcı olmaktadır.

Tekrar milletin başı sağ olsun. Allah onun acısını bizlere unutturmasın.

TÜRK EDEBİYATI, nr.116, Haziran 1983.

EROL GÜNGÖR VATAN TOPRAĞINDA

Ayvaz GÖKDEMİR

İnsan, bir sevdiğini, dostunu, yakınıni kaybedince, Hâmid'âne bir teessürle zaman dursun, dünyâ dönmesin ister; yasına, kederine kâinât ortak olsun ister. Fakat zaman durmaz, dünyâ döner; kâinat ve hayat, doğumu ve ölümü, kederi ve sürûru, düğün şenliği ile cenâze merâsimini bir arada koynunda taşıyarak, her şeyin dışında ve bir bakıma her şeye bîgâne, mutad akışına devam eder gider...

Değerli ve sevgili dostum, ağabeyim Prof.Dr.Erol Güngör Bey'in inanılmaz ölümü karşısında da aynı teessürü duyduk. Dostları, sevenleri için "daha şu kadar önce, şurada..." diye anlatılıp hayıflanılacak ve ölümü inanılmaz kılacak o kadar çok ve canlı hâtırası vardı ki... Ne diyelim? Takdir-i İlâhî karşısında âciziz. Allah kendisine ganî ganî rahmet eylesin, geride bıraktıklarına sabır ve tahammül gücü versin.

Artık Erol Güngör'de aziz vatanın bağrında, bu toprakları Türk, müslüman ve Müslüman Türk'e vatan yapan şehitler, gaziler, âşıklar, âlimler ve erenler safındadır. Artık o mübârek ehl-i imân ve ehl-i irfan kaafflesinin içinde bizim neslimizin de bir bayraktarı, bir meş'ale kaldıranı var. Toprağına Erol Güngör de karıştığı için de vatan, gözümüzde bugün biraz daha değerli ve mukaddestir...

Yaşarken, hamdolsun kadri kıymeti bilindi; ebedî yolculuğuna gönülden duâlar, fatihalar, tekbîr ve tehlîllerle , bir cemaat-i kübrâ teşkil eden dostlarının omuzlarında uğurlandı. Hâtırası ve eserleri yaşıyor. Onu fikir ve eserleriyle kıymetlendirmek, rahmetlinin de rûhunu şâd edecek, elimizdeki en kıymetli ve tesellî verici imkândır.

Hissî yakınlıklarımızın, dostluk ve arkadaşlığın dışında, Erol Güngör'ü değerli kılan ne idi? Şüphesiz bu dünyada her fert bir tânedir, tek nüshadır; ama o, yed-i Kudret'in i'tinâlı ve husûsi bir terkibi

idi. Bu terkîbin görünen kısmında efendiliği, terbiyesi, nezâketi, yaşça kendisinden büyük olsun, küçük olsun tanıştığı herkeste saygı uyandıran mesâfeli, ağırbaşlı şahsiyetli; dâimâ kendi kendisine ve inandığı, benimsediği ölçülere sâdık ve mutâbık sağlam karakteri yer alır. Tekellüften, merâsimden hoşlanmıyan, samîmî ve gösterişsiz, fakat asla lâubâlî olmayan vakur bir insandı.

Bu saygıdeğer şahsiyet, üç büyük sütun üzerinde yükselirdi: İslam îmânı, Türklük sevgisi ve şuurı, sağlam bir ilim formasyonu. Onu, gerek üniversitedeki merâsimde, gerekse mezârı başında, Türklüğün en sağlam kan ve îman damarından geldiğine işâretle “Ahî Evran toprağından” tevcihi ile takdîm eden değerli konuşmacılar gerçekten isâbet etmişlerdir. Hem tefekkür, hem de his ve duyuş olarak derin ve samîmî bir şekilde müslümandı. Kanı ile kültürü ile, duygusu, düşüncesi ve tefekkürü ile Türktü, Türk millîyetçisi idi. Her iki unsurun en güzel imtizâcı olarak Osmanlı’yı çok iyi bilirdi, Osmanlı’ya hayrandı; daha doğrusu o bir Osmanlı idi. Şahsiyetindeki râhatlık, ufkundaki genişlik, hâdiseleri ve insanları değerlendirmedeki isâbet, biraz da Osmanlı oluşundandı. Aydınlarımızın ve bilginlerimizin pek çoğunda görülen içtimâî aşağılık kompleksinden onda bir zerre bile yoktu. Büyük bir milletin ferdi, büyük bir medeniyet ve irfânın vârisi olduğunu, en şuurlu bir şekilde bilmenin emniyet ve vekarı içinde idi. Millî zaaf, kusur ve noksanlarımızı teşhis ve ifâde ederken de rahat ve kompleksizdi. Rahmetli Mümtaz Turhan’ın yetiştirdiği birinci sınıf bir âlimdi. Mesleğinde zaafi yoktu. Mesleki ve ilmî noksânını, safsata, şarlatanlık, siyâset ve ideoloji bezirgânlığı ile perdelemeye muhtaç zavallılara gülerdi ve onları kat’iyyen ciddîye almazdı. Şahsiyetinden ve ilminden son derece emîn olduğu için, rektörlüğü dolayısıyla kesâfet kazanan ahmakça hücumlar, birbirinin tekrârı hayâsız isnatlar karşısında kayıtsızdı; tekzibe bile şahsen tenezzülsüzdü.

Milliyetçilik, müslümanlık, osmanlılık, ilim, ahlâkî bir şahsiyet, sağlam bir karakter... İşte Erol Güngör, şahsında bu unsurların ideal bir terkîbini temsil eden adamdı. Bu sebeple, tek değilse bile, “ender nüsha” bir Türk münevveri idi. Teker teker bu vasıflara sâhip

kimseler vardır; hattâ bunların her birinde Erol Güngör'den daha ileri olanlarda bulunabilir; ama bulunmaz olan, bunların onda tecellî ve tez h r eden terk bidir. Vatanın dört bucağından en seçkin Türk m nevverlerini, en tabi  şekilde, yaşı gözler, gamlı bakışlar, eğik başlarla t b tu ve mezârı başında toplayan sır da bu terkîbin ağırlığında ve b y kl ğindedir. Onun cenâze mer simi de şahsiyet terk binin acılı bir if desi olmuştur.

Ocak dergisinin, vefâtı dolayısıyla rahmetli Prof.Dr.Mümtaz Turhan için çıkarılan özel sayısında (Ocak-1969), Mümtaz Hoca'nın Erol Güngör'  nasıl hayr 'l-halef olarak gördüğünü, ona haklı olarak ne kadar güvendiğini, bizzat ağzından iŗitmiŗ biri olarak nakletmiŗtim. Şimdi bütün genç bilginleri ve bilgin namzetlerini "Erol Güngör terk bi"ni devam ettirmek onun hayırlı takipçisi ve devamı olmak gibi Şerefli ve büyük bir vazife bekliyor. Türk milleti kanıyla, im nıyla Şuuru, tefekkürü, ilmi ve heyec nıyla kendisinden olan ölümleri her devirde baŗ t cı etmesini bilmiŗ ve h tiralarını kalbinde en büyük sevgi ve saygılarla yaŗatmıŗtır. Erol Güngör, bunların ebediyete intikal eden sonuncu  rneği idi. Onun meŗalesi s nmemeli, izi kapanmamalı...

DOđUŐ EDEBİYAT, nr.15, Haziran 1983, s.5-6.

İÇİMDEKİ EROL'A

Dr.Emin IŞIK

Üstâd-ı hakîmim, sana hep “Üstad-ı hakîmim” diye hitap ederdim, söze yine öyle başlamak istedim.

Maksadım biraz daha sohbet etmek, gönül bahçemde senin diktiğin güller arasında birlikte gezinmektir.

Şairler, şarabın verdiği sarhoşluk ile aşkın verdiği mest-i müdamîden dolayı sevgiyi şaraba benzetirler.

Oysa benzerliğin bir başka yönü daha vardır: “Şarap mahzeninde”, sevgi gönüllerde yıllanıyor. Sevgi ve dostluklar da tıpkı şarap gibi, yıllar geçtikçe kıvamını buluyor, eskidikçe keskinleşiyor.

Bu duyguyu yakından tanıyorum.

Bunu bana ilk önce hocam Nurettin Topçu öğretmişti. Arkasından babam, Fethi ağabey, yeğenim ve öteki sevdiklerim tatturdılar. Erol, seninle iyice anladım ve emin oldum ki, insan sevdiğinden ayrılınca zamanla onu unutacak, ondan uzaklaşacak yerde, ona daha çok yakınlaştığını hissediyor. Aradan geçen zaman sevgiyi soldurup söndürmüyor, onu kalbin sökülüp atılması mümkün olmayan derinliklerine gömüyor.

Tabii ki, burada gerçek sevgiden ve gerçekten seven kalbden söz ediyoruz.

Babamdan ayrılalı on yıl kadar oluyor. Hayatta iken onu nadi-ren rüyada gördüğüm halde, şimdi hemen her gece görüyorum. Ashabın en uzun yaşayanlarından Hz. Enes, ahir ömründe Peygamber

efendimiz için “Sevgilimden ayrılalı bu kadar yıl geçtiği halde, yemin ederim ki, onu rüyada görmediğim tek gecem yoktur” diyor.

Dünyaya bilmek ve sevmek için geldik.

Ama bilgiler eskiyor, unutuluyor. Sevgiler unutulmuyor. Onlar eskidikçe güçleniyor. İnsanoğlu zihne arız olan unutma illetine karşı tedbir almış, yazıyı icad etmiştir. Hani nerde sevgiye karşı tedbir olmak üzere ortaya koyduğu icadı? Böyle bir icadı yok. Çünkü buna ihtiyacı yok.

Sonra bilmek öğrenmek elimizde. Sevmek veya sevmemek elimizde midir? Akıl bir dereceye kadar cüzî iradenin emrindedir. Kalb tamamen küllî iradenin emrinde veya tasarrufundadır. Peygamberimiz, kalbin, Allah’ın iki parmağı arasında olduğu, onu nereye isterse oraya çevireceğini bildiriyor. Yoksa minicik kalblerimiz Rabb’in elinde bir tesbih midir?

Dünyaya ait bilgiler dünyada kalıyor. Biz öbür tarafa ruhumuza mal olmuş sevgilerle gidiyoruz. Yüce Peygamber “İnsan sevdiği ile beraberdir.” diye müjde veriyor. Sevgiyi ölüm bile ortadan kaldıramıyor. Her âlem kendi unsurları ile imtizac eder. Ebedî olmayan şey, ebediyete nasıl intikal edebilir. Mevlânâ gibi ben de yalnızca aşkın ebedî olduğuna inanıyorum. Daha doğrusu şu dünyada ondan başka ebedî vasfına lâayık bir şey göremiyorum. Kur’ân Allah’a ancak kalb-i selim ile varılacağını (Şuara:89) bildiriyor. Tertemiz ve sevgi dolu bir kalb, ruhu nihaî hedefe ulaştırmaya yetiyor.

J. J. Rousseau, “Saf ve temiz ruhlar, nasıl olur da kötülüğe temayül duyarlar! Onlar varlıklar içinde iyilikten başka bir şey görmeyecek ve ondan başka bir şey istemeyecekleri için gerçek seadeti tadcaklar... Faziletin icaplarını yerine getirirken maruz kalınan zorluklar, zillet ve musibetler onun cazibesini hissetmemize mani oluyor. Fakat beden ve ona bağılı hislerimizin bizi sürüklemiş olduğu kuruntulardan kurtularak ebedî hakikatların kaynağı olan Tanrı’yı temaşa edince,

varlıkların nizam ve intizamı bütün kuvvetiyle ruhumuza çarpacak ve onu aydınlatacak.” diyor.

Bütün bunları niye anlatıyorum?

Ne diye söylediğimi bilmiyorum, ama yine de anlatmak istiyorum. Belki seninle doya doya ve derinliğine sohbet etmek ihtiyacını duyduğum için böyle konuşuyorum.

“Mir’ât-ı mukabildeki sûret gibi zahir,
Akseder hâlet-i merdan gönülden gönüle.”

diyen şaire hak veriyorum ve seni içinde görüyorum. İnsana huzur ve güven veren o sakin tavrınla beni dinliyorsun sanıyorum. Çok konuşmayı sevmediğini, uzun laflardan haz etmediğini de biliyorum. Ama ne yapayım ki, insan ömrü bir tek sevgiyi bile ifadeye yetmeyecek kadar kısa. Sohbetin kazası olmaz diyorlar, ama bunların bir kısmı sana sağlığında söylemeyi istediğim şeylerdi. İşte şimdi onları tek taraflı olarak kaza ediyorum.

Seni 1958’lerde tanıdım. Kendi halinde ve gösterişsiz bir insandın. 1960 ihtilâlinden sonra bizim çevrelerde ismin daha sık geçmeye başladı. İhtilâl şoku içinde her kafadan bir sada çıktığı o günlerde haberlerin en doğrusunu senden öğreniyorduk. Öteki Erollardan ayırmak için de seni hep “Asistan Erol” diye anıyorduk. Çünkü Mümtaz Bey’in kürsüsüne yeni asistan olmuştun. Pekçok şeyi hafife alan, safsatayla alay eden müstehzî bir zekânın sahibi idin. Bu halin bazıları rahatsız ediyordu. Senin için “kibirli ve kendini beğenmiş” diyenler de oluyordu. Ama ne yalan söyleyeyim, ciddî ve değerli şeyleri alaya aldığına hiç şahit olmadım. Makul bir şey duyunca dikkatle dinledin.

O günlerin heyecanlı ortamında Marmara Kıraathanesi bir âlem idi. Gazetelerin yazdıklarını, yazılanların yorumunu, fisiltı gazetesinin yaydığı haberleri öğrenmek için hemen her gece oraya uğradık.

Büyükler konuşur, tartışır, biz de dinlerdik. Karınca kararınca biz de bildiklerimizle sohbeta katkıda bulunmaya çalışırdık. Matbaacı Ziya Bey, Hilmi Bey, Maliyeci İbrahim Bey, Nuri Karahöyükli hoca, Adli Tıp reisi Prof. Atademir hoca, Kitapçı Muzaffer Hoca, Şair Dr. Abdullah Öztemiz (Hacıtahiroğlu), Avukat Osman Bey, Zabtiye Ahmet, Baba Nail, Mehmet Çavuşoğlu, Marmara'nın gediklileri arasındaydı. Gruplar küme küme idi. Bir masada günlük siyasî konular tartışılırken, öbür masada tarih, bir başkasında edebiyat, din konuşulurdu. Yüzlerce genç gibi bizleri de oraya bağlayan zaten bu sohbetlerdi. Bir iki akşam uğrayamazsak, tıpkı birkaç gün derslere devam edemeyip, konuları kaçırın bir talebe heyecanı ile daha önceki akşamlar kimlerin gelip gittiğini, nelerin olup bittiğini öğrenmek ihtiyacını duyardık.

Sen siyaset konuşulan masalara fazla rağbet etmez, daha çok Ziya beyin tarih sohbetlerinde görünürdün. Çoklarının ciddî ciddî münakaşa ettikleri aktüel siyasî konulara hiç ilgi göstermezdin, ya da bir iki kelimeyle konunun basit tarafına dikkat çeker, geçerdin. Oysa pek çoklarının ciddiye almadığı Evliya Çelebi, senin için son derece ilgi çekici ve ciddî bir insandı. Ondan hayret ve hayranlıkla bahseder, yaptığın nakilleri bize okurdun.

Şimdi daha iyi anlıyordum ki; senin ciddiye almadığın o konular, yani din adına yapılan yobazlıklarla siyaset adına ortaya konan madrabazlıklar, gerçekten alay edilmesi gereken şeylermiş. Senin gibi akıl ve izan sahibi bir insan o hezeyanları, o herzeleri elbette tasvip etmeyecekti. Bu yüzden seni dinden uzak, en azından inançları sarsılmış biri sanıyorlardı. Oysa sen dinin özüne karşı son derece dikkatli ve saygılıydın. Ahlâk dersi kitaplarını yazdığımız zaman "Doğu'dan ve Batı'dan pekçok kaynaktan istifade edeceğiz, ama İslâm'a aykırı hiçbir şey yapmıyacağız." demiştin.

Türkiye'deki misyonerlik faaliyetleri ile ilgili (E. Kırşehirlioğlu) imzasıyla bir kitap yayınlamış, ben de almış okumuştum. O müstear ismin sana ait olduğunu Ali İhsan Ağabey'den öğrenmiştim. Aslında bir Hilâl ve Salıp savaşı olan konuyu sen dinî yönden

değil de, bir başka açıdan ele alıyor, lâik Türk aydınının da anlayacağı bir dille, bir millî kültür meselesi olarak ortaya koyuyordun. Ali İhsan Ağabey'e kitabı çok beğendiğimi söyleyince, "Ya sen bizim Erol'u ne sanıyorsun?" demiş, okumam için bana senin yaptığın bir tercüme-yi vermişti. Bu Birleşik Amerika üniversitelerinden birinde yapılmış bir akademik çalışmaydı: Türkiye'deki ilk devrim hareketlerini gerçek yönüyle tanıtmaya çalışan ve takriben yüz sayfa kadar tutan bir yazıydı. Hem İngilizceye olan vukufun, hem Türkçeye olan hakimiyetin gerçekten beni hayran bırakmıştı. Sonra sana "Yahû bu adamlar bizi bu kadar yakından tanıyorlar mı? deyince sen de "Tahmin ettiğinden daha iyi tanıyorlar" demiştin.

Az önce söylediğim gibi, hemen her akşam Marmara Kahvesi'nde beraber oluyorduk, ama seni yazdıklarından tanıdım, satırlarından öğrendim. Öğrendikçe de sevdim. Aramızdaki esas ruhî bağ, o yazılar sayesinde kuruldu.

Siz o zaman Soğanağa mahallesinde oturuyordunuz. Ben de Soğanağa Camiinde imam idim. Mahalle kasabından et alırken annenle tanıştık. Validen bana "Evladım Erol seni seviyor, belki sözünü dinler. Ne olur söyle de namazlarına dikkat etsin" demiş, ben de "Teyzeciğim merak etme, onun içi bizden" demiştim. Sonra bir vesile ile "Hoca benim için, anneme, onun dışı gavur ama içi müslüman, demiş" diyerek takılmıştın. Ben de "Ayol, siz bana düpedüz kızıl imam diyorsunuz, ben alınıyor muyum? demiştim.

O yıllarda bir "Sosyal Adalet" modası vardı. Ben de arasıra hutbelerde İslâm'da sosyal adalet konularına yer veriyordum. Bu da Mehmet Genç'le birlikte bana böyle bir ünvanı lâîk görmenize yetiyordu. Hani benim de hoşuma gitmiyor değildi.

Ahmakların budalaca medihleri insanı gerçekten rahatsız ediyor da seven ve anlayanların iğneli şakaları hoşça gidiyor.

Daha sonra araya benim ve senin askerlik yıllarımız girdi.

Askerlik dönüşü Töre dergisinde Türk kültürü ile ilgili yazıların çıkmaya başladı. Daha sonra “Türk Kültürü” adı altında kitap olarak yayınlanacak o, makalelerin birinde Ziya Gökalp’ın Türkçülük anlayışını tenkit ediyor, kültür ve medeniyet değerlendirilmesindeki tezat ve tenakuzlara dikkat çekiyordun. Tarihin ve gelişen sosyal şartların ışığında konuya yeniden eğilmemiz gerektiğini savunuyordun. Osmanlılarda idareci durumunda olan kozmopolit hakim sınıfın, idare ettiği Türklere mahkûm millet muamelesi yaptığına inanan Gökalp, “Türk halk kültürü bütün parlaklığına rağmen medeniyetin imkânlarından mahrum bulunduğu için geri kalmıştır. Şu halde münevverin vazifesi bu kültüre Batı medeniyetini aşılmasıdır.” diyordu.

Sen ise buna şu acı dille cevap veriyordun:

“Gökalp burada devleti yıkılan Osmanlı’nın kültürünü de yıklarları için Batılılardan imdat ister gibidir. Yerli bir kültüre bir yabancı medeniyetin aşılması mümkün oluyorsa, bizim kültürümüze onun Doğu Medeniyeti dediği şey niçin aşılınmamıştır? Gerçi Gökalp’ın bunları yazdığı devirde Batılılar, Doğu’nun kalesini yıkmış bulunuyorlardı ve bu korkunç istilâ karşısında yenik düşen tarafı tutmak pek zor olurdu. Fakat daha evvelki tarihlerde Doğu medeniyeti üstünlüğünü asırlarca devam ettirirken, niçin kozmopolit Osmanlılar o medeniyete girdikleri halde Türk halkı uzak kalmıştır?...

Önce şu Doğu medeniyeti sözünü ele alalım. İslâm âlemi üzerinde Türk hakimiyetinin kurulmasıyla birlikte bu medeniyeti -İslâm veya Doğu- Türkler temsil ettikleri ve diğer İslâm kavimlerinin ona hiçbir ciddî katkıda bulunmadıkları için ortada sadece Türk medeniyeti ve onun gelişmiş örneği olan Osmanlı medeniyeti mevcuttur. İkincisi, bu medeniyetin kaynakları ile halk kültürünün kaynakları arasında bir fark yoktur. Onyedinci yüzyılda Osmanlı ülkesini köy ve kasabalarına kadar baştanbaşa dolaşmış olan Evliya Çelebi’de de açıkça görüleceği gibi, Türkler halkı ve münevveri ile birlikte mütecanis, âhenkli ve son derece yaygın bir kültür meydana getirmişlerdir.

Herşeyden önce bu kültürün temel kıymetleri halk, hem de idareci ve münevver üst tabaka tarafından paylaşılmaktadır.” diyordun.

Töre dergisini cebimde taşıyor, ilgi duyacağına inandığım herkese okuyordum. Mahir (i) beye okuduğum zaman gözleri yaşarmış, “hezar âferin” demişti. Sanıyorum sana tebrik ve takdirlerini bildiren bir de mektup yazmıştı. Nurettin Topçu hoca ise âdetâ vecd içinde gözleri kapalı dinlemişti. Hele bir gece Marmara Kahvesinde Muzaffer Hoca ile birlikte belki otuz kişiye bir nutuk edasıyla okumuştum.

Artık her yerde o yazılarını konuşuyorduk. Türkiye’de ilk defa Türk millî kültürü bir bütün olarak ele alınıyordu. Şahısların ve şahsî temayüllerin, kalıplaşmış sloganların dışında, objektif ve ilmî bir üslûp ile ortaya konuyordu. Bizim olanla bize yabancı olan kültür unsurlarının neler olduğunu açık seçik tanımak imkânı buluyorduk. Sayende aktarma ve taklid olmayan bir ilim görüşüne kavuşuyorduk. Bir din adamı kadar din biliyordun, eski harflerle not tutacak kadar işlek bir el yazısına sahip olmuştun. Kolej’de okumadığın halde İngilizce ve Fransızca’yı çok iyi öğrenmiştin. Orta halli bir memur çocuğu idin. Anadolu’nun bağrından çıkmış, yabancı kültür ve felsefe kitaplarıyla haşır neşir olmuş, fakat yine de inançlarınla, düşünce ve davranışlarınla özbeöz Türk kalmıştın. Yazdıkların Anadolu’nun malıydı. Seninle iftihar ediyorduk. Türk düşüncesi etrafına çekilmiş küfür surlarını kaleminle yıkmaya çalışıyordun. Tıpkı Plevne Kumandanı Gazi Osman Paşa gibi, her türlü imkansızlığa rağmen, yine de bu kuşatmayı yarıp çıkmak gerektiğine inanıyordum. Sen, Mehmet Genç için “Bizim neslin en iyi akademisyenidir” diyordun. Oysa o ve biz sana bizim neslin en büyük âlimi ve mütefekkeri gözüyle bakıyorduk.

Biz böyle sevinip dururken, en umulmadık yerden, Türkçü ve milliyetçi geçinenlerden tepkiler gelmeye başladı. O ince siyaset meraklıları şu gerekçeyle o yazılara tepki gösteriyorlardı: Efendim ülkemizde sol tehlikesi varken, sola saldırmak gerekirken Ziya Gökalp ile uğraşmak doğru değil, şimdi böyle şeylerin sırası mı yani? diyorlardı.

Sen bir gün bana şöyle demiştin. “Hoca bu adamlar beni anlamıyorlar. Beni Gökalp düşmanlığı yapıyor sanıyorlar. Oysa ben Gökalp’i onlardan çok iyi anlarım, onlardan daha fazla severim. Ben bunları Gökalp’i küçültmek için değil, kendi meselelerimize düzgün gözle bakmamız gerektiğini anlatmak için yazıyorum.” demiştin.

Sömürge eğitimi ile yetişmiş kafalara hür düşünceyi anlatmak tabii ki, mümkün değildi. Onlar ya tapacak bir put, ya da alkışlayacak bir zorba, ya sırtlarını dayayacak bir yabancı güç ararlar.

Çevredeki bu anlayışsızlığa ilk defa o temiz kalbin isyan etti: Ağır bir krizle hastahaneye kaldırıldığını ve ağır bakıma alındığını öğrendik. Onbeş gün kadar ecelle pençeleastikten sonra kendine gelebildin. Artık ziyaretçi kabul edebiliyordun. Ayhan Beyle beraber seni ziyarete geldim. Yanında Sepetçioğlu vardı. Bana “Hocam, bu ikisi benim hakiki dostlarım, başım dara düşünce ilk önce bunlara müracaat ederim.” dedin. Az sonra içeri bir genç kız girdi. Sana yemek getirmişti. Onu da “Sözlüm Şeyma” diye tanıttın. Seni üç dakikalığına görmeye gitmiş, belki onbeş dakika kalmıştık. Makinalar ve kablolar arasında bile bizi ayakta uğurlayamadığın için üzülüydün. Dışarı çıkınca Ayhan Bey, “Ben ona tehlikenin tamamen geçmiş olduğunu söyledim, ama tehlike tamamıyla geçmiş değil, durumu çok ciddi, yaşaması mucize olacak” demişti.

Hepimiz sana nazar değdiğine, göze geldiğine inanıyorduk.

Sonra beklenen mucize oldu. Allah seni milletine, ana ve babana, özellikle “sözlüm” dediğin o nur yüzlü temiz yürekli kıza bağışladı. Şeyma umduğumuzdan da yiğit ve vefakâr çıktı. Bilmiyorum belki sen bile kendisine evlenmenizin iyi olmayacağını söylemiş olabilirdin. Çünkü herkes, özellikle doktorlar ve yakınları “Bir sakat adamla, bir kalb hastası ile mi evleneceksin? Sen deli misin?” diyorlar, onu uyarmaya çalışıyorlardı. Bütün bunlara rağmen o vefa ve sadakat örneği kız, daha önce sana vermiş olduğu sözden dönmedi ve seninle evlenmeyi, senin eşin olmayı şeref kabul etti.

Artık kurtulmuştun, evlenmiş ve eşinle mutlu bir yuva kurmuşsun. Fakültedeki derslerine, akademik çalışmalarına, kitap tercümelerine yeniden başlamıştın. Dergi ve gazetelere eskisinden fazla yazı veriyordun. Bir kalp hastasının değil, normal bir insanın bile yüklenebileceği yükün bir kaç mislini yüklenmiş bulunuyordun. Senden bitecek hiçbir işi de ihmal etmiyordun. Bütün bu davranışlarının sanki seni yeniden hayata döndüren Allah'a şükür borcunu, sana ilim öğreten çevrene ve milletine hizmet borcunu, ödemeye çalışıyordun. Ölmeden önce ölüm sırrına ermiş bir veli gibi, kimseden hiçbir şey istemeden, kimseden bir şey beklemeden yalnızca görevlerini biliyor, hizmet olduğuna inandığın işleri yapıyordun.

Doçent oldun, sonra profesör oldun, en nihayet rektör oldun. Fakat kariyer ve mevkilerin yükseldikçe tevazuun artıyor, hiçbir dünya payesi ve nimeti seni değiştirmeye, olduğundan başka başka türlü yapmaya yetmiyordu.

“Biz Allah'a aidiz, şüphesiz O'na döneceğiz” ayetine uygun olarak Allah'a aid yaşadın, yine onun fermanına uyarak bir nefeste O'na kavuştun.

Bu hayat fanî, insanlar katı, çağımız nankör, dünyanın geleceği belki karanlıktır. Ama bütün bunlara rağmen birbirlerini Allah için sevenler bulunacaktır. Çünkü o sevgi dünyamızı aydınlatan tek ışık olarak kalacaktır. Türk milleti var oldukça ismin yaşayacak, eserlerin durdukça hayırla yad olacaksın.

Seni rahmetle anıyor, ruhuna fatihalar gönderiyoruz.

TÜRK EDEBİYATI, nr.128, Haziran 1984.

BİR “ERKİŞİ” İÇİN HİSSİ BİR YAZI

Yrd.Doç.Dr.Haluk DURSUN*

Uzun zamandan beri, Prof.Erol Güngör’ün ölüm yıldönümünde bir yazı yazmak niyetindeydim. Hatta sadece bir köşe yazısıyla iktifa etmeyerek, hoca hakkında araştırma yapmak da istiyordum. Fakat son dönemde Ankara’ya gidiş-gelişlerim ve günlük konuların takibi bize bu konuyu unutturdu. Ne zaman ki, televizyonda Erol Güngör’le ilgili bir program olduğunu haber aldım, o zaman aklım başıma geldi. Fakat bu arada hocanın ölüm yıldönümü de geçmiş oldu. Ne var ki, bu sene 5. sene-i devriyesi olması dolayısıyla yine de bazı düşüncelerimi geç de olsa yazmak istedim.

Erol Bey’in ne kadar çok sevildiğini biz sağlığında anlayamamıştık. Gerçi hocaya herkes saygı gösterir, kıymetini bilirdi. Ama bunun derecesinin ne olduğunu anlamak mümkün değildi. Ne zamanki, radyodan Selçuk Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Erol Güngör’ün vefat haberini aldık, o andan itibaren bir hadis-i şerifin tecellisini canlı olarak yaşar olduk: “Alimin ölümü, âlemin ölümüdür.”

Radyo beklenmedik bir şekilde ölüm haberini verince İstanbul’daki arkadaşlar, kendiliğinden toplanmaya başladı. Evlerde birbirine yakın semtlerde oturanlar biraraya geliyorlar ve sadece hiçbir şey yapmadan “ağlıyorlardı.” Daha da ötesi İstanbul dışından telefonlar devamlı arıyor ve herkes aynı şeyi soruyordu: “Gerçekten hoca rahmete kavuştu mu?” Tabii bu seslerin de, istisnasız hepsi ağlamaklıydı. Hatta bunlardan bir tanesi ağlayarak ve bütün samimiyetiyle şöyle diyordu: “Keşke Allah benim canımı alsaydı da, hocayı devamıza birâz daha hizmet etmesi için bağışlasaydı.”

Ertesi gün İstanbul Beyazıt Meydanı tıpkı eski günlerde olduğu gibi, büyük bir cenaze töreni için toplanan insanları karşısında görü-

yordu. Üniversite bahçesinden Beyazıt Camii'ne getirilen tabut, eskiden olduğu gibi, tekbirlerle götürülüyor, fakat cemaatin hıçkırıkları tekbiri bastırıyordu. Daha önce yüzlerce şehit cenazesi kaldırmış, artık neredeyse böyle büyük acılara kendini alıştırmış binlerce insan, dikkat çekecek şekilde büyük bir yas tutuyordu. Bu yas, üniversite mensubu dekan, profesör ve asistanından tutun da, sakallı sarıklı halktan kişilere kadar yayılıyordu. Öğle namazından sonra cenaze namazı kılmak için bahçeye çıkan cemaat bahçeye sığmadı. Kimse de namaz kılmaktan, hocaya karşı son vazifesini yapmaktan geri durmak istemediği için kısa bir tartışmadan sonra şöyle bir çözüm bulundu: Tabutu Beyazıt Meydanı'na çıkaralım ve orada bir sahra namazı kılalım. Bundan sonra tabut eller üzerinde Beyazıt Meydanı'na götürüldü ve orada onbinlerce kişinin katıldığı bir cenaze namazı kılındı.

Arkadaşlarla cenazenin defni bittikten ve son vazifeler yapıldıktan sonra hep aynı soruyu birbirimize sormaya başladık. "Niçin Erol Güngör için bu kadar ağladık? Ve niçin değişik değişik insanlar hocaya bu kadar büyük muhabbet beslerlerdi?" Bunlardan Erol Bey kitaplarının hepsini okumuş onunla tanışıp arkadaş olmuş kişilerin dışında hocayı hayatında hiç görmemiş, kitabını okumamış kişiler de mevcuttur. Belki de en şiddetli matem tutan, en çok kendini kaybeden kişiler .bu tip, 12 Eylül öncesinin hissî gençleriydi. Halbuki bunların en çok arkadaşlarını kaybeden insanlar olarak ölümü tabii karşılamaşı gerekirdi. Ama böyle olmadı. En çok tepki onlardan geldi. İşte bizim için soruya cevap da bu şekilde ortaya çıkmış oldu. Rahmetli hoca sadece bir ilim adamı, idareci, yazar değil, kelimenin tam mânâsıyla "dava adamıydı." Bu bakımdan ızdırap, matem fazla oldu. Hayatı boyunca davası için ihlâsla yaptığı fedakârane hizmetler herkes tarafından takdir ediliyordu. O ilim adamlığı kisvesi altına saklanıp da, kendini cemaatten ve dertlerden kaçırmamış, 12 Eylül öncesi ve sonrası "erkekçe" mücadelesine devam etmişti. İşte millet onun davadaki bu "erkekliğine" hayrandı.

ZAMAN, 2 Mayıs 1988

MİLLETLE İÇİÇE BİR İLİM ADAMI

Prof.Dr.Mümtaz Turgut TOPBAŞ

Türkiyenin son asırda yetiştirdiği, Anadolu'nun bağrından çıkmış ve kendisini milletine adanmış ilim ve fikir adamlarının en büyüklerinden rahmetli Mümtaz Turhan Hoca'nın "İşte benim hakiki eserim, Türkiye onunla büyük bir âlim kazanacaktır" diye bahsettiği rahmetli Prof.Dr.Erol Güngör'ün ilim ve fikir yapısı hakkında fikir beyan etmeye benim gücüm yetmez. Acizim. Ancak, belki başkalarının tam olarak bilemediği, benim Allahın lütfu olarak kabul ettiğim mesai arkadaşlığı ile müttali olduğum diğer bir özelliğinden "İdareci" özelliğinden bahsetmek isterim. O, ilimde, irfanda ne kadar ilerde, önde ise, idarecilikte de o kadar üstün ve bulunmaz bir kimse olmuştur. 7-8 ay süren kısa rektörlük devresinde, 10 senede yapılmayan işleri yapmıştır.

Konya gibi büyük bir şehirde 2 fakülte üzerine kurulmuş üniversitenin birden bire 8 fakülte 4 yüksekokul haline dönmesi ve işlerin bu nispette artması onu korkutmamış genç yaşına, tecrübesizliğine ve hasta kalbine rağmen, işlere dört elle sarılmış ve rölanti halindeki 10 yıllık Selçuk Üniversitesini 7-8 ayda; geliştirmiş, ve kendisini kabul ettirmiştir. Bu hız alışta enerji, güç kaynağı kendisi olmuştur.

O, Anadolu'da bir Üniversitenin nasıl kurulup gelişeceğini ve Üniversitenin fonksiyonlarının ne olduğunu herkesten iyi biliyordu. Ona göre Üniversite yalnız öğrenci yetiştiren müesseseler değildi. Ona göre Üniversite çevreye ışık tutmalı, çevreyi aydınlatmalı ve çevreye etkili ve faydalı olmalı idi. Bu manen olduğu gibi, maddeten de olmalı idi. Bunun için de Üniversite-Millet beraberliği şarttı. Bunu da en iyi o yaptı. Bir yandan yurdun dört bucağından topladığı idealist elemanlar, diğer yandan Konyalılar'la elele gönül gönüle ve onlara güvenerek "büyük işlere girişti. Önce Üniversite Hastanesi dedi. Kapı kapı dolaş-

tı, para topladı ve kimsenin inanmayacağı kısa bir sürede tertemiz, tam teşekküllü 500 yataklı hastaneyi kurdu. O hastane için, “Üniversitenin halka açık penceresi” diyordu. Gelenleri gezdiriyordu. Tabii eseri ile övünüyordu. Özellikle herkese “Kalp servisi”ni gösteriyordu. Bir yandan hastaneyi faaliyete geçirirken, diğer yandan Üniversite’nin hakiki yerleşimini düşünüyordu. Bölük pörçük, şehre dağılmış, barakalı Üniversiteyi sevmiyordu. Onu çok seven Doğramacı’dan söz almıştı. Bu sene temelini atacak, gelecek sene taşınacaktı.

Bütün çalışmalarını ona yöneltmişti. Bu arada, Kampüs’ün ağaçlandırılmasını istiyordu. Binalarla birlikte ağaçlar da büyüsün diyordu. Bu gaye ile 400 bin ağaç dikerek kutladığımız ağaç bayramında ne kadar şendi. Bayram münasebeti ile yaptığı konuşmada “Üniversitede eskiden fidanlar yıkılırdı, şimdi ise fidanlar dikiliyor!” diyerek, Üniversitelerin eski halini hatırlatıyordu. Törende yüksek bir generalimizin kendisini tebrik ederken söylediği “İşte Üniversite budur” sözü kendisini çok duygulandırmıştı.

Hoca durmuyordu, daha önceki eserleri yetmiyormuş gibi, idareci olarak da eserler vermeye çalışıyordu. Adeta zamanla yarışarak, zamana kafa tutarak. Üniversite binalarının temel atma merasimini istemiye istemiye üç defa tehir etmişti. Acaba içinden bir ses “bu işi bitir”mi diyordu. Ama nasip olmadı. Keşke onu da görebilseydi. Bir hafta sonra Selçuk Üniversitesinin temelini atacaktı. Ama nasip olmadı.

Sayın Hocamızın, Sayın Rektörümüzün acelesi vardı. Sanki ona bir his “acele et zamanın az” diyordu. Çünkü öyle çalışıyordu.

Hocamız bir yandan üniversiteyi fizikman geliştirirken, bir yandan da çevreye etkili olmaya, onları aydınlatmaya çalışıyordu. Bu gayesine erişmek için “Seri halk konferansları” tertip etmişti. Baştan Konyalı’nın rağbeti azdı. Fakat Konyalı Üniversiteyi tanıdıka rağbeti de artmıştı. İlk seri konferanslarının sonuncusunu Prof.Dr.Ayhan Songar vermişti. Salonda ayakta duracak yer yoktu. Bir gayesini daha

tahakkuk ettirmiş, insanların rahatlığı içinde, çevresine neşe ile bakıyordu. Bu konferanslar devam edecek ve bizi Konyalı'lara daha iyi bağlayacak diyordu.

Konyalılara söz vermişti. Konyalılar'ın çok sevdiği "Klâsik Türk Müziği Konservatuarı"nı kuracaktı. Bunun için de İstanbul'da, Ankara'da çeşitli teşebbüslerde bulunmuş sözler almıştı.

Merhum Hocam, rektörüm; Türk Milleti seni hiç bir zaman unutmayacak, herkes seni ilminle irfanınla ve idareciliğinle örnek alacaktır. Kısa zamanda bizlere çok şeyler öğrettin, doyamadan ayrıldık senden. O kadar çok çalışıyordun ki 5-10 dakika oturup sohbet bile edemedik. Nur içinde yat, mekanın cennet olsun, Allah senden razı olsun. Diktiğin fidanlar mutlaka büyüyecek, bundan sonra onlara daha iyi bakacağız.

TÜRK EDEBİYATI, nr. 116, Haziran 1983, s.24-25.

MÜTEFEKKİR EROL GÜNGÖR

Prof.Dr.Necmettin HACIEMİNOĞLU

İnsan beyninin en yüksek mahsûlü olan “fikir” kadar cihan-şumül ve ebedî bir değer yoktur. Fikirden daha tesirli ve güçlü bir “şey” tasavvur etmek de mümkün değildir. Fikir, ışıktan da öte, şuâ gibidir. Herkese ve her yere “nüfuz” eder. Çünkü “eşref-i mahlukat” denilen insanoğlunun yaratılış ve varlık sebebi “tefekkür” etmesidir. Bunun içindir ki, çağlar ve devirler boyunca, bütün cemiyetler, en büyük itibarı fikir adamlarına göstermişlerdir. Onları el üstünde tutmuş ve baştacı yapmışlardır. Ancak şu gerçeği de unutmayalım. Cenâb-ı Allah fikir adamı olma şerefini her kuluna nasip buyurmamıştır. Böyle bir talih ile doğanlar nâdirdir. İşte merhum Prof.Dr.Erol Güngör, o nâdirlerin “enderlerinden” biriydi. Devamlı şuâ neşreden ve bitmek tükenmek bilmeyen Radyum gibi bir beyine sahipti. Sanki yalnız okumak, düşünmek ve yazmak için dünyaya gelmişti. Galiba uyku haricinde zamanını eşit olarak üçe bölmüştü. Birinde okuyor, birinde tefekkür ediyor, birinde de yazıyordu. Onu başkalarından ayıran en bariz vasıf buydu. Nice insanlar biliriz. Ciltlerle kitap okumuşlardır. Kendilerine “ayaklı kütüphane” denilmektedir. Fakat bakarsınız ki, ya hiç yazmamışlar, yahut da çok az yazmışlardır. Bir diğerine rastlarsınız. Her sohbeti bir akademik dersi andırır. Konuşurken tefekkür deryasına daldığını hayranlıkla fark edersiniz. Ama görürsünüz ki o da bir tek satır yazmamıştır. Gene bir başkası, derin bir âlimdir. Ne var ki kendi sahası dışında ne bir kitap okumuş, ne de her hangi bir ciddi konuyu mesele edinip düşünmüştür. Bazıları da okuduklarını iyice öğrenerek tekrarlamaktan ileriye gidememiştir. Tabii böyleleri ilimde de fikirde de hiçbir varlık gösterememişlerdir. Bir de rahmetli Erol Güngör’ün şahsiyetini hatırlayalım. Bütün felsefe akımları ve Türk tarihi başta olmak üzere, sosyal ilimlerin her sahasında geniş bir kültür zeminine dayanan mütefekkir kişi. Okuduklarını “öğrenen” değil, sindiren insan. Şu beyaz kağıt, aslî ham maddesi olan ağaçtan ne kadar uzak ve farklı

ise, Erol beyin fikir yazıları da ilham aldığı kaynaklardan öyle farklıydı. Onun eserlerinde hiç bir fikir ve ilim adamının tesiri görülemezdi. Yıllardır çeşitli kişilerce ele alınmış konular, Güngör'ün kaleminde yepyeni bir hüviyet kazanıyordu. Kitap ve makalelerini okuyan ortaya konan fikirlerle ilk defa karşılaştıklarını sanırlardı. Şahsiyeti o derece kuvvetli ve müstesna idi. Üslup ve ifadesinin mükemmelliği ile verdiği hükümlerin isabetliliği sayesinde, çok genç yaşta otorite mertebesine yükselmişti. Türk cemiyetinin asırlık meselelerini el yordamıyla değil tam vukuf ve vuzuhla biliyordu. Bir tepenin üstündeki komutanın emrindeki bütün birlikleri çıplak gözle net olarak gördüğü gibi görülebilmekteydi. Ayrıca hakiki ilim erbabına has bir objektifliği ve soğukkanlılığı vardı. Kendinden emin olduğu için, başkalarının fikir ve görüşlerine saygılı idi. Bu sebeple şahsiyetini muhaliflerine de hasımlarına da kabul ettirmişti. Çok çalışkan fakat o nisbetle de verimliydi. Devamlı olarak yazardı, ama hiç bir zaman kendini tekrar etmezdi. Her kitabı ve makalesi turfanda gibi yepyeni ve taptazeydi. Dostluğu ve sohbeti severdi. Ancak sohbetleri bile muhtevalı bir fikir münakaşası seviyesindeydi. Hayatının her hangi bir döneminde “a-besle iştilgal ettiği” görülmemiştir. Yılın dört mevsiminde yaprağını dökmiyen ve çiçek açan ağaçta benzerdi. Yunus'un

Her dem yeni doğarız,
Bizden kim usanası?

mısraları rahmetli için söylenmiş gibidir. Nur içinde yatsın...

TÜRK EDEBİYATI, nr.116. Haziran 1983, s.20.

